

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hazal YERLİKAYA

SOSYAL İÇERME: TÜRKİYE’DE ROMAN KADINLARA YÖNELİK YETİŞKİN
EĞİTİMİ VE SODAM PROJESİ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hazal YERLİKAYA

SOSYAL İÇERME: TÜRKİYE’DE ROMAN KADINLARA YÖNELİK YETİŞKİN
EĞİTİMİ VE SODAM PROJESİ

Danışman

Doç. Dr. Mustafa KOÇANCI

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hazal YERLİKAYA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Doç. Dr. Cem ERGUN

Üye (Danışmanı)

: Doç. Dr. Mustafa KOCANCI

Üye

: Doç. Dr. Mete KAN NARIN

Tez Başlığı: SOSYAL İĞERME: TÜRKİYE'DE ROMAN KADINLARA
YÖNELİK YETİŞKİN EĞİTİMİ VE SOSYAL PROJESİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/05/2021

Mezuniyet Tarihi : 24/06/2021

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal İçerme: Türkiye’de Roman Kadınlara Yönelik Yetişkin Eğitimi ve SODAM Projesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Hazal YERLİKAYA

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Hazal YERLİKAYA
Öğrenci Numarası	20185258019
Enstitü Ana Bilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Mustafa KOÇANCI
Tez Başlığı	Sosyal İçerme: Türkiye’de Roman Kadınlara Yönelik Yetişkin Eğitimi ve Sodem Projesi
Turnitin Ödev Numarası	1598313876

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 206 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 01/06/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 5

alıntılar dahil % 9 ‘dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları’nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Doç. Dr. Mustafa KOÇANCI

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	x
SUMMARY	xi
SOCIAL INCLUSION: ADULT EDUCATION FOR ROMA WOMEN IN TURKEY AND SODAM PROJECT	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

“SOSYAL İÇERME” KAVRAMSALLAŞTIRMASI

1.1. Kuramsal Yaklaşımlar Temelinde Toplumsal Eşitsizlikler: Sosyal Dışlanma, Sosyal Mesafe ve Damgalanma	6
1.2. Yönetimsel Aklın Stratejik Alanında “Sosyal İçerme”	15
1.3. Modern Kapitalizmin Tarihselliği Çerçevesinde Yoksullukla Bağlı Dışlanma ve İçerme Olguları	16
1.4. Refah Devleti, Sosyal Haklar ve Fırsat Eşitliği	20
1.5. Avrupa Sosyal Alanı’nda Farklılıklar ve Normalleştirme Usulleri	23
1.5.1. Avrupa Birliği Sosyal İçerme Stratejisi	25

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL İÇERME VE EĞİTİM İLİŞKİSİNDE “YETİŞKİN EĞİTİMİ”

2.1. Toplumsal Yaşamda Eğitim	29
2.1.1. Eğitimin Sosyal İçermeye Etkisi	31
2.2. Eğitim ve İstihdam İlişkisi	36

2.3	Yetişkin Eğitimi.....	39
2.3.1	Türkiye’de Yetişkin Eğitimi.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMAN TOPLUMUNUN SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK ALANLARDA YAŞADIĞI DIŞLANMA VE İÇERME SÜREÇLERİ

3.1.	Dünyada Roman Toplulukları	50
3.1.1.	Roman Topluluklarının Hukuki Statüleri, Sivil Hakları ve Yaşam Koşulları.....	52
3.2.	Türkiye’de Roman Toplulukları	53
3.2.1.	Türkiye’de Yaşayan Romanların Hukuki Statüsü ve Sivil Hakları.....	54
3.2.2.	Türkiye’de Yaşayan Romanların Sosyal ve Ekonomik Durumu	56
3.2.3.	Türkiye’de Romanlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Projeler	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ROMAN KADINLARIN SOSYAL İÇERİLMESİNE YÖNELİK SODAM (SOSYAL DAYANIŞMA MERKEZİ) PROJESİ

4.1.	Araştırmanın Konusu.....	65
4.2.	Yöntem	66
4.2.1.	Araştırmanın Amacı, Önemi ve Soruları.....	67
4.2.2.	Araştırma Teknikleri, Örneklem ve Veri Analizi.....	69
4.2.3.	Araştırmanın Sınırlılıkları	71
4.3.	Saha Panaroması.....	73
4.4.	Bulgular ve Değerlendirme	78
4.4.1.	SODAM’ların Yönetim, İdare ve Yaygın Eğitim Süreçleri	78
4.4.1.1.	Amaçlar, Hedefler ve Faaliyetler.....	78
4.4.1.2.	Dönüşümü Sağlayan Unsurlar	88
4.4.1.3.	Başarılan Hedefler ve Geliştirilmesi Gereken Yönler	97
4.4.2.	Roman Kadınların Sosyal İçerilmesi	103
4.4.2.1.	Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durum	106
4.4.2.1.1.	Kültür.....	106
4.4.2.1.2.	Yaşam Koşulları, Geçim ve Meslek	113
4.4.2.1.3.	Roman Kadınların Eğitim ve Çalışma Konusunda Yaklaşımları.....	121
4.4.2.2.	Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe.....	128
4.4.2.2.1.	Roman Olma ve Ayrımcılık Algısı.....	128
4.4.2.2.2.	Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma	139
4.4.2.2.3.	Roman Olmanın Mekânsal Tezahürü Olarak Mahalle Yaşamı.....	144
4.4.2.3.	SODAM Deneyimi ve Projenin Kursiyerlerin Yaşamına Etkisi	151

4.4.2.3.1. SODAM'ın Kursiyerler İçin Yeri ve Önemi	151
4.4.2.3.2. Geçim ve İstihdam Durumunda Değişim	163
4.4.2.3.3. Tutum ve Davranışlarda Dönüşüm.....	185
4.4.2.3.4. Kursiyerlerin SODAM Hakkında Genel Değerlendirmeleri	240
SONUÇ	274
KAYNAKÇA	282
Ö Z G E Ç M İ Ş	294

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Klasik Liberal, Refaha Dayalı Liberal ve Neoliberal Politika Uygulamalarında Devlet, İnsan Doğası, Ekonomi ve Eğitim Perspektifleri.....	32
Tablo 2.2 Osmanlı Döneminde Yaygın Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri.....	42
Tablo 2.3 Sekizinci Kalkınma Planı Döneminde İşgücünün Eğitim Düzeyindeki Değişim...	47
Tablo 4.1 Tekirdağ/Süleymanpaşa SODAM Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019).....	84
Tablo 4.2 Kırklareli/Merkez SODAM-1 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019).....	85
Tablo 4.3 Kırklareli Merkez SODAM-2 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019).....	86
Tablo 4.4 Kırklareli/Lüleburgaz SODAM Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019).....	88
Tablo 4.5 Çanakkale/Merkez SODAM-1 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019).....	89
Tablo 4.6 Anket Çalışmasına Katılan Kursiyerlerin Demografik Bilgileri.....	104
Tablo 4.7 Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Mülakat Yapılan Görüşmecilerin Demografik Bilgileri.....	105
Tablo 4.8 İkamet Yerin Tipi ve Kime Ait Olduğu.....	114
Tablo 4.9 Evlerin Fiziki Koşulları.....	115
Tablo 4.10 Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu.....	116
Tablo 4.11 Geçim Kaynakları (Hane Bazında).....	120
Tablo 4.12 Sosyal Güvenlik Kapsamı.....	120
Tablo 4.13 Eşitlik Algısı.....	129
Tablo 4.14 Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma.....	141
Tablo 4.15 Kamu Kurumlarında Dışlayıcı Muamele ile Karşılaşma Durumu.....	142
Tablo 4.16 Kursiyerlerin Yaşadıkları Mahallelerin Koşulları.....	146
Tablo 4.17 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle kendimi dışlanmamış hissediyorum.” Yargısı Arasındaki İlişki.....	154
Tablo 4.18 SODAM’lar ile “Teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	159
Tablo 4.19 SODAM’lar ile “Bilgisayar kullanmayı öğrenmek günlük hayatımda işe yarıyor.” Yargısının İlişkisi.....	161
Tablo 4.20 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim geleceğim için daha umutlu olmamı sağladı.” Yargısının İlişkisi.....	163
Tablo 4.21 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim daha kolay geçinmemi sağlamaktadır.” Yargısının İlişkisi.....	165

Tablo 4.22 SODAM’lar ile “Kursta kazandığım beceriler para kazanmamı sağlıyor.” Yargısının İlişkisi.....	167
Tablo 4.23 SODAM’lar ile “Bir meslek edindim.” Yargısının İlişkisi.....	169
Tablo 4.24 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim temel ihtiyaçlarımı daha kolay karşılamamı sağlar.” Yargısının İlişkisi.....	172
Tablo 4.25 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle sağlık ihtiyaçlarımı kolayca karşılayabilirim.” Yargısının İlişkisi.....	174
Tablo 4.26 SODAM’lar ile “Sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabiliyorum.” Yargısının İlişkisi.....	176
Tablo 4.27 SODAM’lar ile “İş bulma konusunda kendime daha çok güveniyorum.” Yargısının İlişkisi.....	177
Tablo 4.28 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edebileceğim bir iş bulabileceğimi düşünüyorum.” Yargısının İlişkisi.....	180
Tablo 4.29 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim beni ve ailemi yoksulluktan kurtarabilir.” Yargısının İlişkisi.....	184
Tablo 4.30 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra topluma daha fazla uyum sağlamaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	186
Tablo 4.31 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra kimliğimi gizlememeye başladım.” Yargısının İlişkisi.....	189
Tablo 4.32 SODAM’lar ile “Kur’an kursu içinde yaşadığım toplumla daha uyumlu olmamı sağladı.” Yargısının İlişkisi.....	191
Tablo 4.33 SODAM’lar ile “Kur’an kursunda öğrendiklerimi çocuklarıma aktarıyorum.” Yargısının İlişkisi.....	193
Tablo 4.34 SODAM’lar ile “Kur’an kursu benim için faydalı oldu.” Yargısının İlişkisi.....	195
Tablo 4.35 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	197
Tablo 4.36 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra daha bilinçli davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	200
Tablo 4.37 SODAM’lar ile “Eşimle özel hayatımda istediğim gibi davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	203
Tablo 4.38 SODAM’lar ile “Çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	206
Tablo 4.39 SODAM’lar ile “Kendimin ve çocuklarımda sağlığına zarar verecek şeylerin neler olduğunu öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	208
Tablo 4.40 SODAM’lar ile “Kendimin ve çocuklarımda nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	210

Tablo 4.41 SODAM’lar ile “Düzenli egzersiz/spor yapmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	212
Tablo 4.42 SODAM’lar ile “Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	213
Tablo 4.43 SODAM’lar ile “Doğum kontrolünün önemini öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	216
Tablo 4.44 SODAM’lar ile “Kendimin, çocuklarımın ve ailemin eğitimi konusunda daha bilinçliyim.” Yargısının İlişkisi.....	218
Tablo 4.45 SODAM’lar ile “Okuma-yazma öğrendiğim için artık çocuklarımın ödevlerine yardımcı olabiliyorum.” Yargısının İlişkisi.....	220
Tablo 4.46 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle kamudaki hizmetlerden daha çok yararlanmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	222
Tablo 4.47 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra karşılaştığım kötü/dışlayıcı muameleye karşı çıkmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	224
Tablo 4.48 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle çalışma haklarımı öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	226
Tablo 4.49 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi.....	227
Tablo 4.50 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi.....	229
Tablo 4.51 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra adil bir ücret alacağım işleri tercih etmeye başladım.” Yargısının İlişkisi.....	231
Tablo 4.52 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal yardım almak yerine çalışarak geçinmeyi tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi.....	233
Tablo 4.53 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edersem refahımızın artacağını düşünmeye başladım.” Yargısının İlişkisi.....	234
Tablo 4.54 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra vatandaşlık haklarımı daha iyi öğrendim.” Yargısının İlişkisi.....	236
Tablo 4.55 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra seçimlerde oy kullanmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	238
Tablo 4.56 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra STK faaliyetlerine katılmaya başladım.” Yargısının İlişkisi.....	240
Tablo 4.57 SODAM’lar ile “Günlük kurs sürelerinin uzunluğu uygundur.” Yargısının İlişkisi.....	242
Tablo 4.58 SODAM’lar ile “Öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımı iyidir.” Yargısının İlişkisi.....	245
Tablo 4.59 SODAM’lar ile “Öğretmen sayısı yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	247

Tablo 4.60 SODAM’lar ile “Öğretmenler verdikleri kurslar konusunda yetkindir.” Yargısının İlişkisi.....	249
Tablo 4.61 SODAM’lar ile “Kurs süreleri etkin kullanılmaktadır.” Yargısının İlişkisi.....	250
Tablo 4.62 SODAM’lar ile “SODAM yöneticileri kursiyerlerle ilgilidir.” Yargısının İlişkisi.....	252
Tablo 4.63 SODAM’lar ile “Kreş hizmeti yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	254
Tablo 4.64 SODAM’lar ile “Kreş eğitimi çocukların gelişimine katkı sağlamaktadır.” Yargısının İlişkisi.....	255
Tablo 4.65 SODAM’lar ile “Kurs çeşitleri yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	257
Tablo 4.66 SODAM’lar ile “İstediğim kurslara katılabilmekteyim.” Yargısının İlişkisi.....	259
Tablo 4.67 SODAM’lar ile “Derslik sayısı yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	261
Tablo 4.68 SODAM’lar ile “Dersliklerin fiziki kapasitesi yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	263
Tablo 4.69 SODAM’lar ile “Kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemeler yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	265
Tablo 4.70 SODAM’lar ile “SODAM’ın yeri ulaşım açısından iyidir.” Yargısının İlişkisi.....	267
Tablo 4.71 SODAM’lar ile “Kurslar/eğitimler kişisel gelişimim açısından yeterlidir.” Yargısının İlişkisi.....	269
Tablo 4.72 SODAM’lar ile “Kurslar/eğitimler gelecekte kendimi geliştirmeye devam edeceğim temelleri oluşturmaktadır.” Yargısının İlişkisi.....	271
Tablo 4.73 SODAM’lar ile “SODAM hizmetleri devam etmelidir.” Yargısının İlişkisi.....	273

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇSH	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADEM	Aile Destek Merkezi
AGİ	Asgari Geçim İndirimi
AIHS	İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
AİS	Avrupa İstihdam Stratejisi
Akt.	Aktaran
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
BAĞKUR	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sigortalar Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
CAT	İşkence ve Diğer Zalimce Gayriinsani veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi
CERD	Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
CPT	İşkencenin ve Gayriinsani ya da Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EDROM	Edirne Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
ERRC	European Roma Rights Center
FCNM	Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme
GSS	Genel Sağlık Sigortası
hYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
ICAE	Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konseyi
ICCPR	Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
IPA	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SİROMA	Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi
SODAM	Sosyal Dayanışma Merkezi
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TOKİ	Türkiye Toplu Konut İdaresi
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı

ÖZET

Sosyal içerme, çeşitli devletlerin ve refah rejimlerinin biçimlendirip uyguladığı sosyal politikalar içerisinde, dar gelir grubundan ve düşük yaşam standartlarına sahip kişi ve/ veya grupların maruz kalmakta olduğu yoksulluk ve sosyal dışlanma problemleri ile mücadele için geliştirilen operasyonel yönü bulunan stratejik uygulamalar olarak tanımlanabilir. Sosyal içermenin stratejik niteliğini ve pratiğini tanımlayabilmek için ise yönetimsellik kapsamında ele almak gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında; sosyal içerme politikalarının, içerisinde barındırdığı toplumsal ve politik hakikatin olabildiğince iyi anlaşılabilmesi adına, neden ve nasıl gerçekleştirildiğinin irdelenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye’de sosyal içerme stratejisi kapsamında yürütülen en büyük projelerden biri olan, Roman toplulukların hedef kitle olarak belirlendiği ve yaygın eğitim yoluyla “topluma katılımlarının” amaçlandığı SODAM (Sosyal Dayanışma Merkezi) Projesi araştırma nesnesi olarak belirlenmiştir. Araştırma sahası, SODAM’ların bulunduğu Tekirdağ (Süleymanpaşa, Malkara), Kırklareli (Merkez, Babaeski, Lüleburgaz), Edirne (Merkez) ve Çanakkale (Merkez, Gelibolu) illerinde bulunan toplam 10 SODAM hizmet binasında gerçekleştirilen faaliyetler ve bu faaliyetlerin taraflarının sosyal süreçlere yaklaşımlarının ortaya konulmasını kapsamaktadır. Roman kadınların sosyal içerilmesine yönelik yürütülen projeye bağlı olarak faaliyette olan hizmet binalarında verilen eğitimlere katılan kursiyerler ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve anket çalışması yapılmıştır. Ayrıca SODAM’ların idare, yönetim ve eğitim süreçlerinde yetkili olan kişilerle de yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Nicel veriler SPSS ve nitel veriler NVIVO programında analiz edilerek çalışmanın bulgular kısmında bir arada sunulup, sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İçerme, Normalleştirme, Yönetimsellik, Yetişkinlere Yönelik Yaygın Eğitim, Roman Kadınlar

SUMMARY
SOCIAL INCLUSION: ADULT EDUCATION FOR ROMA WOMEN IN TURKEY
AND SODAM PROJECT

Social inclusion can be defined as operational and strategic practices developed to combat poverty and social exclusion problems faced by individuals and/or groups with low income and low living standards, within the social policies shaped and implemented by various states and welfare regimes. In order to define the strategic nature and practice of social inclusion policy, it should be considered within the scope of governance.

In this thesis, to be able to understand the social and political truth of social inclusion policies as well as possible, it is aimed to examine why and how they are realized. In this regard, one of the largest projects carried out under the social inclusion strategy of Turkey which targets to 'normalize' Roma people through non-formal adult education, SODAM (Social Solidarity Center) Project has been selected as the research object. The research area includes 10 SODAM buildings in four cities: Tekirdağ, Kırklareli, Edirne and Çanakkale. Semi-structured in-depth interviews and surveys were conducted with the trainees who attended the education given in SODAMs, which are operation depending on the Project carried out for the social inclusion of Roma women. In addition, semi structured in-depth interviews with the persons authorized in the administration, management and education processes of SODAMs. Quantitative data were analyzed in SPSS and qualitative data were analyzed in NVIVO programme; then presented together in the findings section of the study and evaluated in the conclusion part.

Keywords: Social Inclusion, Normalization, Governance, Non-Formal Adult Education, Roma Women

ÖNSÖZ

İçerme ve dışlama insanlık tarihinde kişi ve grupların birbirleri tarafından maruz bırakıldıkları tutumlardır. İnsan yalnızca biyolojik varlığıyla yeryüzünde bulunan bir varlık olsaydı söz konusu davranışsal tutumlar toplumsal olgulara dönüşmez ve eşitsizlikler yalnızca doğal seçim ile anlaşılabilirdi. Dolayısıyla da eşitsizlikleri açıklamanın gerekliliği ve anlamı ortadan kalkardı. Fakat toplumsallığı sebebiyle tarihi, şimdiyi ve geleceği belirleyen failler olan insan toplulukları arasındaki eşitsizlikler, toplumsal kavram ve olguların irdelenmesiyle okunmak zorundadır. Bu doğrultuda sosyal bilimlerde tartışılan içerme ve dışlama kavramlarının önüne ‘sosyal’ kelimesinin bir sıfat olarak eklenmesi mecburidir. Nitekim bugün bu olgular sosyal politika alanında incelenmektedir. Bir politika alanı olarak ekonomik ve siyasal güç ilişkilerine göre şekillendiğine göre de, sosyal politikaya ve onun kapsadığı konulara ilişkin çalışmalarda güç ve iktidar ilişkilerinin de değerlendirmeye katılması gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında esas araştırma konusu olan “sosyal içerme” yukarıda söz edildiği gibi bir perspektif ile ele alınmaktadır. İlk olarak, yapısal ilişkiler içerisinde çözümlenmeye çalışılan sosyal içerme politikalarının hedef kitlesi olan kesimlerin neden ve nasıl bugünlere sosyal içerme politikalarının hedefi olarak geldiğine ilişkin merak duyulmuştur. Buradan hareketle normal ve normal olmayan üzerinden şekillenen dikotomik ayırımların da kim/ne tarafından, kime/neye yönelik, neden ve nasıl ortaya çıktığı sorularının da tartışılması hedeflenmiştir. Sosyal politikalar, kapitalizmin devamlılığı için mihenk taşı olduğu ve bugünü şekillendirdiği için de sosyal içerme olgusu kapitalizm tarihi içerisinde tartışılarak kavramsallaştırılmaktadır.

Çalışma kapsamında, sosyal içerme strateji ve politikalarının analiz edilmesi yoluyla, kavrama biçilen kuramsal temelin pratikteki geçerliliklerini ve geçersizliklerini ortaya koyabilmek için; Roman kadınların sosyal içerilmesine yönelik yaygın eğitim hizmetlerinin verildiği Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM) Projesi araştırma nesnesi olarak belirlenmiştir. Bu sebeple yetişkin eğitimi/yaygın eğitim ve Roman toplulukları ile ilgili literatür taraması da tez çalışmasında sunulmaktadır.

Tezin saha araştırması 8 Aralık 2019 ve 28 Aralık 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş; toplamda dört ilde (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale) bazı kaymakamlıklar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma İl Müdürlükleri ve SODAM’lar ziyaret edilmiştir. Araştırmayı destekleyen Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

Birimi'ne teşekkürlerimi sunmak isterim. Yüksek Lisans Tez Projesi olarak desteklenen çalışmanın proje kodu SYL-2019-4992'dir.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde emeği ve katkısı bulunan değerli insanlar bulunmaktadır. Fakat öncelikle ve özellikle sahanın her aşamasında bana eşlik eden Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü lisans öğrencisi Alihan ARI'ya incelediğimiz alanda en az benim kadar meraklı olup, en az benim kadar emek verdiği için teşekkür ederim.

Öte taraftan meslektaşlarım ve daha önemlisi güzel arkadaşlarım Arş. Gör. Ebru BAŞGÜL'e ve Arş. Gör. Cansu TEKİN'e dayanışmacı tutumlarından ve her an gösterdikleri desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca yürüttüğümüz tartışmalarla sınırlarımı zorlamamı sağlayan Araştırmacı Yazar Yağız Alp TANGÜN'e de teşekkür ederim.

Tezin saha araştırmasında yaptığımız görüşmelerin transkriptlerinin çıkarılmasında emeklerini esirgemeyen Arş. Gör. Ebru BAŞGÜL, Arş. Gör. Cansu TEKİN, Araştırmacı Yazar Yağız Alp TANGÜN, Dilber OKTAY, Sıla BİŞİT ve Sümeyye Elif DEMİRBAŞ'a destekleri için teşekkür ederim. Tezin şekil düzenlemelerinde ise yardımlarını esirgemediği için Arş. Gör. Arda DİLMAÇ'a teşekkür ederim.

İhtiyacım olduğu her an gündelik yardımlarını ve teze ilişkin de teknik yardımlarını esirgemedikleri gibi bu süreçte beni usanmadan dinleyip sürekli alttan alan kişilere ayrıca teşekkür etmem gerektiğini hissediyorum. Canım ablam Dilber'e, canım dostum Elif'e ve canım Umut'a teşekkür ederim.

Tez danışmanım ve hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa KOÇANCI'ya ise beni kapsamlı bir saha araştırması yapmaya teşvik edip cesaretlendirdiği, bana güvendiği ve tezimin her aşamasında yol gösterip bilgi ve birikimini benimle paylaştığı için teşekkür ederim.

Son olarak; bu çalışmanın gerçekleştirilmesi ve sonuçlandırılmasında araştırmacı olarak ben ne kadar etkin isem o kadar etkin role sahip katılımcı kadınlara paylaşımcılıkları, dayanışmacılıkları, açık sözlülükleri ve samimiyetle ayırdıkları vakitleri için minnettarım.

Hazal YERLİKAYA

Antalya, 2021

GİRİŞ

19. yüzyıl Batı Avrupa'sından dünyaya yayılan Sanayi Devrimi'nin etkileri ve tetikleyiciliği ile ticaretin ve piyasa siteminin şekillenip yaygınlaşması, kapitalizmin güçlenmesine olanak tanırken; sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda yoksulluğun şiddeti giderek artmıştır. Sosyal politikalar da kapitalizmin tarihindeki olgularla eşgüdümlü gelişerek onun devamlılığını sağlayan fakat yarattığı yıkımlar dolayısıyla kendi kendini yok etmemesi için sosyal sorunları telafi etmek üzere sarf edilen çabalar olarak bugünkü haline ulaşmıştır. Yoksul kesimler ise bir arada yaşamayı gerektiren bir düzenden veya sistemden bahsedildiğinde içerme ve dışlama olgularının özneleri ya da nesneleri olarak her zaman sosyal politika tartışmalarının içinde yer almıştır. Üzerinde hüküm sürdüğü ve beslendiği esas faktör emek olduğu için kapitalizmin meselesi insanla alakalı olmakla beraber; çok çeşitli alanlarda ve biçimlerde insanın var oluşunun sınırlarını belirlemektedir. Çıkış noktası böyle belirlendiğinde ise, sosyal dışlanma ve sosyal içerme konularının da emek ve yoksulluk temelinde değerlendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dışlanma ve içerme süreçlerini ortaya çıkaran ayırımlar sınıf, statü ve toplumsal tabakalaşma gibi ilişki biçimleri ile ilintilidir. Bunlar da toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıda meydana gelen eşitsizlik biçimleridir.

Çalışmanın birinci bölümünde, hedeflenmiş gruplarda tutum/ davranış değişikliği sağlamayı amaçlayan operasyonel eylem basamakları ve buna bağlı stratejilerden oluşan “sosyal içerme” kavramsallaştırılmaktadır. Sosyalizasyon kavramından, -Cangızbay'dan mealen aktarılacak- aile ve sosyal çevre aracılığıyla daraltılmış bir üretim kalıbı olarak yeni bireyin sahip olacağı kültürel formları, kendiliğinden yeni bireye aktarmaya başlasa da, bir süre sonra bir politika olarak kabul edilen ve adına genişletilmiş yeniden üretim denilen organize ve planlı bir süreçle bireyin, toplumun sahip olduğu kalıpların içine yerleştirilmesi olarak söz edilmesi mümkündür. Bu açıdan bakıldığında sosyal içermenin, genişletilmiş üretim kalıplarının kişi ya da grupları standartlaştırmada başarısız olduğu noktada daha operasyonel ve hedeflenmiş gruplar üzerine gerçekleştirilen bir politika argümanı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında uygulanan sosyal içerme politikaları; “olayların ve fenomenlerin regüle edilmesi” bağlamında analiz edilebilir. Bu çalışmada da “sosyal içerme” kavramsallaştırması yapılırken, Foucault'nun “hedefi nüfus, temel bilme biçimi politik iktisat, en önemli teknik araçları güvenlik aygıtları olan, çok karmaşık olmakla birlikte çok özel bir iktidar biçiminin kullanımını mümkün kılan kurumlar, prosedürler, analiz ve düşünceler, hesap ve taktiklerin birleşimi” olarak tanımladığı “yönetimsellik” kavramından yola çıkılmıştır. Araştırma nesnesi incelenirken ise yapısal

unsurlar ile bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi yoluyla görünür olanın ardındaki hakikatin anlaşılabilmesini olanaklı kılan stratejik analizden faydalanılmıştır. Sosyal içerme, literatürde yalnızca devletlerin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele için uyguladıkları politikalar olarak tarif edilmiş olup; iktidar ve sermaye ilişkileri de göz önünde bulundurularak derinlemesine bir tanımının yapılmamış olması sebebiyle bu kısım önem arz etmekte ve çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

İkinci bölümde ise sosyal içerme stratejileri kapsamında yürütülen eğitim politikalarının etkisinin anlaşılabilmesi için; eğitimin toplumsal yaşam ile devlet-piyasa ilişkileri çerçevesinde hangi kesimlere yönelik, nasıl ve neden gerçekleştirildiğine açıklık kazandırılması hedeflenmiştir. Buradan hareketle mesleki eğitim ve yaygın eğitimin dünyada ve özellikle Türkiye’deki gelişimine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Bu kısımda esas itibariyle eğitim politikalarının sosyal içerme stratejileri ile bunların beklenen sonuçlarını nasıl belirlediği ortaya konmaktadır.

Toplumsal normların yeni nesillere aktarılmasında eğitim büyük rol oynamaktadır. Eğitim, ilkel toplumlarda kişilerin yetişkinliğe geçişi ve topluluğa kabulü için çoğunlukla fiziksel gelişimin öne çıktığı gündelik süreçler olarak tarif edilmektedir. Ancak yerleşik hayata geçişten sonra yazının da bulunmasıyla birlikte eğitim kurumsallaşmaya başlamış; devam eden tarihsel süreçte de felsefenin, teolojinin, rasyonalizmin, natüralizmin konusu olmuştur. Örneğin aydınlanmanın başlangıcı olarak nitelendirilen 18. Yüzyıl, felsefede rasyonalizmin ve natüralizmin ortaya çıkmasıyla birey ile doğal insanın öne çıktığı eğitim yaklaşımlarının tartışıldığı bir dönem olmuştur. Nitekim dönemin eğitim alanındaki en önemli temsilcisi Rousseau’nun ideal bireyin nasıl yetiştirileceğine dair yazdığı “Emile” (Rousseau, 2009) adlı eserinde; insanın yalnızca doğaya bağımlı bir şekilde yetiştirilmesi yoluyla en erdemli ve gelişmiş haline ulaşacağını vurgulaması eğitim felsefesi tarihinde önemli bir örnek olarak ele alınmaktadır. 18. Yüzyılın sonlarına doğru ise aile, devlet, vatandaşlık, kültür gibi kurum ve yapıların karakterlerini belirleme gücü olan ve sosyal niteliğiyle öne çıkan bir eğitim kavrayışı ortaya çıkmıştır. Eğitim devlet ve topluma faydalı bireyler yetiştirmenin konusu olmuştur. Durkheim ile birlikte eğitim toplumsal bağlamda -yani bireylerden bağımsız fakat bireylerin yönlendirilmesi yoluyla toplumsal normların yeniden üretimini sağlayan bir sosyal kurum olarak- ele alınmaya başlanmıştır.

Refah devletleri ile ortaya çıkan bireylerin yurttaşlık haklarının eşitlenmesi hedefinin gerçekleştirilebilmesi için evrensel bir eğitim hakkı tanımlamak mecburi hale gelmiş ve ilk kez Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nde (1948) eğitim herkese temel bir hak olarak tanınmıştır. Kapitalist toplumlarda eğitimin yeniden üretici rolü aynı zamanda

piyasa ile sermayenin normlarına ve ihtiyaçlarına uygun işgücünü oluşturacak şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla eğitim hem egemen sınıfların kültürel sermayesini hem de sermayedarların artı-değer üreterek artırdığı gücünü devam ettirebilmesi için gerekli olan bir yönetim aracı olarak değerlendirilebilir. Özellikle 20. Yüzyılda eğitim, sanayi kapitalizmi ve siyasal demokrasi arasındaki çatışma çerçevesinde biçimlenmiştir (Özügurlu, 2009: 82). Bu noktada eğitim politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında devlet ve sermayenin stratejik işbirliklerinden söz edilebilir. Eğitim politikalarının hedefleri çoğunlukla işgücü ile istihdama yöneliktir. Bu sebeple özellikle mesleki eğitim ile yetişkin eğitimi, politika süreçlerinde öne çıkmaktadır. Örgün eğitim süreçlerinden faydalanamamış, çoğunlukla yoksul ve/veya dezavantajlı olarak nitelendirilen kesimlerin yedek işgücü ordusuna dâhil olabilmeleri için yetişkinlere yönelik mesleki ve yaygın eğitim önem kazanmıştır. Günümüz sosyal içerme politikalarına bakıldığında da uygulamaların ağırlıkla eğitim ve istihdam alanlarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Tüm bunlardan yola çıkarak, sosyal içerme stratejisi olarak düzenlenen yetişkinlere yönelik eğitim politikaları ile istihdam politikaları arasında güçlü bir ilişki oluşturulduğu söylenebilir. Bahse konu politikalar 20. Yüzyılın sonları ve 21. Yüzyılda Avrupa Birliği (AB) düzenleme ve uygulamalarının etkisiyle fırsat eşitliği, yapabilirlik, yaşam boyu öğrenme ve girişimcilik çevresinde şekillenmiştir.

Türkiye’de ise 20. Yüzyılda yetişkinlere yönelik eğitim süreçleri köy enstitüleri, halk evleri, akşam sanat okulları gibi kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Köy enstitülerinde verilen eğitim daha çok kırsal kesimde de standart modern vatandaşların oluşturulabilmesi adına gerçekleştirilen yaygın eğitim politikaları olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu dönemde iş yerlerinde meslek kursları da açılmıştır. 1960’tan sonra çeşitli yaygın eğitim ve mesleki eğitim uygulamalarının yapıldığı çoğu kurum kapatılmış ve eğitim politikaları büyük oranda Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) belirlediği hedeflere göre şekillenmiştir. 1970’li yıllar ile devamında ise örgün eğitim ve mesleki eğitim de birbirini tamamlayacak şekilde düzenlenip eğitim ve istihdam politikalarında kamu-özel-sivil toplum işbirliği yaygınlaştırılmıştır. Küreselleşme ve neoliberal politikaların hüküm sürdüğü 1980’li yıllardan bugüne kadar ki süreçte çoğunlukla AB tarafından fonlanan projeler kapsamında çıraklık eğitim merkezleri, halk eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, ticaret ve turizm okulları, meslek liseleri açılmıştır. Bugün Türkiye’de yetişkinlere yönelik mesleki eğitim ve yaygın eğitim hala bu kurumlar ve projeler yoluyla gerçekleştirilmekte olup; Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) da aktif istihdam programları ile bu süreçlere dâhil olmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türkiye’de ve tüm dünyada da sosyal içerme stratejilerinin en büyük hedef kitlelerinden biri olan Roman toplulukların tarihte ve günümüzde karşı karşıya kaldığı

ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar ortaya konmaktadır. Sosyal içerme stratejileri kapsamında yürütülen yetişkinlere yönelik yaygın ve mesleki eğitim politikalarının nesnesi genellikle marjinal olarak damgalanan yoksul kesimler olmaktadır. İçinde bulunduğu toplumla arasında sosyal mesafe olan, dışlanmış ve marjinalleşmiş dezavantajlı gruplar arasında tüm dünyada ötekileştirilmiş, ortak problemleri yaşayan ve sosyal içerme politikalarının konusu olan en geniş kesim Roman topluluklardır. Romanlarla ilgili yapılan akademik araştırmalar incelendiğinde; dünyada nüfuslarının yaklaşık 30-40 milyon olduğu ileri sürülen Roman topluluklar arasında Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayanların 10-15 milyon ve Türkiye’de yaşayanların 4-5 milyon nüfusunun olduğu tahmin edilmektedir. Önceleri kalaycılık, nalbantlık, sepetçilik, ahşap ev gereçleri yapımı, tarım ve hayvancılık gibi mesleklerle yaşamını sürdüren ve çoğunlukla göçebe veya yarı-göçebe topluluklar olan Romanlar; modern sanayinin gelişimi ile birlikte mesleklerini icra edemez hale gelmiş ve işgücü piyasalarından dışlanmışlardır. Ayrıca II. Dünya Savaşı’nda ulussuz bir toplum olmalarına rağmen Yahudilerden sonra en çok kırıma uğrayan kesim olmuşlardır. Sonrasında asimilasyon politikalarının hedef kitlesi olmuş; 1970’li yıllardan sonra ise Avrupa’da serbest dolaşımın güçlenmesi için bu kez kültürel çeşitlilik politikalarının konusu olmuşlardır. Roman topluluklar AB’nde yasal çerçevede ‘ulusal azınlık grupları’ olarak ancak 1995 yılında tanınmışlardır. Bu nedenle siyasal, sosyal ve ekonomik haklarını bir kısmıyla da olsa elde etmeleri çok geç mümkün olmuştur. Türkiye’de ise, 1923 Lozan Barış Antlaşması’na göre kendini Müslüman olarak tanımlayan kesimlere hukuki olarak azınlık statüsü tanınmadığından, Romanlar hala azınlık haklarını elde edememişlerdir. Hem hukuki metinlerde hem de toplumsal yaşamda ayrımcı ve dışlayıcı şiddete maruz kalan Roman topluluklar, Türkiye’nin AB’ne uyum süreci dolayısıyla 2000’li yıllarda sivil toplumda örgütlenebilmeye başlamıştır. Bu nedenle yaşamlarında mücadele ettikleri yoksulluk ve sosyal dışlanma problemleri bu dönemde görünür hale gelebilmiştir. 2010’lu yıllara kadar vatandaşlıkları dahi bulunmayan Romanlar, 2010 yılında başlatılan Roman açılımı kapsamında belirlenen politikalar doğrultusunda vatandaşlık almaya başlamıştır. Bugün Türkiye’de yaşayan Roman toplulukların çoğu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almıştır. Roman topluluklara yönelik sosyal içerme politikaları da bu yıllarda projeler aracılığıyla yürütülmeye başlanmıştır. Projeler kapsamında belirlenen hedefler incelendiğinde odak noktasının Romanların istihdam edilebilirliğinin artırılması olduğu ortaya çıkmaktadır. Tabii bunların yanında getto olarak damgalanmış Roman mahallelerinde uygulanan kentsel dönüşüm çalışmaları da projeler yoluyla gerçekleşmesi beklenen dönüşümü destekleyen politikalardır. Roman toplulukların sosyal içerilmesine yönelik düzenlenen politika uygulamalarının neredeyse hepsi Roman kadınlar ve çocukları hedef kitle olarak belirlemektedir. Zira Roman toplulukların Türkiye’nin

geleneksel değerlerine ve resmi siyasal ideolojisine uyumunun sağlanmasının da hedeflenmekte olduğu; toplumun en küçük ve önemli yapı taşı olarak değerlendirilen ailenin dönüştürülmesinde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla kadınların tutum ve davranışlarının değiştirilmesinin devlet ve kurumlarca mühim görüldüğü düşünülmektedir.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde sunulan saha araştırmasını oluşturan ve Trakya’da kurulmuş olan SODAM’larda (Sosyal Dayanışma Merkezi) da Roman kadınlara yönelik yaygın ve mesleki eğitim çalışmaları yürütülmektedir. SODAM’lar 2012 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında doğrudan Roman kadın ve çocukların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplumsal entegrasyonlarının sağlanması için onların psiko-sosyal, sosyo-kültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kurulmuştur (SYGM). Kursiyer kadınlara makine nakışı, el sanatları, kuaförlük ve cilt bakımı, yöresel yemekler, bilgisayar, Kur’an-ı Kerim ve okuma-yazma gibi kurslarla birlikte; hijyen, kadın sağlığı, aile ve çocuk bakımı, kadına karşı şiddet gibi konularda seminerler, çocuklar için değerler eğitimi ile kreş eğitimi verilmektedir. Bu yaygın eğitim uygulamaları iş ve meslek edindirme kursları, kişisel gelişim kurs ve programları, kültürel aktarımın yapıldığı kurs ve etkinlikler şeklinde üç kategoride gerçekleştirilmektedir. Trakya’da bulunan Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Ege Bölgesi’nde bulunan Çanakkale illerinde toplamda –açılmak üzere olanlarla birlikte- 14 SODAM hizmet binası bulunmaktadır. Çalışma kapsamında bunların 10 tanesi ziyaret edilmiştir. Ziyaret edilmeyen hizmet binalarından ikisi henüz açılmamış olduğundan, birisinde Roman vatandaşlar bulunmadığından ve diğeri ile araştırma iznine dair idari süreçlerde sorun yaşanmış olduğundan toplam dört hizmet binası ziyaret edilememiştir. Araştırmada nicel ve nitel teknikler bir arada kullanılmıştır. Araştırma sahasında 42 kursiyer ile yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşme; 508 kursiyer ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Veri girişi öncesinde anketlerin hazırlanması sırasında yapılan kontrollerde bazı anketlerin eksik ya da belirlenen soru formunun dışında doldurulduğu görülmüş; telafisi için girişimlerde bulunulsa da yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle ıskartaya çıkarılan anketlerin yerine yenisi yapılamamış ve değerlendirmeye uygun bulunan 390 anket üzerinden nicel veri analizleri yapılmıştır. Ayrıca 2 kaymakam, 8 SYDV müdürü, 2 SYDV inceleme görevlisi, 9 SODAM koordinatörü ve 3 öğretmen olmak üzere; projenin idare ve eğitim aşamalarında yer alan toplam 24 kişi ile yine yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Tez çalışmasının son kısmı olan dördüncü bölümde tüm veriler bir araya getirilerek bulgular sunulmakta ve bunlar sonuç bölümünde tartışılarak araştırma neticelendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

“SOSYAL İÇERME” KAVRAMSALLAŞTIRMASI

1.1. Kuramsal Yaklaşımlar Temelinde Toplumsal Eşitsizlikler: Sosyal Dışlanma, Sosyal Mesafe ve Damgalanma

Kapitalist toplum düzeninde güç ve mülkiyet ilişkilerinde tezahür eden üretim ve tüketim süreçlerine dayanan yapısal unsurlar eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal tabakalaşma, sınıf ve statü tartışmalarında eşitsizlik kavramları farklı kurgulanmaktadır (Kalaycıoğlu, 2013: 10).

Giddens (2008: 340), toplumsal tabakalaşmayı hiyerarşik bir şekilde sıralanan katmanlar olarak tarif etmiş ve tabakalaşmış toplumsal dizgelerin özelliklerini şu şekilde sunmuştur:

- Sıralama, birinin diğeriyle belirlenmesi veya birbirleriyle zorunlu etkileşim içinde olmaksızın, bir ortak özelliği paylaşan insanların toplumsal kategorilerine uygulanır.
- İnsanların yaşam deneyimleri ve olanakları ciddi biçimde onların hangi toplumsal kategoride bulunduklarına bağlıdır.
- Farklı toplumsal kategorilerin sıralanması, zaman içinde yavaşça değişmeye eğilimlidir.

Giddens (2008: 341-345) toplumsal tabakaları tarihsel olarak kölelik, kast, mülk sahipleri ve sınıf olarak ortaya koymaktadır. Kölelik antik dönem uygarlıklarında var olan, bir insanın başka bir insana ait olduğu bir eşitsiz ilişki biçimidir. Kölelerin toplumsal konumu ve yurttaşlık hakları farklı toplumlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Köleler, denetim ve cezalar yoluyla yüksek üretkenliği sağlamak üzere çalıştırılmıştır. Tarihte kölelerin boyunduruk altında olmaya karşı direndiğine birçok kez şahit olunmuştur. Kölelerin toplumsal tabakalar arasında hareket etmesi olanaksızdır. Kast ise atalardan gelen etnik ve ırksal soya göre oluşan, sınıfsal bir statü kazandıran toplumsal tabakalaşma sistemidir. Kastın ‘arılığı’ esas olduğu için iç evlilik sürdürülmüştür. Kast gelişmemiş sanayici kapitalist tarım toplumuna özgü bir sistemdir. Tabakalar arası hareketlilik yoktur. Kast sistemi, kentlerde azınlık statüsündeki kesimlerin ve getto mekânların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mülk sahipleri; geleneksel uygarlıkta da bulunmakla birlikte Avrupa feodalizmine özgü yasalarca tanınmış bir sistemdir. Feodal mülk sahiplerinin birbirinden farklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Aristokrasi, Ruhbanlar ve üçüncü mülk sahiplerinden oluşan tabakalar mevcuttur. Üçüncü mülk sahipleri serfler, özgür köylüler, tüccarlar ve zanaatkârlardan oluşur. Tabakalar arası hareketlilik mümkündür. Sınıf ise diğer tabakalaşma sistemlerinden daha farklıdır. İşgücü ve zenginlerin mülkiyeti temelinde bir ayrım söz konusudur. Sınıf düzenleri değişkendir. Yasal veya dinsel

hükümlerle kurulmazlar. Yukarı veya aşağı doğru devinim olabilir ve sınıfsal konumun bazı yanları sonradan edinilebilir. Maddi kaynakların paylaşımındaki eşitsizliklere dayalı olup; ayırım ödeme ve çalışma ilişkilerinde ortaya çıkar. Sınıflar kişisel olmamakla birlikte; büyük çaptadır.

Giddens (2008: 340) insanlığın ilk dönemlerinde kaynakların ve dolayısıyla da bunların paylaşımının az olması nedeniyle tabakalaşmanın az olduğunu belirtip olguyu bir piramit olarak kurgulamaktadır. Tarım toplumuna geçişle tabakalaşmanın arttığını ve katmanların çeşitlendiğini; endüstri toplumunda orta ve ortanın altındaki tabakalarda bulunan kitlenin çok fazla ve üst tabakada bulunanların çok daha az olması sebebiyle tabakalaşmanın bir gözyaşı damlasına benzediğini söylemektedir.

Fakat Giddens (2008: 340) tabakalaşma kuramını geliştirirken temele birey ve grupların kendi konumlarının farklı (eşitsiz) karşılığı olan tabakalara ulaşmaktan hoşlandığı düşüncesini yerleştirmiştir. Bu perspektifin - her ne kadar yapısal ilişkilerin de analize dâhil edildiği bir çalışma olsa da- güç ve mülkiyet ilişkilerine dayalı iktidar biçimlerinin birey ve grupların davranışları ile yaşamı üzerindeki belirleyiciliğinin göz ardı edilmesine yol açabileceği düşünülmektedir.

Toplumsal yaşamda yapısal unsurların ortaya çıkardığı eşitsizlikler dolayısıyla birey ve gruplar arasında meydana gelen farklılıklar ayırım, marjinalleşme, dezavantajlılık gibi olgularla dışlanma süreçlerini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde cinsiyet, etnisite, yaş, kimlik gibi unsurlar da dışlanma tartışmalarında yer almaktadır. Tartışmalarda çoğunlukla göz önünde bulundurulmuş ortak ilişki biçimleri ise sınıf ve statüdür.

Marx'ın kuramında sınıflar, kapitalist üretim ilişkilerinde gerçekleşen çatışmadan ortaya çıkmaktadır. Mülkiyet ve sömürü ilişkileri üzerine kurulu bir üretim sisteminin ortaya çıkardığı ekonomik değişkenler toplumsal yapıyı belirlemektedir. Kapitalist sistemde farklı çıkarları olan iki sınıf bulunmaktadır (Edgell, 1998: 13): Emekini satmak zorunda olan işçi sınıfı (proleterya) ve kapitalist sınıf (burjuvazi). Kapital eserinin birinci cildinde anlatıldığı üzere mülkiyet ve sömürü ilişkileri neticesinde nispi artık nüfus ve lümpen proleterya'yı kapsayan alt sınıf ortaya çıkmaktadır (Marx, 1975). Nispi artık nüfus; yedek işgücü ordusu, çalışamayacak durumda olanlar ve çocuk işçilerden oluşmaktadır (Gür, 2019: 18). Yedek işgücü ordusu, Koçancı'nın (2014: 38-39) da belirttiği gibi, yoksulluğun aktarılması ve kronikleşmesine ilişkin günümüz tartışmalarının temelinde yer almaktadır. Zira burjuvazinin giderek zenginleşmesi ve sermayenin merkezileşmesi, üretim süreçlerine dâhil olmak için bekleyen işsizler ordusunu büyütme ve kırılğanlaştırmaktadır. Giddens (2008: 346) da Marx'ın yoksullaştırma kavramını varlıklı sınıf karşısında giderek güçsüzleşen işçi sınıfının kapitalist sistemle ilişkisini

betimlemek üzere kullandığını belirtmiştir. Ayrıca Marx, kuramının devrimci niteliği dolayısıyla; kapitalizmin evriminde devrimci görevlere dâhil olmayan kesimleri “bütün sınıfların tortusu” olarak nitelendirmiştir (Başgöl, 2018: 16-17). Nispi artık nüfus da, lümpen proleterya ile işçi sınıfı arasında gidip gelenleri kapsamaktadır (Öngen, 1994: 197). Bugün işgücünün kırılğan kesimini ve işsizleri kapsayan “sınıf altı”nın, Marx tarafından lümpen proleterya kavramıyla açıklandığı söylenebilir (Koçancı, 2014: 38).

Weber ise Marx’ın ekonomik belirlenimciliğini tamamen reddetmekle birlikte yine sınıfsal bir yaklaşım geliştirmiştir. Toplumsal tabakalaşmayı sınıf ayrımına indirgememiş; daha esnek fakat karmaşık olup kaynaklar ile güç ilişkileri üzerinden şekillenen parti, statü ve sınıf etkileşimlerini analiz etmiştir (Giddens, 2008: 347-348). Giddens’a (Giddens, 2008: 347) göre; Weber’in çözümlemesi, toplumsal yapıdaki katmanların çeşitliliğine, Marx’ın kuramına göre daha fazla olanak sağlamaktadır.

Weber’e (2004: 270) göre sınıfın ortaya çıkışı üç etmene dayanmaktadır:

- Bir grup insanın yaşam olanaklarının belirli bir nedensel ögesinin ortak olması.
- Bu ögeyi mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarların temsil etmesi.
- Bu ögenin meta ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil edilmesi.

Toplumsal tabakalaşmanın ekonomik alanda gerçekleşen yapısal unsuru olarak sınıflar mülkiyet ilişkilerine içkindir. Bu noktada mülkiyet sahibi sınıflar ve pazara hizmet sağlayan kazanç sınıflar arasında görünür hale gelen eşitsizliği aşağıdaki gibi açıklamaktadır (Weber, 2004: 270):

“Değişim amacıyla piyasada rekabet eden insanlardan oluşan bir toplulukta maddi mülkler üstündeki tasarruf hakkının dağılım biçiminin kendiliğinden belirli yaşam olanakları yarattığı, en temel ekonomik gerçeklerden biridir. Marjinal yarar kanununa göre bu dağılım biçimi değerli mallar için girilen rekabetten mülksüzleri dışlar; mülk sahipleri lehine işler, daha doğrusu mal edinme tekeli onlara verir. Diğer her şeyin eşit olduğu varsayılırsa bu dağıtım biçimi karlı iş fırsatlarını, mülk sahibi olan ve mallarını değiştirmek zorunda olmayan kişilerin tekelinde bırakır.”.

Buradan hareketle mülkiyet sahibi sınıfların (rantiyeler ve girişimciler) mülklerini servet alanına taşıyabilme olanakları, kazanç (mülksüz) sınıflar (vasıflı, yarı vasıflı ve vasıfsız işçiler) üzerinde tekel kurabilmesine neden olmaktadır (Weber, 2004: 270). Ayrıca elde edilen derece, diploma, yetenek ve nitelikler bireylerin piyasadaki ‘pazarlanabilir’ konumlarını; bu konumları da onların yaşam olanaklarını belirlemektedir (Giddens, 2008: 347).

Weber’in kuramında statü ise piyasadaki eşitsizlikten bağımsız olarak ortaya çıkabilen, saygınlık ve ayrıcalığı ifade eden bir kavramdır (Koçancı, 2014: 33). Barınma, eğitim, konuşma

tarzı, meslek gibi statü simgeleri ile kişilerin onurunu ifade eden toplumsal konumları dolayısıyla katmanlaşmaları söz konusudur (Giddens, 2008: 347). Statü, pozitif veya negatif olabilmekle birlikte; yaşam tarzları ve tüketim davranışları bireylerin statüsünün yansımalarıdır. Pozitif ya da negatif bir statü grubunun ayrıcalıklarından doğan farklılaşmalar ise toplumsal alandaki eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomik eşitsizlik formu olarak sınıflar ve sosyal eşitsizlik formu olarak statü gruplarının yanında Weber; ortak çıkarlar dâhilinde bir araya gelme ve eyleme geçme biçimi olarak partileri toplumsal tabakalaşmanın bir diğer unsuru olarak sunmaktadır (Koçancı, 2014: 33). Marx, statü ve parti yapılarını sınıfsal analizle açıklarken; Weber, güç ilişkileri içerisindeki partilerin de sınıf ayrımlarını belirleyebileceğini söylemektedir (Giddens, 2008: 348). Partiler doğrudan toplumsallaşma ile alakalı olup; eylemlerini gerçekleştirmeye yönelik rasyonel bir düzen ile bu düzenin yaptırımlarla uygulanması için görevli olan bir kadroyu gerektirmektedir (Weber, 2004: 287). Partiler oluşum aşamasında yatay bir ilişki biçiminde iken; sonradan kendi içerisinde görev, makam ve statülere göre dikey bir hiyerarşik oluşuma dönüşebilmektedir (Koçancı, 2014: 36-37).

Weber'in toplumsal tabakalaşma analizinde fırsatlar ve olanakları yakalama üzerine kurgulanan güç ilişkilerine dayalı eylemler yer etmektedir. Eşitsizlikler ve tabakalar arası hareketlilik de söz konusu iktidar ve güç ilişkileri çerçevesinde katmanlarda yer eden öznelerin eylemleri ile şekillenmekte ve değişebilmektedir.

Kolektif öznelerin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılar ile ilişkisi ve buradaki eylemleri sonucu ortaya çıkan toplumsal tabakalaşmanın unsurları olarak sınıf ve statü farklılıkları toplumun “dışında” ya da “içinde” olma durumunu belirlemektedir. Lümpen proleterya, alt sınıf ve sınıf altı gibi dışarıdakileri ifade eden kavramlar da eşitsizliğe dayalı ayrımlar çerçevesinde üretilmiş ve tartışılmaktadır. Toplumsal alanın dışında yer alma durumu ise tarih boyunca örgütlenmeleri ve mücadeleleri beraberinde getirmiştir. Dışlanma olgusu, Marx'ın kuramına göre ekonomik eşitsizlikler ve sömürü ilişkilerinden ortaya çıkmakta iken; Weber'in analizine göre statü gruplarının kendi içerisinde ortaklaşarak bir araya gelme sürecinin sonucunda oluşan “sosyal kapanma”nın kaynakların eşitsiz dağılımına neden olması ile ilişkilidir.

Sosyal dışlanma kavramının günümüzdeki kullanımı ile anlamının kökleri çok daha eski zamanlara dayanmaktadır. Kavram ilk kez 1970'li yıllarda Fransa'da sosyal güvenlik sisteminin dışında kalanlar için kullanılmaya başlanmış; 1980'lerde ise tüm dünyada “endüstrileşmiş ülkelerin sınıf yapısını etkileyen değişimler nedeniyle eşitsizliğin çözülmesi ve etkilerinin azaltılması”na yönelik kullanılmaya başlanmıştır (Sapancalı, 2005: 52). Bu doğrultuda kavram yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi

konularla birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal dışlanma kavramının kullanımı ve politikasının içeriği bugün kimlik, etnisite, göç, cinsiyet, yaş gibi birçok farklılaşmayı barındırmaktadır. Genel anlamıyla toplumun ve sermaye birikim süreçlerinin dışında kalan; haklardan ve fırsatlardan eşit ve adil ölçüde yararlanamayan kesimler için kullanılmakta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bir “dezavantajlılık” anlayışı mevcuttur. Nitekim 1974 yılında Fransa’da Sosyal İşlerden Sorumlu Bakan Lenoir, kavramı ilk kez kullandığında dışlananların sadece yoksullardan ibaret olmadığını; engelliler, intihara meyilli insanlar, yaşlılar, istismara uğrayan çocuklar gibi kesimleri de kavramın kapsam alanında olduğunu belirtmiştir (De Haan, 2000: 23). 1980’li yıllardan itibaren ise endüstri sonrası toplumda işgücünün bölünmesi ve kırılanlaşmasına bağlı olarak sosyal dışlanmaya maruz kalmaya neden olan dezavantajlar, daha çok çalışma ilişkilerine bağlı süreçlerde ve işgücü piyasasına giriş çabasında etkili olan dezavantajları ifade eder hale gelmiştir (Del Castillo, 1994: 618-620).

Amerika’da ise dışlanma olgusu, sınıf altı kavramı çerçevesinde tartışılmıştır. İlk kez İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde siyahilere yönelik ırka dayalı ayırım temel alınarak ortaya konulmuştur (Yılmaz, 2008: 127-145). Kavram sonradan işsizlik ve kültürel sebeplere doğru genişleyerek, ekonomik büyümeye rağmen işsizlik ve yoksulluk durumunda değişiklik olmayan tüm sınıfların altındaki kesimleri kapsar hale gelmiştir. Buradaki dışlanma süreci yapısal bir nitelik taşımaktadır. Sınıf altı kavramı sonradan yoksulluk kültürü tartışmaları ile eklemlenmesi nedeniyle suç ile ilişkilendirilmeye başlanmış ve damgalayıcı/ dışlayıcı bir niteliğe bürünmüştür (Yılmaz, 2008: 127-145). Bu nedenle sınıf altı olarak tanımlanan grubun maruz kaldığı dışlanmanın ekonomik eşitsizliklerden mi yoksa sosyal yardımlara bağımlılıktan mı kaynaklandığına dair tartışmalar ortaya çıkmıştır.

Sosyal dışlanma, küreselleşme ve sonrasında Avrupa Birliği sosyal politikasında geniş yer eden ve devletin müdahalesini gerektiren bir mücadele konusu haline gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllarda devlet, piyasa ve sivil toplum işbirliği ile şekillendirilen politika stratejilerinin konusu olmuştur.

Sosyal dışlanma olgusu en çok boyutlarıyla ve ilişkisel niteliğiyle tartışılmaktadır. Sivil, politik, ekonomik ve sosyal haklardan faydalanma noktasında dezavantajlı olan kesimler için tartışıldığında kavramın boyutsallığına vurgu yapılmaktadır (Walker and Walker, 1997: 8; Sapancalı, 2005: 53; Adaman ve Keyder, 2006: 4-5; Şahin, 2009: 9). Bu yaklaşıma göre dışlanmanın tüm boyutları birbirini etkilemekte ve söz konusu sosyal sorunu kronikleştirmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasal ve mekânsal alanlardan dışlanma, yoksullukla ilişkilendirilerek ele alındığında; ekonomik alanda işgücü piyasasından dışlanma biçimlerini, sosyal alanda kültürel nedenlerle toplumsal alana dâhil olma/olamama süreçlerini, siyasal

alandaki yurttaşlık hakları, sosyal haklar, temsil edilme düzeyi ve kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda dezavantajlı olma durumunu, mekânsal alanda ise kentsel tecrit gibi uygulamalara maruz kalmayı ifade etmektedir (Sapancalı, 2005: 53-57). Ayrıca sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ve gruplar tüm bu alanlarda var olan ya da olabilecek dayanışma ilişkilerinden de mahrum kalmaktadır.

Sosyal dışlanmanın kavramsallaştırılması ve gerçekleşmesine dair ilişkisel yaklaşımla yapılan analizler de bulunmaktadır (De Haan, 2000; Farrington, 2011; Del Castillo, 1994; Silver, 2010). Bu yaklaşıma göre farklı alanlarda veya boyutlarda sosyal dışlanmaya maruz kalma sonucunda sosyal ilişkiler ve sosyal ağların zayıflaması durumu ortaya çıkmaktadır. Silver (2010: 190), sosyal dışlanma sürecindeki ilişkiselliği ve etki-tepkii şu şekilde açıklar:

“Dışlayıcı konumda olanlar, dışlanılanlarla kişisel veya kişisel olmayan toplumsal kurumlar aracılığıyla sosyal bağların oluşmasını veya kopmasını/zayıflamasını eyleyen olarak belirler. Bilinçli olarak tasarlanmış olsun ya da olmasın sosyal dışlanma durumunda, potansiyel bir toplumsal ilişki dahi yoktur. Mağdur (dışlanmış) olanlar ise içerilmek üzere içeridekilerle ya da içeriye kurumlarıyla ilişki kurma çabasında olmazlar. Bu noktada bir etkileşim gerekiyor diye düşünülebilir; fakat dışlanma sonrasında mağdur grup kendisini izole etmeye, kendi kendisini koruyabileceği alternatif bir yaşam tarzı bulmaya, kurumsal yapılarla ilişkilerini koparmaya meyillidirler. Sosyal sürece/ mekanizmaya içkin dışlanmanın meyilleri ise suçluluk ve saygı duymama. Örneğin; refah faydalanıcıları vatandaşlık ve kaynaklara erişimde eşit haklara sahiptir. Ancak aynı zamanda damgalanma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Yine benzer bir şekilde; mağdurlar kölelik, sömürgecilik, mülksüzleştirme gibi dışlayıcı olgular dolayısıyla insan onuruna yakışmayan biçimde yaşadıklarını hissedebilir ve bunun üzerinden utanç duyabilirler. Bu utanç ise konuşmaya hakkı olsa da suskun kalmayı tercih etmeye neden olmaktadır.”

Sosyal mesafe kavramı ise ilk kez 1925 yılında Amerikan sosyolog Bogardus tarafından toplumsal gruplar arasındaki kabul düzeyini ifade eden bir ölçü olarak ortaya konmuştur. Bir grubun toplumsal bakımdan benimsenme derecesi (Hoşgörür: 346) veya grupların birbirini algıladıkları yakınlığa göre onaylaması veya reddetmesi (Güler, 2013: 72) olarak tarif edilebilir. Sosyal mesafe, gruplar arası ilişkilerin analiz edilmesine etkileşimsel bir perspektifle girilerek sosyal davranışların benzerliği ve farklılığını dikkate almaktadır (Güler, 2013: 47).

Bogardus, sosyal mesafeyi “kişi ile gruplar arasında veya gruplar arasında ve kişiler arasında işlev gören sempatik anlayışın derecesi” (akt: Güler, 2013) şeklinde tanımlamıştır. Bogardus, sosyal mesafenin derecesini belirleyebilmek adına bir likert ölçek geliştirmiş; sosyal mesafeyi aşağıdaki yedi gösterge ile ölçeklendirmiştir:

- Evlilik yoluyla akrabalık kurulum
- İçerisinde bulunduğum sosyal gruplarda kişisel dostluk kurulum

- Aynı mahallede ikamet edip komşuluk ilişkisi kurarım
- Ülkemde icra ettiğim meslek grubunda iş arkadaşı olurum
- Ülkemin vatandaşı olabilir
- Ülkeme yalnızca ziyaretçi olarak girebilir
- Ülkemde istemem

Bu göstergeler, yakın toplumsal ilişkiyi kabul etme eğiliminden kaçınma eğilimine doğru yargılar şeklinde sıralanmıştır (Ethington, 2019: 7).

Günümüzde yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan toplumsal tabakalaşma, sınıf ve statü ayırımları etnisite, kimlik, din, cinsiyet, yaş gibi farklı faktörlere bağlı olarak da çeşitlenmektedir. Dışlanma olgusu, yapısal yaklaşımlarda grupların birbirine yakınlığı/uzaklığı anlamında ele alınacak olursa, kategorik farklılıklar (sınıf, cinsiyet, ırk gibi) üzerinden temellendirilmektedir (Güler, 2013: 47). İlişkisel yaklaşımlarda ise; toplumsal statüyü ortaya çıkaran ekonomik ve kültürel sermaye unsurlarına göre gruplar arasındaki ayırımların olduğu savunulmaktadır.

Toplumsal eşitsizlikler ele alınırken odaklanılan farklılıklar, yukarıda sözü geçen makro yapıları/tabakaları temel alan paradigmların haricinde, etkileşimci (sosyal olayları ve olguları bilimsel çalışmanın konusu yapabilmek için kategorik ve/veya dikotomik ayırımlara indirgeyerek analiz etme tutumuna karşı ortaya çıkan; gündelik hayattaki karşılıklı etkileşimlerin incelenmesi yoluyla sosyolojik analiz yapan) perspektifle yaklaşan kuramlar da bulunmaktadır (Esgin, 2020: 13-34).

Gündelik hayatı nesneleştirerek toplumsala ilişkin etkileşimleri inceleyen yaklaşımlar sosyal gerçekliğin ifşa edilmesi bakımından oldukça önemlidir. Esgin (2020: 28-29) bunun sebebini şöyle açıklamaktadır:

“Gündelik hayat, insanların yarattığı sosyal dünyanın bütün karmaşıklığını içinde barındıran ve bu dünyayı çok yönlü olarak betimleyen bir etkileşimler alanıdır. O halde gündelik hayatı oluşturan bu türden karmaşık etkileşimlerin görünüşleri ve anlamları ile bu anlamların nasıl üretildiği ve hangi biçimlerde tezahür ettiği sorularına açıklık getirmek sosyolojinin yöneldiği sosyal gerçekliği ifşa etme çabası açısından hayati önemdedir.”

Gündelikliğin sadece bir kavram olarak değil toplumu anlamak için bir ipucu olarak ele aldığını belirten Lefebvre (2010: 40) de bu yaklaşımı Marksist perspektifle bir araya getirerek toplumu kavramanın ve topluma nüfuz ederek onu tanımlamanın en iyi yolunun gündelik hayat sosyolojisi olduğunu savunmuştur.

Diğer yandan gündelik hayatı nesneleştirme açısından karşılaşılan güçlükler de (gündelik hayatın sınırları, belirsizliği, sıradanlığı, rutinleri ve değişkenliği) bulunmakta ve bunlar hala sosyolojik tartışmalarda güncelliğini sürdürmektedir.

İlişkisel ve etkileşimci yaklaşımlar arasında sosyal dışlanma ve sosyal içerme konularında gündelik hayat sosyolojisi kapsamında olup en çok öne çıkan ve başvuru kuramlardan birisi Erving Goffman'ın damgalanma teorisidir. Chicago Okulu geleneğinden gelen Goffman'ın araştırmalarında da sembolik etkileşimciliğin paradoksal güçlükleri görülmektedir. Goffman'ın bu güçlükleri bilimsel yöntemi içerisinde nasıl gidermeye çalıştığını Levent Ünsaldı çevirmenlerinden biri olduğu “Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” kitabının takdiminde aşağıdaki gibi anlatmaktadır:

“Bir taraftan, doğası gereği her zaman belirsizlik içeren, kaygan-oynak bir muhtevaya sahip ve keskin yön değiştirmelere açık bir etkileşimi, tam da o esnada, açılımı sırasında, işler haldeyken kavramaya çalışır; diğer taraftan ise eş zamanlı olarak aktörlerin bu etkileşime taşıdıkları ‘yapısal’ unsurları yakalamaya gayret eder. Üstüne üstlük bu yapısal unsurlar aktörlere ‘dışsal’ değildir; etkileşim içerisindeki aktörlerin, etkileşim esnasında içerisinde bulundukları duruma, konum bilgisine ilişkin sahip oldukları anlık bilgide ‘yuvalanmışlardır’.”

Goffman etkileşimleri daha da özel olarak insan davranışında incelemiş ve bu dramaturjik yaklaşım olarak adlandırılmıştır. Çünkü toplumsal yaşamı -gündelik hayatı nesneleştirerek incelemesi sonucunda- tiyatro mekânlarındaki sembolik trafiğe (sahne önü ve sahne arkasında kurmaca karakterin sunumunu etkileyen durumlar gibi) benzetmiştir (Orhan, 2020:198). Etkileşimlerin karmaşası içerisinde yer alan tüm öğelerin insanların kişisel sunumlarının ekonomisini de oluşturduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu sunum ekonomisinde ise insanların (aktörlerin) davranışlarının (sosyal uyuma güdülenme ya da zorlanma) belirleyicisinin toplumsal kurallar olduğunu savunmuş ve bu doğrultuda uygun kamusal eylem normlarının neler olduğunu da araştırmıştır. Başka bir ifadeyle, kişinin kişiliğinin ve benliğinin normatif düzenlenmesini ele almıştır (Goffman, 2019: 397). Buna göre toplumsal normlar ve kurallar eylemlere yön verirler. Böylece uygun, meşru, ahlaklı gibi nitelendirmelerle doğru kabul edilen eylemlere rehberlik eder. Damgalama da bu kurallar ile normların sosyal alanda ‘uygunsuz’ durumları ve eylemleri (davranışları) yaftalayarak yok etme biçimi olarak ifade edilebilir. Ancak burada odak noktası karşılıklı etkileşim içerisindeki ilişkilerde yer alan katılımcıların işe koştığı norm ve pratikler olup; katılımcıların farklılaşması ya da birlikteliği, bir başka ifadeyle kategorizasyonu değildir (Goffman, 2019: 11). Goffman (2014: 31) bu doğrultuda üç farklı damga tipinden söz etmiştir:

“Öncelikle (1) bedenin korkunçlukları –muhtelif fiziki deformasyonları- gelir. Sonra (2) zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir; bunlar, örneğin ruh bozukluğu, hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar gibi bilindik bir listeden çıkarılır. Son olarak da (3) ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir.”

Goffman damganın (stigma) sosyal alanda ortaya çıkışını ve nasıllığını anlayabilmek adına damga ile sapmayı ilişkilendirerek toplumsalın bilgisine ulaşmayı hedeflemiştir. Goffman sapmayı dört kategoriye ayırmaktadır: Bütünleşmiş sapma, toplumsal sapma, azınlıklar ve alt sınıf mensupları. Bütünleşmiş sapmayı sosyal bir grup içerisinde gruba mensup olup onun özelliklerini taşıyan ama bir nevi şarlatan görevi gören sapkın olma özgürlüğüne sahip bireylerin ‘uygun’ kabul edilmeyen davranışları; toplumsal sapmayı ise kendisine düşen toplumsal konumu kararlı ve açıkça reddedip toplumsal kurumlara karşı asi bir tutum içerisindeki bireylerin dışı vurdukları sapma olarak tanımlamaktadır. Azınlık grupları ve alt sınıf mensuplarının sapmasını ise şöyle açıklamaktadır (Goffman, 2014: 201):

“Öncelikle, etnik ve ırk temelli azınlık grupları için şunları söyleyebiliriz: Ortak bir tarihe ve kültüre (ve çoğu zaman da ortak ulusal bir kökene) sahip, üyeliklerini nesilden nesile aktaran, bazı üyelerden sadakat talep edecek durumda olan ve toplumda görece dezavantajlı konumları işgal eden bireylerin oluşturduğu gruplardır bunlar. İkinci olarak; statülerinin izini gözle görünür biçimde konuşmalarında, görünümünde ve tavırlarında taşıyan ve kamu kurumlarımız karşısında kendini ikinci sınıf vatandaşlar olarak hisseden alt sınıf mensupları vardır.”

Goffman, tüm bu kategorilere dâhil edilen kişi ve grupların içinde bulundukları durumu ‘damgalanma’ olarak tarif etmektedir. Damganın ortaya çıkabilmesi için ‘normalin’ gerekli olduğunu ve damgalının (bir kavram ya da somut bir kişi olarak değil verili bir bakış açısından görülen yaftalanmış damgalının) ‘sınıflandırılmaz/kategorilere yerleştirilemeyen’ oluşundan dolayı sapkın olarak etiketlendiğini veya sapmanın/etiketlenmenin bu yüzden meydana geldiğini savunmaktadır.

Bu tez çalışmasında sahayı oluşturan araştırma nesnesi damgalanmış ve dışlanmış kesimlerin sosyal içerilmesini hedefleyen bir ‘sosyal kurum’ (Sosyal Dayanışma Merkezi) olduğundan kuramsal tartışmada yapı-fail karşıtlığı öncelenmektedir. Ancak bu kurumlarda ekonomik, sosyal ve siyasal tutum ve davranış dönüşümleri ile gerçekleştirilmesi amaçlanan sosyal içermenin hedef kitlesi olan –dünyanın birçok yerinde edilgenliğe mecbur bırakılmış bir topluluğun mensubu olan- Roman kadınların gündelik hayat pratiklerindeki mikro-dönüşümler

de alan araştırmasının sunumunda ortaya konmaktadır. Nitekim çalışmada sosyal içerme kavramsallaştırılırken büyük oranda faydalanan ‘yönetimsellik’ kavramını ortaya koyan Foucault da bilgi ve iktidar, özne ve iktidar, beden ve iktidar etkileşimlerini bunların gündelik hayatla irtibatlarını da göz önünde bulundurarak ele almaktadır (Esgin, 2020: 26).

1.2. Yönetimsel Aklın Stratejik Alanında “Sosyal İçerme”

Kişi ya da gruplar, sosyal hayatın ortaya çıkardığı heterarşik ve hiyerarşik ilişkiler neticesinde yapının sahip olduğu anlam, değer ve sembolleri hem kullanır hem de bunları yeniden üreterek sonraki kuşaklara aktarır. Kurumların sahip olduğu değerler, anlamlar ve semboller normlar aracılığıyla yeni birey(ler)in üzerine yüklenir. Bireylerden ise bu kurallar silsilesine uygun bir yaşam gerçekleştirmesi beklenir. Sosyal içermenin stratejik niteliği, birlikte yaşamaya ve toplumsal düzenlemeye ilişkin analizler yoluyla, yani “olayların ve fenomenlerin regüle edilmesi” bağlamında incelenerek anlaşılabilir. Örneğin Fox-Piven ve Cloward (akt. Buğra, 2008: 46); sosyal yardımları çalışma hayatını örgütleme çabası; sosyal politikayı ise Marx’ın yedek sanayi ordusu olarak değerlendirdiği yoksul kesimin disiplinini ve talep yeterli olduğunda istihdam edilebilirliğini sağlama amacı olarak ele almışlardır. Bu noktada ortaya çıkan kontrol ve disiplin vurguları, sosyal politikanın planlı ve stratejik bir süreç olduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir. Strateji, norm ve yönetim kavramları ile modern kapitalizmin eleştirisini yapan Foucault ise (2013: 20) politika süreçlerini ve politik ilişkileri anlamak için yasal düzenlemeler gibi sözleşmeye dayalı kurgular yerine güç ilişkilerini merkeze almıştır. “Belirli bir pratikler alanında, belirli analizler ve araçsal mekanizmalar sayesinde gerçekliğin öğelerinin kendi aralarında oynaması”nı incelemiştir (Foucault, 2013: 46). Bunu yaparken “hedefi nüfus, temel bilme biçimi politik iktisat, en önemli teknik araçları güvenlik aygıtları olan, çok karmaşık olmakla birlikte çok özel bir iktidar biçiminin kullanımını mümkün kılan kurumlar, prosedürler, analiz ve düşünceler, hesap ve taktiklerin birleşimi” olarak tanımladığı “yönetimsellik” kavramına ulaşmıştır. Bu yaklaşım ile sosyal politika; yoksulluğun yönetilebilmesi için bir ortam yaratılması ve buradaki olayların ve fenomenlerin regüle edilmesi yoluyla toplumsal düzenin devamlılığı ile güvenliğin sağlanması olarak analiz edilebilir. Burada anlatılmak istenen, sosyal politikaların “türün sağladığı biyoloji alanına dâhil oluştan, kamunun sağladığı müdahale yüzeyine kadar yayılan şeylerin bütünü” olarak “nüfus”u özne ya da nesne olarak belirlediğidir (Foucault, 2013: 71). Yani nüfusun yönetimselliğe ve devlet aklına dâhil olduğu bir pratikler alanı/ ortamı bulunmaktadır. Sosyal içerme stratejisi de tam olarak bu ortamda nüfusla dolaylı yoldan ilişkili, fakat bir yandan da ona içkin olan farklı toplumsal çoklukların (sınıf, statü, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, etnisite, engellilik, yaşlılık gibi

durum veya kimlikler üzerinden belirlenmiş dezavantajlı grupların) tutumlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Bunu yapabilmek için ise hedeflenen gruplarla ilgili bilgiye sahip olunması; ayrıca buna uygun kurumların, prosedürlerin, analiz ve düşüncelerin, hesap ve taktiklerin bulunması gerekmektedir.

1.3. Modern Kapitalizmin Tarihselliği Çerçevesinde Yoksullukla Bağışık Dışlanma ve İçerme Olguları

İçerme ve dışlama toplumsal, siyasal ya da ekonomik tutumlar olarak ilişkisel biçimde ele alındığında tarihin birçok kesitinde karşılaşılabilecek pratiklerdir. Ancak modern kapitalizmin yarattığı toplumsal ve siyasal ekonomide içerme ve dışlama pratikleri yoksulluk temelinde biçimlenir. Zira çalışamayacak durumda olan veya aldığı ücret sosyal olarak belirlenmiş bir asgari geçim düzeyinin altında olan mülksüz insanın varlığının toplumsal varoluşu nasıl etkileyeceğine dair riskler mevcuttur (Buğra, 2008: 10). Ortaya çıkan bu risklere rağmen kapitalist toplum yoksullarla birlikte var olmayı kabul etmek zorundadır. Çünkü yoksullara işgücü olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün “sosyal içerme” kavramının kullanımına bakıldığında da yoksulluk, ayrımcılık, dezavantajlılık ve sosyal dışlanma olguları ile bağlantılı açıklamalarla karşılaşılmaktadır. Sosyal politikanın bu sorun alanları ise hala öncelikli olarak istihdam temelinde çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle tartışılan konu kapsamında içerme ve dışlama ele alınırken başlangıçta yoksulluk ve çalışma ekseninde bunların tarihselliğine odaklanılmaktadır. Günümüzdeki biçimini daha iyi anlayabilmek adına modern kapitalizmin erken dönemlerinden itibaren gelişimi değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Kişi ya da gruplar, içerilen ve dışlanan özneler olarak düşünüldüğünde; ayrımın ilk olarak neden yapıldığı, nasıl belirlendiği, sonucunda meydana gelen fayda ve maliyetlerin neler olduğu ve hangi tarafların bundan ne yönde ve şekilde etkilendiği soruları akla gelmektedir. Foucault (2013: 49- 75), normal olan ile anormal olanın belirlenmesini tarif ederken, disiplinler tekniklerde ayrımın normlar yoluyla oluşturulduğunu; öncelikle normların ve sonra normlar yoluyla uygulanmak istenen terbiyeye bağlı olarak normal olan ile anormal olanın saptandığını belirtmiştir. 16. Yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışıyla insanın işgücü olarak ele alınmasının da; çalışmanın bir norm, hatta ahlaki bir norm olarak belirlenmesini ifade ettiği söylenebilir. Nitekim bu dönemde yoksulların yoksulluğunun nedeni çalışmamaları, aylaklıkları olarak görülmektedir. Bir başka ifadeyle; normal ve anormal olanlar, makul ve öteki olanlar, içeridekiler ve dışarıdakiler gibi ayrımlar çalışma üzerinden belirlenmiştir. Şehirlerin yoksullardan korunması ve yoksulların çalıştırılarak terbiye ve disipline edilmesi için (Buğra, 2008: 26); mahalli idare birimlerine (parish) yetki verilerek, toplanan vergilerle de finanse

edilebilen çalıştırma evleri (workhouse) kurulmuştur (Kovancı, 2003: 257). Yoksulların topluma katılımının yolu çalışma olarak belirlendiği için bu lütuf niteliği olan bir içirme pratiği olarak sunulmuştur. Ancak esasında mülksüz ve yoksul insanların suç, bulaşıcı hastalık gibi şehirlerde neden olabilecekleri huzursuzlukları def etmek için gerçekleştirilen bir tecrit uygulamasına denk düştüğünden bahsedilebilir. Başka bir deyişle, bir içirme eylemi değil, kapalı bir mekânın içerisinde gerçekleştirilen bir dışlama pratiği olduğu söylenebilir. Tüm bunlar da, 17. yüzyılda “nüfusun fiili olarak disiplinci mekanizmalara göre terbiye edilmesi, ayrıştırılması, dağıtılması, sabitlenmesi” (Foucault, 2013: 63) üzerinden yoksulların üretici güç olarak ulusların zenginliğine hizmet edecek kesimi ifade ettiği merkantalist uygulamalara temel olmuştur. Zira Polanyi’nin (2000: 117) belirttiği gibi merkantalizm, ticaret yoluyla ülke kaynaklarının geliştirilmesiyle ve bu anlamda tam istihdamla alakalıydı. Bu dönemde yoksul yardımlarının mali yüküne ilişkin kaygılar ortaya çıkmış ve emek ziyan edilmemesi gereken bir üretim faktörü olarak değerlendirilmeye başlamıştır (Buğra, 2008: 39). Zira üretim ve emek devletin zenginliği ile kuvvetinin simgeleri haline gelmiştir. Üretim ve ticaretin vurgu kazanmasıyla birlikte yoksullar yine normatif anlamda çalışma temelinde, fakat bu kez bir sınıflandırmaya tabii tutularak ele alınmaya başlanmıştır: Yoksulluk yardımlarının kişileri bağımlı hale getirdiği düşüncesiyle tartışmalara düşkünlük/muhtaçlık kriteri dâhil olmuştur. 1601 Yoksulluk Yasası ile çalışamayacak durumda olan yoksulların yardım alması uygun görülürken, fiziksel olarak çalışmaya uygun olduğu halde çalışmayan yoksulların (aylak yoksullar) çalıştırılması için düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Kovancı, 2003: 257-258). Nüfus içerisinde çalıştırılabilecek her kişiden faydalanma arzusu yükselmiştir. Çalıştırma evleri daha kapsayıcı ve işlevsel hale getirilmiş; bu mekânlara kapatılan kişilere iş bulma, kimsesiz ve ihtiyaç içindeki çocuklara çıraklık eğitimi verme gibi uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Kovancı, 2003: 258). Muhtaç olanlar ve çalışabilecek durumda olanlar şeklinde yapılan ayırım; sınıflandırmanın yoksul kesimin kontrolüne, disiplinine, işlevinin ve tutumunun belirlenmesine ilişkin bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Yoksulluk politikalarının modern kapitalizmin erken dönemlerinde içirme ve dışlama pratikleri anlamında değerlendirilebileceği bir başka nokta ise, uygulamaların yerel düzeyde olmasıyla ilgilidir. Çalıştırma evlerinde yardımların ve politikaların yetersiz ya da başarısız olduğu bölgelerden daha etkili olduğu yerlere yönelen gruplar, 17. yüzyılda bir üretim, dolaşım ve yönetim problemine neden olmaktaydı. İnsanlar genellikle tarımın ticarileştiği kırsal kesimde iş bulamadıkları ve gelir elde edemedikleri için yer değiştirmekteydiler. Ancak gruplar gittikleri bölgelere ekonomik anlamda yük olmaktaydı (Kovancı, 2003: 258). Ayrıca toprak sahipleri, tarımda artan kapitalistleşme sürecinde emek arzını kırsal kesimde tutmak

istemekteydi (Akt Kovancı, 2003: 259). Bu nedenle sorunun çözümü için 1661 yılında İskân Yasası çıkarılmıştır. Yasa ile yardım ve istihdam politikalarına hangi yoksulun hangi bölgeye ait olduğu, oranın yerlisi olmasa bile en azından belli bir süredir orada yaşıyor olduğuyla ilgili koşullar eklenmiştir (Buğra, 2008: 41). Burada yoksullara dair istatistiki bilgidan yola çıkılarak gerçekleştirilen bir dolaşım ve yerleşim düzenlemesinin (dışlama pratiğinin) mevcut olduğu söylenebilir. Söz konusu düzenlemenin sistematik bir şekilde uygulanması sonucunda ise 18. yüzyıl boyunca yoksul çalıştırma evleri İngiltere’den kıta Avrupası’na da yayılmıştır. Fakat daha sonra yeni yerleşim yasalarına, işgücü arzını kısıtlama tehlikesini beraberinde getirdiği, ulusal ve serbest bir emek piyasasının önünde engel teşkil ettiği için sanayi ile ilgilenen kesim ve tüccarlar tarafından tepki gösterilmeye başlanmıştır (Polanyi, 2000: 126; Kovancı, 2003: 259; Buğra, 2008: 41). Bu eleştiriler doğrultusunda 1795 yılında yasa kaldırılmış, yerine Speenhamland Yasası getirilmiştir. Bu düzenleme ile oluşturulan yardım sisteminde yoksullara kazançlarından bağımsız olarak, ekmek fiyatlarına göre belirlenen bir asgari geçim düzeyi altında kaldıklarında, vergilerle finanse edilen ve devlet tarafından sağlanan yardımlar yapılmıştır. Dolayısıyla çalıştığı halde geçimini sağlayamayan yoksul kesim de dikkate alınmıştır. Bu yasada bir “yaşam hakkı” yaklaşımının doğduğu söylenebilir. Ancak Polanyi’ye göre (2000: 125-135), hak eden ve hak etmeyen yoksul ayrımını ortadan kaldıran yasa ilk bakışta oldukça insani görünse de; esasında emeğini satmak zorunda olan muhtaç bir kesim ortaya çıkarırken çalışan grupların işçi sınıfı bilincine ulaşmasını engellemekteydi. Speenhamland’in paternalist müdahaleleri dolayısıyla yasanın yoksullara piyasa karşısında çaresiz, devlet karşısında muhtaç bir konum kazandırıldığı söylenebilir. Bu yüzden modern kapitalizmin tam olarak ortaya çıktığı dönemde içer(il)meye ve dışla(n)maya kendi iradesi dışında açık hale gelen büyük bir kitle ortaya çıkmıştır. Yardımların kamu sorumluluğunda olması, işverenlerin ücretleri en düşük düzeyde tutmasına neden olduğu için bu kitle kısa zamanda büyümüştür. Bu şekilde temeli atılan emek piyasasında 1834 yılında Speenhamland’in kaldırılıp Yeni Yoksullar Yasası’nın yürürlüğe sokulmasıyla ayrım ve sömürü somutlaşmıştır. Yoksullar Yasası Reformu ile çalıştırma evleri dışında verilen tüm yardımlar kaldırılmış, bu kurumlarda ise koşullar aşağılayıcı ve acımasız hale getirilmiştir (Buğra, 2008: 45). Yardımlar yüzünden kamunun üzerindeki artan mali yük, düşük ücretler nedeniyle işçilerin verimliliğinin düşmesi ve üretim kapasitesinin azalması; son durumda sanayi ve piyasanın ‘ilerlemesinin’ önünde oluşan engel, ulusların tüm bunlar sebebiyle karşı karşıya kaldığı tehlike sonucunda; 19. yüzyılda insan artık “özü itibariyle” işgücü olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Neticede ekonomi alanında var olan yeni ve özel anlamda bir toplum inşa edilmiştir (Polanyi, 2000: 134). İşte tam bu noktada yeni bir bilme biçimi ve onun doğrultusunda doğan bir hakikatin oluştuğu

belirtilebilir. Zira insan, 19. yüzyıl liberal düşüncesinin nüfusun bilgisine tam olarak sahip olup ona doğallık çerçevesinde dayattığı tanımıyla ele alınır hale gelmiştir. Uyum, ilerleme, rekabet ve çatışma kavramları bireylerin ve toplumların anlamlar dünyasına girmiştir. Hatta Polanyi'ye (2000: 135) göre çatışma dahi bu ekonomik toplum içerisinde daha güçlü bir uyumun aracı olarak yer almıştır.

Tüm bunlardan hareketle artık “hedefi nüfus, temel bilme biçimi politik iktisat, araçları güvenlik aygıtları olan karmaşık ve özel iktidar biçimini mümkün kılan prosedürler, analizler, düşünceler, hesaplar ve taktikler”in (Foucault, 2013: 77-99) bir araya geldiği yönetimsellikten söz edilebilecek süreç başlamıştır. Yasa ve disiplin toplumuna denk gelen ve toprağı ile tanımlanan idari devletten, kitle ile tanımlanan yönetsel devlete dönüşüm meydana gelmiştir. Bu noktada, içerme ve dışlama bağlamında, artık birincil olarak çalışma normundan hareketle tanımlanan normal ve anormal olma durumunun söz konusu olmadığı belirtilebilir. Bunun yerine, insanın var oluşunun onun işgücü ile anlaşılmasından mütevellit, birincil olan çalışan insan olmuştur. Yani önce normun değil, normal olanın belirlendiği görülmektedir. Dolayısıyla normal olandan yola çıkılarak oluşturulan normlar ve bu normlar ekseninde anormallerin içerilmesi (normlara uyumu) hedeflenebilir. Burada söz konusu olan, artık “normlama” yoluyla içerme ya da dışlama değil; bu pratiklerin “normalleştirme” yoluyla uygulanmasıdır. Yaşamın çalışmaksızın mümkün olamayacağı ve insanın işgücünden ibaret olduğu ekonomik toplum bu şekilde “doğal bir olayın kaçınılmazlığı gibi” (Polanyi, 2000: 135) biçimlenmiştir. Böylece serbest piyasa sistemi tüm dünyaya yayılmış, çalışan yoksul diye bir kavram doğrudan reddedilmiş, yoksullara yardım da yalnızca çalışamayacak durumda olup vatandaşlık haklarından faydalanamayanlar için değerlendirme konusu olmuştur (Marshall, 2006: 19-32). Bu durum sosyal hakların kabulünü de oldukça geciktirmiştir.

19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de çalışma hayatını düzenleyen bazı yasalar (çoğunluğu işgününün planlanması ve düzenlenmesi ile alakalı olan İngiliz Fabrika Yasaları) ve çalışan yoksulların hakları bir politika konusu olarak değerlendirilmiş, Almanya’da ise Bismark döneminde -sonrasında kıta Avrupası’na da yayılan- hastalık, iş kazası, yaşlılık ve engellilik sigortalarıyla oluşturulan formel bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Fakat tüm bu içerici ve koruyucu sosyal politikalar esasında piyasanın işleyişi ve devamlılığı için alınan stratejik önlemlerdir (Buğra ve Keyder, 2006: 10). Çünkü çalışma koşulları ve/veya sosyal güvencenin şartları belirlenerek yoksul işçinin yaşamı üzerinde denetim ve kontrol mümkün hale gelmiştir. Öte yandan var oluşu piyasada metalaşmış emeğine indirgenen insanın davranış ve tutumlarını belirleyebilmek üzere bir ortam ortaya çıkmıştır. Foucault (2013: 167-197), yönetsel devletin nüfus üzerinde etkinleştirdiği usullerden biri olarak ifade edilebilecek ve

Hristiyan pastoral devlet geleneğine içkin “ruhların ekonomisi/ rejimi” kavramından yola çıkarak tartıştığı “tutum” kavramını; “kişinin kendine nasıl yön verdiği, nasıl yönlendirilmesine izin verdiği, nasıl yönlendirildiğine de verilen addır –nihayet, yönlendirilme ya da rehberlik edilme edimine tekabül eden bir durumda kişinin tutumunun nasıl biçim aldığıdır.” şeklinde dinamik bir bağlamda açıklamıştır (Foucault, 2013: 169). Burada ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların insani ve toplumsal kaygılarla ele alınmasından ziyade; bu eşitsizliklerin oluşturulan düzene karşı bir güvenlik tehdidinde dönüşmemesi için ekonomik ve siyasal kaygılarla gerçekleştirilen pratikler vardır. Toplumsal alanda içerme ve dışlamaya ilişkin uygulanan politikaların tutumları yönlendirmek üzere oluşturulan stratejik ve operasyonel birer aygıt olduğu da buradan hareketle düşünülebilmektedir.

1.4. Refah Devleti, Sosyal Haklar ve Fırsat Eşitliği

Modern kapitalizmin 19. Yüzyılı hâkimiyetini sağlayarak tamamlaması neticesinde, içerme ve dışlama olguları; kıtlık ve yoksulluğun statik durumunun ötesine geçip artık dinamizm kazanmasıyla; gelirin ve kaynakların adaletsiz dağılımına içkin hale gelmiştir (Koray, 2010: 2). Bu dönüşümün sosyal niteliği Polanyi’nin (2000: 276-284) Büyük Dönüşüm adlı eserinin “Kendi Kurallarına Göre İşleyişin Yıpranması” bölümüne başlarken kullandığı ifadelerden anlaşılabilir:

“1879’dan 1929’a kadar geçen yarım yüzyılda, Batı toplumları yıkıcı gerilimler içeren sıkı sıkıya kenetlenmiş birimler oluşturdular. Bu gelişmenin en önemli kaynağı, piyasa ekonomisinin kendi kurallarına göre işleyişinin yıpranmasıydı. Toplum piyasa mekanizmasının ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş olduğu için, bu mekanizmanın işleyişindeki aksaklıklar sosyal bünyede giderek artan gerilimlere yol açtı.”.

20. Yüzyıla I. Dünya Savaşı, 1929 Büyük Buhranı, faşizmin yükselişi ve II. Dünya Savaşı gibi sarsıcı olaylar ile başlayan piyasa ekonomisinin çökmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalması sonucunda yukarıdaki alıntıda sözü geçen sosyal gerilimler şiddetli bir hal almıştır. Bu nedenle Avrupa devletleri sosyal haklara yönelmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla refah devletlerinin ortaya çıktığı süreçte görülen hak temelli uygulamalar esasında ekonomik ve siyasal endişeler doğrultusunda şekillenmiştir. II. Dünya Savaşı bitiminde yıkılmış durumdaki ekonomiler toplumsal “bütünlüğü” sağlamak adına bir sosyal dayanışma anlayışına sığınmıştır (Buğra, 2008: 67-66). Artık yoksulların yaşamının doğal bir bileşeni olan ya da sınıflar arası olan eşitsizlikler değil; tek bir sınıfmış gibi ele alınan nüfus içerisindeki bireyler arasında bir

eşitleme gündeme gelmeye başlamıştır (Marshall, 2006: 31). Bu yönüyle refah devleti, bireylere vatandaşlıkları temelinde sosyal haklar tanıyarak sınıfları aşmayı öngören bir sistem olarak şekillendirilmiştir. Nitekim refah devletleri eşitlik, özgürlük ve hak kavrayışlarından hareketle toplumsal risklerin dağılımının ve kolektif paylaşımının belirlendiği sosyal politika rejimleridir (Esping-Andersen, 2006: 33-35). Ancak bu noktada asıl amacın eşitsizliklerin ortadan kaldırılması olduğunu belirtmek eksik ya da hatalı bir yaklaşım olabilir. Eşitsizliklerin dağılımı ile yarattığı çatışmaların şiddetinin sosyal, ekonomik ve/veya politik güvenlik tehlikesi yaratmayacak biçimde ayarlanması önem taşıyan unsurlar olarak düşünülmüştür. Zira eşitsizliklerin sınıfsal temelde kavrandığı ölçüde kolektif bilince dâhil olan ortak amaçlar, istenmeyen ‘riskleri’ beraberinde getirmektedir. Refah devleti uygulamalarındaki sınıfsız bir toplumun oluşturulması ideali ile bu riskin yok edilmesi hedeflenmiştir. Bireyler yurttaşlık temelinde yeniden tanımlanarak devlet ile bağlaşıp hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağın zihinsellikten, hayali olandan, yasa ile sağlanandan somut gerçekliğe aktarılabilmesi için onlara sosyal haklar tanınmıştır. Karşılığında da bireylerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu durumda içerme ve dışlama olguları, nüfusun farklı alanlarda yönetsel akıl ile kurduğu ilişkilerin bütününe tezahürü olan topluma katılabilme ya da katılamama anlamında tamamen devletin inisiyatifine kalmaktadır. Yani sınıfların bu şekilde erozyona uğratılması sonucunda tek bir uzamda “eşitlenen” öznelerin -teorik bir benzetme yapılacak olursa- itaatini sürekli ağlarına tabi kılınmasına imkân sağlanmıştır. Burada devletin yönetselliğini de ortaya koyan bir bireyselleştirme ve verili normale göre normalleştirme stratejisi mevcuttur. Çünkü sosyal politikalar yeni bir kapitalist kalkınma modeli olarak sosyal liberalizm üzerinden biçimlendirilmiş (Sallan Gül, 2004: 4) ve tüm bunlar temel sosyal haklara sahip aktif (sorumluluğu üstlenen ve kendi kendine yardım edebilen) kişilerden oluşan ekonomik devletin gerçekleştirilmesine dayandırılmıştır (Marshall, 2006: 26-32).

Refah devletinin bu anlayış doğrultusunda hedeflediği statü eşitliği, kapitalizmin varlığı ile bir arada devam eden ve sürekli yeniden üretilen ekonomik eşitsizlikleri bertaraf edemediği için gerçekleştirilememiştir. Sınıfsal yapının hala var olduğu refah toplumunda sınıf bilincinin parçalanması çok sınıflı sınıfsızlığa tabi olan bir fırsat eşitliği anlayışını ortaya çıkarmıştır (Edgell, 1998: 132). Çok sınıflı sınıfsızlık tipinde farklı toplumsal ve ekonomik statülerin üst katmanları herkese açıktır ve katmanlar arası sosyal etkileşimlerde sınırlamalar mevcut değildir (Ossowski, 1963: 107). Temelde eşitlikçi olmayan bir sınıfsızlık olmakla birlikte; birey ve grupların eşitsizlikler karşısında fırsatlarının eşitlenmesini gerektirir. Böylece bireylerin dışında kaldıkları toplumsal, ekonomik, sivil ve siyasal hayata doğru kendi kendilerini içermeleri beklenir. Dolayısıyla bu süreçte topluma ‘katılmanın’ koşulu yine çalışma etrafında

şekillenmektedir. Bu yüzden refah devletinin ortaya attığı sosyal vatandaşlık statüsünün etkileriyle Avrupa sosyal politikası, çalışmanın ve istihdamın ötesine geçmemiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da somut bir hal almaya başlayan bütünleşme düşüncesi üzerinden örneklendirilebilir. Bahse konu bütünleşme, ekonomik ve siyasal güvenliğin sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir (Özaydın, 2008). Böylece Avrupa refah devletlerinin ekonomik faaliyetleri karşısında, potansiyel anlamda işgücü ihtiyacını karşılayacak veya karşılayan kesimlerin serbest dolaşımının kontrol edilebilir ve siyasal güvenliği tehdit etmeyecek şekilde sağlanmasına yönelik uygun ortam meydana gelmiştir. Örneğin; Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması’nda sosyal politika ve sosyal haklara ayrılmış ayrı bir başlık bulunmaktadır. Söz konusu başlık altında istihdam, mesleki eğitim, çalışma ve yaşam koşulları, sosyal güvenlik ve sosyal koruma, göçmen işçiler, eşit işe eşit ücret ve çalışma hayatında cinsiyet ve ırka dayalı ayrımcılığın önlenmesine ilişkin maddeler vardır (Council of Europe, 1957: 42-45). Bu maddeler ile antlaşmada yer edinen hedeflerin gerçekleştirilmesi için Avrupa Sosyal Fonu’nun kurulması da öngörülmüş ve 1961 yılında fon oluşturulmuştur. Ancak antlaşmanın temel amaçları emeğin, sermayenin ve malların serbest dolaşımı ile rekabet gücünün artırılması olduğu için sosyal politika hedefleri ve bugün de hala etkin kullanılan Avrupa Sosyal Fonu’nun, topluluğun ekonomik amaçlarına ulaşmasının önündeki toplumsal ve sınıfsal engelleri aşmak adına geliştirildiği belirtilebilir (Yerlikaya ve Koçancı, 2018: 78). Öte yandan 1961 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin garanti altına aldığı temel haklara ek olarak ekonomik ve sosyal hakların sağlanması için Avrupa Sosyal Şartı kabul edilmiştir (Council of Europe, 1961). Belgedeki esas amaç ise Avrupa Tek Pazarının oluşturulmasıdır. Sosyal konularda topluluğun yetkisinin sınırlandırılması ve sosyal politika düzenlemelerinin üye devletlerin yetki alanına bırakılmasından dolayı Avrupa Sosyal Şartı’nın hukuki bağlayıcılığı da yoktur (Tokol, 2013: 143). Bu ise her ülkenin barındırdığı işgücünün, Avrupa Tek Pazarının ihtiyaçları doğrultusunda serbest dolaşımının, o işgücünün özgül durumuna göre şekillendirebilmesini sağlayacak koşulu sağlamaktadır. Öyle ki, Aralık 1988’de gerçekleştirilen Strazburg Zirvesi’nde kabul edilen Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı’nın düzenlediği haklardan birisi de “serbest dolaşım hakkı”dır (Council of Europe, 1988). Avrupa’da oluşturulan birlik böyle bir bakış açısı ile analiz edilmeye çalışıldığında; kişilerin günlük yaşamında özel ve kamusal alanların tümünde gerçekleştirdikleri eylemler ile ekonomik ve siyasal egemenlik ilişkilerinin sentezlenmesinin (Rutherford, 1998: 20-25) sosyal haklar ve fırsat eşitliği yoluyla sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Dolayısıyla refah devletlerinin ve refah kapitalizminin altın zamanlarında görülen sosyal politikaların, günümüzde

sosyalizasyonla tanımlanan anlamıyla içermeye stratejilerden farklı olarak; nüfusun genel bir kapsama alınması anlamında bir içermeye tekabül ettiği söylenebilir.

1.5. Avrupa Sosyal Alanı'nda Farklılıklar ve Normalleştirme Usulleri

Avrupa refah devletleri, 1960'lı yılların sonlarına dek Avrupa pazarının liberalizasyonunun ve ekonomik kalkınmanın sosyal politika alanında ilerleme sağlayacağı iddiası ile politika hedeflerinin uygulamada sosyal haklardan yoksun oluşuna meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır (Çelik, 2004: 3). Ancak 1960'larda artan işçi ve öğrenci hareketleri ve siyasal olayların etkisi ile sosyal taleplerin gündeme gelmesi, Avrupa'da sosyal politikanın yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır (Yerlikaya ve Koçancı, 2018: 79). Bunun sonucunda, ekonomik büyümenin refahın artışını sağlayacağına ilişkin söylemler askıya alınmıştır. Çalışma hakları ve ekonomik hakların yanında sosyal nitelikli haklara daha çok yer verilmesi tartışılmıştır. 1972 Paris Zirvesi'nde sosyal politika alanında eylem birliği sağlanması gündem olmuş ve 1974 yılında tam istihdam, çalışma ve yaşam standartları, sosyal diyalog konularında hedeflerin belirlendiği ilk Sosyal Eylem Planı kabul edilmiştir (Tokol, 2013: 151-152). Fakat 1970'li yıllar petrol krizleri ve ekonomik durgunluk; 1980'li yıllar ise muhafazakâr hükümetlerin ve neoliberal politikaların yaygınlaşması nedeniyle sosyal hedeflerin geri planda kaldığı yıllar olmuştur. Somut bir "Avrupa Sosyal Alanı" fikrinin ortaya çıkışı 1985 yılını bulmuş ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile Avrupa Sosyal Şartı'nın güvence altına aldığı hakların genişletilmesi için üye devletler arasında işbirliği yapılacağı açıklanmıştır. Ayrıca Avrupa Tek Senedi ile çok düzeyli yönetim ve sosyal politikanın ulus üstü hukuksal dayanağı belirginleşmiştir (Çelik, 2004: 5). Sosyal haklar genişletilirken bir yandan da serbest rekabetçi piyasanın oluşup işleyebilmesi için devletin sosyal alana müdahalesi 1990'lı yıllarda "refah yönetişi" modeliyle daraltılmıştır. Yani sosyal sorunların idaresi devlet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ortaklığına dayandırılarak hak-görev ilişkisinde devlete sorumluluk yükleyen haklardan bireysel sorumluluklara daha da fazla ağırlık yüklenmiştir (Buğra, 2008: 79). Bu durumda 1990'lara gelindiğinde yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları da bireylerin kendi yaşamını kurma ve idare etme kapasitesiyle; 1998'den sonra ise doğrudan yapabilirlikten yoksunlukla tanımlanmaya başlamıştır. Sen'in (1998) yoksulluğa dair yapabilirlikler yaklaşımı ile ortaya çıkan içermeye söylemleri, sosyal politikaların mihenk taşı (pozitif) özgürlükler temelinde tekrar fırsat eşitliğine bağlamıştır. Sen, bu paradigma değişimine sebep olurken eşit vatandaşlık haklarının eşit yapabilirlikler anlamına gelmediğini belirtmiştir. Fakat yapabilirlikler ekseninde hakkaniyeti mümkün kılacak bir fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için de verili koşullardaki eşitsizliklerin siyasal iradenin müdahalesi ile ortadan kaldırılması

gerekmektedir (Akt. Edgell, 1993:134). Çünkü herkes eşit fırsatlara sahip olabilse dahi herkes aynı koşullarda yaşayamamaktadır ve esasında sosyal sermayeye dayanan yapabilirliklerin kullanılabilmesi de daha çok bireylerin dışındaki unsurlara bağlıdır. Bu noktada da dezavantajlılık kavramının politik repertuara girişi gerçekleşmiştir; farklı dezavantajlılık durumları üzerinden ortaya çıkan bölünmüşlük ve dezavantajların hesabı sayesinde hareketli çoklukların düzenlenmesi ve denetlenmesi kolaylaşmıştır (Mercer, 1998: 53-54). Ayrıca eşitsizliklerin ortaya çıkardığı bir tutum olarak ayrımcılık dezavantajlılığı belirginleştirirken; dezavantajlılık da yeniden üretimi sağlandıkça ayrımcılığı şiddetlendiren bir kategorizasyon olarak varlığını sürdürmüştür (Koçancı, 2019: 32).

Öte yandan 1960 sonrasında ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler ve küreselleşme sürecinde daha çok çeşitlenen kimlikler ile kimlik siyasetinin sosyal politikadaki yeri, dezavantajların içerme stratejilerine dâhil olması bakımından fazlasıyla önemlidir. Çünkü sosyal politikalar dezavantajlı olarak nitelendirilen konumları belirginleşen kesimlerin hak arayışları ekseninde de biçimlenebilmektedir (Dericioğulları Ergun, Namal ve Koçancı, 2019: 9). Bundan yola çıkarak bu dönemdeki yeni toplumsal hareketler sosyal politika alanında karşı-tutum hareketleri olarak değerlendirilebilir. Fakat bu karşı-tutumlar neoliberal politikalarla yeniden kullanılıp, küreselleşme sürecinde yaşanan dönüşümle yönetsel aklın stratejik alanına yeniden yerleştirilmiştir. Çünkü yeni toplumsal gruplar, özneler ve öznellikler ortaya çıkmıştır ve yaşanan parçalanma bireyselleşmeye tekabül etmektedir. Birey ve gruplar devlet aklının kendilerine dayattığı hakikati içselleştirerek geliştirdikleri bilme biçimini kullanarak bu hakikati damıtıp ona özgül öznelliklerini inşa etmiştir. Neticede ise kimlikleri ile var olmaya yönlendirilmişlerdir. Bu noktada “sınıf oluşumunun söylemsel olmayan öğeleri ve herkesin nereye kadar ve ne kadar gidebileceğini belirleyen güçlü ve kısıtlayıcı bir role sahip sermaye mantığı”nın sürüyor olması ihmal edilmemelidir (Rutherford, 1998: 25). Ancak farklılıklar alanında kimliklerin hareketi, dezavantajlı gruplara yönelik içerme politikalarının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. İşte tam olarak burada, kişi ya da gruplar normal olanın/ olmanın –yani inşa edilen rasyonalitenin- farklı kategorilerinden yola çıkarak makul/ normal ya da öteki/ anormal olarak tanımlanırlar (Fitzpatrick, 2011: 163). Farklı avantajlılık/ dezavantajlılık durumlarının (farklı normallik dağılımları) olası kombinasyonları oluşturularak bunlar üzerinden normalleştirme stratejileri düzenlenmektedir. Dolayısıyla içerme bağlamındaki normalleştirme stratejilerinin, tutumları yönlendirmek üzere kullanılan araçsal bir “dezavantajların normatif ekonomisi” üzerine kurulduğu belirtilebilir. Nitekim günümüzde sosyal içerme politikalarının planlanmasında; kaynaklara, hizmetlere ve işgücü piyasasına erişebilirlik üzerinden bireylerin dezavantajlılık düzeyi belirlenmekte ve bunun üzerinden

yoksul kesimler sınıflandırmaya tabii tutulmaktadır. Sallan Gül ve Gümüşoğlu (2017) dezavantajlı grupları;

“Dezavantajlı gruplar farklı özellikleri, ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel durumları, cinsiyetleri, etnik veya dinsel kökenleri, dinleri veya politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik yaşama, süreçlere katılım oranları/ şansları ve/veya uyumları toplumdaki diğer insanlara göre daha düşük olan kişilerden oluşur. Dezavantajlılar, toplumda gelir, servet ve mülkiyete sahip olamayan ya da düşük düzeyde sahip olan; genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel sosyal ve kültürel kaynaklardan yoksun kalan ya da yoksun bırakılan kişiler ve/ veya gruplardır. Bu gruplar genel nüfus içinde daha fazla yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık ve şiddete maruz kalma riski altında yaşayan kişilerden oluşur.”.

ifadeleri ile tanımlamıştır. 20. yüzyılın sonlarına varıldığında yoksulluk ve sosyal dışlanma geniş kitlelerin maruz kaldığı şiddetli bir soruna dönüşmüştür. İstihdam ile geçim arasındaki bağın iyice zayıflamış olması nedeniyle de (Buğra, 2008: 79) bu sorunlar piyasayı ve refah rejimlerini tehdit eder hale gelmiştir. Sonuçta ise dışlanan dezavantajlı birey ve grupların planlanmış sosyalizasyonunu sağlamak üzere sosyal içerme stratejisi ortaya çıkmıştır. Ulusal ve uluslararası sosyal politika aktörlerinin temel araçlarından biri olarak günümüzdeki haline gelmiştir (Yerlikaya ve Koçancı, 2018: 73). Sosyal içermenin bugün kavramsal olarak derinlikli bir tanımı bulunmamaktadır. Avrupa Birliği sosyal politikaları kapsamında ortaya çıkmış yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele aracı olarak; ayrımcılık, dezavantajlılık ve dışlanma durumları üzerinden ‘tarif edilmektedir’.

1.5.1. Avrupa Birliği Sosyal İçerme Stratejisi

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal içerme stratejisinin belirgin biçimde ortaya çıkışından, Avrupa Birliği tarafından 2000 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi’nde bahsedilebilmektedir. Lizbon’da Birliğin esas amacı “dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgiye dayalı ekonomisi olmak, daha fazla ve iyi işler yaratarak ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirerek sürdürülebilir bir ekonomik gelişme sağlamak” olarak belirlenmiştir (Council of Europe, 2000). Bu doğrultuda Avrupa Sosyal Alanının modernize edilmesi ve aktif bir refah devletinin oluşturulması için; aktif istihdam politikaları, sosyal koruma sisteminin geliştirilmesi ve sosyal dışlanma ile mücadele hedefleri öne çıkarılmıştır (Yerlikaya ve Koçancı, 2018: 86). Üye devletlerin ve diğer sosyal tarafların sosyal içerme stratejilerini uygulayabilmesi için de Avrupa Sosyal Fonu, politikaların finansal kaynağı olarak belirlenmiştir. Lizbon’da yumuşak hukuk olarak kabul edilen ve bir yönetim biçimi olan Açık Koordinasyon Yöntemi benimsenmiştir. Üye devletlerin en iyi uygulama örneklerini ulusal eylem planları ve raporlarda belirlemesi ve bunların paylaşılması doğrultusunda yeni stratejiler

geliştirmesi amaçlanmıştır (Gündoğan, 2006:13-16). Böylece farklı refah rejimlerinde ortak hedeflerin benimsenmesinin zorluğunun aşılacak yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal içerme politikalarının ortak ve eşgüdümlü ilkelere bağlanarak merkezileştirilmesi hedeflenmiştir. Yönetişimin AB sosyal içerme politikası üzerindeki etkisi ise Buğra'nın (2008: 78) aşağıdaki ifadeleri ile anlaşılabilir:

“Uluslararası ideolojik ortam, 1990’ların ortasında değişmeye başladı. Bu değişmeyi, en net biçimiyle, Dünya Bankası’nın ekonomik gelişmeye yaklaşımında izlemek mümkün. Burada “yönetişim” kavramının gelişme literatürüne girişi ve bu literatür içinde merkezi bir konuma oturduğu özellikle önemli. Bu kavram, bir bakıma, piyasa ekonomisine mutlak güven döneminde tamamen devre dışı bırakılan siyasi unsurları yeniden içeri alıyordu. Piyasanın kurulması için düzenleyici bir yasal çerçevenin oluşması gerektiği, bunun da ancak bilinçli müdahalelerle gerçekleştirilebileceği gündeme gelmişti. Ayrıca, piyasanın gerginliklerden arınmış, istikrarlı bir ortamda işleyebilmesi, insani ve sosyal sorunların çözümüne yönelik önlemleri gerektiriyordu. “İyi yönetim”, piyasanın kurulması ve düzgün işlemesi için gerekli bu önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgiliydi. Burada devlete önemli bir rol atfediliyordu ve bu, ekonomik olduğu kadar, insanlara risk durumlarında güvence sağlayan sosyal güvenlik önlemlerini ve yoksullukla mücadele yöntemlerini içeren sosyal bir roldü.”.

Bu noktada ortaya çıkan ideolojik ortamda bireylerin devlete bağımlı olma ihtimali veya durumunun olumsuzluğu vurgulanarak “hayatını çalışarak kazanma”nın önemi tekrar öne çıkmış (Buğra, 2008: 79); kapitalizmin kendisi kadar eski olan yoksulları yoksul oldukları için suçlama eğilimini yeniden yükselmiştir (Akt.Buğra, 2008: 79).

Yine 2000 yılında gerçekleştirilen Nice Zirvesi’nde ise sosyal haklar genişletilmiş ve Birliğin sosyal politikaya ilişkin ilk beş yıllık eylem planı olan “Sosyal Politika Gündemi: 2000-2005” kabul edilmiştir. Gündemde bahsedilen sosyal içerme stratejisinde içerilmesi amaçlanan özneler olarak işgücü piyasasına erişebilirlik ve istihdam edilebilirlik düzeyi düşük olan dezavantajlı kişi ya da gruplar öne çıkmaktadır. Yani sosyal dışlanma işgücü piyasasından dışlanmaya, sosyal içerme ise istihdama katılıma indirgenmiştir. Ayrıca teknolojik ve yapısal değişimlerin, Birliğin genişlemesiyle nüfuz alanının ve demografik yapının değişmesinin etkileriyle refah sistemleri (ekonomileri) üzerinde yeni baskılar oluşmuş; işgücünün biçimi de tüm bunlarla uyumlaştırılmak istendiği için kaliteli eğitim ve yaşam boyu öğrenme gibi insan kaynaklarına yatırımı teşvik edecek söylemler ortaya çıkmıştır (Hantrais, 2011: 384-385).

2001 Laeken Zirvesi’nde ise yoksulluk ve sosyal dışlanmayı ölçebilmek ve sosyal içerme stratejisinin gidişatını izleyebilmek adına Sosyal Koruma Komitesi tarafından, bir sosyal içerme ölçeği olarak Laeken göstergeleri belirlenmiş ve Avrupa İstatistik Kurumu bu göstergelere ilişkin veri derlemeye başlamıştır (Balaban, 2014: 114-115). Bu da, modern

kapitalizmin erken dönemlerinden beri, yoksulların ve dışlanan kesimlerin bilgisinin geliştirilecek politikalar ve stratejilerin devlet ile piyasa açısından verimliliği için kullanılan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır.

2005 yılında ise sosyal boyutun ve sosyal politika açıklarının maliyetinin “ekonomik büyüme için” önemine vurgunun ağırlık kazandığı “Sosyal Politika Gündemi: 2005-2010” kabul edilmiş; sosyal içerme stratejisinin geliştirilmesi için tam istihdam ve herkes için eşit fırsatlar olmak üzere iki öncelikli politika alanı belirlenmiştir (European Commission, 2005). Tam istihdam konusunda istihdam yaratmaktan çok, insan sermayesine yatırım ve işgücünün piyasaya uyumu ile istihdam edilebilirliğinin öne çıktığı görülmektedir. Gündemde belirlenen politika yaklaşımları doğrultusunda 2007 yılı “Herkes İçin Eşit Fırsatlar Yılı” ve 2010 yılı “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Yılı” olarak belirlenmiştir. Fakat bu kez 2008 krizi tüm bu hedeflerin sağlayacağı/ sağladığı faydayı geriletmiş ve işsizlik Avrupa ekonomisinin en büyük problemi haline gelmiştir. Bu nedenle 2010 yılında bilgi ve enformasyona dayalı büyüme, verimli kaynaklara dayanan yeşil ve rekabetçi bir ekonomi ile sürdürülebilir büyüme, sosyal ve bölgesel bütünleşmeyi sağlayan bir yüksek istihdam ekonomisi hedefleri ve kapsayıcı büyüme öncelikleri ile şekillendirilen “2020 Avrupa İstihdam Stratejisi” oluşturulmuştur (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2010).

Avrupa İstihdam Stratejisi’nin (AİS) akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedefinin gerçekleştirilebilmesi için esas araçların içerme politikaları ve bunların etkileri ile sağlanacağı belirtilmiştir (European Commission, 2010). Buradan hareketle işgücü hareketliliği, işgücü arzı ve talebi arasında denge, tarafların ortaklığının sağlanması ve idari kapasitenin genişletilmesi, işgücü piyasası kurumlarının işbirliği, ulusal düzeyde güvenceli esneklik, aktif yaşlanma, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal koruma ve sosyal içerme öne çıkarılan politikalar olmuştur (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2010). Kriz sonrasında, sosyal politika düzenlemelerinde piyasa odağının gücünün artması sonucunda “aktif içerme” yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Aktif içerme; işgücü piyasasına entegrasyon, işgücü mobilitesi, aktif olarak iş arama motivasyonu, yeterli gelir desteği ve kaliteli, erişebilir ve efektif sosyal hizmetler çerçevesinde biçimlendirilmiştir (European Parliament, 2009). İşgücünün sunulan fırsatlardan yararlanarak beklenen uyumu ve katılımı sağlamasının bir yolu olarak aktif içerme politikaları, içermenin tamamıyla çalışmaya ve kendi kendine yardıma indirgenmesini sağlamıştır (Maccabiani, 2018: 107-111). Tüm bunların bir bileşeni ve de sonucu olarak, 21. yüzyılda yoksulluk ve dışlanmaya karşı toplumsal ve siyasal yaklaşımlarda ‘hayırseverlik’ tekrar öne çıkmıştır. Zira yönetişimin sosyal politika alanına dâhil olmasıyla devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının sorumluluğu paylaşması ve bu sorumluluğun yardım etmekten

çok hizmet sunmaya yakın oluşu; 16. Yüzyıldan beri görülen liberal hayırseverlik anlayışının çağdaş versiyonunu ortaya koymaktadır (Buğra, 2008: 81). Öte yandan bu sorumluluk paylaşımı -hizmet sunumunda ve bunun ağlarında gücün dağılımının olumlanması sonucunda- kolektif aktörlerin hesap verebilirliğini ortadan kaldırmıştır (Newman, 2011: 341). Neticede kimliklerin toplumsal sınıflardan, hizmet satın almanın hak sahibi olmaktan, yapabilirliğin birlikte yaşamaktan rol çaldığı süreçlerin sonunda; ekonomik, sosyal ve siyasal hakların örgütlü bir iradeyle aranmadığı bir ortamda piyasanın ihtiyaçlarına göre daha kolay yönlendirilebilir bir kitle meydana gelmiştir (Yerlikaya ve Koçancı, 2018: 100).

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL İÇERME VE EĞİTİM İLİŞKİSİNDE “YETİŞKİN EĞİTİMİ”

2.1. Toplumsal Yaşamda Eğitim

Eğitim, kişilerin sosyalizasyonunu ve toplumsal yaşamın normlarının yeniden üretimini sağlayan bir sosyal kurumdur (Tezcan, 1996: 2-10). İlk çağ toplumlarında aile, klan, kabile gibi sosyal yapıların biçimini ve kurallarını belirlediği gençlikten yetişkinliğe geçişi temsil eden ve daha çok fiziki dayanıklılık üzerine şekillendirilmiş törenler; eğitim sosyolojisi alanında o dönemin eğitim kurumları olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla ilkel toplumlarda okul ve benzeri bir örgün öğrenim kurumu bulunmamakta; eğitim niteliğindeki etkinlikler daha çok bugün tanımlanan anlamıyla yaygın eğitime yakınlaşmaktadır. Yazının bulunması ve yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte eğitimin kurumsallaşması da başlamıştır. Ortaçağ Avrupası’nda daha çok dinsel eğilimlere sahip, teoloji ve felsefenin bir arada düşünüldüğü bir eğitim anlayışı hâkimken; Yeniçağ’ı başlatan Rönesans ve Reform hareketleri hümanist, çok yönlü, yaratıcı ve gelişmiş insanı yetiştirmeyi hedefleyen elit zümreye yönelik, teknikleri ve içeriği daha belirli bir eğitim yaklaşımını ortaya çıkarmıştır.

18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise bir yandan eğitimde estetik anlayışlar ve sanatın yansımaları öne çıkarken; bir yandan da sanayileşmenin etkisiyle Hegel’in öne sürdüğü gibi devletçi eğitim ya da Pestalozzi’nin ki gibi “Sosyal Eğitim” yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Von Hausmann, 1957). Hegel, insanı, onunla her şeyin yapılabileceği bir nesne olarak ele almış; eğitimin devletin selameti üzerinde etkisinin büyük olduğunu savunmuş, insanın kültüre uygunluğu ile yurttaşların devlete fayda sağlaması bakımından eğitimi aile ve devletin sosyal bir sorumluluğu olarak değerlendirmiştir. Pestalozzi ise “Sosyal Eğitim” yaklaşımı ile daha çok erken çocukluk eğitiminde doğa ile uyumlu ve toplumsal gelişimi hedefleyen bir pedagojiyi benimsemiştir. Bu dönemde bireyci eğitimden devlet ve/veya toplum için fayda sağlayacak eğitim yaklaşımlarına doğru bir yönelim olmuştur. Eğitim kurumlarında artış meydana gelmiş ve sonrasında sanayi çağının da etkisiyle eğitim-öğretim süreçlerinin üretime dayalı temelleri güçlenmiştir.

Eğitim sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların birçoğuna göre; eğitim önceleri bireysel gelişimi sağlayan bir alan olarak ele alınırken, Durkheim’dan sonra toplumsal bağlamıyla tartışılmaya başlanmıştır (Tezcan, 1996:5; Ergun, 1987; Celkan, 1989: 9). Yapısal- işlevselci bakış açısıyla Durkheim, eğitimi toplumsal bağlamda ele alan ilk düşünür ve eğitim sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir (Ergun, 1987). Sosyal kurumların bireylerden bağımsız olarak devam eden bir gerçekliklerinin olduğunu ve bireylerin

gelişimlerinin bu doğrultuda sürdüğünü savunmuştur. Durkheim bahsettiği sosyal kurumların kişileri kontrol ettiğinden ve yönlendirdiğinden söz etmiştir. Söz konusu yönlendirme onun için esasında bir korumayı ifade etmektedir. Ancak modern toplumlara özgü kurumların kontrol ve yönlendirme özellikleri devam ederken, koruma fonksiyonunun aşıldığını öne sürmüştür. Bunun sebebini ise gücün devletin elinde toplanmasıyla açıklamıştır. Dolayısıyla Durkheim'ın ele aldığı boyutuyla eğitim; bireylerin toplumun ihtiyaçlarına uygun biçimde yetiştirilmesi ve bu kapsamda tutumlarının yönlendirilmesine dayalıdır (Durkheim, 2020):

“Eğitim, yetişkin kuşakların, toplumsal yaşam için henüz olgunlaşmış olmayan kuşaklar üzerinde uyguladığı eylemdir. (...). Denilebilir ki, her birimizde, soyutlama dışında birbirinden ayrılması olanaksız iki varlık bulunur. Bunlardan birisi, yalnız bizimle ve bizim kişisel yaşamımızın olaylarıyla ilişkili olan bütün zihinsel durumlardan kuruldur: bu, bireysel varlık diye adlandırılabilir olan şeydir. Öteki ise, bizde, bizim kişiliğimizi değil, içinde yer aldığımız küme ya da kümeleri anlatıma kavuşturan düşünceler, duygular ve alışkanlıklar dizgesidir; dinsel inançlar, ahlaki inanç ve uygulamalar, ulusal ya da mesleki gelenekler, her türden ortak kanılar böyledirler. Bunların toplamı, toplumsal varlığı oluşturmaktadır. İşte eğitimin amacı, her birimizin içinde bu toplumsal varlığı oluşturmaktadır.”

Öte yandan, bireysel ve toplumsal üretimin insan emeğinin sonucu olmasından dolayı eğitim ile emek arasında güçlü bir bağ vardır. Ancak kapitalizmin erken dönemlerinde insanın işgücüne indirgenmesi nedeniyle bu bağın yaşamsal önemi ve anlamsal derinliği zedelenmiştir. Zira üretim ve emek devletlerin zenginliği ile gücünün kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır (Buğra, 2008:39). Geray (2002) tüm bunların eğitimin toplumsal boyutuna etkisini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Eğitimin birey ve toplum üzerindeki etkisi geniştir. Fakat bir üst yapı kurumu olan eğitimin, toplumun içinde bulunduğu alt yapı ve üretim ilişkileri ile biçimlendiği de bir gerçektir. Toplumdaki birikmiş ve yeni bilgi, beceri, davranış ve değerleri aktarmak yoluyla eğitimin bugünkü statüyü, çıkar dengesini koruyucu, tutucu bir nitelik kazandığı görülmektedir. Toplumda üretim güçlerini elinde tutan egemen sınıflar, statükonun değişmemesi için eğitimi bir araç olarak kullanmaktadırlar. Oysa eğitim, toplumların tarihsel evrimi içinde gelişimini, bir aşamadan yeni bir aşamaya geçmesini sağlayıcı, ileriye götürücü bir işleve sahiptir.”

Eğitimin toplumsal çıktıları da üretim ve emeğin piyasadaki verimliliği ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Nitekim yoksulluk tartışmalarının tarihine bakıldığında; yoksul ve dışlanmış bireylerin topluma katılımı öncelikle işgücüne katılımına bağlanmıştır. Örneğin 16. Yüzyıl İngiltere'sinde faaliyet göstermiş olan yoksul çalıştırma evleri (workhouse) ile yoksulların eğitilmesi yoluyla onlara iş öğretilmesi amaçlanmıştır (Kovancı, 2003: 257). Bugün

ise sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadelede en önemli araç olarak kullanılan aktif işgücü piyasası politikaları kapsamındaki mesleki eğitim, yetişkin eğitimi, piyasanın ihtiyaçlarına uygun işgücünün sürekli varlığı için geliştirilen yaşam boyu öğrenme gibi uygulamalar geliştirilmiştir.

2.1.1. Eğitimin Sosyal İçermeye Etkisi

Eğitim; araçları ve amaçları her birinde farklı tanımlansa da; felsefi, sosyolojik, iktisadi ve politik yaklaşımların genelinde birey ve grupları belirli bir toplumsallığa uyum sağlayacak şekilde yetiştirmek/dönüştürmek olarak ele alınmaktadır. Eğitim ve sosyal içermeyi bir arada değerlendirirken; ikisi de güçlü kamusal fayda/zarar üretebilecek politika alanları olduğundan; devletlerin benimsediği farklı politika yaklaşım ve uygulamalarının temelindeki operasyonel kavrayışların anlaşılması önem kazanmaktadır.

Tablo 2.1 Klasik Liberal, Refaha Dayalı Liberal ve Neoliberal Politika Uygulamalarında Devlet, İnsan Doğası, Ekonomi ve Eğitim Perspektifleri

	Klasik Liberal	Refaha Dayalı Liberal	Neoliberal
Devlet			
<i>Düzenleme Biçimi</i>	Devlet iktidarı negatif kavranır; toplumsal sözleşme, laisses-faire.	Keynesyen; devlet ve piyasa birbirinden ayrıdır.	Devlet iktidarı pozitif kavranır; devletin piyasalaşması.
<i>Temel Felsefi İlkeler</i>	Bireyin özgürlüğü ve bireyin “yaşam, özgürlük ve mülkiyet” hakları.	Eşitlikçi: Sınıflar arası eşitsizliklerin en aza indirilmesi amaçlanır; refah ve eğitim için yeni haklar.	Girişimcilik ekonomisi: kamu ve özel sektörde girişimcilik ruhunun desteklenmesi.
<i>Refah ve Devlet</i>	Kendi kendine yardımın teşvik edilmesi: Bireylere yardım hayır kurumları ile gönüllülük kuruluşlarına terk edilir.	Toplumsal değişim devletin refah programları aracılığıyla sağlanır.	Devlet müdahalesi kısıtlıdır; şartlı yardımlar. Refah hizmetlerinin sunumu kamu, özel sektör ve STK’lar arasında dağıtılır.
<i>Devlet-Birey-Grup İlişkisi</i>	Haklara veya faydaya dayalı toplumsal sözleşme.	Haklara veya faydaya dayalı toplumsal sözleşme ve müdahaleci devlet.	Kişiler arası çeşitliliğin ve farklı seçeneklerin maksimize edilmesi amaçlanır.

	Klasik Liberal	Refaha Dayalı Liberal	Neoliberal
Devlet			
<i>Devlet İktidarının Biçimi</i>	Laissez-faire: Devlet iktidarı güvenlik, hukuk (sözleşmelerin uygulanması) ve kısıtlı sosyal hizmetler ile sınırlandırılır.	Müdahaleci devlet: Evrensel, ücretsiz ve zorunlu eğitim gibi refah hizmetlerinin sunucusu devlettir. Devlet ekonomi ve sivil toplumda pozitif rol oynar.	Azalan hizmet ve refah harcamaları. Devlet ekonomi ve sivil toplumda pozitif rol oynar. Devletin bireyler üzerindeki kontrolü ve gözetimi dolaylıdır.
<i>Adaletin Kavramsallaştırılması</i>	Hak kazancı bireysel ahlak (Kant) ve doğa yasalarına (Locke) dayalıdır.	Dağıtıcı Adalet (Rawls)	Hak kazancı piyasa ve hukuk kriterlerine dayalıdır (Nozick).
İnsan Doğası			
<i>Temel İlkeler</i>	Bireysel kapasiteyi ve doğal hakları vurgular.	İnsan ihtiyaçları ve karşılıklı yükümlülükleri vurgular.	Bireysel arzu ve istekleri vurgular.
<i>Güdüler</i>	Güdüler büyük ölçüde çıkara dayalı olup (Hobbes); özveri, sempati ve merhameti (Locke, Smith) de barındırır.	Güdüler özveri, arzular, öz sevgi ve merhamet ile şekillenir.	Ekonomik güdüler ağırlıktadır. Kişiler rekabetçi ve çıkarıcıdır.
<i>İnsan Doğasını Şekillendiren Unsurlar</i>	Doğanın insanlar üzerindeki etkilerini vurgular.	Çevreciliği ve doğa ile birlikte büyümeyi vurgular. İnsanlar “kısmen” özerk görülür.	Doğayı ve genleri vurgular. Kişiler tercihlerinde özgürdür. Her birey kendisinden sorumludur.
Eğitim			
<i>Kamusal ve Özel Fayda</i>	Eğitim özel sektörün elindedir. Ebeveynler çocuklarını eğitmekle sorumludur.	Eğitim kamu elindedir (ücretsiz ve zorunlu eğitim). Çocuklar toplumsal ihtiyaçlar ve bireysel arzularına göre yönlendirilirler.	Eğitim hizmeti kamu tarafından sunulur fakat özel sektör tarafından dağıtılır (kamu ve özel sektör ortaklığı). Tüketiciler istedikleri eğitim hizmetini seçebilirler.

	Klasik Liberal	Refaha Dayalı Liberal	Neoliberal
Eğitim			
<i>Eğitimin Amaçları</i>	Eğitim, kişilerin yetenek ve yeterliliklerinin tam olarak farkına varabilmeleri için onları geliştirir.	Eğitim, kişilerin yetenek ve yeterliliklerinin tam olarak farkına varabilmeleri için onları geliştirir.	Eğitim, becerilerine yatırım yapan bireylerin kişisel gelişimleri için kullandığı bir araçtır.
<i>Eğitimin Bireysel Çıktıları</i>	Eğitim sonucunda rasyonel insan ortaya çıkar. Eğitim akıl, karakter ve dürüstlüğün gelişimini sağlar.	Eğitim, vatandaşların ahlaki, etik, sosyal, kültürel ve politik farkındalığını artırır. İhtiyaçlar, ilgi alanları ve gelişim vurgulanır.	Eğitim, piyasada para ya da statü için alınıp satılabilen bir metadır. Eğitim sonucunda edinilen beceriler, piyasa kurallarını yansıtır.
<i>Eğitimin Toplumsal Çıktıları</i>	Eğitim sonucunda rasyonel bireyler ve şeylerin hakikatini nedensellik çerçevesinde değerlendirebilen vatandaşlar ortaya çıkar.	Eğitim, toplumda demokratik süreçlerin gidişatını yönlendirir. Vatandaşlık bilinci oluşturulur.	Devlet, bireyler için hangi eğitimin en iyisi olduğuna karar veremez. Kişiler kendi eğitimini seçmekte özgürdür.
<i>Çocuk-Toplum İlişkileri Bağlamında Eğitim</i>	Eğitim süreçlerinde çocuklar özgür irade ve sağduyu edinirler. Toplumda çocuklara rasyonel ve eleştirel yetilere sahip bağımsız kişiler olarak saygı duyulur.	Eğitim cinsiyet, ırk, sınıf ve inanç ayrımı olmadan toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilir.	Eğitim, kişilerin rekabet edebilirliğini artırmak için duydukları ihtiyaçları karşılayabilmelidir. Alınan eğitim karşılığında belge (sertifika, diploma vs.) elde edilir.
Bilgi			
<i>Bilginin Amaçları</i>	Bilgi karakterin ve aklın gelişimi sağlar.	Bilgi toplumsal ihtiyaçları karşılar ve bireylerin ilgileri ile gelişimlerini destekler.	Bilgi, bir sermaye formu olarak bireylerin rekabet edebilirliğini sağlar (insan sermayesi).
<i>Bilgi Üzerindeki Tahakküm ve Eğitim Müfredatı</i>	Eğitimin değerini uzman eğitimciler olarak öğretmenler, müdürler ve eğitim politikasının planlayıcıları belirler.	Eğitimin değerini uzman eğitimciler olarak öğretmenler, müdürler ve eğitim politikasının planlayıcıları belirler.	Eğitimin değerini müşteriler olarak ebeveynler ve endüstri, bilginin pazarlanabilirliğini baz olarak belirler.

	Klasik Liberal	Refaha Dayalı Liberal	Neoliberal
Bilgi			
<i>Bilginin Doğası</i>	Bilgi kapsamlı ve derindir; sonuç ölçütlerine göre değerlendirilemez. Önermesel bilgi anlayışı vurgulanır. Eğitim, belirli bir bağlama ve öğretmenle ilişkiye bağlıdır.	Bilgi kapsamlı ve derindir; sonuç ölçütlerine göre değerlendirilemez. Önermesel bilgi anlayışı vurgulanır. Eğitim, belirli bir bağlama ve öğretmenle ilişkiye bağlıdır.	Bilgi, ölçülebilir sonuçlar açısından değerlendirilebilir. Eğitim, işverenler için performansa dayalı bilgi ve becerilerin kullanımını ifade eder. Bu bilgi ve beceriler belirli bir öğrenme biçimi ya da öğretmene bağlı değildir.

Kaynak: (Olssen and Codd, 2004: 180-181).

Marx ve Engels’e göre eğitimin üretici niteliği geleceği şekillendirmektedir (Tezcan, 1996: 9-10). Marksist teoriye göre ele alındığında eğitim, kapitalist ilişkiler içerisinde; temelinde eşitsizlik olmadan işleyemeyeceği öngörülen bu ekonomik sistemin kapitalistlerinin emek gücünü satın alacağı işçilerin kendilerine artı-değer sağlaması için kullanılan işlevsel bir araç olarak düşünülmektedir (Anyon, 2011). Nitekim 19. Yüzyıl ve sonrasında sanayinin gelişmesiyle eğitim sistemleri üretime dayalı biçimde geliştirilmeye başlamıştır.

Weber, eğitimi tipoloji yaklaşımıyla toplumsal tabakalaşma kapsamında ele almış ve eğitim sürecinin bireylerin toplumsal yapıda sahip olacakları statüyü belirleyen bir hazırlık olduğunu ileri sürmüştür (Ergun, 1987). Toplumsal tabakalar arasındaki statü eşitsizliklerinden doğan dışlanma Weber’e göre yaşam şansı olanaklarının farklılıklarından kaynaklanmakta; sınıf, statü ve parti yapıları içerisindeki güçten pay alabilip toplumsal bütünleşmeye dâhil olabilmek, kişilerin ve grupların pazarlanabilir becerilerinin olması ile alakalıdır (Başgül, 2018: 18-20). Bunu sağlayacak en önemli kaynaklardan birisi ise eğitimidir. Dolayısıyla Weber’in yaklaşımına göre, rasyonel kişilerin içinde bulundukları topluma katılabilmek ya da farklı sosyal tabakalar arasında hareket edebilmek için artırmaya çalıştıkları yaşam şansı, eğitimin birincil sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Bourdieu ise eğitimi, sembolik iktidar araçlarının “habitus”unun yeniden üretim aracı olarak, neoliberalizm eleştirisi ile iç içe analiz etmiştir (Şentürk, 2008: 73-98). Bourdieu, egemen sınıfların kültürünü “kültürel sermaye” olarak tanımlayarak, kişi ve grupların sahip oldukları kültürel sermayenin eğitimden yararlanmaları üzerinde etkisi olduğunu savunmuştur. İşçi sınıfına mensup bir ailenin çocuğu ile burjuva ailenin çocuğunun aynı koşullarda ve aynı nitelikte aldığı eğitimde dahi; burjuva ailenin çocuğu egemen sınıfın kültürel sermayesini

erkenden edinmeye başlamış ve eğitim sistemi de buna göre şekillenmiş olduğundan, işçi sınıfı ailenin çocuğuna göre daha kolay öğrenmekte ve/veya aldığı eğitim sayesinde daha fazla fırsata sahip olmaktadır. Ayrıca Şentürk, Bourdieu'nun eğitimle hedeflenen yeniden üretim tam sağlanamadığında ortaya çıkan duruma ilişkin değerlendirmesini aşağıdaki gibi tarif etmiştir (Şentürk, 2008: 84-85):

“Toplumsal yozlaşma öğretilen erdemlerle gerçek uygulamalar arasındaki farkın görünür kılınmasıyla ortaya çıkar. Söz konusu yozlaşma yönetenler tarafından sıradanlığın, maddi ve simgesel ayrıcalığın, lüksün sergilenmesi ile daha da görünür kılınır. Bu durum karşısında, devlete ve kamusalığa güven krizinin yaşandığı ortamda, yönetilenlerin kimlik ve aidiyet duygularını muhafazakârlık, etnisite, ırkçılığa yönelen milliyetçilik ile bütünleştirmeleri söz konusu olmaktadır. Yurttaşlık algısı da devlet eliyle alınan zorunlu maddi katkılara ve dışlanmışlık duygusuna indirgenir.”

Bu doğrultuda Bourdieu; bir devlet tabiiyetindeki vatandaşların nesnesi olduğu, egemen sınıfların kültürünün yeniden üretimi için bilginin kaynağının şekillendirildiği ve içselleştirildiği eğitim sisteminin eleştirisini yapmıştır (Bourdieu and Passeron, 1990).

Foucault ise, eğitimi yönetsellik çerçevesinde ve bilgi-iktidar ilişkisi temelinde analiz etmiştir. Her eğitim sisteminin beraberinde getirdiği bilme biçimi ve bunun nüfuz etme gücüne göre söylemlerin benimsenişinin kalıcılaştırılmasının veya değiştirilmesinin sağlandığını belirterek; eğitimin politik niteliğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma istinaden Foucault (1993: 25), şöyle sormaktadır:

“Sonuç olarak bir eğitim sistemi, sözün ayinselleştirilmesinden; konuşan özneler bakımından rollerin belirlenip sabitleştirilmesinden; en azından yaygın bir doktriner grubun oluşturulmasından; söylemin güçleri ve bilmeleriyle paylaştırılıp benimsenişinden başka nedir ki?”

Fakat Foucault'ya göre tutum ve davranışların yönlendirilmesi için araçsallaştırılan kurumsal eğitim, beraberinde normlara uymayan kişileri de ortaya çıkaracaktır (Foucault, 1993: 86):

“Yasak, bir bireyin, en azından bir ölçüde hukuk öznesi olarak dışlanmasını sağlayan adli bir önlemdir. Bu hukuksal ve negatif çerçeve, eğitime direnenleri eğitmeyi ve doğru yola gelmeyenleri bu yola getirmeye yönelik teknikler ve yöntemler topluluğuyla bir ölçüde doldurulacak ve bir ölçüde de ikameye uğrayacaktır.”

Tüm bunlardan hareketle; eğitim, sosyal içerme ile doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Sosyal içerme bir “normalleştirme stratejisi” olarak geliştirilmiş bir sosyal politika alanı ise;

eğitim de, toplumsal niteliğiyle tartışılmaya başlandığı noktada göze çarpan dönüştürücü etkisi nedeniyle, bir “normalleştirme aracı” olarak değerlendirilebilir.

2.2. Eğitim ve İstihdam İlişkisi

Eğitim, tarihsel süreçte kapitalizmin etkisiyle felsefi ve pedagojik yaklaşımlardan giderek sıyrılmış; daha çok çalışma ve istihdam süreçlerine ilişkin bir hak olmaya doğru bir dönüşüm sürecine tabi olmuştur. Tezcan'ın (1996: 3- 4) ifadeleriyle eğitim, toplumsal ve felsefi temellerini ifade eden yaklaşımların yanında, öğretim kurumları ile çalışma yerlerinde uygulanan bir teknikler bütünü olmakla birlikte; uygulamada farklı biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Bunlar örgün eğitim, yaygın eğitim, doğal eğitim, öğretim, hizmet içi eğitim ve iş başında eğitimidir. Örgün eğitim okullarda belirli plan ve yöntemler dâhilinde belirli yaş grupları ile yapılmakta iken; yaygın eğitimde yaşa göre kademelendirilme bulunmayıp daha çok örgün eğitim imkânlarından yararlanamamış veya mesleki alanda daha iyi olmak isteyen yetişkinler sürece dâhil olmaktadır. Doğal eğitimin kişinin çevresinin etkisi ile yaşamın akışında öğrenmesi, öğretimin tek taraflı bir bilgi aktarım faaliyeti, hizmet içi eğitimin kurumlarda çalışanların uğraştıkları alanda verimliliklerinin artırılmasına yönelik eğitimler, iş başında eğitimin ise günlük çalışma saatleri içinde işçilere görev yerinde uygulanan eğitim olduğunu belirtmiştir.

Eğitim bir hak olarak olmasa da kavramsal anlamda ilk kez Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kullanılmıştır (Değerli, 2016: 20). Belgenin 13. Maddesi'nde bu konuda hem ulusal hem uluslararası boyutta devletler tarafından inisiyatif alınarak işbirliği ve öneriler kapsamında gelişmenin sağlanması gerekliliği ile birlikte; genel olarak eğitim hakkının herkese sağlanmasına, ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasına, eğitim alanında ayrımcılığın önlenmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Birleşmiş Milletler, 1945). Ancak bu sözleşmede eğitim daha çok çocuklukla ilişkili olarak dikkate alınmıştır (Omay, 2011: 90-91).

20. Yüzyılın sarsıcı başlangıcında yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Buhranı, faşist yönetimlerin yükselişi, II. Dünya Savaşı ve sosyalizmin etkisiyle sosyal, ekonomik ve siyasal krizler içerisine giren Avrupa devletleri, yoksulluğun şiddetinin artmasının da etkisiyle bu zamana kadar daha çok ekonomik temelli olan politikalarını sosyal haklara doğru genişletme ihtiyacı duymuştur (Omay, 2011: 52). Böyle bir anlayışla oluşturulmaya çalışılan sol liberal devletin gerçekleşmesi için hak sahibi olarak tanımlanan aktif vatandaşların oluşturulması gerekmiştir (Marshall, 2006: 26-32). Bu doğrultuda bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri, maddi ve manevi varlıklarını koruyabilmeleri için refah devletleri II.

Dünya Savaşı'ndan sonra yaptıkları anayasal düzenlemelerle evrensel bir eğitim hakkını uygulama sorumluluğunu üstlenmiştir (Gümüş, 2010: 349).

Birleşmiş Milletler (1948) tarafından imzalanan Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 26. Maddesinde ise eğitim ilk kez temel bir hak olarak;

“Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yükseköğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır. Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir. Bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörülük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihen seçmek hakkını haizdirler.”.

ifadeleriyle öne çıkarılmıştır. Bildirgenin hukuki bağlayıcılığı olmasa da ilk ve temel eğitimin devletçe parasız sağlanması, teknik eğitim ve uzmanlık eğitiminin yaygınlaştırılması, yüksek eğitimin yeteneğe dayalı biçimde açık tutulması, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi gibi devletlerin yasal düzenlemelerinde temel alacakları ilkeler belirlenmiştir (Asar, 2008: 39).

Bu dönemde eğitime ilişkin akademik alanda; eğitimin toplumsal yenilenme için mi yoksa ekonomik rekabetin gereksinimlerine göre mi örgütleneceği, eğitilmiş insanın mı özgür insanın mı oluşturulmasının hedef alınacağı gibi tartışmalar yürütülmüştür (Özügurlu, 2009: 82). Özügurlu'ya (2009: 82) göre 20. Yüzyılda eğitim, sanayi kapitalizminin gereksinimleri ile siyasal demokrasinin arasındaki çatışma çerçevesinde biçimlenerek yeni sanayi ekonomilerinin bir uzantısı haline gelmiştir. Bu nedenle eğitim hakkının içeriği de sanayi ekonomisinin ihtiyaç duyduğu işçi kesiminin oluşturulması gibi çıkarlar doğrultusunda genişlemiştir (Omay, 2011: 93). Buradan hareketle de eğitim doğrudan istihdam ve meslek ile ilişkili hale gelmiş; yetişkin eğitimi yaygınlaşmaya başlamıştır. Yoksulların ve işçi sınıfının ekonomik yetersizlikler nedeniyle örgün eğitimde yer alamamış olmasından dolayı üretim süreçlerine katılamaması, halk eğitimi kurumlarında gerçekleştirilen mesleki eğitim faaliyetleri ile çözüme kavuşturulmaya çalışmıştır (Geray, 2002: 8).

Bugün evrensel bir temel hak olarak eğitim hakkı, diğer tüm temel haklarla ilişkilendirilerek dünya genelinde kabul edilmektedir. Yetişkin eğitimi ve mesleki eğitim ise; çocukluk döneminde eğitim imkânlarına erişemeyen ya da daha sonradan ortaya çıkan ilgi, istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda kişilerin işgücü piyasasında eşit fırsatlara sahip olabilmeleri ve istihdam edilebilirliklerinin artırılabilmesi hedefleri ile türetilmiş süreçler olarak ifade edilebilir. Eğitimsizliğin bir dezavantajlılık kategorisi olarak değerlendirilmesi durumunda, yetişkinlere yönelik eğitim; kişilerin işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi olumsuz

durumlardan kurtulabilmesini amaçlamakla birlikte; bir ülkenin ekonomik kalkınmasının sağlanması ve o ülkenin rekabet gücünün artırılması için de biçimlendirilmiş eğitim politikaları üretilmesi anlamına gelmektedir.

İstihdam ise; piyasanın işgücü ihtiyacını karşılama ihtiyacıyla, mal ve hizmet üretme çabasıyla emeği üretim sürecinde kullanması ve ortaya çıkan değerden emeğe pay vermesi olarak tanımlanabilir (Işığık, 2014:30). Refah devletinin ortaya çıktığı dönemde eğitimin içeriğinin ve anlamının değişip genişlemesiyle sanayiyle ilişkili hale gelmesi; istihdam ile yetişkin eğitimi arasında da güçlü bir bağ oluşturmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) alt organı olarak 1945 yılında kurulan UNESCO, bu tarihten itibaren dünyada yetişkin eğitiminin gelişimine ve yaygınlaşmasına destek sağlamıştır. Batı Avrupa ülkelerinden delegelerin katılımıyla gerçekleştirilen dünya yetişkin eğitimi konferansları düzenlenmeye başlamıştır (Bilir, 2013: 35- 37):

- Bu konferansların ilki 1949 yılında Danimarka’da yapılmış olup; sanayi toplumlarında ortaya çıkan yabancılaşmaya karşı çözüm üretilmesi, geniş kitlelerin yaşam koşullarının ve standartlarının iyileştirilmesi, barış içinde yaşama ve yetişkin eğitiminin nasıl örgütleneceği tartışılmıştır.
- 1960 yılında ise Kanada’da ikincisi gerçekleştirilmiştir. Burada yetişkin eğitiminin, ülkelerin eğitim politikalarında ve hizmetlerinde ayrılmaz bir parça haline getirilmesi ile yaşam boyu öğrenmenin ilkeleri ile rolleri amaçlanmıştır. Yetişkin eğitimi ile ilgili başlangıçta daha çok gönüllü kuruluşlara bırakılan işlevler ve sorumluluklar, sonraları kamu kurumlarına aktarılmaya başlanmıştır.

20. Yüzyılda, küreselleşme dönemine kadar yapılan haliyle yetişkin eğitimi programlarında genel olarak temel eğitim, okur- yazarlık, yurttaşlık eğitimi, mesleki ve teknik eğitim, beceri kazandırma gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Ural, 2013: 178). Bu süreçte daha çok, örgün eğitimde yer alamamış ya da yarıda bırakmış yetişkinlere yönelik eğitim tamamlama politikaları oluşturulmuş; fırsat eşitliğini sağlamak adına o dönemde dünyanın birçok yerinde etkili olan halk stratejisi kapsamında halk eğitimi ve/ veya meslek eğitimi sürekli ya da süresiz kurslar ile uygulanmıştır (Günlü, 2013: 338- 339). II. Dünya Savaşı’nın bitiminden 1970’lere kadar geçen sürede refah devletlerinin siyasi istikrar, ekonomik büyüme ve tam istihdam hedefleri de yetişkin eğitimi, halk eğitimi ve mesleki eğitim politikalarının geliştirilmesi üzerinde etkili olmuştur.

2.3 Yetişkin Eğitimi

Sayılan (2013: 262- 263), yetişkin eğitiminin uluslararası nitelik kazanmasının küreselleşme ve neoliberal dönem ile gerçekleşmediğini ancak bu süreçlerde söz konusu uluslararası özelliklerinin şekillendiğini belirtmiştir. 1972 yılında gerçekleştirilen Dünya Üçüncü Yetişkin Eğitimi Konferansı'ndan önce iki yıl boyunca 1960-1970 yılları arasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin çalışmalar yapılmış (Bilir, 2013: 37-38):

- Yetişkin eğitimi faaliyetlerinin dünyanın birçok yerinde geliştiği,
- Halkın faaliyetlere katılım oranının arttığı,
- Öğretmenlerin ve yürütücülerin sayısının arttığı,
- Programlarda kişilerin ve toplumların günlük sorunları ile ilişkili projelerin (okur-yazar olmama gibi) ağırlıkta olduğu,
- Yetişkin eğitiminin ekonomiye ve çevreye katkısının anlaşıldığı,
- Çoğu ülkede ulusal çalışma gruplarının oluşturulduğu ortaya konmuştur.

Bu hazırlıklar doğrultusunda 1972'de Tokyo'da yapılan konferansta eğitimden yoksun gruplar temelinde; eğitimciler, çevre ve teknolojiye dair sorunlar, nüfus artışı, yoksulluk, hastalık ve açlık, işsizlik, işçilerin eğitimi, kırsal topluluklar ve göçmen işçiler, gençler ve yaşlılar, kitle iletişim araçları, yönetim ve finansman gibi konular ele alınmıştır (Bilir, 2013: 39).

1973 yılında ise ICAE (Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konseyi) kurulmuştur. ICAE ile halkın katılımı ya da sürdürülebilir kalkınma amacını taşıyan çeşitli ulusal, bölgesel ve sektörel hükümet dışı kuruluşlar ve toplumsal hareketler konsey ağlarını oluşturmuştur. ICAE'nin hedefleri ve gündemleri arasında; toplumsal adaleti sağlama, toplumsal cinsiyet eşitliği, öğrenme hakkı, çevreyle uyumlu yaşam, insan hakları ve kültürel farkındalık, barış ve halkın kendi yaşamı üzerindeki denetimini artırması arasındaki bağ gibi konular bulunmaktadır. Fakat 1980'li yıllarda ve sonrasında OECD'nin gelişmiş batılı ülkelerde ve Dünya Bankası'nın geliştirmekte olan ülkelerdeki indirgemeci eğitim politikaları; yetişkin eğitiminin işletmeler ve piyasa bazında “insan sermayesi” ve “insan kaynakları” odaklı bir faaliyete dönüşmesine neden olduğu için yetişkin eğitiminde insani ve demokratik yaklaşımlar geri planda kalmıştır (Sayılan, 2013: 264).

1985 yılında Paris'te Dördüncü Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansı, 1997'de ise Hamburg'da beşincisi düzenlenmiştir. Bu konferanslarda yetişkin eğitiminin hem içeriği hem de uygulamasına dair tartışmalar öncekilere göre daha geniş bir şekilde ele alınmıştır (Bilir, 2013: 40-42): Paris'te daha çok yetişkin eğitimi programlarında görev alacak öğretmenlerin yetiştirilmesine ilişkin tavsiyeler belirlenmiş ve üniversitelere bu konuda düşen görevler

üzerinde durulmuştur. Hamburg’da gerçekleştirilen toplantıda ise iş dünyasının değişimi odağa alınmış; öte yandan kadının güçlendirilmesi, yurttaşlık ve barış kültürü, çevrenin korunması, dezavantajlı gruplar, azınlıklar gibi konular yine yetişkin eğitimi kapsamında tartışılmıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası alanda bakanlıkların, sivil toplum kuruluşlarının, işverenlerin işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu kapsamda geleceğe ilişkin beklentilerin yer aldığı “Yetişkin Öğrenmesi Üzerine Hamburg Bildirgesi” yayınlanmıştır.

Küreselleşme makroekonomik anlamda finans sermayesinin uluslararası alanda dolaşımının serbestleşebilmesi için ulusal sınırlar içerisindeki politikaların dönüştürülmesi olarak ele alındığında; bu süreçte piyasanın sürekli değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayabilecek sürekli değişebilen bir işgücünün oluşturulmasının hedeflendiği söylenebilir (Miser, 2002: 55-57). İşgücü piyasasının bölünmesi, esnek ve güvencesiz işlerin artması, bilgi ve teknolojinin artan önemi, uluslararası ticari alanda rekabetin artması gibi sebeplerle mesleki eğitim Avrupa Birliği’nde en önemli istihdam politikası ve aracı haline gelmiştir (Aykaç, 2002). Nitekim 1994 yılında Avrupa’da mesleki eğitimi geliştirmek için Leonardo Da Vinci Programı kabul edilmiş; ilk olarak 1995- 1999 yılları arasında uygulanmıştır. Programın konu edindiği alanlar yaşam boyu eğitim, dil becerilerini geliştirme, mesleki eğitimi geliştirme, personel hareketliliği, bilgi ve becerilerin iş yaşamına uyumunu sağlamadır (Tuncer ve Taşpınar, 2004: 4). Bu kapsamda aşağıdaki öncelikler belirlenmiştir (Duman, 2001):

- Yeni yetenekler kazandırmak,
- Eğitim ya da hizmete yönelik eğitim kurumları ile işletmeler arasında daha yakın ilişkilerin gerçekleşmesini hızlandırmak,
- İşsizlikle mücadele etmek,
- İnsan kaynaklarına yatırımın gelişmesine yardımcı olmak,
- “Yaşam boyu eğitim” bağlamında, bilgi toplumuna ilişkin araçları kullanarak, yeteneklere yönelik başarıyı genelleştirmek.

Yetişkin eğitiminde “yaşam boyu öğrenme” bireylerin ve ulusların geleceğini belirleyeceği için özellikle 2000’li yıllardan sonra üzerine en çok düşülen uygulama alanlarından biri haline gelmiştir. Fakat emek, üretim için kullanılan beşeri sermayeye dönüştüğü için yetişkin eğitiminde sosyal, siyasal ve kültürel işlevler geri planda kalıp mesleki eğitim daha çok öne çıkmıştır (Miser, 2002: 55- 57). Ayrıca 2008 krizi Avrupa Birliği’nde yaşanan ekonomik ve sosyal birçok gelişmenin etkisini yok etmiş; bu nedenle 2010 yılında Birliğin “dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temeline dayanan ekonomisine” dönüştürülmesi için “2020 Avrupa İstihdam Stratejisi” oluşturulmuştur (Akses, 2014). Strateji belgesinde “Yeni Beceriler ve İşler İçin Gündem” ve bu girişimin eylem planına yer verilmiştir.

Genel anlamda bilgi toplumunun gerektirdiği becerilerin geliştirilmesi için eğitim alanında reform hedeflenmiştir. Bu kapsamda (Akses, 2014: 75-76) :

- Yaşam boyu eğitime erişimin kolaylaştırılması ile katma değeri yüksek sektörlerle geçişin sağlanması,
- İşgücü Piyasasında çalışanlara ihtiyaç duydukları becerilerin kazandırılması,
- Eğitim düzeyi düşük ya da dezavantajlı gruplar kapsamındaki çalışanların özellikle kriz dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları risklerin ve etkilerinin azaltılması için ihtiyaçları gözetilerek beceri eğitim programlarının hazırlanması,
- Yaşam boyu öğrenme süreçlerinde işbirliğinin artırılması, teşvik tedbirlerinin artırılması ve maliyetlerin paylaşılması,
- Yerel ve bölgesel düzeyde çalışanların eğitim ihtiyaçlarının ve eğitime erişim imkânlarının kolaylaştırılması için neler yapılabileceğinin belirlenmesi,

gibi hedefler belirlenmiştir. Görüldüğü üzere AB’nde yetişkin eğitimi daha çok işgücü piyasası içerisinde ve hatta istihdam içinde olanlara yönelik geliştirilmiştir. Callender’a (2011: 442) göre yetişkin eğitimi kapsamında dezavantajlı gruplar ve yoksullar (eğitime en fazla ihtiyaç duyanlar) ihmal edilmiş ve bu konuda da eşitsiz bir durum ortaya çıkmıştır.

2.3.1 Türkiye’de Yetişkin Eğitimi

Türkiye’de yaygın eğitim, yetişkin eğitimi ve mesleki eğitimin temelleri Osmanlı İmparatorluğu’na dayanmaktadır. Yaygın eğitim ve yetişkin eğitime dair uygulamalar Osmanlı döneminde devlet kontrolünde olan merkezi bir eğitim sistemine dâhil olmayıp, geleneksel araçlar ve kurumlar yoluyla gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda Cumhuriyet öncesinde Osmanlı’da var olan yaygın eğitim kurumları ve faaliyet alanları sunulmaktadır.

Tablo 2.2 Osmanlı Döneminde Yaygın Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri

Ahilik	Bir mesleğe bağlı insanlar arasında usta, kalfa ve çırak hiyerarşisi içinde sosyal, ekonomik ve kültürel paylaşım ile dayanışmanın gerçekleştirildiği kurumlardır. Kişilerin bireysel, toplumsal ve mesleki olgunluğa ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda üretici ve tüketici ilişkileri de düzenlenmiş; ekonomik anlamda döneminde olumlu gelişmelere sebep olmuştur. Faaliyetlerde dini değerler ve gelenekler gözetilmiştir.
Lonca	Belli bir iş kolundaki usta, kalfa ve çırakları kapsayan ve esnaflar arasında dayanışma, sanatkâr ve tüccarların haklarının korunması, iş ve ticaret ahlakının oluşturulması, yetişenlere işyeri açılması gibi amaçları olan mesleki oluşumlardır. Ayrıca üretim ve ürün denetimi de yapmışlardır. Bu sebeple devletin ekonomiyi denetlemesi için bir araç görevi de görmüştür. Disipline önem veren, geleneklere bağlı, içerisinde gayrimüslim esnafları da barındıran kurumlardır.

Medreseler	Esasında ilim öğreten örgün eğitim kurumlarıdır. Fakat bünyesindeki kütüphaneler, hastaneler ve bakımevlerinde halka da eğitim ve yardım sunmuştur. Dolayısıyla bulundukları yerlerde halkın bilgilendirilmesini amaçlayan dine dayalı yaygın eğitim kurumları olduğu söylenebilir.
Ordu/ Kışla	Yeniçeri ve acemi ocaklarında bir yandan askerlik eğitimi alan erkeklerin aynı zamanda sivil hayatta geçimlerini sağlayabilecekleri eğitimleri de alabildikleri yerler olduğu için kışlalar bazı kaynaklarda bir yetişkin eğitim merkezi olarak değerlendirilebilmektedir. Zira acemi ocaklarından çıkanlar arasından seçilenler Enderun Okullarına aday gösterilmiştir.
Kıraathaneler	Tanzimat döneminde geleneksel olanlar dışında yeni eğitim kurumlarının da ortaya çıkmasıyla okur-yazarlık oranı artmış ve bunun sonucunda basın gelişmiştir. Bu dönemde birçok gazete, dergi, kitap yayınlanmıştır. Kıraathaneler de bu yayınların dağıtılıp bir arada okunduğu yerler olarak bir nevi yetişkin eğitim mekânı gibi ele alınabilmektedir.

Osmanlı döneminde yaygın eğitim içerisinde yetişkinler olduğu kadar gençler de yer almıştır. Öne çıkan kurumlar ahilik ve loncalar olmakla birlikte, tabloda görüldüğü üzere bunların bir araya gelişinde ve eğitim süreçlerinde temel yapı taşları gelenekler ile meslekler olmuştur. Bunların dışında yetişkinlere bilim ve ilim öğreten çeşitli gönüllü kuruluşlar da olmuştur.

Türkiye'nin eğitim sisteminde Cumhuriyetin kuruluş döneminde yeni bir toplum yaratma ve toplumsal hayata verimli vatandaşlar yetiştirme amaçlarıyla "halkın aydınlatılması" anlayışı benimsenmiştir (Bilir, 2013: 46- 47). Ulusun ve vatandaşlarının ekonomik ve toplumsal refahı için özellikle köylü kesimin ve kadınların eğitime katılımı üzerinde durulmuştur. 1922 yılında ilk yetişkin eğitimi genelgesi yayınlanmış; konu üzerine toplumsal, ekonomik ve ulusal sorunlar tartışılmıştır.

Tek partili dönemde, 1928 yılında okuma- yazmanın kolay öğrenilmesi ve okur-yazar oranının artırılıp eğitime katılımın artması için Harf Devrimi yapılmıştır. Ayrıca halk dershaneleri, millet mektepleri, akşam sanat ve ticaret okulları, halk evleri ve köy enstitüleri kurulmuştur. Bahse konu kurumlar ile etkinlikleri aşağıda özetlenmektedir (Geray, 2002: 170- 172; Günlü, 2013: 341):

- Halk Dershaneleri (1927): Eğitimde yer alamamış, eğitimini yarıda bırakmış ya da istediği eğitim aşamasına erişememiş kişilerin katılabileceği; yurttaşlık bilgisinin, ulusal ekinin ve ülkenin güçlendirilmesinin amaçlandığı kurumlardır. İlk yılında 3304 derslik açılmış ve 64.302 vatandaş kurslardan yararlanmıştır.
- Millet Mektepleri (1928): Okuma- yazma, hesap, sağlık ve yurttaşlık eğitimlerinin verildiği bu kurumların kuruluşu için çıkarılan yönetmelik ile köylerde 12- 45 ve kentlerde 16- 45 yaş arası vatandaşların okur- yazar belgesi alması zorunlu kılınmıştır. 4

aylık ve haftada 6 saati kapsayan dersler verilmiştir. 1928- 1935 yılları arasında 1.9 milyon kişi bu kurslardan yararlanmıştır.

- Akşam Sanat ve Ticaret Okulları (1928): Mesleki ve teknik halk eğitiminin gerçekleştirildiği kurumlardır. 1934 yılında erkek ve kız sanat ve yapı enstitüleri, ticaret okulları kurulmuştur. Yine aynı yıl Kız Teknik Öğretmen Okulu, 1937’de ise Erkek Teknik Öğretmen Okulu açılmıştır. Dolayısıyla kadın ve erkek arasında sosyal iş bölümü temellendirilmiştir.
- Halk Evleri (1932): Cumhuriyet devrimlerini yaymak amacıyla açılan kurumlardır. Yapılan çalışmalar kitaplık ve yayın, köycülük ve ekin, dil ve yazın, tarih ve müze, sosyal yardım, spor, temsil, oyun, güzel sanatlar konularına dayanmaktadır.
- Köy Enstitüleri (1942): Köylü kesimin kendi içlerinden öğretmenler yetiştirilerek eğitim süreçlerine tabii tutulması için köy eğitmen kursları açılmış ve köy ekonomisini geliştirmek hedeflenmiştir. Köylülerin ortak tarım araçları edinmeleri, kooperatifler kurmaları, bulundukları bölgedeki ürünlerin yetiştirilmesinde uzmanlaşması için çalışmalar yapılmıştır. Öğretmenler köyleri hem toplumsal hem ekonomik anlamda kaldırmak üzere görevlendirilmişlerdir.

Tek Partili Dönem Türkiye’inde yetişkin eğitimi konusunda daha çok toplumu Cumhuriyetin devrimlerine uyumlaştırmak ve okur- yazar oranını artırmak üzerinde durulmuştur. Ulusal kalkınmaya ve bu kapsamda özellikle kırsal kalkınmaya önem verilmiştir.

Ayrıca 1927 tarihinde Yüksek ve Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü, 1933’te ise Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1935 yılında meslek okullarının finansmanı yerel yönetimlerden Milli Eğitim Bakanlığı’na aktarılmıştır. 1941’de de Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı kurulmuştur. Dolayısıyla mesleki eğitim merkezileşmeye başlamıştır (Günlü, 2013: 341).

1930’larda eğitim ve çalışma süreçleri bir arada yürütülmeye çalışılmış; söz konusu yıllar bu anlamda aktif geçirilmiştir. Nitekim 1938 yılında yüzden fazla işçi çalıştıran iş yerlerinin meslek kursları açması zorunlu kılınmıştır (Anapa, 2008: 17). 1940’lı yıllara kadar yetişkin eğitimi genel eğitim düzeyinde sürmüştü; çağdaş üretimde verimli bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan köy enstitüleri kurulduktan sonra Türkçe, tarih, coğrafya, müzik, yabancı dil gibi öğretimlerin yanında mesleki eğitim de ağırlık kazanmıştır.

Çok partili döneme geçildiğinde Türk eğitim sistemi, siyasal konjonktürün etkisiyle dönüşmüştür (Bilir, 2013: 54-56). Halk evleri önce özerk hale getirilmiş, sonrasında 1950 yılında kapatılmıştır. Köy Enstitülerinin tarım ekonomisinde aktif rol oynamaları istenmemiş, mezunlara verilen hayvanlar ve tarım araçları geri alınmış, 1954’te ise bu kurumlar

kapatılmıştır. Planlı dönem öncesinde 1945'te kurulan UNESCO'nun da konu üzerine ilgisinin etkisiyle ve 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'den (ABD) gelen uzmanların çalışmalarıyla yetişkin eğitiminde insan hakları ve demokrasi bilincinin yayılması çabaları artırılmış; yetişkin ve halk eğitimi ile mesleki ve teknik eğitimle ilgili birimler Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yürütülmüştür. 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında halk eğitimine ilişkin sorunlar öncelikli alan haline gelmiş ve mesleki eğitim üzerinde özellikle durulmuştur.

1961 yılında kurulan DPT ile başlayan ve 2000'li yıllara kadar gelen planlı dönemdeki gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bilir, 2013: 56-83; Geray, 2002: 175-192; Anapa, 2008: 18-24):

- 1961 Anayasası'nda eğitimin bir kamu hizmeti olduğu vurgulanmıştır.
- Bu dönemin başlarında daha çok okuma-yazma faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.
- 1960'lı yıllar yetişkin eğitimi ve halk eğitimine dair amaçlar ile araçların, bunların içeriğinin belirlenmesine ve hizmetlerin geliştirilmesine yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu dönemde bir taraftan vasıflı işgücünün yurtdışına gitmesi engellenmeye çalışılırken, işgücü fazlası içinden vasıfsız olanlar Batı Avrupa ülkelerine çalışmak için gönderilmiş ve kitlesel işgücü göçleri yaşanmıştır.
- Halk eğitimi 1970'lerin ortalarına kadar yaşanan gelişmelerle artık kalkınmacı bir yaklaşım ile ele alınan bir olgu haline gelmiştir. Eğitim kalkınma için en önemli alanlardan biri olarak ele alınmış ve bu sebeple de özellikle yetişkin eğitimi ile ilgili birçok tartışma ve düzenlemenin temeli kalkınma planlarında oluşturulmuştur. Tarım ve sanayi sektörlerinde ara eleman ihtiyacının karşılanması, niteliksiz işçilerin bilgi ve becerileri düzeylerinin geliştirilmesi, halkın kalkınmaya verim sağlaması, bu dönemde artan işsizlik ile mücadele edilmesi gibi amaçlar güdülmüştür.
- 1975 yılına doğru örgün eğitim ile yaygın eğitimin bir arada yürütülmesi, bütünleştirilmesi ve konu üzerinde devlet-özel sektör-STK işbirliğinin sağlanmasına odaklanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde yaygın eğitim; sosyo- ekonomik yapı, tarımsal teknolojik gelişme, kentleşme ve endüstrileşme, kurumsallaşma, kitle iletişim araçları başlıklarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Üniversiteler de yaygın eğitimde kurulması amaçlanan işbirliğine dâhil edilmiştir. Ayrıca çıraklık, kalfalık ve ustalığa ilişkin kamu iktisadi teşebbüslerinin okullar açabilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Fakat bu dönemde yetişkin eğitiminin gerçekleştirilmesi için uzman ve personel yetersizliğinden dolayı istenilen hedeflere tam anlamıyla ulaşamamıştır. 1984 yılında ise en az ilkokul mezunu olan genç kişilerin sanayi alanında meslek edinebilmesi için Yetişkinler Teknik

Eğitim Merkezleri kurulmuştur. Hem örgün hem de yaygın eğitimin piyasanın işgücü ihtiyacına göre şekillendirilmesi giderek önem kazanmıştır. Bunların haricinde hizmet içi eğitim gündeme gelmiş ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

- Dünyada küreselleşmenin ve neoliberal politikaların arttığı dönemde Türkiye’de yetişkin eğitimi ABD ve Avrupa destekli projeler ile sağlanmaya başlamıştır. Projeler kapsamında çıraklık eğitim merkezleri, halk eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, ticaret ve turizm okulları, meslek liseleri açılmıştır. Buralarda verilen eğitimlere bakıldığında ise öğretilen meslek alanları ve verilen kurslar arasında; seramik, bilgisayar, moda tasarımı, tekstil tasarımı, oto tamirciliği, elektrik/elektronik, mobilyacılık gibi uygulamalar bulunmaktadır. Ayrıca 1985 yılında işyerlerinde pratiğe dayalı eğitimde eksikliklerin giderilmesi için Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı kurulmuş ve faaliyete başlamıştır.
- 1990’lı yılların başında çiftçilerin ve çiftçi eğitiminin gündeme geldiği görülmektedir. Çiftçinin tarımsal bilgisinin artırılmasına yönelik eğitimler gerçekleştirilmiştir. Bu yönelimin en büyük sebeplerinden birisi çiftçilerin tarımsal mekanizasyona uyum sağlaması gerekliliğidir.

Tüm bunlardan hareketle, Çok Partili Dönemde yaygın eğitim alanında yaşanan gelişmelerin Türkiye’nin 21. Yüzyıldaki yetişkin eğitimi uygulamalarının temelini oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye’de yaygın eğitim ve bu kapsamda gerçekleştirilen yetişkinlere yönelik mesleki eğitim 2000’li yıllarda yine çoğunlukla kalkınma planları ve projelerle biçimlenmiştir. Yetişkin eğitimi ve mesleki eğitim ile ulusal ekonomik hedefler arasındaki ilişkinin analiz edilebilmesi adına çalışmanın bu başlığında kalkınma planları üzerinden bir çerçeve çizilerek ilerlenmektedir.

2001- 2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda uzun vadeli bir stratejik plan geliştirilmiştir. “Eğitim” başlığı altında uluslararası rekabet gücünün artırılması için eğitilmiş insan gücünün gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 2000: 195). Bu doğrultuda ”2001-2002 öğretim yılında yaygın eğitim ile kamu ve özel kesim eğitim merkezlerinde 3211 kişiye genel, kültürel, mesleki, çıraklık ve hizmet içi eğitim imkânı sağlanacağı” öngörülmüştür (DPT, 2000: 194). Ayrıca meslek lisesi mezunlarına bir yıl çalışma zorunluluğu olmadan ustalık sınavlarına girme imkânı sağlanmıştır. Bunların yanında “İnsan Gücü” başlığı altında işgücünün eğitim düzeyinde gelişmeler görüldüğü, ancak hala yaygın eğitim ve mesleki eğitim alanlarında gelişime ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (DPT, 2000: 204). Yine aynı başlık altında mesleki teknik liselerin devamı olan alanların dar tutulması nedeniyle sistemin aksadığına

vurgu yapılmış; tüm bu konularda işgücü piyasası ile eşgüdümlü çalışılıp işyerlerinde eğitime daha fazla önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sekizinci plan döneminde İŞKUR'un aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında mesleki eğitim programları artmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı ise 2007-2013 yıllarını kapsamış; gelişim eksenleri rekabet gücünün, istihdamın, beşeri sermaye ve sosyal dayanışmanın, bölgesel kalkınmanın, kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılıp güçlendirilmesi çerçevesinde belirlenmiştir (DPT, 2007). Küreselleşme sürecine ve Avrupa Birliği'ne uyum bu dönem için daha fazla öne çıkarılmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda önceki plan dönemi ile ilgili nüfus artışı ve artan işsizlik nedeniyle eğitim-istihdam ilişkisinin sağlamlaştırılamadığına değinilmiştir. Strateji belgesinde "Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlı Hale Getirilmesi" başlığı altında, sekizinci plan döneminde işgücünün eğitim düzeyi tartışılmıştır.

Tablo 2.3 Sekizinci Kalkınma Planı Döneminde İşgücünün Eğitim Düzeyindeki Değişim

	2000 Yılı	2005 Yılı
Lise Altı ve Okuma Yazma Bilmeyenler	%73,8	%67,3
Yükseköğretim ve Fakülte Mezunları	%8,8	%11,5

Planda sunulan verilerden derlenen tabloya göre işgücünün eğitim düzeyi yükselmiştir. Ancak Avrupa Birliği ortalamasının altında olduğu belirtilmiş ve eğitim ve beceri düzeyi yüksek, ekonominin ve piyasanın taleplerine cevap verecek insan gücünün yetiştirilmesinin öneminin altı çizilmiştir. Ayrıca ara eleman ihtiyacı olmasına rağmen meslek lisesi mezunları arasındaki işsizlik oranının yüksek seyrettiği belirtilmiştir.

Öte yandan dokuzuncu plan dönemine kadar İŞKUR'un aktif işgücü piyasası politikaları doğrultusunda işgücü yetiştirme, mesleki eğitim ve işgücü uyum programları, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, mesleğe yöneltme, iş arama stratejilerinin geliştirilmesi, dezavantajlı grupların istihdamı ve girişimcilik eğitimleri gerçekleştirilmiştir (DPT, 2007: 47-48). Bu kapsamda Türkiye-AB ortak finansmanı ile Aktif İşgücü Piyasası Programları Projesi yapılmış; 50.059 kişi eğitilip bunlar arasından 7463 kişi istihdam edilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yetişkinlere yönelik mesleki eğitim alanında gelecek beş yıl için belirlenen strateji ve hedefler ise aşağıdaki gibidir (DPT, 2007: 91-95):

- Sürdürülebilir, rekabetçi ve bilgi toplumuna dayalı bir büyüme ekonomisi için gerekli insan kaynağının oluşturulması.

- Ulusal İstihdam Stratejisinin oluşturulup; girişimciliğin geliştirilmesi ile teşvik edilmesi, tarım sektöründe yaşanan çözülme sonucu gelen işçilerin tarım dışı sektörlere kazandırılması.
- İşgücü piyasasının esnek ve hareketli olmasının sağlanması; çalışanlara değişime uyum sağlayabilmeleri için beceri kazandırılması.
- İstihdam edilebilirliğin artması için yaşam boyu öğrenme stratejilerinin geliştirilmesi; bu doğrultuda özel sektör, STK ve OSB'lerin halk eğitimi ve mesleki eğitim için gerekli mekanizmaları geliştirmesi.
- İşgücü ihtiyaç analizleri yapılarak mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi.

Eğitime ilişkin hedefler bu dönemde daha çok neoliberal politikaların etkisiyle özel sektöre mal edilmiş ve kamu kaynaklarının bu anlamda yalnızca en çok ihtiyaç duyulan kesimlere aktarılmasının sağlanması amaçlanmış; dolayısıyla özellikle yoksul halk kesimlerinin eğitime ulaşımı tehlike altına girmiştir (Bilir, 2013: 75). Planda belirlenen stratejiler de yine projeler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

2008 krizi sonrasında ise İŞKUR daha çok pasif istihdam politikalarına (işsizlik sigortası gibi) ağırlık vermiş, bunun yanında mesleki eğitim faaliyetlerini de artırmıştır. Fakat mesleki eğitim programlarının olumlu etkisi kriz dönemlerinde değil, yapısal problemlerin giderilmesinde gözlenmektedir (Yıldız, 2016: 250). Kriz döneminde artan yoksulluk nedeniyle İŞKUR'un mesleki eğitim kurslarından yararlanan kursiyer sayısında artış olmuş; öte yandan işletmelerin bu programlar dâhilinde taahhüt ettikleri istihdam yükümlülüklerini yerine getirmediği ve usulsüzlük yaptığı anlaşılmıştır (Yıldız, 2016: 255-256).

Bilir'in(2013: 77-78)aktardığına göre:

- 2007- 2008 öğretim yılında toplamda 957 Halk Eğitim Merkezinde 60.542 mesleki kurs, 66.920 sosyal ve kültürel kurs, 13.762 okuma- yazma kursu açılmış olup bu kurslardan toplam 2 milyon 271 bin 57 kişi faydalanmıştır.
- 2008-2009 öğretim yılında ise toplamda 307 Mesleki Eğitim (Çıraklık) Merkezinde 16 meslek alanı ve 139 meslek dalında 187 bin 743 kişi meslek eğitimi görmüştür.

2013 yılında yayınlanan Onuncu Kalkınma Planı'nda ise kriz döneminde işgücü piyasasında yaşanan değişime “2007–2012 döneminde toplam istihdam yıllık ortalama yüzde 3,3 oranında artmıştır. Bu gelişmede işgücü piyasasına yönelik uygulanan programlar etkili olmuştur. 2006 yılında yüzde 10,2 olan ve küresel kriz sürecinde yükselen işsizlik oranı, işgücüne katılma oranındaki artışa rağmen, 2012 yılında yüzde 9,2'ye gerilemiştir. Kayıt dışı istihdam oranı özellikle tarım dışı sektörlerde önemli oranda gerilemiş, haftalık ortalama çalışma saati azalmış ve asgari ücret artış oranı enflasyonun üzerinde gerçekleşmiştir.” ifade ve

verileri ile yer verilmiştir (DPT, 2013: 21). Yetişkin eğitimi ve mesleki eğitim konusunda ise bir önceki planda vurgulanan istihdam edilebilirlik, beşeri sermayenin güçlendirilmesi, işgücü piyasası ihtiyaçlarına uyumlu insan gücü, özel sektörün mesleki eğitim finansmanına katılım gibi konular tekrar edilmiştir.

2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda ise yetişkin eğitimi ve mesleki eğitime dair stratejilerinin de belirleyicisi aşağıdaki genel hedeflerdir (DPT, 2019: 26):

- “...ülkemizin istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ile rekabet gücünün ve refah seviyesinin artırılması öngörülmektedir. Kamunun güçlü desteği ve özel sektörün öncülüğünde sermaye birikimi ve sanayileşme süreci hızlandırılacak; her alanda verimlilik artırılacak, yurtiçi tasarrufların ve üretken yatırımların düzeyi yükseltilecek; üretim süreçlerinin ihracata dönük, yenilikçi ve ithalat bağımlılığı azalmış bir yapıya dönüşmesi sağlanacaktır.”
- “İnsan odaklı kalkınma anlayışıyla bireylerin üreterek gelir elde edebileceği, yeni bilgi ve teknolojilere uyum sağlama becerilerini geliştirebileceği, sosyo-ekonomik yaşama daha aktif katılım sağlayabileceği ortamların oluşturulması; toplumsal refahın yaygınlaştırılması doğrultusunda şehirlerin ve kırsal alanların daha iyi iş fırsatları ve yaşam ortamları sunabilir hale getirilmesi esastır.”

Bu doğrultuda “Rekabetçi Üretim ve Verimlilik” başlığının sanayi politikalarına ilişkin kısmında insan kaynağına ilişkin hedeflere yer verilmiştir (DPT, 2019: 69-71). Burada teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilecek mesleki yeterliliklere sahip işgücünün meslek liseleri ve yükseköğretim kurumları ile özel sektör arasında düzenlenecek protokollere bağlı olarak sağlanmasının yanında; mevcut işgücünün beceri ve yeterliliklerinin geliştirilmesi için firmaların eğitim hizmeti sağlamasının gerektiği de vurgulanmıştır.

“Eğitim” başlığı altında hayat boyu öğrenmeye katılım oranının 2018 yılında %6,2 olduğu, 2023 hedefinin ise %8 olduğu belirtilmiş olmakla birlikte; yetişkinlere yönelik mesleki eğitime ilişkin öngörüler aşağıdaki gibidir (DPT, 2019: 135-140):

- “Bireylerin kişilik ve kabiliyetlerinin sürekli olarak gelişimini hedefleyen hayat boyu öğrenme anlayışı toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılacaktır.”
- “Hayat boyu öğrenme programlarının çeşitliliği ve niteliği artırılacak, kazanımların belgelendirilmesi sağlanacaktır.”
- “Mesleki ve Teknik Eğitimde Üretime Yönelik Yapısal Dönüşüm ve İstihdam Seferberliğine başlanacaktır.”
- “Özel sektörün özel mesleki eğitim merkezi kurabilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.”

“İstihdam ve Çalışma Hayatı” başlığında ise dijital dönüşüm sebebiyle ortaya çıkan ve çıkacak yeni istihdam alanları için mesleki eğitim ve işbaşı eğitim programlarının esnek yetkinliklere ve becerilere sahip işgücünü yetiştirmeye yönelik düzenlenmesi ile ilgili stratejiler bulunmaktadır (DPT, 2019: 141- 144). Ayrıca burada özel politika gerektiren gruptaki bireylerin istihdam edilebilmesine yönelik eğitim fırsatlarıyla ilgili hedeflerin bulunması dikkat çekmektedir. Örneğin kadın istihdamının artması için özellikle kodlama ve yazılım gibi teknoloji üretiminin gerçekleştirileceği alanlarda mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatlarının artırılması amaçlanmaktadır. Gençlerin işe geçişinin kolaylaştırılması için ise staj, girişimcilik ve işbaşı eğitim programlarının etkinleştirileceğine değinilmiştir. Ayrıca engellilerin meslek edinmesi için uzaktan eğitim programlarının geliştirileceği; istihdam edilebilirliklerinin ve işgücüne katılımlarının artırılması için genel ve mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon, kendi işini kurma hibe desteği, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri sunulacağı belirtilmiştir. Genel anlamda gençlerin, kadınların, uzun süreli işsizlerin, sosyal yardım alanların arasından aktif işgücü piyasası politikaları kapsamındaki programlara katılanların kursların bitiminde istihdam edilmelerini kolaylaştırılacak beceriler kazanması hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMAN TOPLUMUNUN SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK ALANLARDA YAŞADIĞI DIŞLANMA VE İÇERME SÜREÇLERİ

Romanlar bugün dünyada çeşitli ülkelere dağılmış olup, toplam nüfuslarının yaklaşık 30-40 milyon olduğu tahmin edilen ve evrensel ölçekte “öteki” olmanın etnik tezahürü denilebilecek bir azınlık grubudur (Kurtuluş, 2012: 17-25). Kendi devletleri olmayan bu topluluğun, 18. Yüzyılın sonlarına doğru yapılan dilbilim araştırmaları sonucunda tespit edildiği üzere 9. ve 10. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Hindistan’dan çeşitli boylar halinde batıya göç ettiği bilinmektedir. Göç yollarına göre Rom (Batıya ilerleyenler), Lom (Kuzeye ilerleyenler) ve Dom (Güneye ilerleyenler) olarak adlandırılan Roman toplumunun %90’ ı Rom’dur. Tahmini sayısal verilere göre; bugün dünyadaki Roman nüfusunun 10-15 milyon arasında bir kesiminin Avrupa ülkelerinde bulunduğu ve çoğunun yerleşik yaşamakta olduğu bilinmektedir. Bunun haricinde Anadolu, Güneydoğu Asya, Uzak Doğu, Orta Asya ve Orta Doğu ile Kuzey Afrika’da da Roman toplulukları bulunmaktadır (Mezarcıoğlu, 2010: 148-195).

Romanlar, içinde bulundukları toplumlarda “biz ve öteki” ikiliğinden meydana gelen karşılıklı ilişki çerçevesinde birlikte yaşadıkları toplumla bağ kurmuşlardır (Kolukırık, 2007: 43-44). Kolukırık’a (2007: 51) göre Romanların varoluşlarını ve toplumsal üretimlerini farklı uluslar içerisinde devam ettirebilmelerinin sebebi; ekonomik, politik ve askeri güce sahip olma isteklerinde bulunmadan “yabancı” olarak yaşamayı kabul etmeleridir. Ancak bu yaklaşım, Romanların zaman ve mekân fark etmeksizin tarih boyunca karşı karşıya kaldıkları yoksulluk, ayrımcılık, dışlanma, damgalanma gibi problemlerin faileri ile bu durumun ortaya çıkmasına sebep olan yapısal ve ilişkisel ağları analiz edebilme noktasında yetersiz kalmaktadır. Varlıklarını koruyabilmelerinin ve sürdürebilmelerinin sebebinin; kendi kimlik ve kültürlerini bilinçli “yabancılar” olarak muhafaza edip yeniden üretmeleri olduğunun belirtilemeyeceği düşünülmektedir. Zira Roman topluluklar içinde bulundukları “yabancı toplumun” normlarına uyum sağlamak zorunda kalarak bir yaşam mücadelesi vermek durumunda kalmışlardır.

3.1. Dünyada Roman Toplulukları

Tarihte çeşitli zanaatlar ile geçimini sağlayan Romanlar, modern toplumda sanayileşme ile birlikte geçimlerini ve barınmalarını sağlamakta zorlanmışlardır. Zanaat ürünlerinin fabrikalarda seri üretilmesi sonucunda meslekleri geçersiz hale gelmiş ve bu nedenle işin yeni merkezleri olan kentlere yerleşmek zorunda kalmışlardır. Öncesinde dünyanın farklı yerlerinde

kırsal bölgelerde kalaycılık, nalbantlık, bıçak bileyciliği, ahşap ev gereçleri yapımı, tarım ve hayvancılık, deri işçiliği, kasaplık gibi işlerle uğraşmışlardır (Mezarcıoğlu, 2010: 126-133).

Siyasal alanda tanınmayan, ekonomik ve sosyal hakları belirli olmayan Romanlar; işgücü piyasasının da güvenceli alanlarına erişememişlerdir. Sanayileşme ve modernleşme ile derinleşip kurtulmaları güç hale gelen yoksullukları Romanların ayrımcılık, damgalanma ve dışlanma deneyimlerini günümüze kadar taşımıştır.

Kentlere yerleştikten sonra işportacılık, inşaat işçiliği, hizmetçilik, liman işçiliği, mevsimlik tarım işçiliği, atık toplayıcılığı gibi modern toplumda düzensiz ve suiistimale açık işlerde çalışmaya başlamışlardır. Bunun yanında, toplumsal yargılar, yoksulluk ve zorla iskân politikaları sebebiyle mekânsal dışlanmaya da maruz kalmışlardır. Günümüzde çoğu ülkede birçok Roman mahallesi hala kent çevrelerindeki yoksul gettolardan oluşmaktadır. Tüm bunlar sonucunda Romanlar derin bir yoksulluk deneyimi yaşamaya başlamıştır. Kapitalizmin gelişen rekabet ortamında Roman göçebelik olgusu ise ortadan kalkmış; eskiden coğrafi alanlar arasında topluca seyahat eden Romanların göç hareketi işgücü piyasalarına girmek amacıyla bireysel gerçekleştirilen hizmet göçüne bürünmüştür (Ürer, 2012: 53-67).

Dünyadaki Roman nüfusunun oldukça büyük bir kesimini barındıran Avrupa ülkelerinde; 2000’li yıllara belirli sosyal, ekonomik ve siyasal haklarla başlayan Roman topluluklarının kontrolü, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenmeye başlamaları nedeniyle nispeten daha belirgin hale gelmiştir. 1 Şubat 1995 tarihinde Strazburg’da Avrupa Konseyine üye devletler tarafından imzalanan “Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme” ile Romanlar ulusal azınlık grupları olarak tanınmaya başlamıştır (Council of Europe, 1995). Romanların bahsi geçen sözleşmeden doğan hak ve özgürlükleri aşağıdaki gibi maddeler halinde bir arada toplanarak özetlenebilir:

- Hukuk karşısında eşitlik ve ayrımcılığa karşı korunma,
- Ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşamda tam ve etkili eşitlik,
- Kimliklerine ilişkin temel unsurların (din, dil, gelenekler ve kültürel miras) korunması için gerekli koşulların sağlanması,
- Asimilasyon politikalarına karşı koruma,
- Kimlikleri nedeniyle maruz kalabilecekleri ayrımcılık ve şiddete karşı korunma,
- Örgütlenme ve basın organları kurma özgürlüğü tanınması ve bu hakların korunması,
- Kamu işlerine ve sivil örgütlerin çalışmalarına katılma hakkı.

Romanların yaşadıkları Avrupa ülkelerinin birçoğunda bugün azınlık statüleri ve bundan doğan hakları tanınmaktadır. Fakat hukuksal zeminde olmasa da, toplumsal tabanda ve işgücü piyasasında hala ayrımcılığa uğramaktadırlar. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı’nın,

Çingene karşıtlığının Romanların sosyal içerilmesi önünde yarattığı engellere ilişkin, 2011 ve 2016 yıllarında yapılan araştırmaların verilerinin karşılaştırılması ile oluşturulup 2018 yılında yayımlanan raporda (European Union Agency For Fundamental Rights, 2018) ayrımcılığın hala Romanların yaşam şansı ve refahı ile ilgili büyük sorun teşkil ettiği görülmektedir. 2018 yılında yayımlanan ve Birliğe üye devletler arasında en çok Roman nüfusu bulunduranlar üzerinden elde edilen verilerle düzenlenen rapora istinaden:

- 2016 verilerine göre, her üç Romandan biri ayrımcılığa dayalı şiddetin bir biçimine maruz kalmaktadır.
- 2011-2016 yılları arasında eğitime katılım oranı artmış, eğitim hayatından erken ayrılma oranı azalmıştır. Fakat genel popülasyon içerisinde Romanların eğitime katılım oranı düşük olup, eğitim hayatından erken ayrılma oranının yüksek olduğu belirtilmiştir.
- Eğitim hayatına giriş yaparken ayrımcılığa uğradığını düşünen Romanların oranı 2011'den 2016'ya değişmeyip; %14 olarak kalmıştır.
- 2011-2016 yılları arasında Romanların yaşadığı yoksulluğa ilişkin oranlar değişmemiş olup; ortalama %80'i yoksulluk riski altında ve ortalama %27'si her gün en az bir kişinin yatağa aç karınla gittiği bir hanede yaşamaktadır.
- Romanların istihdam oranları 2011'den 2016'ya değişmemiş olup; genel popülasyon içerisinde oldukça düşüktür. Bu oranlar kadınlarda çok daha düşüktür.
- Sağlık durumunu iyi/çok iyi olarak belirten Romanların oranı 2011'den 2016'ya artmakla birlikte; Romanların sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlıdır.
- Romanların barınma ihtiyaçları konusunda yaşadıkları ayrımcılık 2011'den 2016'ya artmıştır. Romanların çoğu sağlıklı ve kalabalık evlerde yaşamakta, suya erişimi bulunmamakta, %38'inin evinde tuvalet veya banyo bulunmamaktadır.

Raporda sunulan verilere bakıldığında, Romanların günümüzde hala dünyanın birçok yerinde eğitim, sağlık, barınma, istihdam fırsatlarından şiddetli ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldığı söylenebilir. Dünya üzerindeki en büyük etnik azınlık olan Romanlara yönelik sosyal içerme politikaları; sosyal hakları, iç örgütlenmeleri, siyasi katılımları, yaşadıkları yoksulluk ve dışlanmanın belirleyicileri ve dezavantajlılık durumlarının analizini kapsamaktadır.

3.1.1. Roman Topluluklarının Hukuki Statüleri ve Sivil Hakları

Bulundukları coğrafyalarda çeşitli isimlerle adlandırılan Romanlar, etnik göçmen statüsünde olmaları nedeniyle gittikleri devletlerde çoğunlukla istenmemişlerdir (Özden

Cankara, 2012: 97). Dolayısıyla, Romanların azınlık statüsü ve bununla doğacak haklarının tanınması zaman almıştır.

Romanlar, II. Dünya Savaşı'nda savaşa katılmayan bir topluluk olmalarına rağmen Yahudiler ile birlikte en büyük kıyım uğrayan toplum olmuşlardır. Savaş sonrasında ise Avrupa'da komünizmin çöküşü ile birlikte yayılan ulus-devlet yaklaşımının uzantısı olan çoğunluk söylemleri, etnik azınlık gruplarını daha da zor duruma düşürmüştür (Ürer, 2012: 53-67). Bu dönemde özellikle eski Yugoslavya devletlerinde azınlıklara eğitim, sağlık, istihdam alanlarında tanınan haklar olsa da; Roman varlığı asimilasyon politikaları ile şekillendirilmeye çalışılmıştır (Arayıcı, 2008: 42-44). 1970 sonrası süreçte ise Avrupa'da bütünleşme ve serbest dolaşım politikaları yayılmış ve Roman sorunları asimilasyon yerine kültürel çeşitlilik kapsamında tartışılmaya başlanmıştır (Ürer, 2012: 60-62). 1990'lı yıllarda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi azınlık haklarına ilişkin belli standartlar oluşturmuş; Avrupa vatandaşlığı hakkı, azınlık hakları ve Romani Cumhuriyeti projesi konuları gündeme gelmiştir. Bugün Birleşmiş Milletler standartları kapsamında; Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR), Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR), Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (CAT) gibi azınlık haklarının varlığını ve korunmasını sağlayan uluslararası kabul gören belgeler mevcuttur. Avrupa Birliği'nde ise bu kapsamda İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), İşkencenin ve Gayriinsani ya da Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (CPT), Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme (FCNM) gibi belgeler örnek gösterilebilir.

3.2. Türkiye'de Roman Toplulukları

Türkiye'de yaşayan Roman vatandaşların nüfusu, sayımlarda etnisiteye ilişkin sorular bulunmadığından hala tam olarak bilinmemektedir. Lozan Barış Antlaşması sonucunda Balkanlardan göç eden grubun oluşturduğu Romların günümüzde çoğunlukla Ege, Trakya ve Karadeniz bölgelerinde; İzmir, Aydın, Manisa, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Zonguldak, Bartın ve Samsun illerinde yaşadıkları bilinmektedir (Kolukırmık, 2008: 149). Lomlar ve Domların ise Hindistan kökenli olup dilleri itibarıyla Romlarla bağlantılıdır. Lomların günümüzde çoğunlukla Kuzeydoğu ve Karadeniz Bölgesi'nde yaşamaktadır (Koptekin, 2017: 34- 35). Domların ise büyük kısmının Güneydoğu

Bölgesi'nde; Diyarbakır, Antakya, Mardin, Gaziantep, Urfa ve Mersin illerinde yaşadıkları bilinmektedir (Kolukırk, 2008: 150). Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'deki Romanların nüfusuna yönelik tahmini sayılar 500 bin ile 700 bin arasında değişiyor olmakla birlikte; Marsh'ın (2008: 22) aktardığına göre Uluslararası Roman Çalışmaları Ağı kapsamında Türkiye'nin yedi bölgesindeki şehirleri kapsayan çalışmaya dahil olan araştırmacılar tarafından bu sayının 4,5- 5 milyon olduğunu ileri sürülmektedir.

3.2.1. Türkiye'de Yaşayan Romanların Hukuki Statüsü ve Sivil Hakları

Romanlar Türkiye'de azınlık statüsüne sahip değildir. Zira 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nda tanımlanan azınlıklar arasında Romanlar tanınmamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'deki azınlık statüsüne sahip olan grupları tanımlanırken din paydaşlığı eksenini korunmuş ve bu nedenle de Anadolu topraklarında yaşayan ve kendilerini Müslüman olarak tanımlayan kesimlere azınlık olarak hukuki bir statü tanınmamıştır. Kuzey Hindistan'dan başlayıp Avrupa ülkelerine kadar varan göç yolları üzerinde Anadolu'dan geçerken bir kısmı Türkiye'de kalan Romanlar (Arayıcı, 2008: 233-235); Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleştirilen iskân politikası ile yerleşik düzene geçirilmeye çalışılmış ve kontrol altında tutulmuşlardır. Bunun yanında, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye sürgün edilen Romanlar olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise; 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması gereğince nüfus mübadeleleri çerçevesinde Balkanlardan Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Romanlar hem imparatorluk hem de Cumhuriyet dönemlerinde birçok hukuki düzenleme metninde ayrımcı ifadeler ile anılmışlardır. Örneğin 21 Haziran 1934 tarih ve 2733 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 4. Maddesine göre, "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar.". Bahsi geçen kanun nedeniyle Romanlar çok uzun bir süre göçmen olarak da kabul edilmiştir. 2006 yılında bu kanunda yapılan değişiklikle göçmen olarak kabul edilmeyecekler ile ilişkin madde 26 Eylül 2006 tarih ve 26301 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 19 Eylül 2006 ve 5543 sayılı İskan Kanunu'nda "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler" olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikle Romanlar göçmen statüsü kazanmamış; ancak ayrımcı ibareler kaldırılmıştır. Türkiye'de mevzuata yansıyan ayrımcı ifadelerin görülebileceği belgelerden birisi de; 24 Temmuz 1950 tarih ve 7564 sayılı Resmi

Gazete’de yayımlanan 1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun olup; kanunun 21. Maddesine göre; “Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebası olan Çingenelerin ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı salahi yetkilidir”. Bu madde ancak 2011 yılında “Tabiiyetsiz veya Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerinde İçişleri Bakanlığı yetkilidir” olarak değiştirilmiştir.

Romanların hukuki statülerine ilişkin sorunların yanında, birlikte hareket ederek haklarını savunma ve sorunlarını çözüme ulaştırma çabaları da 2000’li yılları bulmuştur. Bu dönemde insan hakları ve toplumsal diyalog tartışmalarının artması ve 2002- 2005 yılları arasında çıkarılan Avrupa Birliği müktesebatına uyum yasaları neticesinde, Türkiye’de örgütlenme mevzuatı eskisine nazaran daha demokratik hale gelmiştir (Uzpeder, 2008: 111). Bu gelişmeler sonucunda Romanların sivil toplum olarak örgütlenmesi; sosyal haklarının savunulması ve sağlanması bakımından bir başlangıç adımı olmuştur. Romanları temsil eden derneklerin ısrarlı girişimlerinden sonra toplumsal yoksunluklarının görünürlüğü bu yıllarda daha da artmıştır (Avrupa Komisyonu, 2001). 2003 yılından sonra özellikle Samsun, İzmir ve Edirne’de Roman dernekleri kurularak Roman topluluğunun örgütlülüğü artmıştır (Çetin, 2017: 98). Avrupa Komisyonu tarafından 2005 yılında yayımlanan Türkiye İlerleme Raporunda, bahse konu yılsonu itibarıyla Türkiye’nin beş farklı şehrinde Roman haklarını savunma örgütleri bulunduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005). Sonraki yıllarda ise Roman vatandaşların faaliyet gösterdiği dernekler sayısal ve mekânsal açıdan çoğalmıştır. 2006 yılında Roman Dernekleri Federasyonu ve Anadolu Roman Dernekleri Federasyonu kurulmuştur. Ancak Uzpeder’e (2008: 118) göre Romanların örgütlenme, dernekleşme ve federasyonlaşma süreçleri oldukça hızlı fakat Roman hakları savunuculuğunun niteliksel gelişimi ile orantısız bir şekilde gerçekleşmiştir. Federasyonlara üye derneklerin henüz kurumsallaşmasını tamamlayamamış olması, maddi olanaksızlıklar, örgütsel kapasitelerinin yeterli güce ulaşmamış olması gibi faktörler nedeniyle üye dernekler federasyonlardan beslenmeye çalışmıştır. Bugün hala yeni ve genç sayılabilecek Roman örgütlenmesinin, sosyal haklar ve sosyal politika konusunda yeterli etkinliğe sahip olup olmaması tartışma konusudur.

Türkiye’de eşitliği garanti altına alan hükümler Ceza Kanunu, İş Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun gibi çeşitli kanunlarda yer alsa da; genel bir ayrımcılık karşıtı kanun bulunmamaktadır (Danka, 2008: 29-51). Etnik bir grup olarak ayrımcılığın ve dışlanmanın birçok çeşidine maruz kalan Romanlar için bu durum sosyal adaleti sağlayamamaktadır. Bunlarla birlikte; Türkiye Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin insan haklarına veya azınlık haklarına ilişkin çoğu sözleşmesine taraftır.

Fakat söz konusu sözleşmelerde Lozan Barış Antlaşması'nı temel aldığı için azınlıklara ilişkin hükümlere çekinceler koymuştur. Eşitliğin düzenlendiği ve ayrımcılığın yasaklandığı tek alan dini toplulukların oluşturduğu azınlık gruplarıdır. Bir başka deyişle; Türkiye etnik köken, din ve dillerinden dolayı bazı vatandaşlarına kendi kimliklerini korumalarını temin eden özel haklar tanımamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2007: 20). Dolayısıyla azınlık statüsünde bulunmayan ve örgütlenme deneyimleri gerekli niteliğe erişemeyen Roman topluluğu için sosyal hakların kazanımı diğer yoksul kesimlerle aynı içerikte ve süreçte belirlenmektedir. 2000 yılından günümüze kadar geçen süreçte yalnızca sosyal yardım/ sosyal hizmet alanlarında sağlanan bir takım kısıtlı iyileştirme çabaları olmuştur. Bugün Romanlar, hukuk önünde eşit vatandaşlar olarak yer alsalar da; genel etiketleme neticesinde sivil, siyasal, ekonomik ve mekânsal alanlarda adil şartlar altında bulunmamaktadırlar. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti kimlik belgesi gibi resmi kişisel belgelerine ulaşmakta dahi zorluk yaşayabilmekte; eğitim, sağlık, barınma, istihdam, sosyal güvenlik konularında eşit vatandaşlar olarak varlıklarını sürdürememektedirler (Marsh, 2008).

3.2.2. Türkiye’de Yaşayan Romanların Sosyal ve Ekonomik Durumu

Türkiye’de Romanlar çoğunlukla yoksul yaşamlar sürmektedirler. Roman ailelerin çoğu geniş aile olmakla birlikte, hanedeki çocuk sayısı çoğunlukla ikiden fazladır (Okutan ve Turgut, 2018: 138). Roman mahallelerinde yapılan alan araştırmaları incelendiğinde; ikamet edilen barınma alanlarının kendilerine ait olmadığı, çoğunlukla çadır, baraka, gecekondü, viran evlerden oluştuğu; apartmanlarda barınanların ise hanedeki kişi sayısına ve ihtiyaçlara uyumlu şartlarda yaşamadıkları görülmektedir (ASPB, 2016). Dolayısıyla Romanlar toplumun geneline oranla mülkiyet güvencesi olmayan, daha ucuz, küçük ve düşük nitelikli konutlarda ve sağlıksız çevrelerde barınmakta ve kirliliğe mahal veren kaynaklara yakın yerlerde ikamet etmeleri sağlıklarını tehlikeye atmaktadır (Gökçe, 2018: 266; Öke ve Topuz, 2010: 271-275; Çetin, 2017: 85-112). Romanların sağlık hizmetlerinden faydalanma konusundaki bilinç ve farkındalıklarının da genel olarak düşük olması nedeniyle de, sağlık durumlarında olumsuzluklar sıklıkla görülmektedir (ASPB, 2016). Resmi işlemlerde bulundurulması gereken kişisel belgelere erişimleri de zor olduğu için; diğer hak ve hizmetlerden yararlanma noktasında sorun yaşadıkları gibi, hastanelerde de tedavilerinin reddedilmesi ya da rastgele uygulanması gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler (Çetin, 2017: 85-112).

Romanların yaşam alanları kentsel dönüşüm projelerine dâhil edilmiş ve özellikle 2000’li yıllardan sonra soylulaştırma politikaları kentsel dönüşüm çalışmalarının bir türü olarak Roman mahallelerinde görülmeye başlanmıştır. 1990’larda kent merkezlerinin kaosu ve

toplumsal kirliliğinden uzaklaşma arzusu ile kentlerin periferilerinde kurulan uydu kentlere yönelim; 2000’lerde kentin arındırılması amacıyla yoksul mahallelerin kentsel dönüşüme tabi tutularak burada yaşayanların kent çeperlerine yerleştirilmesine (yerinden edilmesine) dönüşmüştür (Uçan Çubukçu, 2011: 94-95). Bunun sonucunda Romanlar da kendi mesleklerini gerçekleştirdikleri alanlara ya da diğer istihdam fırsatlarına uzak kalmış, onlar için yaşamsal bir mekanizma olan dayanışma ağlarından da koparılmıştır. Bu durumun Roman kadının yaşamında neden olduğu yoksulluk ve yoksunluk, Roman erkeklere göre çok daha şiddetli seviyelerdedir. Zira Uçan Çubukçu (2011)’nin de ifade ettiği gibi; Roman kadınlar, Roman erkeğinin sahip olduğu bedensel ve mesleki dolaşım imkânlarına ve Roman erkeğin öğrenme süreçlerine dâhil olamamaktadır. Dolayısıyla Roman kadınlar, neredeyse hiç çıkmadıkları mahallesinden ve kendisini nispeten koruyan tüm geleneksel mekanizmalardan da dışlanmış duruma düşmektedir.

Romanlarda erken yaşta evlenme, grup içi evlilik, cezaevine girme veya ayrılık nedeniyle parçalanmış aile yapısı, aile içi şiddet sık gözlemlenmekle birlikte; çok eşlilik ya da birlikte yaşamaya da rastlanmaktadır (Gökçe, 2018: 268; Güllü ve Yıldırım, 2016: 55-56). Roman erkeklerinin işgücü piyasasında kayıtlı işlere ve sosyal güvenceye erişiminin daha muhtemel olması ve kadınların genellikle enformel işlerde çalışması nedeniyle; çok eşli evliliğin ve nikâhsız yapılan evliliğin yaygın olması sonucu kadınlar ve doğacak çocuklar sosyal güvenceden yoksun kalma riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır (Önen, 2011: 473). Ayrımcılığa dayalı yoksulluk ve dışlanma süreçleri ise aile yapısında kırılmaların görülmesini etkilediği gibi; sonrasında bu ailelerin içinde bulunduğu yoksulluk ve dışlanmayı derinleştirmekte veya gelecek nesillere aktarmaktadır.

Türkiye’de yaşayan Romanlar eğitim hayatından da kaynak yetersizliği ya da ayrımcılık gibi nedenlerle dışlanmaktadır (Marsh, 2008: 91-95). Sahip oldukları kültürel özellikler sebebiyle toplum tarafından ve hatta diğer azınlıklarca dahi eğitim alanlarından dışlanmaktadır (Okutan ve Turgut, 2018: 139-143). Ayrıca okulların içerisinde Romanların diğer çocuklardan farklı sınıflarda eğitim gördüğü durumlar mevcuttur (ASPB, 2016). Romanların eğitimlerini sürdürememelerinin temel nedenlerinden birisi yoksulluk ve erken yaşta çalışma zorunluluğudur (Balkız ve Göktepe, 2014: 18). Haneye daha fazla gelir girmesi için ailelerin çocukları çalıştırdığı görülmektedir. Ayrıca, ailenin kırılganlığı ya da parçalanmış yapısı da çocukların eğitim hayatının dışında yer almasına neden olabilmektedir. Romanlar arasında eğitim seviyesinin düşük olması; anne ve babanın eğitim seviyesinin düşüklüğü, sosyo-kültürel çevre koşullarının elverişsizliği, eğitim araç- gereç ihtiyacını karşılayamama ve okul yaşamındaki farklılıklar ile açıklanabilir (Kolukırcı, 2006: 9). Bütün bu olumsuzluklar

nedeniyle Roman aileler geleceğe güven duymamakta olup; çocuklarının eğitime devam etmesinin uzun, maliyetli ve belirsiz bir yatırım olduğunu düşünmektedirler (ASPB, 2016). Dolayısıyla Romanların eğitim düzeyleri genellikle düşük olmakla beraber, okuldan erken ayrılma oranları özellikle kadınlarda yüksektir. Bugün orta yaşlı Roman kadınların hiç okula kayıt yaptırmamış olmaları nüfus cüzdanlarının geç çıkarılmış olması gibi nedenlerden de kaynaklanmaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan, 2011: 69). Bunun yanında, Roman kız çocukların okuldan erken kopma nedenlerinden biri de kardeşlerine bakma yükümlülüğüdür. Çoğunlukla temizlik ve bakım işlerinde ya da tarlalarda çalışan Roman kadınlar, istihdam süreçlerine dâhil olduğunda, hane içerisindeki bakım yükü evin en büyük kız kardeşine geçmektedir. Sonuçta geçimin/ gelirin belirsiz olduğu bu hanelerde, Türkiye'deki sosyal yardım sistemi söz konusu belirsizliği giderecek bir düzeni sağlayamadığı sürece Roman kadını için bağımlılık çerçevesinde bir döngü vuku bulmaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan, 2011: 90). Özellikle kız çocuklarının okuldan erken ayrılma oranları ve düşük eğitim seviyeleri bu döngüyü kısırlaştırmaktadır.

Romanların çalışma yaşamlarına bakıldığında ise; Türkiye'de yaptıkları işler genellikle esnek, kayıt dışı, düşük ücretli, ağır çalışma koşulları olan, güvencesiz emek-yoğun işlerdir (Balkız ve Göktepe, 2014: 20-27). Geleneksel işleri olan sepetçilik, kalaycılık, bakırcılık, müzisyenlik gibi işler geçmişten bugüne taşınmışsa da; bugün geçim sağlama noktasında geçerliliğini yitirmiştir (Gökçe, 2018: 266). Romanların yaptıkları işler, kadınlar ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılaşmaktadır. Örneğin kültürleri ve yaşam tarzları ile en çok özdeşleşmiş olan müzik ve eğlenceye ilişkin işler; erkekler için öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir beceriyi ifade eden enstrüman çalmayı ifade ederken, kadınlar bedenlerini ve seslerini kullanarak ya da sofrta hizmetlerinde bulunarak bu işleri gerçekleştirmişlerdir (Uçan Çubukçu, 2011: 99). Günümüzde ise Türkiye'nin farklı bölgelerinde Roman erkekler hamallık, kömürcülük, hurdacılık, çöp ve kâğıt toplayıcılığı, taşımacılık, pazarcılık, ayakkabı boyacılığı, seyyar satıcılık/ işportacılık, boyacılık, lağım işçiliği, kaynakçılık, şoförlük, marangozluk, kurbağa toplayıcılığı gibi işlerle uğraşmaktadırlar. Kadınlar ise; geçici ve mevsimlik tarım işçiliği, temizlik, çocuk ve hasta bakımı, falcılık, çiçekçilik gibi meslekler ile uğraşmaktadırlar. Bunun haricinde Roman ailelerin bakkallık/ esnaflık veya çiftçilik gibi işleri yaptıklarına da rastlanabilmektedir. Söz konusu mesleklerin genel olarak yoksul olmayan bireyler ya da gruplar tarafından yapılmak istenmeyecek işler olduğu söylenebilir (Önen, 2011: 472). Bulundukları coğrafyaya göre farklılaşabilen meslekler arasında Roman erkeğinin yaptığı işler, barınma alanlarının dışında dolaşımlarını kadınlara göre daha serbest kılmaktadır. Gündelik temizliğe giden Roman kadınlar kentlerin emek piyasalarında kısıtlı da olsa dolaşım imkânı elde

edebilmektedir. Ancak kadın ile erkeğin gelir ve dolaşım anlamında fırsatları birbirine yaklaşırsa da; bu kez mekânsal anlamda bir farklılık görünür hal almaktadır. Kadın yerel mekânın özel alanlarında emek piyasasına dâhil olurken, erkek kamusal alanda yer almakta ve hatta belki profesyonelleşme imkânlarına sahip olmaktadır (Uçan Çubukçu, 2011: 100-101).

Romanların, farklı becerileri ve yüksek eğitim düzeyleri olsa bile, işgücü piyasasında gerçekleşen ayrımcılık sebebiyle de düzensiz işlere yönelmek zorunda kaldığı durumlar da mevcuttur. Ayrıca işgücü piyasasında ikamet ettikleri yerlerden, fiziksel özelliklerinden, konuşma biçimlerinden etnik kimlikleri anlaşıldığında ayrımcılıkla karşılaşabilmektedirler. İşgücü piyasasından dışlanmaları; Romanların içinde bulunduğu yoksulluğu, dışlanmayı, dezavantajlılığı derinleştirmekte ya da bir şekilde devamlı hale getirmektedir. Bunun haricinde, yaptıkları işlerde çoğunlukla sosyal güvenlik kapsamında çalışmadıkları için; özellikle sağlık ve istihdam alanlarında karşı karşıya kalabilecekleri sosyal riskler ve sorunlara karşı oldukça kırılgan oldukları söylenebilir.

Bazı kentlerde yerel yönetimlerce Roman mahallelerinde yaşayanlara sağlanan kömür, gıda, eğitim yardımları olduğu bilinmektedir. Fakat bu sosyal yardımlar, tıpkı Romanların yaptıkları işler gibi, yalnızca belirli bir süre hayatta kalabilmeyi sağlayacak sürekli ve/veya tazmin edici olmayan yardımlardır. Roman aileler genellikle mekânsal örgütlenmeleri içerisinde kurdukları dayanışma ilişkileri ile kendilerini korumaya ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle dayanışma ilişkileri Romanlar için yaşamsal bir mekanizma olarak ortaya çıkmakta ve ailenin korunmasını sağlayan dayanışma pratikleri çoğunlukla kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Uçan Çubukçu, 2011: 83-106).

3.2.3. Türkiye’de Romanlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Projeler

Türkiye’de yaşayan Romanlar ile ilgili akademik alanda veya kamusal alanda yapılan araştırmalar ve çalışmalar Roman topluluğuna dair net olarak sayısal ve bütünsel bir akademik bilgi için yeterli görülmemektedir. Bu da Romanlara yönelik sosyal politikalar geliştirilmesi noktasında nicel ve/veya nitel verilerle hareket etme önünde engel yaratmaktadır. Öte yandan, Türkiye’de Romanların sorunları Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin başlaması sonrasında ancak 2000’li yıllarda dile getirilmeye başlanması ve sürecin oldukça yavaş ilerlemesi; risklerin yarattığı kaygının artmasına ve problemlerin kemikleşmesine yol açmıştır. Romanlara yönelik sosyal politikalar Türkiye’de çoğunlukla bakanlıkların bütçesinden ya da Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonundan kaynak sağlanarak gerçekleştirilen projeler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ancak bahse konu sosyal politikalar ve projeler kapsamında ne gibi uygulamaların yapıldığı, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı, sosyal içermeyi sağlayıp

sağlayamadığı, toplam sosyal harcamanın ne kadar olduğuna ilişkin raporlara, raporların kamuoyuyla paylaşılması nedeniyle kısmen erişilebilmekte ya da sadece faaliyet olarak görülüp sonuç ve etkilerinin değerlendirildiği belgelere ulaşılamamaktadır. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalara dair veri toplama, analiz etme ve özellikle raporlama konularında sıkıntılar olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, Romanların sosyal içerilmesi için yapılan araştırma ve projelere ilişkin ulaşılabildiği ölçüde bilgiler verilmektedir.

Romanların sorunlarını anlamak ve çözüm üretebilmek amacıyla 2001 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi koordinatörlüğünde yürütülen Sosyal Doku Projesi Araştırmaları kapsamında; İstanbul'daki Roman mahallelerinde kapsamlı bir alanda nicel araştırma gerçekleştirilmiştir (İBB, 2004). Araştırmada İstanbul'da yaşayan Romanların şehre dair düşünceleri, davranış biçimleri, aile bağları, sosyo-ekonomik durumları, eğitim durumları ve sorunları, gelecek beklentileri, belediyeden beklentileri, sosyal ilişkiler ağı ve boş zaman değerlendirme biçimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile Türkiye genelinde kentsel dönüşüm projeleri kapsamında belediyeler ile Türkiye Toplu Konut İdaresi (TOKİ) işbirliğinde Roman yerleşimi olan birçok mahalle yıkılmış (EDROM, ERRC ve hYd, 2008: 63); bunun sonucunda İstanbul'da yerel yönetim tarafından gerçekleştirileceği vaat edilen sosyal politikalar da Romanların yaşadıkları problemlere çözüm sağlamakta başarısız olmuştur.

2008 yılında ise 5366 sayılı kanun çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların etkisine ilişkin; Edirne Roman Derneği, Avrupa Roman Hakları Merkezi ve Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından yürütülen “Türkiye’de Roman Haklarının Geliştirilmesi Projesi” hayata geçirilmiştir (Edirne Roman Derneği, European Roma Rights Canter ve Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2008: 53-107). Söz konusu proje; Romanların profilini çıkarabilmek adına güvenilir bilgi toplamak, ayrımcılık ve hak ihlalleri karşısında dernek ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitesini artırmak, resmi kurumların ilgisini Roman konusuna çekme hedefleri ile geliştirilmiştir (Danova-Roussinova, 2008: 1-2). Temmuz 2006-Ocak 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen saha araştırmasının sonlandığı dönemde kentsel dönüşümün kapsadığı Roman yerleşimlerinin İstanbul'da Sulukule, Kağıtkane, Küçükbakkalköy, Dolapdere, Kuştepe, Gaziosmanpaşa, Kasımpaşa ve Galata; Ankara'da Çinçin Bağları; Diyarbakır'da Yeniköy; Mersin'de Turgut Reis; Yusufeli'nde Kınalıçam; İzmit'te 28 Haziran Mahallesi; Erzincan'da Çarşı ve Taksim mahalleleri; Balıkesir'de Gündoğan olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; belediyeler, kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilirken bu mahallelerde yaşayanlara modern ve güvenli evlerde yaşama fırsatları sundukları ve benzeri argümanlarla;

yıkımdan sonraki beş yıl içerisinde tazminat bedelleri ödemeyi önermiştir. Fakat bu süre zarfında evleri yok olanlara geçici barınma alanları sağlanmamış; Romanlar çoğunlukla evlerini kamu ya da özel üçüncü şahıslara satmış, evsiz kalmış, iç göçe yönelmiş ya da akrabaları ile komşularının odalarında konaklamışlardır. Bazıları ise aldıkları tazminat ile yerleştirildikleri evlere ödeyecekleri satın alma ya da kira bedeli arasındaki fark nedeniyle içinde bulundukları yoksulluktan kurtulamamış; buna ek olarak da şehir merkezlerine uzak mekânlarda barındıkları için istihdama ya da eğitim, sağlık hizmetleri ile sosyal alanlara erişmekte de güçlük yaşamışlardır. Dolayısıyla Romanların barınma alanlarını iyileştirme amacını da taşıdığı savunulan kentsel dönüşüm projeleri, bu grupların sosyal içerilmesini ya da topluma katılımını sağlamaktan çok; dışlanma süreçlerini derinleştirmiş ve birbiri ile karmaşık biçimlerde ilintili olan birçok parçaya bölmüştür. Öte yandan, TOKİ'nin resmi internet sitesinden elde edilen bilgilere göre; bugüne kadar yapılan tüm kentsel dönüşüm ve gelişim projelerinin toplam maliyeti yaklaşık 9,5 trilyondur (TOKİ). Bunların içerisinde 2011 yılına kadar toplamda 500 bin sosyal konut inşa edilmiş, 2023'e kadar da 700 bin adet daha yapılması hedeflenmiştir (TOKİ). Bu durumda, Romanların yoğun olarak yaşadığı yoksul bölgelerde, aile yapıları düşünüldüğünde her hanede ortalama 5 kişi olduğu varsayılırsa, 2011'de 2 milyon 500 bin kişinin barınabileceği miktarda konut yapılmış olduğu söylenebilir. 2023 hedefine ulaşıldığı takdirde ise toplamda yaklaşık 6 milyon kişi için konut imkânı yaratılmış olacaktır. Fakat sosyal konutlardan Romanların hangi ölçüde yararlanabildiği bilinmemektedir. Bugün hala Türkiye'nin birçok ilinde gecekondulardan ve yıkıntılardan oluşan Roman mahalleleri bulunmaktadır.

2008'de gerçekleştirilen “Türkiye’de Roman Haklarının Geliştirilmesi Projesi” nin ardından; 2009 yılında “Roman Açılımı” kapsamında Romanların sorunları siyasal alanda dile getirilmeye başlanmıştır. 5 Roman federasyonu ve 80 Roman dernek temsilcisinin katılımıyla ayrımcılık, barınma, eğitim, istihdam, sağlık ve vatandaşlık haklarının geliştirilmesi konularının tartışıldığı bir Roman Çalıştay yapılmıştır (ASPB, 2013: 44). Bu doğrultuda, 2012 yılında Romanların sorunlarının eğitim, sağlık, istihdam, ayrımcılıkla mücadele, yoksullukla mücadele gibi konulara odaklanılarak ortak çalışmalar ve işbirliği çerçevesinde çözüme ulaştırılmasına yönelik kararlar alınmıştır (Çetin, 2017: 98-99). Romanlara yönelik sosyal politikalar ve projelerde; 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatör rolünü üstlenmiştir. İlgili bakanlıklar, Sivil Toplum Kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve/ veya Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ile işbirliği içerisinde hareket eden ASPB genel koordinatörlüğünde; AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında gerçekleştirilen sosyal içerme projelerinden Romanların da faydalanması amaçlanmıştır.

Bu hedef ile hareket edilerek, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2010-2013 yılları arasında “Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi Projesi” gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, Romanların istihdama katılımı ve istihdamının sürdürülmesi, çalışma hayatında ayrımcılığa maruz kalmamaları gibi amaçlar belirlenmiştir. Projeye 2013 yılında 320 bin TL bütçe tahsis edilmiş ve proje sonucunda (ÇSGB, 2014: 6):

-Çalışma hayatında istihdama katılma ve istihdamın sürdürülmesi açısından hangi grupların risk grupları, hangi sektörlerin riskli sektörler olduğunun belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapılmış ve ilgili taraflarla paylaşılmıştır.

-Çalışma yaşamında dezavantajlı gruplar arasında bulunan Roman vatandaşların istihdama katılımı desteklenmiş ve ayrımcılığın önlenmesi konusunda kısmen farkındalık yaratılmıştır.

“Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi Projesi” nin bitiminde ise, yine ÇSGB tarafından, 2013-2014 yıllarını kapsayan ve dezavantajlı gruplar ile risk gruplarına yönelik yürütülen “Dezavantajlı Kişilerin İstihdamının ve Sosyal İçermenin İyileştirilmesi Projesi” çerçevesinde; Roman nüfusun fazla olduğu yerlerde yaşayan insanlar, projenin hedef gruplarından biri olarak belirlenmiştir. Projenin sonuçları olarak (ÇSGB, 2014: 10-11):

- İstihdam ve kamu istihdam hizmetleri dezavantajlı kişiler açısından daha ulaşılabilir hale getirilmesi,
- Dezavantajlı kişilerin işgücü piyasasına entegrasyonu ile ilgili kamu farkındalığının artırılması,
- Dezavantajlı kişilerin istihdamı ve istihdam edilebilirliğinin artırılması.
- hedefleri sunulmuştur. Söz konusu projenin maliyeti toplam 31 milyon 700 bin Auro, genel bütçesi ise 11 milyon 937 bin Auro olmuştur.

Tüm bunlar haricinde, alınan kararlar ve oluşturulan stratejik planlar doğrultusunda; 2012 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ile kaynak sağlanan Aile Destek Merkezi (ADEM) ve Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM) projeleri uygulamaya konulmuştur (SYGM). İllerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) yürütücülüğünde gerçekleştirilen bu projelerden ADEM, dezavantajlı kadın ve çocuklara yönelik sosyal hizmet içerikli iken; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün web sitesinden edinilen bilgilere göre SODAM’lar 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında doğrudan Roman kadın ve çocukların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplumsal entegrasyonlarını sağlamak üzere psikososyal, sosyokültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunması öngörülen merkezlerdir.

Romanların sosyal içerilmesine ilişkin en çok öne çıkan projelerden birisi; 2015 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından koordine edilmiştir. IPA çerçevesinde tahsis edilen fonlardan 10,4 milyon Euro bütçe temin edilerek “Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi (SİROMA)” başlıklı proje uygulanmaya başlamıştır (ASPB, 2015: 165-167). 12 pilot ilde (Ankara, Adana, Balıkesir, Hatay, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Manisa, Mersin ve Tekirdağ) 24 ay boyunca sürdürülen proje kapsamında; her ilde Sosyal Hizmet Koordinasyon Birimi oluşturulması ve Romanlardan oluşan arabulucular istihdam edilmesi öngörülmüştür. Proje kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler ise aşağıdaki gibidir (ASPB, 2016: 69):

- Roman vatandaşlara çeşitli konularda yardım ve danışmanlık sunulacak,
- Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde araştırmalar gerçekleştirilecek,
- Ayrımcılıkla mücadele alanında farkındalığı ve sivil diyalogu güçlendirmek için eğitimler verilecek,
- Roman mahallelerindeki okullarda çocuklarla ders dışı aktiviteler gerçekleştirilecek,
- Roman çocukların okul öncesi ve ilköğretim düzeyinde başarısının artırılması için destek çalışmaları yürütülecek,
- Sağlık sisteminden daha kolay yararlanılmasına yönelik eğitimler yapılacak,
- Mesleki kurslara erişimi sağlamak ve ücretsiz taşıma hizmeti sunmak gibi faaliyetler gerçekleştirilecek,
- Romanların mesleki nitelikleri geliştirilecek ve istihdam edilebilirlikleri artırılabilecektir.

Belirlenen bu faaliyetler doğrultusunda, 2016 yılında “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi 2016-2021” ve 2016-2018 tarih aralığını kapsayan I. Aşama Eylem Planı yayımlanmıştır. Temel politikalar; eğitim, istihdam, barınma, sağlık, sosyal hizmet ve sosyal yardımlar olmak üzere 5 kategoride ele alınmıştır. SİROMA projesi ile bu kategoriler çerçevesinde, hedef grubun sosyal içerilmesine ilişkin; kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve bu hizmetlere erişim ve talebin artırılması, Romanların bu konuda bilgi ve farkındalık düzeyi ile sosyal uyumunun geliştirilmesi, Romanların istihdam edilebilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Tüm bu projeler kapsamında kamu sosyal harcamalarının payı oldukça büyüktür. Romanlara yönelik sosyal politikalarda, uyumlaştırma amacıyla AB müktesebatından yararlanıldığı söylenebilir. İçerme sürecine kamu kurumları ve hedef grup haricinde taraf olan paydaşlar arasında sivil toplum kuruluşları ve doğrudan ya da dolaylı olarak özel sektörün bulunması AB yönetim modelinden esinlenildiğini gösterebilir. Gerçekleştirilen projelerde medyaya da kamuoyunun ve hedef grubun bilinçlendirilmesi adına roller biçilmiştir. Bu da

AB'nin son dönem sosyal içerme politikalarında görülebilecek bir stratejidir. Müktesebatların uyumlaştırılması ve sosyal içerme tecrübesi uzun yıllara dayanmayan Türkiye'nin kendi ekonomik, sosyal ve siyasal iç dinamiklerini göz önünde bulundurarak bir sosyal politika yaklaşımını temel alması önem arz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ROMAN KADINLARIN SOSYAL İÇERİLMESİNE YÖNELİK SODAM (SOSYAL DAYANIŞMA MERKEZİ) PROJESİ

4.1. Araştırmanın Konusu

Sosyal politika, toplumda hak ve özgürlüklere ilişkin adaletsiz uygulamalar ve durumlar nedeniyle dezavantajlı durumda bulunan kişi ve grupların ihtiyaçlarına uygun olarak oluşturulan ve bu kesimlerin dezavantajlılıklarını ortadan kaldırarak ya da dezavantajlılığın olumsuz etkilerini kısmen de olsa tazmin ederek; kişi ve toplulukların dışlanma durumundan içerilme durumuna geçmesini sağlayarak tüm vatandaşların toplumsal refahtan adil şekilde faydalanabilmesini amaçlamaktadır. Bu araştırmanın temel konusu olan sosyal içerme, dezavantajlı grup olarak tanımlanıp çoğunlukla yoksul, toplumsal yaşama/ ilişkilere dâhil olabilmek için fırsat ve olanaklara çeşitli nedenlerle erişemeyen kesimlere yönelik gerçekleştirilen sosyal politika uygulamalarını ifade etmektedir. Sosyal içerme politika uygulamalarında temel hedef, söz konusu dezavantajlı grupların topluma tam katılımını sağlamaktır. Diğer sosyal politika uygulamalarından farklılaştığı nokta ise; hedeflenmiş gruplarda tutum/ davranış değişikliği sağlamayı amaçlayan daha operasyonel eylem basamakları ve buna bağlı stratejilerden oluşmasıdır.

Sosyal içermenin gerçekleştirilmesi amaçlandığında, istenilen tutum/ davranış değişikliğinin sağlanarak toplumsal ‘uyum’un gerçekleştirilmesi için uygulayıcılar tarafından eğitim öğretim süreçleri -dönüştürme gücü dolayısıyla- önemli bir yer tutar. Yaygın eğitim süreçlerinde kişi ve grupların ihtiyaçları ile gerçekliklerine uygun stratejiler geliştirildiği takdirde istenilen sonuç olan ‘normalleştirme’nin elde edilebileceği söylenebilir. Bunun yanında özellikle mesleki eğitim kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar kişilerin işgücü piyasası içerisinde yer edinebilmelerini ve istihdam edilebilirliklerinin artırılmasını sağlamaktadır.

Öte yandan toplumda var olan kurumlar, bunların kendi aralarındaki güç ilişkileri ve toplumla aralarındaki iktidar ilişkilerinin yarattığı çatışma ayrımcılık ve dışlanmanın cinsiyet temelinde çok daha şiddetli eşitsizlikler ortaya çıkarmasına neden olmaktadır. Bu nedenle politika eleştirisi ile feminist yaklaşımın bir araya gelmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın konusu genel olarak yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılarak yaygın toplumsallığın dışında bırakılmış ve çeşitli uluslara sonradan tabiiyeti olmuş olsa da toplum değil ancak “topluluk” olarak söz edebileceğimiz Romanlara yönelik gerçekleştirilen

sosyal içerme uygulamalarıdır. Amaçlanan ise bu uygulamaların hedeflenen grupların sosyo-ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları ile ne kadar uyumlu olduğunu irdelemektir.

4.2. Yöntem

Sosyal bilimlerde yöntem, farklı paradigmlar temelinde sürekli tartışılan bir konudur. Araştırmacının bilim felsefesine dair içselleştirdiği paradigmanın onun araştırmacı kimliğini ve çalışmasının eksenini temsil ettiği genel bir kabuldür. Çalışmada, Punch'ın (2016: 225-227) da belirttiği gibi araştırmacının soruları, amaçları ve inceleme alanı arasındaki ilişkinin tutarlılığını sağlamak adına 'faydacı' bir tutum benimsenmiştir. Gözlemleyen, gözlemlenen ve araştırmacının kendisi arasında süreç içerisinde olabildiğince organik ilişkiler oluşması yoluyla gelişip tamamlanan bir çalışma hedeflenmiştir. Araştırma nesnesini belirleyen öznelerin aralarındaki ilişkilerin şekillendirdiği ve açıkladığı bir araştırma sonucuna ulaşma gayesi güdülmüştür.

Sosyal içerme ele alınırken devlet-toplum-birey ilişkisi çerçevesinde analiz edilebilmesi için olay, olgu ve anlamın bir arada irdelenerek karşılıklı bağlantıların çözümlenmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, stratejik bir araştırma amaçlanmıştır. Bu bakış açısını araştırmaya kazandıran iki unsur bulunmaktadır. Birincisi Ollman'ın (2015: 16-23) çözümleyip uygulamayı amaçladığı ve Marx'ın, Hegel'in "içsel ilişkiler felsefesi"ni "soyutlama süreci" ile bir araya getirerek oluşturduğu diyalektik modellemedir. Bu sayede "çelişki, soyutlama, bütünlük ve başkalaşım gibi diyalektik kategorilerin oluşturduğu donanım bahsedilen karşılıklı bağlantılar üzerinde düşünmeyi ve onlarla hemhal olmayı kolaylaştırarak statik, parçasal, tek yönlü ve (zamansal açıdan) tek boyutlu anlayışlardan kaçınmamızı sağlar." (Ollman, 2015: 19). İkinci unsur ise Foucault'nun soyut ve idealist olmaktan kaçınmak için çalışmalarında kullandığı "pratik ve stratejik analiz"dir. Bu analiz şeklini "Güvenlik, Toprak, Nüfus" kitabının önsözünde Taylan (2013: 14), Foucault'nun 1973'te College de France'de verdiği psikiyatrik iktidar dersinden bir örnekle açıklar: "...psikiyatrinin tımarhane (asile) içindeki işleyişini, kuram ve kurumlara ilişkin soyutlamalar üzerinden değil, bu işleyiş ve pratiklerine içlek bir biçimde ele alınmasıdır."

Sosyal politika alanında sol liberal söylem ve pratiklere içkin hale gelen sosyal içerme olgusu tartışılırken yapının/failin eylemi ile bu eylemin anlamını incelemek önem taşımaktadır. Fakat öznenin deneyimi, algısı ve tepkisi de bir o kadar önemlidir. Çalışmada yapı/fail ve özne ikircikli bir şekilde değil; ilişkisel bir perspektif ile ele alınmaktadır. Nitekim bu yaklaşım ile yola çıkıldığında, saha araştırması sırasında, kategorize edilmiş bir grubun toplum ve devlet ile olan ilişkisinde gözlenen sosyal mesafenin de dikkate alınması gerektiği anlaşılmıştır.

Araştırmada tümevarım ve tümdengelim süreçlerini bir arada yürüterek anlama ve kapsama ulaşabilmek adına ekletik bir yöntem oluşturulmuştur. Nicel araştırmanın betimleyici ve nitel araştırmanın açıklayıcı özelliklerinden faydalanılmıştır. Nitel yaklaşım ile gerçekleştirilen çalışmalarda kısıtlı genelleme imkânı bulunması sınırlılığına karşı (Kutlu, 2018: 31) araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini ve betimleyici niteliğini artırmak için nicel araştırma tekniklerinden de faydalanılmıştır.

4.2.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Soruları

Sosyal içerme ile ilgili yapılan akademik çalışmalarda genellikle politika uygulamalarının gerçekleştirilme biçiminin ve/veya etkisinin nicel verilerle incelendiği görülmektedir. Öte yandan literatür taramasında sosyal içermenin içlemi ve kapsamına dair daha önceden yapılmış bir tanımına rastlanmamıştır. Dolayısıyla sosyal içermenin kuramsal olarak kapitalizm-devlet-piyasa-toplum-vatandaş kapsamında ilişkisel bir süreç olarak derinlemesine analiz edilmemiş olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal içermenin hangi yönleriyle sosyal politikanın genel hedeflerinden ayrılıp, neden daha spesifik hedefler içeren bu operasyonel politika alanına ihtiyaç duyulduğuna dair yeterince açıklayıcı bilginin üretilmediği düşünülmektedir. Olgu çoğunlukla sosyal dışlanmanın karşıtı olarak ele alınmakta ve politika uygulamalarıyla ‘tarif’ edilmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında; sosyal içerme politikalarının kim tarafından, kim için, neden, nasıl yapıldığı ve sonuçlarının neler olduğuna dair teorik ve pratik bilginin bir arada üretilmesi yoluyla bir betimleme ve açıklama yapılması amaçlanmıştır.

Roman toplulukları ile sosyal politikanın ilişkilendirildiği çalışmaların, özellikle Türkçe literatürde, nicelik bakımından oldukça yetersiz olduğu söylenebilir. Tarih, antropoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi araştırmalarında az sayıda olsa da nitelikli kaynaklar bulunmakla birlikte; Roman topluluklarla ilgili yoksulluk, sosyal haklar ve sosyal politika konularının ana eksenini oluşturduğu çalışmaların eksik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amaçlarından bir diğeri, sosyal politika literatüründe Roman topluluklarını konu edinen ve edinecek çalışmalara da katkı sağlamaktır. Toplumsal yaşamın birçok alanında ayrımcılığa maruz kalan Romanların sivil, siyasal, sosyal ve ekonomik düzeylerde eşit vatandaşlar olarak yer alabilmesi toplumsal refahın adil dağıtımı açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle konuya ilişkin sosyal sorunların çalışılması da görünürlüğü artırmak ve çözüm üretebilmek adına mühim görülmektedir. Bu sebepten ötürü çalışmanın bir diğer hedefi Romanların yaşadıkları dışlanma süreçlerinin sosyal, siyasal, ekonomik boyutlarının tarihsel dönüşümü ve sonuçlarının yapılan saha çalışmasının verileri ile beslenerek ortaya konmasıdır. Sosyal politika

ve tarih arasındaki ilişki Amerikan sosyal politika yaklaşımında tartışmalı bir şekilde incelenmektedir. Avrupa’da risklerin ortaya çıkarılması, kaynakların doğru kullanımı ve uygulanacak politikaların geliştirilmesi noktasında tarih ve sosyal politika ilişkisi daha güçlü kurulmaktadır. Türkiye’nin sosyal içerme politikalarını Avrupa’dan örnek alarak yapmayı hedeflemesi ve stratejilerini buna göre belirlemesi nedeniyle; araştırmada Roman toplumu ve sosyal politikaya ilişkin analizlerde tarihsellikten de yola çıkılarak incelemelerin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan genişletilmiş bir yeniden üretim kalıbı olarak eğitim süreçleri Roman toplumuna özgü yaklaşım ve uygulamalarla gerçekleştirilmediği için sosyalizasyonun henüz ortalama bir düzeye dahi ulaşamadığı sayılısı üzerinden; yaygın eğitim kurumlarına ilişkin bir tartışma yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmanın nesnesi olan SODAM’lar da Roman kadınların sosyal içerilmesini sağlamak üzere kurulan ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) bağlı yetişkinlere yönelik yaygın eğitim kurumlarıdır.

Özetle, araştırma süresince ve sonucunda aşağıdaki sorulara cevap verebilme amacı güdülmektedir:

- Sosyal içerme bir strateji olarak nasıl kavramsallaştırılabilir?
- Sosyal içerme stratejilerinin eğitim ile ilişkisi nedir/ nasıldır?
- Yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirilmesi hedeflenen sosyalizasyon süreçleri, ayrımcılığa maruz kalan ve dezavantajlı olarak tanımlanan kişi/ grupların toplumsal yaşamını hangi yönlerde ve nasıl dönüştürmeye yöneliktir?
- Türkiye’de yaşayan Roman topluluklar sosyal, siyasal, sivil ve ekonomik alanlardan neden ve nasıl dışlanmaktadır? Türkiye’de Romanlara yönelik sosyal politikalar nasıl şekillenmiştir? Türkiye’de yaşayan Romanların sosyal içerilmesine yönelik projelerde yer alan farklı sosyal tarafların rolleri nelerdir? Sosyal içerme “projelerle” sağlanabilmekte midir? Türkiye’de Romanlara yönelik sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler Romanların eğitim, sağlık, barınma, çalışma koşullarını nasıl etkilemektedir?
- SODAM projesinde belirlenen hedefler nelerdir ve neden hedeflenmişlerdir? SODAM’larda Roman kadınlara yönelik uygulanan sosyal politikalar sosyal içermeyi sağlamakta mıdır? Hedeflere ulaşıldığında elde edilmiş olması istenen çıktılar nelerdir? Bu kurumlarda gerçekleştirilen yaygın eğitim uygulamaları Roman kadınların ihtiyaçları ile ne kadar uyumludur?
- Türkiye’de yaşayan Roman kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği ve hakkaniyet çerçevesinde eşit vatandaşlar olarak toplumda yer alabilmesi için sosyal politikalar nasıl şekillendirilmelidir?

4.2.2. Araştırma Teknikleri, Örneklem ve Veri Analizi

SODAM'lar 2012 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında doğrudan Roman kadın ve çocukların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplumsal entegrasyonlarının sağlanması için onların psiko-sosyal, sosyo-kültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kurulmuştur (SYGM). Buna göre SODAM'lar Roman kadınlara yönelik yaygın eğitim uygulamalarının gerçekleştirildiği ve kursiyerlerin topluma uyumunun hedeflendiği bir sosyal içerme stratejisi doğrultusunda oluşturulmuş bir projedir. SYDV'larına bağlı ve Trakya'da belirli illerde bulunan Roman mahallelerinin içlerinde ya da bu yerleşkelere yakın lokasyonlarda bulunan bu yaygın eğitim merkezlerinde kadınlara makine nakışı, el sanatları, kuaförlük ve cilt bakımı, yöresel yemekler, bilgisayar, Kur'an-ı Kerim ve okuma-yazma gibi kurslar verilmektedir. Aynı zamanda hijyen, kadın sağlığı, aile ve çocuk bakımı, kadına karşı şiddet gibi konularda seminerler ve çocuklar için değerler eğitimi ile kreş eğitimi verilmektedir. Buna göre bu merkezlerde sunulan hizmetleri iş ve meslek edindirme kursları, kişisel gelişim kurs ve programları ve kültürel aktarımın yapıldığı kurs ve etkinlikler şeklinde üç kategoriye ayırmak mümkündür. Projenin planlama ve uygulama süreçlerinde; atölyelerde eğitim alan kadınların meslek sahibi edilmesi, sosyo-ekonomik olarak güçlendirilmesi ve Romanların dönüşerek içinde yaşadıkları topluma entegre olması amaçlanmıştır.

Araştırma sahası, SODAM'ların bulunduğu Tekirdağ (Süleymanpaşa, Malkara), Kırklareli (Merkez, Babaeski, Lüleburgaz), Edirne (Merkez) ve Çanakkale (Merkez, Gelibolu) illerini kapsamaktadır. Bazı ilçelerde birden fazla SODAM vardır. Toplamda 10 SODAM ziyaret edilmiştir. Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde bulunan SODAM araştırma tasarımı sürecinde örnekleme içine alınsa da izin süreçlerinde yaşanan iletişim sıkıntısı ve gecikme nedeniyle daha sonradan örneklemden çıkarılmıştır. Kırklareli ilinin Vize ilçesinde bulunan SODAM ise, ilçede Roman nüfusun olmaması dolayısıyla faaliyette olan kurslardan yararlanan Roman kursiyerlerin bulunmadığı gerekçe gösterilerek araştırma dışında bırakılmıştır. Ayrıca SYDV il müdürlerinden, Kırklareli merkezde üçüncü hizmet binasının ve Çanakkale'nin Lapseki ilçesinde 1 hizmet binasının açılmasının planlanmakta olduğu öğrenilmiştir. Ancak bunlar henüz faaliyet göstermedikleri için araştırma kapsamı dışındadır. Henüz açılmamış ancak hazırlık aşamasında olan merkezlerle birlikte toplam 14 SODAM mevcuttur.

Çalışmanın gerçekleştirildiği sırada kurs modüllerinden faydalanmakta olan 42 kursiyer ile yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşme; 508 kursiyer ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Veri girişi öncesinde anketlerin hazırlanması sırasında yapılan kontrollerde bazı anketlerin eksik ya da belirlenen soru formunun dışında doldurulduğu görülmüş; telafisi

için girişimlerde bulunulsa da yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle ıskartaya çıkarılan anketlerin yerine yenisi yapılamamış ve değerlendirmeye uygun bulunan 390 anket üzerinden nicel veri analizleri yapılmıştır.

SODAM'lar başlangıçta doğrudan Roman kadınlara yönelik kurulmuş olsa da, mevcut durumda Roman olmayan ancak çoğunlukla dar gelirli hanelerde yaşayan kadınların da kurslara katılabilmesine olanak sağlandığı görülmüştür. Anket veya görüşmelerde birlikte çalışılacak kursiyerler seçilirken Roman ve Roman olmayan ayrımı yapılmamıştır. Soru formunda görüşmecilerin kendilerini tanımladıkları etnik kimlikleri; “Kendinizi aşağıdakilerden hangisi ile tanımlarsınız? -Türk -Kürt -Laz -Roman -Çingene -Diğer.....” şeklinde sorulmak istenmiş ancak etik kurul tarafından bu sorunun formdan çıkarılması istenmiştir. Dolayısıyla SODAM yararlanıcılarının etnik kimlik farklılaşmalarına ilişkin karşılaştırmalı bir inceleme yapılması olanağı ortadan kalkmıştır. Bu yüzden anket çalışmasının daha çok SODAM'ların sosyal içerme kapasitesi üzerine veri sağladığı belirtilmelidir. Fakat derinlemesine görüşmelerin çoğu Roman kursiyerler ile yapılmış olup; hangi görüşmecilerin Roman kimliğine sahip olduğu ve hangilerinin olmadığı bilinmemektedir. Görüşmeciler önceden belirlenmemekle birlikte; örneklem seçiminde kursiyerlerin gönüllülüğü esas alınmıştır. Anket çalışması ise, araştırma için ziyaret edilen her bir SODAM'da bulunan tarihte hangi kurslar faaliyet gösteriyorsa, o sırada o kurslara gelen kursiyerler ile gerçekleştirilmiştir. Bu durum sahadaki veri toplama sürecinin çalışmanın mali kaynakları ve zaman sınırlılıklarına bağlı olarak ortaya çıkan doğal bir sonucudur.

Roman olmayan kursiyerlerle yapılan görüşmeler, sosyo-ekonomik bakımdan benzer durumda olan fakat aynı etnik kimliğe mensup olmayan kişiler arasındaki toplumsal ilişkinin “Roman algısı” üzerinden analiz edilebilmesini sağlamıştır. Ayrıca sayıca az olsa da aralarında refah seviyesi standart olan Roman olmayan ve/veya farklı etnik kimliklere sahip görüşmeciler de vardır. Tüm bu görüşmeler sayesinde sosyal mesafenin nedenleri ve boyutlarına ilişkin de değerlendirme yapılabilmektedir.

Ayrıca 2 kaymakam, 8 SYDV müdürü, 2 SYDV inceleme görevlisi, 9 SODAM koordinatörü ve 3 öğretmen olmak üzere; projenin idare ve eğitim aşamalarında yer alan toplam 24 kişi ile yine yarı-yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. İdare ve eğitimde görev yapmakta olan kişilerle yapılan görüşmelerin tümü birebir değildir. Örneğin bazılarında SYDV müdürü ve SODAM koordinatörü ile bir arada görüşülmüştür. Görüşmecilere genel olarak projenin amaçları, hedefleri, uygulanma biçimi, faydaları, eksikleri ve sonuçlarına dair sorular -görüşmenin gidişatına göre ayrıntılandırılarak yöneltmiştir. Söz

konusu görüşmelerin tümü, çalışma kapsamına giren toplumsal kurumlar ile kategoriler arasındaki ilişkinin analiz edilebilmesini sağlamıştır.

Sahada günlük tutularak gözlem notları alınmış ve önemli görülen notlar değerlendirmelere dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın gerçekleştirildiği SODAM'lardan faaliyet raporları da temin edilmiştir. Fakat Tekirdağ/Malkara, Kırklareli/Babaeski, Edirne/Merkez, Çanakkale/Merkez SODAM-2 ve Çanakkale/Gelibolu'da bulunan SODAM'larda faaliyet raporu bulunmadığı için alınamamıştır.

Nicel ve nitel araştırma tekniklerinin eşzamanlı uygulandığının belirtilmesi gerekmektedir. Veri toplama aşamasından sonra nicel veriler SPSS ve nitel veriler NVIVO programları kullanılarak ayrı ayrı analiz edilmiş; bulguların yazım aşamasında ise tüm veriler bir araya getirilmiştir.

Nicel veri analizlerinde ki kare analizleri yapılmış; SODAM'lar ile SODAM çıktıları açısından nominal (kategorik) veriler çaprazlanmıştır. Bu analizler kapsamında elde edilen veriler çaprazlandığında pearson chi square analizinin yapılması için varsayımsal önceliklerden biri olan beklenen değerlerin 5'ten az olma zorunluluğu -bir başka ifadeyle hücrelerin %20'sinin 5 gözleminden az olması zorunluluğu- dikkate alındığında yapılan görüşmelerin gözlem sayının altında olması nedeniyle Fisher Excat testlerinin yapılması tercih edilmiştir. Esas itibarıyla bu excatın tam ismi Fisher Freeman Halton Excat Testtir. Bu çalışma kapsamında SPSS 26 versiyonu kullanılmış ve Fisher Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi yapılmıştır. Monte Carlo analizi %99 güven düzeyinde olmakla birlikte; 10 bin örnekleme genelleme yapılarak verilerin analiz edilmesini sağlamaktadır. Buna göre Pearson chi square değeri yerine verilerde de görüleceği üzere Fisher's Exact Test sonuçları arasında yer alan Significance (anlamlılık) değeri göz önüne alınmış ve %99 güven düzeyindeki alt ve üst sınırlar birlikte verilerek p anlamlılık düzeyi incelenmiştir (Mehta ve Patel, 2011).

4.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Türkiye'de 2000'li yıllarda Avrupa Birliği'ne uyum süreci doğrultusunda operasyonel nitelikleri çok fazla olan sosyal içerme politikaları, hukuki düzenlemeler başta olmak üzere çeşitli araçlarla pratiğe koyulmaya çalışılmıştır. Fakat kavramın kullanımı ve uygulaması son derece dar ve kısıtlıdır. Sosyal içerme uygulamaları genellikle projeler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. İlgili bakanlıkların ve SYDV il müdürlüklerinin faaliyet raporlarında, 2012 yılında uygulamaya konulan SODAM projesine ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bazı yılların faaliyet raporları da web sitelerine yüklenmemiştir. Bu nedenle alan araştırması öncesinde proje ile ilgili elde edilen bilgi oldukça sınırlı kalmıştır. Sahaya

çıkılmadan önce Aile, Sosyal Hizmetler ve Çalışma Bakanlığı'nda görevli kişilerle telefon görüşmesi yapılarak projeye dair bilgi istenmiştir. Ancak, 'gizlilik' gerekçe gösterilerek, tarafımıza bilgi aktarılmamıştır.

Araştırma soruları önceden belirlenmiş olsa da; çalışma büyük oranda alanda şekillenmiş ve güçlenmiştir. Sahaya dair ön bilginin kısıtlılığının telafi edilebilmesi ve araştırmanın uygulama aşamasında güvenilir biçimde geliştirilmesine devam edilebilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bunun için başlangıç aşamasında yaklaşım ve araştırma soruları sıkça gözden geçirilmiş; hangi sorulara neden cevap arandığı netleştirilmiştir. Özellikle derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirliği bu şekilde artırılmıştır. Başka bir ifadeyle hem içeriğin yöntemi hem de yöntemin içeriği şekillendirdiği bir araştırma süreci olmuştur.

Saha araştırması 8- 28 Aralık 2019 tarih aralığında gerçekleştirilmiştir. 4 ilde ziyaret edilen toplam 8 ilçenin her birinde ortalama 2 gün kalınabilmiştir. Maliyet kısıtları dolayısıyla sınırlı zamanda yapılan saha çalışmasının gerektirdiği yoğun konsantrasyonun kısıtlayıcı olduğu zamanlar olmuştur. Bu nedenle verimsiz geçen bazı derinlemesine görüşmeler çalışmada kullanılmamıştır. Bu durum sadece kursiyerler ile yapılan bazı görüşmeler için geçerlidir ve analize dâhil edilen 42 mülakatın dışındadır.

Görüşmecilerden bazılarının talepleri üzerine yarıda kesilen üç görüşme mevcuttur. Bunlardan birisine, ara verildikten sonra, yine görüşmecinin arzusuyla, devam edilmiştir. Bu görüşmeler –ara verildikten sonra devam edilen görüşme hariç- analize dâhil edilmemiştir.

Derinlemesine görüşmelerde bazı kursiyerler ile görüşmeyi derinleştirmekte zorlanılmıştır. Görüşmecilerin bazıları eğitim düzeylerinin düşük olması ve yaşama dair algıları dışlanmışlık nedeniyle kendi çevreleri ile sınırlı olduğundan sorulara çoğunlukla “Bilmem.” veya “Yani...” gibi yanıtlar vermişlerdir. 20 yaş altı görüşmecilerden bazıları özellikle sosyo-ekonomik durumları ve/ veya vatandaşlık üzerine yöneltilen sorularda daha önce bu konuyu hiç düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bu durumda bazı noktalarda evet/ hayır soruları sorularak görüşme toparlanmaya çalışılmıştır. Fakat görüşmeyi yönlendirmemek ve gözlemlenen ile gözleyen arasında bir hiyerarşi yaratmamak adına bu soruların çift/çok yönlü sorulmasına fazlasıyla özen gösterilmiştir.

SODAM'lar SYDV'larına bağlı hizmet binalarıdır. Bütçeleri dışında tüm süreçlere SYGM'nin yönlendirmeleri olsa da SODAM projesine ilişkin bütün kararlar il müteveli heyetlerinde alınmaktadır. Alan araştırmasına çıkmadan önce randevu alabildiğimiz takdirde vali yardımcılar, kaymakamlar ve SYDV müdürleri ile görüşme yapılması planlanmıştır. İl ve ilçelerde kalınan sürelerin kısıtlı olması nedeniyle örnekleme alınan ilçelerin tüm mülki idare

amirleri ile görüşme yapılamamıştır. 4 ilin vali yardımcılarının hiçbirinden randevu alınamamış, 10 ilçenin kaymakamlarının yalnızca ikisinden alınabilmektedir. Çalışmanın yapıldığı kentlerdeki SYDV il müdürlerinin tümüyle görüşme yapılmıştır.

Kaymakam ve SYDV müdürleri ile yapılan görüşmelerden ikisinde araştırmaya ve araştırmacıya önyargı ile yaklaşıldığı kanısı hâkim olmuştur. Görüşme öncesinde araştırmanın amacı, hedefleri ve uygulamasına ilişkin bilginin aktarılmasına rağmen araştırmanın neden yapıldığına dair tarafımıza birçok kez yöneltilen soru tekrar yanıtlanmıştır. Söz konusu iki görüşmeci de, henüz görüşmenin başında, araştırmada SODAM'lara dair eleştirel sonuçlar çıkarılmaması gerektiğine dair 'telkinlerde' bulunmuştur. Araştırmacı ve görüşmeci arasında, bürokrasi ve idare yetkisinin kullanımı ile ilgili sorunlardan kaynaklanan bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bu görüşmelerde yoğunlukla SODAM projesine ilişkin bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Eşitsizlik ve önyargının yönlendirdiği güvenilir olmayan bir görüşme olmaması için, bahse konu görüşmecilerin algısı ve yorumlamasına ilişkin sorular kısıtlanmış; daha çok SODAM projesinin işleyişine dair sorular sorularak mülakatlar ilerletilmiştir.

4.3. Saha Panaroması

SODAM projesi, Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki topraklarını kapsayan Trakya bölgesine dâhil Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illeri ile Ege Bölgesi'nde yer alan Çanakkale ilinde yürürlüğe girmiştir. 1 milyon nüfuslu Tekirdağ'a bağlı Süleymanpaşa ve Malkara ilçelerinde birer tane; 0,36 milyon nüfuslu Kırklareli merkezde 2 tane, Lüleburgaz ve Babaeski ilçelerinde birer tane; 0,41 milyon nüfuslu Edirne merkezde 1 tane; 0,36 milyon nüfuslu Çanakkale merkezde 2 ve Gelibolu'da 1 tane olmak üzere toplam 10 tane SODAM hizmet binası ziyaret edilmiştir. Bunların haricinde Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde 1 tane ve Kırklareli'nin Vize ilçesinde 1 tane hizmet binası bulunup, iki tanede açılması planlanan hazırlık aşamasında olan merkez vardır.

Optimum sürede sahanın gerçekleştirilebilmesi için yola çıkmadan önce tüm izinler alınmış, konaklama yerleri ayarlanmış, merkezlerin ziyaret edileceği tarihler belirlenip SYDV müdürleri ve koordinatörlere bildirilmiştir. Saha büyük bir alanı kapsadığından ve nitel verilerin toplanması için kış şartlarında sürekli seyahat edilmesi gerektiğinden araç kiralanmıştır.

SODAM'lar kentlerde Roman mahallesi olarak damgalanan yerlerde kurulmuştur. Fakat hizmet binaları mahallelerin içinde değil bitiminde/ çeperindedir. Bu mahallelerde yaşayanların tümü Roman kimliğine mensup olmasa da neredeyse her hane yoksulluk ile mücadele etmektedir. Ayrıca kentte yaşayan diğer insanlar tarafından suç ile ilişkilendirilen ve dışarıdan

çok fazla kişinin girmedığı bölgelerdir. Mahalle dışından insanlar için bu mekânlar getto olarak tanımlanmakta; hırsızlık, uyuşturucu ticareti ve kullanımı, gasp, adam yaralama veya cinayet gibi suçların olağan olduğu yerler olarak etiketlenmiştir. Nitekim araştırma için kiralanan araç Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinden teslim alınırken yetkili kişi (ne için geldiğimizi ve araç kiraladığımızı henüz söylemeden) bizi ilk olarak, yola çıktığımızda Roman mahallesine girmememiz konusunda uyarılmış, yanlışlıkla girme ihtimalimize karşı mahallenin yerini özellikle tarif etmiştir. Hatta mahalleye araba park edersek geri döndüğümüzde tekerleri bulamayacağımıza dair örnek vermiştir. Daha sonra kendisine araştırmanın konusu söylendiğinde, mecbur değilsek başka bir konu çalışmamız konusunda öneride bulunmuştur. Bunun üzerine, Roman kimliğine sahip birisiyle ya da Roman mahallesinde hiç olumsuz bir şey yaşayıp yaşamadığına ilişkin soru yöneltince “Hayır ama oranın öyle olduğunu biliyoruz, duyuyoruz.” cevabı alınmıştır. Sonrasında kentlerde araştırma kapsamı dışında tanışılan ve sohbet edilen insanlar da araştırma konumuzu öğrendiğinde benzer tepkiler vermiştir.

İlçelere varıldığında öncelikle SYDV müdürleriyle, daha sonra SODAM koordinatörleriyle görüşülmüştür. Randevu alınabilen ilçelerde ise kaymakamlarla da görüşme yapılmıştır. Kırklareli’nde bulunduğumuz tarihte, davet edilmemiz üzerine, Kırklareli İl Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Başkanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından kentte bulunan dört SODAM’da kurslardan faydalanan Roman kadınlara yönelik gerçekleştirilen “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi, Finansal Okur-Yazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Paneli”ne katılım sağlanmıştır. Panelde uzmanlar tarafından üç sunum yapılmıştır. Birinci sunumun konu başlığı “Finansal Okur-Yazarlık” olmakla birlikte; ev ekonomisinin idaresine ilişkin unsurlardan bahsedilmiştir. Bunlar gelirinden fazla harcamama, ihtiyaç ve istek arasında ayırım yapma, gelirin %10’unu biriktirme, bireysel emeklilikten faydalanma konularında ‘nasihatler’ biçiminde sunulmuştur. Bir diğer ‘nasihat’ ise “Her şeyin çözümü var. Pazardan pahalıya almak zorunda kaldığınız roka, maydanoz, salatalık gibi malzemeleri bahçenizde yetiştirebilirsiniz.” idi. İkinci sunumda ise İŞKUR aracılığıyla iş bulabilmek için kadınların hangi yolları izlemesi gerektiği anlatıldı. Ancak bu noktada da kadınlara mesai saatinin memurların ki gibi olması, hafta sonunun tatil olması gibi isteklerinin olmaması gerektiği, eve düzenli gelir girmesi için olanı kabul etmeleri gerektiği söylenmiştir. Üçüncü ve son sunumda ise KOSGEB girişimcilik desteklerine başvuru ve bunlardan yararlanmak için neler yapılması gerektiği anlatıldı. Sunumda kadınlara azimli ve girişken olmaları gerektiği ve öğrenmenin yaşı olmadığı için başarıya ulaşmalarının imkânsız olmadığından bahsedilmiştir. Sonrasında KOSGEB girişimcilik desteklerinden faydalanarak iş kuran kadınların videoları izletilmiştir. Tüm sunumlarda kadınlara aktif/ girişken olmaları gerektiği ve yoksulluktan

kendilerini kurtarabilecekleri telkin edilmiştir. Sunumlarda kullanılan dil ve terimler; sunumların dinleyici kitlesinin eğitim seviyesi ve yaşam koşullarının dikkate alınmadan hazırlandığını göstermiştir. Gözlemci olarak ziyaret ettiğimiz bu panel kurumların Romanlara ilişkin algılarını anlayabilmek üzere faydalı olmuştur.

Her bir SODAM hizmet binasında orada bulunduğumuz tarih aralığında gerçekleştirilen kurslara/ atölyelere katılıp araştırma gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen merkezlerde dersliklere girilip araştırmanın kim tarafından, neden ve nasıl gerçekleştirileceğine, konusuna dair açıklama yapılmıştır. Katılımın gönüllü olduğu, kimlik bilgilerinin istenmeyeceği, görüşme kayıtlarının araştırma dışında herhangi bir yerde kullanılamayacağını bilgisi kursiyerlere uygun ve samimi bir üslup ile anlatılmıştır. Kursiyerler tarafımıza çoğunlukla hoşgörü ve misafirperverlik ile yaklaşmıştır. Katılım sağlamak isteyen kursiyerlerle, onların belirlediği sırayla, derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş; her bir görüşmenin başlangıcında araştırmaya ve araştırmacıya ilişkin tüm bilgiler tekrar paylaşılarak güven kazanılmıştır. Ses kaydı alınması için ise yine tüm görüşmecilerden izin alınmış; kayıt alınmasını istemediğini belirten kursiyerler ile yapılan mülakatlarda not tutulmuştur. Kursiyer kadınların bir kısmı görüşme sonunda, başta biraz çekindiklerini ancak bittiğinde aslında çekinecek bir şey olmadığını hissettiklerini belirtmişlerdir. Çekincelerinin en büyük nedeninin ise mülakatların kurum çatısı altında gerçekleştiriliyor olması ile ilgili olduğuna dair açıklamaları olmuştur. Bazıları SODAM’larda katıldıkları kurslardan aylık ücret elde etmekte, çoğu da SYDV’den sosyal yardım almakta olduğundan söyleyecekleri herhangi bir şeyin kendilerini bunlardan mahrum bırakabileceğine dair kaygıları olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, bazı kadınlar eğitim seviyelerinin düşük olması sebebiyle bu tür durumlarda ne yapıldığını anlamadıkları için güvenemediklerini, başlarına bir şey gelmesinden endişelendiklerini belirtmişlerdir. Fakat kursiyerler görüşmelerin ilerleyişinde rahatlamış ve kendilerini açık biçimde ifade edebilmiştir. Araştırmacı ile görüşmeci arasında bunun sağlanabilmesi için olabildiğince yatay bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların bir kısmı da özellikle aile içerisinde yaşadıkları sorunları başka kimseyle paylaşmadıkları için araştırmaya katılıp anlatmak istediklerini belirtmiştir. Fakat tabii bu mülakatlarda araştırma konusundan ve sorularından sapılmamasına özen gösterilmiştir.

Eğitimlerin gerçekleştirildiği hizmet binalarında bir koordinatör odası ve bunun haricinde atölyelerin yürütülmesi için derslikler bulunmaktadır. Derinlemesine mülakatlar koordinatörün odasında veya o sırada boş olan bir sınıfta bire bir yapılmıştır. Çoğu SODAM binasında küçük bir alanda birçok derslik yer aldığından, görüşmeler sırasında gürültüden tamamen izole olmak mümkün olmamıştır. Kursiyerler heyecanlı ve birbirleriyle yakın ilişkiler

içerisinde olduklarından bazen görüşme yapılan odaya espri yapmak için girdiklerinde mülakatlar bölünmüştür. Kreşlerin aktif olduğu SODAM'larda ise çocuğu olan katılımcılar ile yapılan görüşmeler ara sıra bölünmüştür. Bu mülakatlarda dışarıdan bir kişi girdiğinde ses kaydı, sorular ve yorumlar durdurulmuş; bire bir ortam tekrar sağlandığında devam edilmiştir.

SODAM ziyaretlerinde kursiyerlerin koordinatörlerle ve öğretmenlerle aralarındaki ilişki dikkat çekmiştir. SODAM koordinatörlerinin tümünün biyolojik cinsiyeti kadın olmakla birlikte, tüm merkezlerde toplam sadece bir erkek öğretmen (çocuklar için drama öğretmeni) olduğu görülmüştür. Birçok ilçede SYDV müdürlerine neden tüm koordinatörlerin kadın olduğu veya bunun bir sebebinin olup olmadığı sorulmuş; hepsinden kursiyerlerin ve eşlerinin bu şekilde daha rahat edeceğinin düşünüldüğü yanıtı alınmıştır. Kursiyerlerin de koordinatör ve öğretmenleri birer rol model olarak gördüğü gözlemlenmiştir. Bazı koordinatörler, kursiyerlerin kendilerini böyle algılaması için özellikle davranışlarına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kursiyerlerin koordinatör ve öğretmenleri danışman olarak da gördüğü ortaya çıkmıştır. Kursiyerlerin özellikle aile içerisinde yaşanan sıkıntılarla ilgili koordinatörlere ve öğretmenlere danıştığı öğrenilmiştir.

Kursiyerlerin kendi aralarındaki ilişkilerin ise çoğunlukla aynı mahallede yaşadıkları ve komşu oldukları için yakın olduğu görülmüştür. Ancak daha önce aralarında tartışma yaşanmış kişilerin veya farklı mahallelerden kavgalı grupların bir arada olduğu merkezler de bulunmaktadır. Bu durumlarda koordinatörler ve öğretmenler, tartışmaları yönettiklerini ve kursiyerlerin SODAM'ı sevdikleri için merkezlerde sorun çıkarmamaya özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. Gruplar arası çatışma olduğu görülen SODAM'larda ise çoğunlukla dersliklerin ayrılması ya da bir grubun sabah bir grubun öğlen gelmesi gibi çözüm yöntemlerinin uygulandığı ortaya çıkmıştır. Örneğin Tekirdağ/ Süleymanpaşa SODAM'da Roman olmayan kursiyerler ile Roman kursiyerler arasında gerginlik olduğu, kursiyerler ile yapılan mülakatlarda ortaya çıkmıştır. Roman olmayan kursiyerler Romanlar ile anlaşılmadıklarını, iletişim kurmakta zorlandıklarını ve onları aralarında çok istemediklerini belirtmişlerdir. Roman olan kursiyerler ise kahvaltı gibi etkinliklerde Roman olmayanların onların yemeklerini yemek istemediklerini ve kendilerini 'hacir' gördüklerini dile getirmiştir. Kırklareli/ Lüleburgaz SODAM'da ise aynı kursu birlikte alan Roman olan ve Roman olmayan (ya da gelir seviyesi görece daha yüksek olan) kursiyerlerin bir masanın farklı iki ucuna oturarak ayrıldıkları görülmüştür. Bunun üzerine gerçekleştirilen atölyeye katılım sağlanarak daha çok gözlem yapılmış ve söz konusu iki grubun birbirleriyle iletişim kurmadıkları görülmüştür.

Tüm bunların yanında, Kırklareli/ Merkez SODAM'ı ziyaret ettikten sonra koordinatör ile Roman mahallesine gidilmiştir. Mahallede dolaşırken koordinatör buraya aslında

giremeyeceğimizi ancak mahalleli kendisini tanıdığı ve ona güvendiği için rahatça dolaşabildiğimizi belirtmiştir. Ev ziyareti yapılmamış, sadece mahallenin içinde dolaşılmıştır. Mahallenin gecekondulardan oluştuğu görülmüştür.

Saha araştırmasının son durağı olan Çanakkale/ Merkez SODAM'da ise tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra SYDV müdürünün Roman mahallesi olan Fevzipaşa Mahallesi'nin muhtarı ile görüşmesi üzerine, muhtarın kızının eşliğinde mahallede bir ailenin evi ziyaret edilmiştir. Mahalleyi tamamen gezmek istesek de, orada bulunduğumuz gün yılbaşı öncesi uyuşturucu ve sahte içki operasyonu düzenlenip yaklaşık yirmi mahallelinin göz altına alınması bilgisi geldiği için muhtar mahallenin çok karışık olduğunu ve zarar görmememiz için buna izin veremeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle ancak kendisinin akrabalarının yaşadığı mahallenin hemen girişindeki bir evi ziyaret edebileceğimizi söyleyip bizi oraya yönlendirmiştir. Ziyaret edilen iki küçük odalık ve yedi kişinin yaşadığı evde hoşgörü ile karşılandık ve istediğimiz her şeyi rahatça sorabileceğimiz evin sakinleri tarafından özellikle belirtildi. Orada olduğumuz sırada ailenin anne, baba, babaanne, dede ve iki küçük çocuğu bulunmaktaydı. Yetişkin olan diğer çocukları ise sonradan uğrayıp bizden haberdar olduğunu, başka bir zaman olsaydı mahalleyi kendisinin gezdireceğini, ancak o gün kesinlikle mahallenin iç kısmına girmememiz için bizi uyarmaya geldiğini söylemiştir. Aileye öncelikle genel olarak mahallede nasıl bir yaşam olduğu sorulmuştur. Sorular çoğunlukla ailenin babası tarafından cevaplanmıştır. Mahallede yaşayan insanların ekonomik olarak çok zor koşullarda yaşadıkları, özellikle kış mevsiminde çok zorlandıklarını ve kömür yardımlarının miktarının azaldığı, mahalle dışına çok çıkılmadığı ve dışarıdan da mahalleye yabancıların çok girmediği, işsizliğin yaygın olduğu ve hiç kimsenin iş bulamadığı, genellikle kendilerinin gibi eski ve çok küçük evlerde fazla kişinin yaşadığı anlatılmıştır. Nasıl beslendikleri sorulduğunda ise çoğunlukla pirinç ve patates yediklerini, bunlar dışında bir şey alabildiklerinde sadece küçük çocuklarına yedirdiklerini dile getirmişlerdir. Sonrasında Roman kimliklerinden dolayı ne gibi sıkıntılar yaşadıklarına dair sorular yöneltmiştir. Aile üyeleri Romanların dışlandığını ancak zaten toplumla güçlü bir ilişkilerinin olmadığını ve daha çok kendi içlerinde yaşadıklarını söylemiştir. Devamında muhtarın Türkiye Roman Federasyonu başkanı olduğu ve Romanlar için çok mücadele ettiğinden bahsedilmiştir. 2010 senesindeki Roman açılımı döneminde çok umutlandıklarını, bu süreçte muhtarın milletvekili adayı olduğunu fakat ilden birinci çıkmasına rağmen seçilmediğini anlatmışlardır. Ziyaretimizi ve sohbetimizi tamamladıktan sonra ailenin babası bizi uğurlamak için dışarı çıkarmış ve biraz da mahallenin tarihinden söz etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde zafer elde edildikten sonra Fevzipaşa'da yaşayan gayrimüslimlerin (Ermeni ve Rumların) gönderilip yerlerine Romanların ve paşaların iç içe

yerleştirildiği anlatılmıştır. Bunun üzerine evin yakınında bulunan ve artık faaliyette olmayan eski kilise gösterilmiştir. Daha sonra mahallenin dışına kadar bize eşlik edilmiş ve vedalaşmıştır.

4.4. Bulgular ve Değerlendirme

Araştırma bulgularının yazımında öncelikle SODAM'ın idare ve eğitim kademelerinde sorumlu olan görüşmecilerle yapılan mülakatlardan elde edilen nitel veriler; daha sonra kursiyer kadınlar ile gerçekleştirilen anketlerden elde edilen nicel ve yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlardan elde edilen nitel veriler sunulmaktadır. Çünkü SODAM projesi ve işleyişi ile ilgili edinilen bilginin önce sunulmasının, araştırmanın nesnesine ilişkin kavrayışı güçlendireceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda veri analizi ve bulgular; “SODAM’ların Yönetim, İdare ve Yaygın Eğitim Süreçleri” ve “Roman Kadınların Sosyal İçerilmesi” olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır.

4.4.1. SODAM’ların Yönetim, İdare ve Yaygın Eğitim Süreçleri

Yönetim, idare ve yaygın eğitim süreçleri kapsamında elde edilen nitel veriler “Amaçlar, Hedefler ve Faaliyetler”, “Dönüşümü Sağlayan Unsurlar” ve “Çıktılar ve Eksikler” olmak üzere üç kategoride analize tabi tutulmaktadır.

Bu kısımda mülakatlardan yapılan alıntılarda K harfi kaymakamlar, M harfi SYDV müdürleri, İ harfi SYDV inceleme görevlileri, D harfi SODAM koordinatörleri ve Ö harfi SODAM’larda kurs veren öğretmenler için kullanılmaktadır.

4.4.1.1. Amaçlar, Hedefler ve Faaliyetler

2012 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ile kaynak sağlanan Aile Destek Merkezi (ADEM) ve Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM) projeleri uygulamaya konulmuştur (SYGM). ADEM’ler Türkiye’nin doğusunda yaşayan Kürt kadınların sosyal içerilmesi için kurulurken; SODAM’lar, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında doğrudan Roman kadın ve çocukların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde toplumsal entegrasyonlarının başarılması için psiko-sosyal, sosyo-kültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamak üzere kurulan ve SYDV’lere bağlı yaygın eğitim merkezleridir (SYGM). SODAM’ların kuruluş sürecini M5 aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“2013 yılında Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürünün daveti üzerine biz Trakya’da toplam 12 SODAM, yani 12 vakıf müdürü, 12 vali yardımcısı, 12 kaymakam ve 12 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl

Müdürü; Diyarbakır'da gidip orada Aile Destek Merkezleri'nin kurulumlarını ve nasıl işlediklerini görmeye gittik. Oradaki aldığımız fiziki ortamdaki çalışmalarındaki yapılanları, oradaki SODAM koodinatörlerini ve Vakıf Müdürlerini dinledik, gördük. Sonra ...'ya döndük ve biz de kurduk.” (M5).

SODAM'lara her yıl SYDV fonundan 250 bin lira bütçe ayrılmaktadır. Hizmet binalarında yaygın eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi için ayrılan bu bütçeden SODAM personelinin (koordinatör ve temizlik görevlisi) ücretleri, hizmet binasının kira ve elektrik-su giderleri, kurs malzemeleri giderleri karşılanmaktadır.

SODAM projesinin vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine ve Türkiye'nin milli değerlerinin içselleştirilmesine ilişkin amaçları bulunduğu belirtilmiştir:

“İlk gaye, dediğim gibi, (Roman kadınlar kastedilerek) sosyalleşmesi. Toplumdan soyutlanmayarak normal kesimlerle buluşmasını sağlamak. ADEM'lerin de amacı bu. Orada da vatandaşa devleti sevdirmek; Doğu Anadolu'daki vatandaşlarımız. ADEM'lerin de ilk kurulumu böyle. Orada devlete düşman olan Kürt vatandaşlarımıza devleti sevdirmek, o sevdâyı kazandırmak.” (M5).

Bu hedef, ADEM ve SODAM projelerinin Kürt ve Roman açılımlarını takip eden yıllarda geliştirilmesi ile denk düşmektedir. SODAM hizmet binaları da çoğunlukla il ve ilçelerde bulunan “Roman Mahallesi” olarak damgalanmış bölgelere yakın konumlarda bulunmaktadır. Söz konusu mahallelerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç eden Kürt vatandaşların da yaşadığı öğrenilmiştir.

SODAM'lar doğrudan Roman kadınlara yönelik kurulmuş olsa da şu anda Roman olmayan vatandaşlar da kurslardan faydalanabilmektedir. Bu durumun neden sonradan bu şekilde değiştiğine dair bilgi istendiğinde D4, “kaynaşmanın” böyle daha başarılı olacağının düşünüldüğünü söyleyerek şunları belirtmiştir:

“İlk Romanlarla başladık. İlk kursumuz öyle açıldı. Sonra diğer kurslarda hepsi yine Roman ama aralarına birer tane Türk, birer tane Karadenizli birer tane Kürt hepsi, birer tane koyduk. Şuanda da aynı şekilde öyle. Diğerlerine ayrı bir sınıf açın dediler. Aralarında sürtüşme olabilir. Yani bizim zaten amacımız onlarla birlikte kaynaşmaları. Yani sonuçta kavga çıkar, yani sonuçta biraz önyargı. Çünkü insanlar çok fazla önyargılı oluyorlar. Sonuçta bizim amacımız onları topluma kazandırmak. Onlarla iç içe, herkesle iç içe olmaları. Ben de her kursa; okuma-yazmasından tut kuran kursuna, el sanatları kursuna, aşçılık kursuna, dikiş kursuna... Bütün kurslarımın hepsine Romanların hepsini koyuyorum. Ama iki tane Türk, iki tane Karadenizli, iki tane Kürt... Hepsinden. Dördü bir arada diyorlar hatta. Dördü bir arada, hepsi birlikte giriyor.” (D4).

SODAM’larda kadınlara makine nakışı, el sanatları, kuaförlük, yöresel yemekler, bilgisayar, Kur’an-ı Kerim, okuma-yazma gibi çok sayıda kursla birlikte; hijyen, kadın sağlığı, aile ve çocuk bakımı, kadına yönelik şiddet gibi konularda eğitimler verilmektedir. Aynı zamanda kursiyerlerin küçük yaştaki çocuklarını getirebilmeleri ve çocuklara değerler eğitimi verilmesi için kreşler bulunmaktadır. Ancak kreşin temel amacı kadınlara kendilerini ve yeterliliklerini geliştirebilmeleri için zaman ayırmak bir başka ifadeyle çocuklarını kreşlere bırakarak SODAM’daki faaliyetlere istediği şekilde katılmalarını sağlamaktır.

SODAM projesinin ilk yıllarında kursiyer toplayabilmek amacıyla SYDV müdürleri, SYDV inceleme görevlileri ve SODAM koordinatörleri tarafından mahallelerin gezilerek kapılardan broşürler dağıtıldığı görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Kursların açılabilmesi için yeterli kursiyer sayısının sağlanması gerekmektedir. D5, kursların duyurulma sürecini şu şekilde anlatmıştır:

“Bize kursa gelip ama işte çevresinde bizim SODAM’dan bilgisi olmayan varsa... Yani çoğunluk artık duydu ama yine SODAM’ın amacının ne olduğunu, burada ne gibi hizmetler ne gibi faaliyetler olduğunu bilmeyen bayanlarımıza ulaşmak için ev ziyaretleri düzenliyoruz. Alan taraması yapıyoruz. Mahalle mahalle, kapı kapı geziyoruz. Broşürlerimizden dağıtıyoruz. Kurslarımızla ilgili bilgi veriyoruz.” (D5).

M4 ise kurs açma sürecini şöyle anlatmıştır:

“Kurs açabilmemiz için bir sınıfta en az on beş kişi şartı var. Okuma-yazma hariç. Okuma-yazmada bir kişi dahi olsa kurs açabiliyoruz. Fakat meslek edindirme kurslarımızda bir sınıfta on beş kayıtlı öğrenci şartı var Halk Eğitim’in. Sayı on iki ama biz bunu on beş olarak lanse ediyoruz ki; muhakkak arada iki üç kişi sağlık problemi yaşıyor, devamsızlık yapabiliyor. On beş tane talep gelmeden bir kursu açmıyoruz. Onu da söylüyoruz velilere. Öyle olunca bu sefer kendileri uğraşıyorlar, mahalleden eşini dostunu kursa ikna ediyor. Böylelikle bizim de işimiz kolaylaşıyor, ne yalan söyleyeyim. Kursiyer bulmamız gerekiyor aynı zamanda, bunu da bu şekilde çözdük. Bu da iyi işliyor bu sistemde. Çok memnunuz, kursiyer talebimiz her zaman mevcut. Geçen gün bir talep aldım; yün örgü kursu istiyorlar benden. Gelen altı bayanımız vardı bana. Görüştük. Sayıyı on beşe tamamlayın dedim. Romanlardı bu arada. Sayı tamamlansın kursunuzu açacağım, garantiyi ben veriyorum. Öğretmeniniz de hazır dedim.” (M4).

SODAM’larda görev alan öğretmenler, Halk Eğitim Merkezlerine bağlı çalışmaktadır. Fakat Kur’an-ı Kerim ve çocuklara değerler eğitimi veren öğretmenler Diyanet tarafından görevlendirilmektedir. Kurslara katılım için Genel Sağlık Sigortası (GSS)’ndan faydalanıyor ve okuma-yazma biliyor olmak şart koşulmaktadır. Herhangi bir kurstan faydalanmak isteyen bir kadın eğer okuma-yazma bilmiyorsa öncelikle kendisine SODAM’da okuma-yazma eğitimi verilmektedir.

Kurslar Halk Eğitim Merkezlerinde olduğu gibi modüller halinde açılmakta ve her bir kurs 3 veya 6 ay sürmektedir. Bu nedenle bir sene içerisinde farklı kursiyerlerin yararlanmasını sağlamak üzere aynı kurslar açılabilir.

Kurslara katılan kadınların “topluma kazandırılması”, meslek edindirilmesi ve sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmesi; Roman kadınların yaşadığı dönüşüm sonucu, Roman topluluklarının da dönüşerek içinde bulundukları topluma uyumu hedeflenmiştir. SODAM’ın bu genel hedefi ile ilgili K1 aşağıdaki gibi bir yaklaşımları olduğunu belirtmiştir:

“Romanların günlük hayat pratiklerinin daha disiplinli ve çalışmaya uygun hale getirilmesi” (K1).

Buradan hareketle ailede, mahallede ve Roman toplumunda gerçekleşmesi istenen değişimin kadının dönüştürülmesi üzerinden şekilleneceği düşüncesiyle hareket edilmekte olduğu söylenebilir. Bu doğrultudaki amaçlar kapsamında uygulama hedefleri mülakatların genelinde; Roman kadınların “sosyalleşmesini” ve kurslarda ürettikleri ürünleri satıp ev ekonomilerine katkıda bulunmalarını sağlamak olarak ifade edilmiştir. K8, birincil amacı şu şekilde açıklamıştır:

“Asıl amacımız işe yerleştirmek değil de daha çok dezavantajda bulunan kadınların sosyalleşmesi, meslek sahibi edinmesi, okuma-yazma bilmeyenlerin okuma- yazma öğrenmesi. Geziler düzenleyerek, işte sinemalara giderek, kültürel faaliyetlerin artması, işte erken yaşta evliliğin sakıncaları, madde bağımlılığı gibi eğitimlerinin alınması. Asıl amaç bu. Daha çok sosyalleşmeleri üzerine oluşturulmuş bir proje.” (K8).

Amaç ve hedefler arasında yoğunlukla “sosyalleşme”nin meslek edinmeden önce geldiğine dair söylemlerde bulunulmasına rağmen; saha verilerine ve gözlemlerine göre meslek edinme ve istihdam edilmenin hem SODAM’ların işleyişi hem de kursiyerlerin beklentileri açısından daha çok öne çıktığı görülmektedir.

M4, SODAM projesinin amacını aşağıdaki gibi özetlemiştir:

“Aslında çok da değişmedi. Hâlâ aynı amaç ve hedefler devam ediyor. İlk kurulduğumuzda da amacımız, kadınları topluma kazandırmak, onları ailede güçlü bir birey haline getirmek, eve maddi katkı sağlamasını sağlamak, koluna bir bilezik takmak diyeyim yani bir meslek edinmesini sağlamak... Bir işten anlar duruma getirmek, dikistir, sabundur, el becerilerini geliştirmek... Bayanlarımızı bu sayede güçlü hale getirmeyi hedefliyorduk.” (M4).

Bazı SODAM’lar İŞKUR ile ortak kurslar yürütmektedir. Bu işbirliği, Trakya bölgesinde tekstil sanayiinin yoğun olması sebebiyle özellikle makine nakışı kursları için

geçerlidir. İŞKUR destekli kurslara katılım için ayrı bir kıstas olarak kursiyerlerin muhtaçlık sınırının altında olması gerekmektedir. Çünkü bu kurslara katılan kursiyerler, kursların devam ettiği süre içerisinde aylık belirli bir miktar para almaktadır. Kurslardan mezun olduktan sonra ise İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilenler bulunmaktadır. Ayrıca kursiyerler, SODAM koordinatörlerinin veya kurs öğretmenlerinin kişisel bağlantıları yoluyla anlaştıkları işletmelere de yerleştirilebilmektedir:

Ne yapıyoruz işte restoranlarla, kuaförlerle görüşüyoruz. Bunu bazen hocalarımız aracılığıyla yapıyoruz. Kuaför sektöründe hocamız piyasayı o bilir mesela. İşte esnaf sanatkâr derneği, sanayi ticaret odasıyla hani bizim elimizde böyle yetiştirdiğimiz kızlarımız var; daha sonraki süreçte hani bitirdikten sonra stajyer olarak alabilir misiniz diyoruz.” (D7).

Ayrıca SODAM’lardan bazıları Trakya Kalkınma Ajansı ile kurslarda üretilen ürünlerin e-ticaret ile satışına ilişkin işbirliği yapmaktadır:

“Yapılan ürünlerin satışıyla ilgili bir talep oluyor yakın zamanda kursiyerlerimizin. Bununla ilgili Trakya Kalkınma Ajansı bir çalışma başlattı. İl merkezimizde bu iş başladı. Şimdi ilçemizde de ürünler tespit edilip internet üzerinden bu ürünler satışa çıkacak. Ve gelen para tamamen kursiyere verilerek, maddi gelir sağlaması imkânı doğacak. Böyle bir güzel çalışmamız var, inşallah üzerine koyup devam edeceğiz.” (M4).

Kurslarda yapılan ürünlerin farklı yollarla satışı ile de kursiyerlerin geçimine katkı sağlanmaya çalışılabilmektedir:

“SODAM olarak Facebook hesabımız var. Facebook’ta yayınlıyoruz. Facebook’ta satılıyor. Aynı zamanda internet üzerinden bir satış, valilikten satış ürünümüz oldu. Orada ayrı internet üzerinden ayrı satılıyor, Faceden (Facebook) ayrı satılıyor. Bir de ben Whatsapp durumuma koyuyorum. Whatsapp durumumda da, isteyenler yani şehir dışından isteyenler oluyor, onlara da satıyoruz.” (D4).

Araştırma sırasında ziyaret edilen her bir SODAM’dan faaliyet raporları istenmiştir. Raporlara göre SODAM’ların faaliyetleri, açılan kurslar, kursiyer sayıları ve etkinliklere ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda ve açıklamalarında mevcuttur. Fakat faaliyet raporları tek tip olmadığı için bazı SODAM’lar için paylaşılan bilgilerin diğer SODAM’larda karşılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle her bir SODAM’ın faaliyet raporunda yer alan bilgilerin konusu çok olmamakla beraber farklılaşabilmektedir. Faaliyet raporu temin edilemeyen SODAM’ların uygulamalarına ilişkin bilgiler ise görüşmelerde ve saha gözlemlerinde elde edilen bilgiler doğrultusunda sunulmaktadır.

Tablo 4.1 Tekirdağ/Süleymanpaşa SODAM Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019)

Kurs Adı	Kursiyer Sayısı
Saç Bakımı ve Yapımı Kursu	24
Okuma-Yazma Kursu (1. Kademe)	16
Dikiş Kursu	24
Takı Yapımı Kursu	21
Okuma-Yazma Kursu (1. Kademe)	16
Takı Yapımı Kursu	24
Okuma-Yazma Kursu	12
Çocuk Kur'an-ı Kerim Kursu	43
Okuma-Yazma Kursu	12
Takı Yapımı Kursu	21
Takı Yapımı Kursu	24
Deri Çiçek Yapımı	15
Okuma-Yazma Kursu	13
Saç Geçici ve Kalıcı Şekil Verme Teknikleri Kursu	42
Temel Kur'an-ı Kerim Kursu	16
Gümüş Takı İşlemciliği Kursu	19
Okuma-Yazma Kursu	15
Saç Renklendirme Kursu	25
Okuma-Yazma Kursu	14

Tekirdağ/Süleymanpaşa SODAM'ın faaliyet raporuna göre; Mayıs 2014 yılında faaliyete giren kurumdan açıldığı günden bu yana 1196 kursiyer faydalanmıştır. 2019 yılında, tabloda belirtilen kurslar haricinde; Cuma günleri yapılan Kur'an-ı Kerim etkinlikleri, kandil programları, evlilik öncesi eğitimi ve madde bağımlılığından korunma konulu eğitim programı, kahvaltı etkinliği, yeni yıl etkinliği, kurs bitimi veda eğlenceleri ve sertifika törenleri, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü etkinliği, kadına şiddete hayır konferansı, ramazan mukabelesi gibi sosyal faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Süleymanpaşa SODAM'da kreş hizmeti verilmemektedir. Hizmet binasının kreş için ayrılan bölümü, kursiyerlerin çocukları için oyun odası olarak kullanılmaktadır.

Tekirdağ/Malkara SODAM'ın faaliyet raporu bulunmamaktadır. Hizmet binasına ziyaret gerçekleştirildiğinde kurumun koordinatörünün olmadığı öğrenilmiştir. Yalnızca okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim ve dikiş kursları faaliyet göstermektedir. Kreş hizmeti de bulunmamaktadır.

Tablo 4.2 Kırklareli/Merkez SODAM-1 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019)

Kurs Adı	Kursiyer Sayısı
Kadın Tayt Badi Dikimi	15
Saç Geçici Kalıcı Şekil Verme Teknikleri (Özel Politika)	19
4-6 Yaş Değerler Eğitimi (Müftülük Huzurlu Toplum Projesi Kapsamında)	12
Kur'an-ı Kerim Kursu (Müftülük Huzurlu Toplum Projesi)	18
1. Kademe Okuma-Yazma Kursu	4
Aşçı Çırağı Kursu	12
3-6 Yaş Oyun Odası (Öğleden Sonra Grubu)	20
3-6 Yaş Oyun Odası (Sabah Grubu)	16
Kur'an-ı Kerim Kursu	18
Kur'an-ı Kerim Kursu	24
Ahşap Boyama ve Vernikleme Elemanı	15
Aşçı Çırağı Kursu	15
Kadın Üst Giysileri Dikimi Kursu (İşkur Özel Politika)	25
Şiş ve Tığ Örucülüğü ile Oyuncak Bebek Yapımı (Amigurimi) (İşkur Özel Politika)	25
3-6 Yaş Oyun Odası (Kreş)	20
4-6 Yaş Değerler Eğitimi Kursu	13
4-6 Yaş Değerler Eğitimi Kursu	12
3-6 Yaş Oyun Odası	20
1. Kademe Okuma-Yazma	5
4-6 Yaş Değerler Eğitimi Kursu	15
Kadın Tayt Badi Dikimi (Öğlen Grubu)	14
Kadın Tayt Badi Dikimi (Sabah Grubu)	15
Fön Çekimi	12
Voleybol	14
4-6 Yaş Değerler Eğitimi Kursu	17
Makrome Örgüsü (Umutlu Yarınlar Projesi Kapsamında Ürünler Satılacak)	13
Dekoratif Ahşap Süsleme (Umutlu Yarınlar Projesi Kapsamında Ürünler Satılacak)	17
4-6 Yaş Değerler Eğitimi	12
Kur'an-ı Kerim Kursu	13
3-6 Yaş Oyun Odası (Öğlen Grubu)	21
Kadın Tayt Badi Dikimi	30

Aşçı Çırağı Kursu	13
Dekoratif Ahşap Süsleme	17
Makrome Örgüsü (Umutlu Yarınlar Projesi Kapsamında Ürünler Satılacak)	14
1. Kademe Okuma-Yazma Kursu	5

Kırklareli/Merkez SODAM-1 faaliyet raporuna göre hizmet binası açıldığından bu yana toplam 99 kişi işe yerleştirilmiştir. Fakat yalnızca 54 kişi hala istihdam edildiği işe devam etmektedir. İşe yerleştirilenlerin çoğunluğu İŞKUR destekli kurslardan yararlanıp tekstil fabrikalarında istihdam edilen kursiyerlerdir. Okul ve yurtlarda hizmetli olarak işe yerleşenler, kuaförlük yapanlar ve restoranlarda aşçı yardımcılığı yapanlar da bulunmaktadır. Tabloda belirtilen kurslar haricinde 2019 yılında müftülük tarafından; doğruluk ve iyilik, Allah’a iman, aile içinde adalet, ibadet ve önemi, abdest ve gusül alınışı, 3 aylar ve fazileti, adabı maşeret ve ilahi dinletisi, islamda çocukların yeri ve ilahi dinletisi, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü Programı, Allah rızası için iyilik yapmak, nasıl çocuk yetiştirilmeli, dua vakitleri konularında seminerler verilmiştir. Aile, Sosyal Hizmetler ve Çalışma Bakanlığı ise madde bağımlılığı, erken yaşta evliliğin sakıncaları, aile bütçesi ve kaynak, aile içi ve kadına yönelik şiddet, kişisel hijyen, toplumsal cinsiyet eşitliği, ergenlik dönemi ve çocukla iletişim, finansal okur-yazarlık konularında seminerler vermiştir. Ayrıca Kırklareli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından gıda hijyeni ve gıda muhafaza yöntemleri; Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğü tarafından ise güvenli annelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, kanser taramalarının önemi seminerleri verilmiştir. Tüm bunların haricinde kahvaltı ve sinema etkinlikleri gibi faaliyetler düzenlenmiştir.

Tablo 4.3 Kırklareli/Merkez SODAM-2 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019)

Kurs Adı	Kursiyer Sayısı
Kadın Giysileri Dikim Kursu	23
Bebek Hırkası Örucülüğü	21
Keçe Aksesuarları Kursu	19
Aşçı Yardımcısı Kursu	13
Kadın Giysileri Dikim Kursu	17
Okuma-Yazma Kursu	13
Okuma-Yazma Kursu	9
Okuma-Yazma Kursu	6
3-6 Yaş Çocuk Oyun Odası Etkinlikleri	24
3-6 Yaş Çocuk Oyun Odası Etkinlikleri	12
3-6 Yaş Çocuk Oyun Odası Etkinlikleri	14

3-6 Yaş Çocuk Oyun Odası Etkinlikleri	13
Huzurlu Toplum Projesi Yetişkinler Kur'an-ı Kerim Kursu	17
Huzurlu Toplum Projesi Yetişkinler Kur'an-ı Kerim Kursu	12
Huzurlu Toplum Projesi Yetişkinler Kur'an-ı Kerim Kursu	19
Huzurlu Toplum Projesi Değerler Eğitimi (4-6 Yaş)	22
Huzurlu Toplum Projesi Değerler Eğitimi (4-6 Yaş)	22
Huzurlu Toplum Projesi Değerler Eğitimi (4-6 Yaş)	22
Keçe Aksesuarları Kursu	25
Kadın Giysileri Dikim Kursu	22
Aşçı Yardımcısı Kursu	12
Değerler Eğitimi	36
Değerler Eğitimi	17
1. Kademe Okuma-Yazma Kursu	5
2. Kademe Okuma-Yazma Kursu	5
3-6 Yaş Çocuk Giysileri Kursu	19
Huzurlu Toplum Projesi Yetişkinler Kur'an-ı Kerim Kursu	18
Huzurlu Toplum Projesi Değerler Eğitimi (4-6 Yaş)	12
Çeyiz Ürünleri Hazırlama Kursu	21
Kadın Giysileri Dikim Kursu	23
Çeyiz Ürünleri Hazırlama Kursu	20
3-6 Yaş Çocuk Oyun Odası Etkinlikleri	15
1. Kademe Okuma-Yazma Kursu	3

Kırklareli/Merkez SODAM-2 2018 yılının temmuz ayından itibaren hizmet vermeye başlamış olup; toplam 24 kursiyer işe yerleştirilmiştir. İstihdam edilenlerin çoğunluğu okullarda hizmetli olarak çalışmaktadır. Tekstil fabrikalarında istihdam edilenler ile okul ve yurtlarda hizmetli olarak istihdam edilenler de vardır.

Kırklareli/Babaeski SODAM'ın faaliyet raporu bulunmamaktadır. Hizmet binası burada da Roman mahallelerine yakın noktalarda açılmıştır. Araştırma sırasında burada okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim, sabun yapımı, dikiş ve kuaförlük kurslarının faaliyette olduğu görülmüştür. Dikiş kursu İŞKUR desteklidir. Bunun yanında kreş hizmeti de mevcut olmakla birlikte; SODAM binasında kursiyerlerin 3-6 yaş arası çocuklarına okul sonrası 1-1,5 saatlik etütler verilmektedir.

Tablo 4.4 Kırklareli/Lüleburgaz SODAM Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019)

Kurs Adı	Kursiyer Sayısı
Aşçı Çırağı (Öğlen)	14
Kadın Giysileri Dikimi (Öğlen)	16
Kadın Giysileri Dikimi (Sabah)	14
Okuma-Yazma 2. Kademe (Sabah)	7
Tutkallı Hamur Çiçek Yapma (Öğlen)	16
Dolgu Oyuncak Bebek Yapma (Sabah)	17
Tel Bebek Yapma (Sabah)	14
Keçe Aksesuarları Yapma (Öğlen)	16
Dolgu Oyuncak Bebek Yapma (Sabah)	17
Atık Kağıt ve Muhtelif Ambalajdan Aksesuar Yapma (Sabah)	16
Değerler Eğitimi (Öğlen)	12

Kırklareli/Lüleburgaz SODAM’da 2017 yılından bu yana 28 kişi tekstil ve oyuncak fabrikalarında işe yerleştirilmiştir. Ancak koordinatör tarafından, istihdam edildiği fabrikada hala işe devam edenlerin sayısının 4 olduğu belirtilmiştir. Kursiyerlerin çok sık iş değiştirdiği veya girdikleri işleri kısa sürede bıraktıklarına ilişkin bilgi verilmiştir. İşten ayrılan kursiyerlere neden bıraktıkları sorulduğunda ayrımcılık yapıldığı, ortalık işlerinin verildiği, mahalleden kimse olmadığı için molalarda yalnız olunması, gece vardiyasında çalışmak istenmemesi gibi cevaplar alınırken; fabrika yetkililerine ulaşıp çalışanın niçin işi bıraktığı sorulduğunda yanıt alınamadığı dile getirilmiştir.

Tabloda belirtilen kurslar dışında 2019 yılında; 1 Kasım Dünya Koah Günü, talasemi ve obezite, kadına yönelik şiddet, madde bağımlılığı, çocuk ihmal ve istismarı, rahim ağzı kanseri, sağlık okur-yazarlığı, kırmızı Kongo kanamalı ateşi, 3-6 yaş çocuklara psikolojik destek gibi konularda seminer ve etkinlikler de düzenlenmiştir. Faaliyet raporuna göre hizmet binasının açılmasından bu yana kreş hizmetinden toplam 121 çocuk faydalanmış olmakla beraber, bu sayı 2019 yılı için 12’dir.

Edirne/Merkez SODAM’ın faaliyet raporu bulunmamaktadır. Fakat saha araştırması sırasında elde edilen bilgilere göre; dikiş, aşçı yardımcılığı ve kuaförlük kursları faaliyet göstermektedir. Bu kursların tümünde zaman zaman İŞKUR desteği sağlanmaktadır. 3-6 yaş arası çocuklara kreş hizmeti de verilmektedir. Burada kursiyerlerin çocuklarının katılabileceği gitar, keman, drama, bale gibi kurslar da açılmaktadır. Nitekim saha araştırması sırasında keman ve drama kurslarının aktif olduğu görülmüştür.

Tablo 4.5 Çanakkale/Merkez SODAM-1 Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2019)

Kurs Adı	Kursiyer Sayısı
Kumaş Boyama Kursu	20
Taş Boyama Kursu	20
Kur'an-ı Kerim Kursu 1	19
Kur'an-ı Kerim Kursu 2	17
Okuma-Yazma Kursu	1
Ahşap Boyama Kursu 1	21
Ahşap Boyama Kursu 2	19
El Sanatları Kursu	32

Çanakkale/Merkez SODAM-1’de 2019 yılında toplam 20 çocuk kreş hizmetinden yararlanmıştır. Burada İŞKUR destekli kurslar açılmamaktadır. Tabloda görülen kurslar haricinde; temel afet bilinci semineri, kanser ve erken tanı semineri, kadınlar günü kahvaltısı ve standı, sağlıklı dişler eğitimi semineri, kreşten faydalanan çocukların 23 Nisan gösterileri, kurs bitimi belge törenleri, iftar programı, yılsonu sergisi, sağlıklı evlilik ve iletişim semineri, ergenlerde madde kullanımı semineri ve çeşitli geziler gerçekleştirilmiştir.

Çanakkale/Merkez SODAM-2’nin hizmet binası 2018 yılında açılmakla beraber; ayrı bir faaliyet raporu bulunmamaktadır. Faaliyetler Çanakkale/Merkez SODAM-1 ile bir arada gerçekleştirilmektedir.

Çanakkale/Gelibolu SODAM’ın da faaliyet raporu bulunmamaktadır. Araştırma sırasında elde edilen bilgilere göre; okuma-yazma, dikiş, takı tasarımı, kuaförlük ve cilt bakımı, üç boyutlu resim, rölyef, el nakışı ve sabun kursları faaliyet göstermektedir. Yalnızca Çanakkale/Gelibolu SODAM’da Kur’an-ı Kerim kursu bulunmamaktadır. Hizmet binasının alt katının bir kısmı spor salonuna çevrilmiştir. Ayrıca kreş hizmeti de bulunmaktadır.

4.4.1.2. Dönüşümü Sağlayan Unsurlar

SODAM kurslarında kursiyerlere verilen eğitimler göz önünde bulundurulduğunda; hane içerisinde geleneksel Türk aile yapısı ile uyumlu bir yaşamın gerçekleştirilmesinin istendiği belirtilebilir:

“Aile yapısının bozulmaması, topluma kazandırılmaları, madde bağımlılığı, erken evlilik... Eğitimler bu konularda çok önemli.” (D2).

Türk kültüründe toplumun temel yapı taşı olarak ailenin görülmesi dolayısıyla; Roman toplumundaki dönüşüm de aile içerisinde başlatılmaya çalışılmaktadır. Zira proje kapsamında

Roman toplumunun dönüşümü kadınlar üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum kadının ailenin devamını sağlamakla ve çocuğu yetiştirmekle yükümlü olduğu toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir. Roman kadınların istenilen tutum ve davranışları benimsedikten sonra hane içerisinde eş ve çocuğu da şekillendireceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Örneğin D2, SODAM'ın hane içerisine etkisini şiddet ile ilişkilendirerek şu şekilde belirtmiştir:

“Sorunlarını burada çözüyorlar. Sorunları evde bırakarak burada rahat olduğunu anlatıyorlar. Mesela hocasına anlatıyor. Hoca yol gösteriyor. Eve gidip ona göre davranıyor çocuğuna, kocasına. Bu da aile içi şiddeti önüyor.” (D2).

Burada aile içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinin, erkeğin davranışının değil kadının davranışının değiştirilmesi yoluyla sağlanmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Kadın ve çocukta yaratılmaya çalışılan değişimin evde aile yaşamına yansması sırasında erkeğin yaygın eğitim sürecine dâhil olmaması nedeniyle çatışmalar da ortaya çıkabilmektedir:

“Artık tasarım odaklı düşünmeye ihtiyacımız var ve kafaların böyle çalışması gerekiyor. Çünkü kadın tasarlayamıyor; buraya neden geldiğini anlamıyor. Buradaki bilgiyi alsa bile evde nasıl kullanabileceğini bilmiyor. Yani orada kullansa eşi diyor ki ne saçmalıyorsun diyor. Tam burada çocuğa eğilecek; nasıl yıkanacak, nasıl dış fırçalanacak vermişsin. Ee eve gidiyor yani 6-7 saat çocuk senin elinde eve gidince. Ertesi gün bir bakıyor; çocuk yine küfrediyor. Yani yıkılmış tekrardan.” (D7).

Roman toplumunda tutum, davranış ve değerler değişimi için SODAM'larda kursiyerlerin 3-6 yaş arası çocuklarına verilen kreş eğitiminin taşıdığı önemi İ1 aşağıdaki gibi anlatmaktadır:

“Şimdi Romanların bir yaşam tarzı var. Hani okuma düzeyleri düşük eğitim düzeyleri düşük. Topluma adapte edebilmek için yani şimdi kırk yaşına elli yaşına gelmiş birini artık o saatten sonra geri döndürmek çok zor. Çocukken bu eğitimi verip eşit şartlarda eğitim almasını sağlayıp sonra da okursa hayatını değiştirebileceğini, daha iyi işlerde çalışıp belki daha fazla para kazanabileceğini... Yani bu konuda çocukları ikna edebilirsek asıl fayda bu olur diye düşünüyorum. Yoksa bir çocuğun iyi eğitim alması... Yani buradaki aldığı kreşten öğrendiği hocasından vesaire bir şeylerden hayat görüşü olsa, biraz da değişse bence bir kursiyerin iş bulmasından daha kıymetli bir şey yapmış oluruz. Çünkü o çocuk da başkalarına bir şey öğretebilir diye düşünüyorum.” (İ1).

Kreş eğitiminin içeriğine ve çocuklara faydalarına dair D2 aşağıdaki hususları belirtmiştir:

“Kreş eğitiminde öz bakım becerileri, psiko-motor gelişim, sosyo-kültürel gelişim ve bilişsel gelişim sağlanmaya çalışılıyor. Çocukların eğitimi ilk burada başlıyor. İlkokula hazırlıyoruz. Mesela çocuğum çok rahat etti iyi ki gelmiş buraya diyorlar. Zaten okullarda da Roman oldukları için ayrımcılık oluyor. Öyle olunca okulu bırakıyor. Ama kreş sayesinde hazır başlıyor okula ve dışlanmıyor. Adapte oluyor. Okula devam sağlıyor. Burada eğitildiği için oradaki arkadaşlarıyla iletişimi de çok farklı oluyor.” (D2).

Kreşlerde çocuk gelişiminin sağlanması yoluyla aynı zamanda okul öncesi hazırlığın sağlandığına dair başka bir görüşmeci de aşağıdaki örneği vermiştir:

“O çocuklar, daha öncesinde yaşadıkları sıkıntılar, ilkokula başlayan çocuk anasınıfı eğitimine de katılmak istemiyor. İlkokula başlayan çocuk sınıfta durmuyor, dersi dinlemiyor, huzuru bozuyor... Böyle sıkıntılar vardı. Biz 3-6 yaş arası kreş eğitiminde en azından çocuklara eğitimler vererek okula da hazırlamış oluyoruz bir nevi. Öğretmenlerden bu çocuklar hakkında güzel dönüşler aldık. Çocuk öğretmenini dinliyor, kapıyı çalmayı öğreniyor, temizlik alışkanlığı kazanıyor ve bu sayede pozitif dönüşler alınca bizler de mutlu oluyoruz. Projenin bir artısı da bayanların yanında çocuklara da katkı sağlıyoruz.” (M4).

Kursiyerlerin çocuklarına kreş haricinde değerler eğitimi de verilerek İslam dininin öğretileri de aktarılmaktadır. Değerler eğitimi ayrı bir kurs olarak olmasa da kursiyer kadınlara hem Kur'an kurslarında hem de farklı biçimlerde verilmeye çalışılmaktadır:

“Her cuma da kadının toplumdaki yeri, nasıl yapması gerekiyor, nasıl davranması gerekiyor... Cuma vaazı, Huzurlu Toplum Projesi'nde bizim hocamız var. Hocamız onlara eğitim veriyorlar. Kur'an kursiyerlerimiz ve öğretmenimizle birlikte hep beraber namaz etkinliği yapıyoruz. Akşam namazına camiye gidiyoruz. Camide akşam namazını kılıyoruz. Sonrasında bir yerde oturup yemek yiyoruz. Yemek yedikten sonrada bir de yatsı namazını kılıyoruz hep beraber. Sonrasında çayımızı içip herkes evlerine dağılıyor. En azından bir ortamda nasıl namaz kılınması gerektiğini, nasıl yapması gerektiğini hani görerek yaparak yapıyorlar. Hani en azından daha iyi bir kaynaşma oluyor kendi aramızda. Onların da çok hoşlarına gidiyor. Geçen hafta Çarşamba yapmıştık. Şimdi bu hafta yine tekrar, her hafta mutlaka yapıyoruz.” (D4).

SODAM'larda Roman toplumunda ve kadınında yaşanması beklenen dönüşüme etki eden en önemli unsurlardan birisi kurs öğretmenleridir:

“Hoca çok önemli bir faktör. Sadece meslekle ilgili değil her konuda eğitmeye çalışıyor.” (D2).

Kursiyerler, SODAM koordinatörlerini ve öğretmenleri kendilerinden daha bilinçli ve eğitilmiş düzeyde görüp onlara saygı duydukları için günlük hayatlarında yaşadıkları sıkıntıları onlarla paylaşmaktadırlar:

“Yani nasıl aslında burada bizim bir öğretmenlikten fazla şeyimiz var. Bir psikolog havasında görüyolar bizi. Yani evde bir tartışma yaşasalar bile gelip anlatıyorlar. İşte şöyle oldu böyle oldu. Yani yorum yapmadan aslında onlara bunların ee herkese anlatılmayacağını ya da atıyorum işte daha dikkatli olmalarını... Eğer hatalıysa sen bak burada hata yapmışsın direk demiyorsun. Yani sende biraz düşün hata yapmış olabilirsin. Çünkü çok çabuk kırılıyorlar. Çok çabuk alınıyorlar. Tabii daha naif olmaya çalışıyorsunuz.” (Ö1).

Bu noktada koordinatörlerin ve öğretmenlerin bir nevi “dokunan el” görevi gördüklerini D4 aşağıdaki gibi anlatmaktadır:

“Bizim kursiyerlerimizle böyle kursiyer-yönetici ilişkimiz yok. Biz de aile tarzıyız. Yani sonuçta aile gibiyiz. Her sorunlarını gelip anlatırlar. Özel olduğu zaman odamıza gelip ayrı bir konuşuruz. Normalde de sınıflara geliriz. Sınıflarda çay molalarımız var. Çay molasında hep birlikte çayımızı içeriz, muhabbet ederiz, konuşuruz. Onlar evdeki ailelerini anlatırlar. Şöyle şunları yapmanız gerekli... Atıyorum hani bir şey olayında anlatıyorlar mesela şöyle yapıyor böyle yapıyor diye. Ama bunu senin böyle yapman lazım, öyle yapmaman gerekli... Hani kadın en başta kadın olması lazım, kadın olmadan erkek olmaz, sonuçta kadın ve erkek eşittir, hiçbir zaman erkek önde değildir... Her konuda konuşmalarımızı yapıyoruz. Konunun şeyine göre, onların anlattığı probleme göre biz konuşmamızı yapıyoruz. Ama konuşmayı da onlara akıl verir gibi de değil. Böyle aile gibi, normal sohbet yapar gibi, arkadaş gibi anlattığımız için onlara çok fazla etkili oluyor.” (D4).

Roman kadınların tutum, davranış ve algılarında yaratılmak istenen değişimin daha sağlam ve hızlı sağlanabilmesi için özellikle koordinatörlerin kursiyerlere yaklaşımı fark yaratmaktadır:

“SODAM koordinatörü... Bir kere ilk başta kendini sevdireceksin. Kesinlikle sert davranmayacaksın. Yani kızsın da kapıyı kapatacaksın, kendi kendine kızacaksın, sonra açacaksın. Kızdığın müddetçe hiçbir şekilde olmaz. Ben hep şey yapıyorum; tatlı dil. Mesela onlar bazen oyun oynuyorlar. Gidiyorum onlarla oyun oynuyorum falan filan. Böyle onlara kızsam da çok tatlı dille söylerim. Onlar kavga etseler bile arasını bulmaya çalışırım. İlk başta yapmanız gereken kendinizi sevdirmek. Ondan sonra zaten onlar diyor ki hocam senin hatırına. İşte diyorum gelin bak bu var. Hocam senin hatırına. Ya da işte kavga etmeyin hocam senin hatırına ya da işte bakın şunu yapın bu eğitimi alalım hadi birlikte hocam valla senin hatırına geliyorum... Sürekli o şekilde. Bir koordinatörün kesinlikle kendini sevdirmesi gerekiyor. Benden önceki kendini sevdirememiş hani bahsetmiştim ya olmamış diye. Uyum sağlayamamış bu bölgeye. Daha sert davranmış işte daha katı. Sonuçta burası bir ilkokul değil. Hani ben nasıl serbest bırakıyorum şey diyorum

kursa yeter ki gelin. Yani şimdi bizim kursumuz bir buçuktan dört buçuğa kadar. Ücretli kurslarda evet saatlere dikkat etmemiz gerekiyor. Ama okul öğrencisi değil bunlar sonuçta. Bir buçukta geliyorlar mesela üçte çocuklarını alıp gidiyorlar. Sıkıyoruz şey yapmıyoruz. Kendini sevdirdikten sonra bence sıkıntı yok.” (D8).

Koordinatörlerin bu anlamda pedagojik bir yaklaşımlarının olmasının da gerektiği söylenebilir. Örneğin D7, diğer SODAM’lardaki koordinatörlerden farklı olarak; kursiyerler ile aile bağlarına benzer yakınlık kurmak yerine onlarla bir birlikte öğrenme süreci geliştirmeye daha yakındır:

“Mesela hayal kurma atölyeleri yapıyoruz. Mesela ben gidiyorum -bunları biz çok amatör amatör yeni yeni başlıyoruz- işte gidiyorum evet diyorum şimdi herkes... Sen şu an direkt halk eğitim kursu için gelmiyorsun. Toplumsal kalkınmayı, aslında buraya işte gelmekle bir meslek edinmeyi, daha önceki hayatı, buraya geldikten sonra nasıl bir değişim kazandın... Bunun farkındalığını kadına kazandırmak zorundasın. Çünkü kadın bunu düşünebilecek bir algıya sahip değil. Sen bunu yapmazsan proje olarak, bu kadın sadece kursa gelip gidecek. Otomatikman bir şeye çok temas etmiş olmayacaksın.” (D7).

Koordinatörler, kursiyerlerin kararlarında da oldukça kritik bir önem taşıyabilmektedir:

“Mesela geçen yıl iki tane ücretsiz kursa bir öğrencim geliyordu. Hani kız liseyi bırakmış. Hani onu sonuçta bak canım çok zekisin, çok güzelsin, yani bunu sonuçta liseyi tekrar devam ettirebilirsin. Biraz kandırdık kızı, ailesini de kandırdık. Sonra onu imam hatip lisesine, kendisi de imam hatip lisesinde okumak istedi. Hangi liseyi okuyabilirse dedik. Sonra imam hatip. Onu aldım birlikte imam hatip müdürüyle görüştük. Okul bittiği zaman 22 yaşında olması gerekiyormuş örgün eğitim yapılabilmek için. Onu gittik öğrendik. Şartları da tutuyor. Yazdırdık. Şuanda kızımız çok başarılı bir şekilde lise bir öğrencisi. Okulumuz bitmek üzere sonuçta gayet de başarılı.” (D4).

Roman kadınların tutum ve davranışlarında sağlanmaya çalışılan dönüşümde; kurumda gerçekleştirilen sosyal etkinlik ve seminerler önemli bir yer tutmaktadır. Görüşmelerde bu konuda çoğunlukla temizlik, giyim tarzı, disiplin ve üsluba ilişkin değişimlerden söz edilmiştir:

“Neyi öğreniyorlar; bir kere nasıl konuşması gerektiğini çok iyi öğreniyorlar. Mesela dışarda kavg ediyorlar veya çok küfürlü konuşuyorlar. Argo konuşuyorlar. Ama bu kapıdan girdikleri an tamamen her şey dışarıda kalıyor. Belki dışarıda daha eğitemedik ama en azından bir kuruma girdiklerinde, bir vali veya vali yardımcısı geldiğinde nasıl davranması gerektiğini çok iyi biliyorlar. En önemlisi de bu bence. Mesela dışarıdan Aile ve Sosyal Politikalardan geliyorlar eğitim amaçlı. O kadar bilinçli sorular soruyorlar, hoş geldiniz diyorlar. Dışarıda bunları asla yapmazlar. Dışarda birbirleriyle kedi köpek gibiler. Ama kurumun içine girdikleri an tamamen biliyorlar; çünkü biz resmi bir kurumdayız bu şekilde davranmamamız gerektiğini biliyorlar. Mesela ilk zamanlar öyle değil. Mesela ilk SODAM’a yeni gelen

birisi daha böyle uyum aşamasında daha problem yaşıyoruz. Farklı konuşuyor, argo konuşuyor. İşte onunla konuşa konuşa bak böyle burada konuşmamalısın, insanları kırmamalısın veya argo kelimeler kullanmamalısın... Çocuklar burada, öğretmenler burada. Burası bir kurum diye diye alışıyorlar zamanla.” (D8).

Ancak D8, davranışlarla ilgili değişim ve dönüşümlerin kursiyerler tarafından SODAM dışındayken de uygulanmasına dair sıkıntıların olduğunu ifade etmiştir. SODAM’da öğrenilen davranışların günlük hayata yansıtılamamasının nedenini ise şöyle açıklamıştır:

“Çevreyle alakalı. Neden? Çünkü burada çok farklı birisi oluyorlar. Gayet güzel, ılımlı, güzel konuşmaya çalışan... Tamam, yüzde yüz güzel yine de konuşamazlar. Yine arada argo kelimeler de kullanıyorlar da ama en azından burada onu çabalıyorlar. Eve gittiklerinde çevresi yine aynı, kocası aynı, kayınvalidesi aynı, işte yengesi görünmesi aynı. Çıktıkları an tamamen bu devam ediyor.” (D8).

SODAM’da değişen tutum ve davranışların aile içerisinde ve mahallede tekrar eski haline dönmesi ile ilgili başka bir görüşmeci de bu durumu aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Şöyle, SODAM bayanlara yönelik bir proje olduğu için ailede bayana ulaşıyor. Ancak erkeğe ulaşma şansımız yok. Erkekler de bizde toplumda egemen ve onun sözü geçiyor. Erkek sözünü dinletiyor, bakmayın Roman bayanlarımız biraz daha konuşkandır, şeydir ama aileye girdiğinde yine erkeğin sözü geçiyor. Böyle olunca da çocuk anneden çok babadan etkileniyor ve maalesef çocuklarımızla da ilgili sıkıntılar yaşıyoruz.” (D2).

Tüm uygulamaların sonucunda esasında beklenen bütünsel bir yaşam tarzı ve tutum değişikliğidir. Mahallede bir araya gelerek dayanışma ve yardımlaşma yoluyla ve günü birlik işlerde çalışarak geçimini sağlamaya alışkın olan Roman toplumunun yaşam tarzındaki değişimin mahalle kültürü aşındırılmadan gerçekleştirilemeyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda SODAM’lara mahalle dışından gelen ve Roman olmayan kursiyerlerin alınmasına da SYDV ve koordinatörler tarafından önem gösterilmektedir. Nitekim D2 bu konuya şöyle değinmiştir:

“Toplumumuzda Romanlara karşı hep olan dışlanmayı önlemek için mahalle dışından kişiler de SODAM’da kaynaştırılıyor.” (D2).

Roman toplumunda mahalle kültürü oldukça hareketli olduğu ve iç içe yaşandığı için; Romanların mahalle yaşamından ev yaşamına geçebilecekleri koşulların sağlanması istenmektedir. Bu bakımdan hane fiziki mekân anlamında da önem taşımaktadır. Roman

kadınlar için düşünüldüğünde; “eve girmelerini” sağlama çabasının olduğu söylenebilir. SODAM’lardaki uygulamalara bakıldığında bunun sağlanması yeterli gelire veya düzenli bir işte çalışmaya bağlı düşünülmektedir. Örneğin SODAM’larda kursiyerlere edindirilen mesleklere bakıldığında; tümünün kadın işi olarak nitelendirilen ve kadının evde yaparak “hane ekonomisine ‘katkı’ sağlayabileceği” meslekler olduğu görülmektedir:

“Bayanlar gelip dikiş kursumuzda, takı tasarım kursumuzda, kuaförlük ve cilt bakımı, üç boyutlu resim rölyef kursumuzda, el nakışı kursumuzda... Gelip bir şeyler yapıp onları satmaya başladıkça, para kazanmaya başladıkça; hem kendilerine güvenleri geldi hem bir şeyler yapabildiklerinin farkına vardılar. Artık ailede benim de demeye başladılar. En azından eşlerinin eksik kalan yanını doldurmaya başladılar. Erkeklerin de güveni geldi bu sefer en azından. Hanımlar burada öğrendiklerini evde yapıp para kazanmaya başladıkça işte kendi çevrelerine satmaya başladılar. Kendileri bir şeyler yapmaya başladı. Bu sefer ee mesela evini geçindiren bayanlarımız var bizim. Geçmiş yıllarda sabun kursuna gelip tekniği öğrenip sipariş alıp dışarı yapan bayanlarımız var. Benim çok yakın bir arkadaşım vardı. Onun eşi talihsiz bir iş çıkarma olayı oldu. Tersanede çalışıyordu eşi. Eşini işten çıkardılar. Fazlalık var dediler. O da bizim buraya kurslarımıza gelmişti. Sonra kardeşinin aracılığıyla bir müşteri buldu. Buradan yaptığı ürünlere İzmir’deki işte buldukları müşteriye satmaya başladı. Bir yıl boyunca evinin geçimini yaptığı sabunlarla karşıladı. Hem eşinin teşekkürünü aldık hem kendisinin teşekkürünü aldık. Ben bu sayede ekmek yiyorum iyi ki SODAM’a geldim dedi. Ee erkekler de güvenmeye başladılar sadece burada bayanların olduğuna. Kadınları yani eğittiğimizi, onlara bir şeyler öğrettiğimizi anladılar. Eşlerini göndermede sıkıntı yaşamadık. Çoğu zaman çünkü bayan gelmek istiyordu, eşi müsaade etmiyordu. Biz eşinin evde olduğu saatte gidip izin istiyorduk. İşte bizim bu kursları broşürlerimiz var bizim broşürlerimizi gösterdik. Biz bu kursları açıyoruz. İşte ama orada erkekler vardır ben eşimin gelmesini istemiyorum... Onlara burada sadece bayanların olduğunu, bayanların hizmet ettiğini gösterdik, ispatladık. Böylelikle eşlerini göndermeye başladılar.” (D5).

SODAM projesindeki görevi, sorumluluğu ve unvanı fark etmeksizin tüm görüşmeciler Romanların çalışmayı sevmediğini ve istemediğini; günlük işler yaptıklarını ve sosyal yardımlarla yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bu nedenle Romanların çalışıp kendi kendilerine yetebilecek gelir ve refah seviyesine sahip olup sosyal yardımlara muhtaç yaşamamaları hedeflenmektedir. SODAM’larda hem koordinatörler hem de öğretmenler tarafından kursiyerlere meslek edinme ve çalışma konusunda bir bilinç aşılmanaya çalışılmaktadır. Ayrıca SODAM’a gelip mahalleden veya mahalle dışından insanlar ile birlikte bir şeyler yapmanın kadınlarda sosyalleşmeye ilişkin yarattığı algı gibi; İŞKUR destekli kurslara katılmak da onlara bir nevi çalışma tecrübesi yaşatmaktadır:

“SODAM’lar şimdi bayanlara çok faydalı oldu. Mesela hem meslek konusunda hem para kazanmak konusunda hem de kendini bir özel hissediyorlar. Mesela şu ücretsiz kurslara kendimi diyor gezmeye

gider gibi hissediyorum diyor, güne gider gibi hissediyorum diyor, burada ne güzel konuşuyoruz da diyor. Hem bir şeyler öğreniyorum diyor. Ücretli kurslarda, İŞKUR kurslarında kendini işe gidiyormuş gibi hissediyorlar. İşe gidip para kazanıyorlar.” (D4).

Fakat çalışmaya dair algının ve/veya istihdam durumunun değişmesi tek başına yetersiz kalabilmektedir:

“Mesela işe yerleştirdiklerimizle konuşmuştuk. Hocam diyorlar her şeyi alıyoruz, eşimizden para istemiyoruz. Ben diyor eşimden para istediğimde bana dayak atıyor. İşte kendim için değil çocuğum için bile istediğimde içip içip sonra gelip dayak atıyor. Ha şöyleleri de var mesela: İşe yerleştirdiğimiz kadınlardan 2-3 tanesi gitti çalışmaya. Bu sefer çalıştığı için dayak yedi. Neden? Aldığı parayı kocası istedi. Aldığında da ne yapıyor? Gidiyor içiyor veya madde alıyor. Ve kadın bıraktı mesela. 2-3 kişi işi bıraktı. Hocam diyor ben çalışıyorum, o gidiyor parayı alıyor, üstüne bir de dayak yiyorum.” (D8).

Kurslara Roman ve Roman olmayan vatandaşların bir arada katılmasının da dönüşüm üzerinde büyük etkisi vardır. Başlangıçta yalnızca Roman kadınlara yönelik hizmet veren SODAM’lardan benzer gelir grubunda bulunan Roman olmayan vatandaşlar da faydalanmaya başladıktan sonra ki etkiyi D4 şu şekilde tarif etmektedir:

“Hem Roman olmayanların Romanlara hem Romanların Roman olmayanlara karşı önyargısı vardı. Romanların mesela ilk Türkler sınıflarına girdiler, yani şimdi ilk başladığında. Türk, Kürt Karadenizli ve şey. Hocam bizi isterler mi? Biz aynı sınıfta olabilir miyiz? Niye istemesinler ki dedim. Yani sonuçta sen ben mi vardın öyle bir şey. Yok, hocam öyle demek istemedik falan böyle bir kendilerinde çekingenlik. Hani onlar onları istemeyecekmiş gibi. E sonra bizim Türkler de şimdi onlarda da aynı şekilde olduğu için onlar da bana gelip biz evden bir şeyler getirsek hani poğaça... Az önce siz de yediniz. Bir lokmadır bir poğaçadır birer tane böyle getirip onlarla daha sıcakkanlı daha şey olsun diye onlar da getirdi. Onların da daha çok hoşlarına gitti. Onlar bizi istiyorlar bizi şey ediyorlar deyip. Mesela biz diğer kursiyerlerimizle de Türk, Kürt ve Karadenizli kursiyerlerimizle onların düğünlerine hem öğretmenlerimiz hep birlikte düğünlerine katılım sağladık.” (D4).

Herhangi bir etnik kimliğe sahip olsun veya olmasın tüm kursiyerlerin ve koordinatörler ile öğretmenlerin birbirlerinin gelenekleri de dâhil birçok alanına dâhil olmasının, beraber vakit geçirmesinin önyargıları kırdığına ilişkin birçok görüşmeci yorum yapmıştır:

“Sadece Roman kadınlar ya da dar gelirli kadınlar yok. Haneye giren gelir az olmasa da çalışmayan, bir şeyler yapmak isteyen, sıkılan kadınlara da kapımızı açıyoruz. Bu insanların Romanlarla bir arada olması Roman kadınların dönüşümüne katkı sağlıyor.” (D6).

Özellikle Romanlar ve Roman olmayanlar arasında kırılan önyargıların sosyal mesafeyi azaltıcı etkisi bulunmaktadır:

“Önceden halkın içine giremiyorlardı. Türkler tarafından dışlanıyorlardı. Biz bile dışlıyorduk. Buraya gelene kadar bilmiyordum Romanları. Onlarla çalışmaya başlayınca onların da insan olduğunu farkına vardım. Toplumun önyargıyla yaklaşmasını kırdık. Romanlar da Türklere karşı önyargılıydı. Aynı ortamda bulunamayız diyorlardı. Şu an aynı sofrada yemek yiyorlar.” (D3).

Sosyal mesafenin azalmasını sağlayan bir başka unsur olarak; bazı SODAM’larda düşük gelir grubunda olmayan kadınların da kurslardan faydalanabildiğinin gözlemlendiği belirtilmelidir. Bu durumun nedeni ve etkisini M4 aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Onları biz özellikle kattık son iki üç yılda. Sabun ve dikiş sınıflarında görmüşsünüzdür ağırlıkla. Gençlerden ziyade orta yaşta kadınlarımızı alıp bu grubun içine kattık. Grup içinde kaynaşmayı sağlamaya çalışıyoruz. Sağladığımızı da düşünüyorum, çok iyi geçiniyorlar. İyi arkadaş oldular birbirleriyle. Sınıfça hareket ediyorlar, öyle gözlemliyorum. Bilgi alışverişinde bulunsunlar, sohbet etsinler birbirleriyle... Biraz daha temizlik alışkanlığına dikkat etsinler gibi. Çünkü Romanlarımızda en büyük alışkanlık, temizlik ve disiplin alışkanlığı. Bunu son 5-6 yılda mümkün olduğunca azaltmaya çalıştık ve azalttığımıza inanıyorum ben. SODAM’daki kursiyerlerimizden çok memnunuz. Hep aynı kursiyerlerimiz devam etmiyor. Arada sirkülasyonlar, değişimler oluyor... Benim bu hoşuma gidiyor, çünkü ne kadar çok bayan bu projeden faydalanırsa o kadar etkili olacağını düşünüyorum ben.” (M4).

SODAM’larda gerçekleştirilen sosyal faaliyetlerde ise Roman kadınların toplu alanlarda ve etkinliklerde sergiledikleri davranışların dönüştürülmesi de hedeflenmektedir:

“Bir de ben onlarla bir yere toplu... Mesela bir yere vali beye ya da normal bir yere gidecekler ya da bize seminere geldiklerinde mesela sigara alışkanlıkları var. Bizim sigara saatimizde var normalde; o sigara saati gelmiş bile olsa o konuşmacı varken telefonun sesini kısması gerektiğini, hani sigarayı o gittikten sonra içmek için çıkması, yanındakiyle konuşmaman gerektiğini yani pür dikkat onu dinlemeleri gerektiğini... Mesela biz geçen vali beyin eşinin katıldığı bir kahvaltı programı düzenledik. Bütün kursiyerlerimizle birlikte gittik. Hepsinin masa düzenini falan ayarladık hepsi nerede oturacağını biliyorlar. Vali beyin eşi gelmeden başlamaması gerektiğini, bak o geldiği zaman başlanacak o kalkmadan kalkmaması gerektiklerini, yemek yedikten sonra sakın hemen sigaraya falan hiç gitmeyin. Sonuçta vali beyin eşi kalktıktan sonra sigara kalkmamız gerektiğini falan onları mesela nasıl, nerde davranması gerektiğini falan çok çok güzel öğreniyorlar. O yüzden biz bilmiyorduk böyle mi yapılması gerekiyor. Tabi yani sonuçta yanınızda bir büyüğünüz varken böyle olması gerekli. Yani onların uyarısını yapıyorum.” (D4).

SODAM projesinde belirlenen amaçlar ve hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda beklenen sonuç genel olarak Roman toplumunda “uyum”u ifade eden bir dönüşümün sağlanmasıdır. Bu nedenle birincil olanın sosyal dışlanmayı önlemek değil; Romanların “kendi kendilerini içermeye tabi kılabilimleri” için bazı beceri ve yetkinliklerinin kazandırılması olduğu söylenebilir.

4.4.1.3. Başarılan Hedefler ve Geliştirilmesi Gereken Yönler

SODAM projesi kapsamında uygulanan yaygın eğitim hizmetlerinden faydalanan kursiyerlerin çoğunun geçim, meslek edinme ve istihdam konularında hayatlarında olumlu değişimler gerçekleşmektedir. Ayrıca vatandaşlık, sosyal haklardan yararlanma, kadına yönelik şiddetle mücadele, hijyen, sağlık ve çocuk bakımı konularında bilinç düzeyleri artmaktadır. Kursiyer kadınların çoğu SODAM’ın öğrenme ve sosyalleşme konusunda kendilerine kazandırdıklarını sıklıkla vurgulamıştır.

SODAM’lar dar gelir grubundan dezavantajlı gruplar için Halk Eğitim Merkezlerinden daha işlevseldir. Çünkü damgalanan ve dışlanan bir etnik kimliğe mensup kadınlar Halk Eğitim Merkezlerinde de dışlayıcı muamele ile karşılaşabilmektedirler. Ayrıca Halk Eğitim Merkezlerinde kurslarda kullanılan malzemelerin maliyeti kursiyerler tarafından karşılanmaktadır. SODAM’larda bu harcamalar SYDV’ndan sağlanan bütçeden karşılanmaktadır. SODAM’ın özellikle Roman kadınlar için neden diğer yaygın eğitim kurumlarından ayrı bir şekilde var olması gerektiğini görüşmecilerden birisi şöyle anlatmaktadır:

“Çünkü Halk Eğitim Merkezinde de kurslar var ama halk eğitim merkezine gittikleri zaman... Halk Eğitim Merkezi çok geniş kapsamlı bir kurum işte orada malzemeni kendin tedarik ediyorsun, işte dikiş makinanı kendin götürüyorsun, nakış makinanı kendin götürüyorsun... Tüm malzemeleri kendin alıyorsun. Bu onlar için ayrıca bir külfet. O giderleri karşılayamazlar. Yaptıramazlar da. El emeğinin parası paha biçilemez zaten. Bir de oradaki insanlar... Emekli olanlar da var, işte Gelibolu’nun zenginlerinden kursa gidenler de var. Onlar orada dışlandıklarını, ikinci sınıf insan muamelesi gördüklerini hissediyorlar. O yüzden gitmiyorlar. Biz ilk zamanlar Halk Eğitim olmadığımızı, farklı bir kurum olduğumuzu insanlara anlatana kadar, ilk sergimizi yapana kadar zaten çok sıkıntı çektik. Yani kursiyer sayımız bu kadar değildi bizim. Yaptıklarımızı göstererek bizim kursiyer sayımız genişledi. Çünkü başka bir yere gittiğinde dışlanacağını biliyor. İşte; ayy bu Romanlar da böyle bak ben bununla aynı ortamda bulunmak istemiyorum... Çünkü insanların onlara bakış açısı çok farklı.” (D5).

Fakat kursiyerlerin SODAM’da aldıkları kurslar sonucunda verilen sertifikalar özellikle kuaförlük gibi işlerde yeterli değildir. SODAM’da mesleği öğrendikten sonra Halk Eğitim Merkezi’nde sınava girerek çıraklık belgelerini almaları gerekmektedir.

Projenin yönetim ve idaresinde sorumlu olan görüşmeciler tarafından özellikle tutum ve davranışlarda beklenen değişimin somutlaşması için SODAM’ların ve burada verilen yaygın eğitim hizmetlerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bunun nedeni ise genellikle Romanların “kapalı ve düzensiz” mahalle yaşamlarına bağlanmıştır. Evlilik, eğitim, çalışma, suç, temizlik gibi konularda Romanların alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını değiştirmenin çok zor olduğu belirtilmiştir:

“Yaşadıkları belli bir kabuk, belli bir çerçeve var. İnsanoğlunun... Bizler için de öyle değil mi? Değişim gerçekten zor her insan için. Yani karakersiz her zaman karakersizdir, ahlâklı da her zaman ahlâklıdır. Çıktığı bir kabuktan değişik bir yaşam şekline bürünmesi kolay olmuyor. Başarı var, başarı yüksek değil sadece.” (M5).

Bazı görüşmeciler ise söz konusu “zorluğun” nedenini kültürel olarak bile nitelendirmemiş; genetik faktörlerin etkili olduğunu ve bu nedenle yaşam tarzlarının değiştirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu noktada SYDV müdürleri ve koordinatörlerin Roman etnik kimliğine ilişkin bakış açılarının oldukça mühim olduğu düşünülmektedir.

SODAM projesinde belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için koordinatörlerin kursiyerler ile iletişiminin öneminden bir önceki kategori başlığında söz edilmektedir. Koordinatörlerin tümü hizmet binalarında hem idare hem de eğitim süreçlerini planlamakta ve yönetmektedir. Fakat projede dezavantajlı olarak tanımlanan bir gruba yönelik yetişkin eğitiminin uygulanması söz konusu olmasına rağmen; herhangi bir pedagojik yaklaşımın bulunmadığı gözlemlenmiştir. Koordinatörlerin SODAM’larda daha çok birer “anne” rolü üstlendikleri düşünülebilir. Zira kursiyerler ile aralarındaki ilişki gözlemlendiğinde aile bağına benzer bir bağ kurarak onlara “geleneksel Türk ailesinin devamlılığını sağlayan anne ve/veya eş” rol modeli oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir. Koordinatör ve öğretmenlerin kursiyerlerle arasındaki arkadaşlığa dayalı danışmanlık ilişkisinin; bir psikolojik yardım ve öğüt vererek yönlendirme davranışına dönüştüğü gözlemlenmiştir. Özellikle dezavantajlı bir grup söz konusu olduğunda bu durumun tehlike yaratabileceği düşünülmektedir. Çünkü kursiyerler; koordinatör ve öğretmenlere saygı duyduğu ve onları hemen her konuda yetkin gördüğü için öğüt ve tavsiyelere uymaya yatkınlardır. Nitekim bu ilişki sonucunda özel hayatında davranış değişikliğinde bulunan kursiyerler görüşmelerde bunları belirtmişlerdir. Bu denli ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bir dezavantajlı grubun profesyonel olmayan biçimlerde önemli

konularda bilinçsizce yönlendirilmesinin yanlış olduğu ve kursiyerlerin hayatında ciddi olumsuzluklara yol açabileceği düşünülmektedir. Bazı SODAM'lara Aile, Sosyal Hizmetler ve Çalışma Bakanlığı'ndan düzenli aralıklarla sosyolog ve psikologlar gelerek seminerler vermektedir. Ancak psikolog desteğinin sürekli ve gerektiğinde kişiye özel olmasının bu sorunu çözebileceği düşünülmekle birlikte; bazı koordinatörler tarafından bunun bir ihtiyaç olduğu da dile getirilmiştir:

“Bir tane sosyolog olabilir, psikolog olabilir. İşte şiddet gördüğünde bize başvurabilir. Yani hani çünkü onlar böyle çarşıya gidip, ben şiddet gördüm gideyim bir Aile Sosyal Politikalara veya bir savcılığa şikâyet edeyim olayları çok fazla yok. Çekiniyorlar, korkuyorlar. Hani onların daha böyle ayakta kalabilmeleri için buraya daha farklı sosyolog, psikolog daha böyle her sıkıntısında yardım edebileceğimiz, daha böyle birkaç tane eleman olsa bence çok güzel olur. Sadece kurs olarak olmasın yani. Romanların her türlü ihtiyacını veya kafasındaki soru işaretini giderecek bir kurum olabilir. Daha da güzel olur.” (D8).

SODAM'larda gerçekleştirilen yaygın eğitim faaliyetlerinin büyük oranda kursiyerlerin ihtiyaçlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Projenin başlangıcında gözden kaçırılan noktalar olsa da; ihtiyaca göre sonradan revize edilebilmektedir. Örneğin hizmet binaları başlangıçtan itibaren Roman mahallelerine yakın mevkilerde açılmıştır. Bu da kursiyerlerin kent çeperindeki yerleşim yerlerinden ulaşımında yaşanacak sıkıntıları engellemiş ve ulaşım maliyeti yaratmamıştır. Fakat kursiyerlerin çocuklarını okula götürme, öğle aralarında onların yanında olma ve yemek yedirme, okul çıkışında alma gibi sorumlulukları göz ardı edilmiştir. Bu problemin çözümü için daha sonra SODAM'ların kurs saatleri okul saatlerine göre düzenlemiş ve yeni kurulan SODAM'lar mahallelerdeki okullara yakın yerlere kurulmuştur. Örneğin araştırmanın gerçekleştirildiği illerden birinde açılan ikinci SODAM hizmet binası, Roman mahallesindeki ilkokulun bahçesine kurulmuştur. Burada kursiyerlere aşçılık kursu açılmış ve kursta yapılan yemekler kursiyerlerin çocuklarına öğle yemeği sağlamak için okula verilmiştir.

Bunun haricinde, düşünilemeyen bazı unsurlar da olabilmektedir. Örneğin SODAM'lardan birinde kursiyerlerin faydalanabilmesi için açılan spor salonu ihtiyaca yönelik bir mekân değildir. Yoksul hanelerde ve kişilerde beslenme genellikle düzensiz ve karbonhidrat ağırlıklıdır. Roman kadınlar kilo ve bundan kaynaklanan başka sağlık problemleri yaşayabilmektedir. Fakat bu sağlık problemlerini sporla çözebilmeleri veya sporu bir alışkanlık haline getirebilmeleri için öncelikle beslenme düzenlerinin ve diyetlerinin değişmesi gerekmektedir. Bunun için de düzenli beslenmeyi sağlayabilecek bir gelirlerinin olması gerekmektedir. Bu konuyu görüşmecilerden birisi aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Biz alan taramalarına, ev ziyaretlerine gittiğimizde bize insanlar şöyle bir şey söylediler: ‘Bizim karnımız doycak ki spor yapacağız. Biz daha spor yapacak durumda değiliz’. Biz de aşağıdaki malzemelerimiz alındı ziyan olmasın ee orayı da boş bırakmayalım değerlendirelim diye -bakanlıktan denetlemeye gelmişlerdi bizi- iznini alarak diğer vatandaşlarımıza açtık. İşte faaliyetlerde de kaynaştırmak için bunu yapabilirsiniz dediler. Şu an onları kaynaştırabilmek için de normal alıyoruz ama Roman vatandaşlarımızdan da spora gelenler var.” (D5).

SODAM’lar kurulduğundan bu yana kurs ve kursiyer sayısını fazlaca genişleten merkezler bulunmaktadır. Ancak buralarda hizmet binasının fiziki koşulları yetersiz kalabilmektedir. Daha fazla talep olmasına rağmen yer olmadığı için kurs açamayan SODAM’lar bulunmaktadır. Bazı SYDV’ları bu sorunu ikinci veya üçüncü bir hizmet binası açarak çözmüştür. Hatta ikinci ve üçüncü merkezler de genellikle aynı il içerisindeki farklı Roman mahallelerinin yakınlarında kurulmuştur.

SYDV müdürleri ve SODAM koordinatörlerinin çoğu açılış sürecinde kursiyer bulma konusunda sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir. Sonradan mahalleler gezilerek Roman kadınlara duyuru yapılmıştır. Fakat çoğu kadın eşinin destek vermemesi nedeniyle tereddütte kalmıştır. SYDV görevlileri bahse konu hanelere ev ziyareti yaparak eşleri ikna etmeye çalışmışlardır. Kurslara katılım arttıkça kadınlar çevrelerindeki kişileri de getirmeye başlamış ve kursiyer sıkıntısı zamanla çözülmüştür. Ancak her SODAM yeterince aktif değildir. Bazılarında SYDV müdürlerinin ve koordinatörlerin ilgi ve özeninde eksiklik olduğu söylenebilir. Kuruluşundan bu yana SODAM’ın amaçlarına ulaşabilmesi ve faaliyetlerin yürütülebilmesi için yapılması gerekenler ihmal edilmiştir. Bu nedenle hala kursiyer sayısı ve kurs çeşitliliği konularında problem yaşayan SODAM’lar vardır.

İŞKUR destekli kurslar uygulamaya konulduğunda ise; bu kurslara katılan kursiyerlere belli bir miktar maddi destek sağlanması nedeniyle kursiyerlerin diğer kurslara ilgisi azalmıştır. Bazı SODAM’lar bu sorunun çözülmesi için İŞKUR destekli kurslara katılmak için diğer kurslardan en az birine bir dönem gitmiş olma şartı koymuştur. Bazıları ise İŞKUR destekli kursları sonradan kaldırmıştır.

SODAM’larda kreş hizmetinin bulunması, kadınların çocuk bakımı sebebiyle kurslara katılamama probleminin önüne geçilmesi için önem arz etmektedir. Ancak kursiyerlerin katıldığı kursların süreleri 3-6 ay arasında olurken, kreşlerin 1,5 aylık modüller halinde olması problemin çözümüne ket vurmaktadır. Kreş hizmetinden herkesin yararlanabilmesi için bir çocuğun peş peşe iki modüle kayıt yaptırması yasaklanmıştır. Bu durumda annenin kursu devam ederken çocuğun kreşten faydalanabilme süresi bitmektedir. Dolayısıyla kursu sertifikasını almadan yarıda bırakmak zorunda kalan kursiyerler olabilmektedir.

SODAM'lerden birisinde bu sorun çocuklara drama, gitar, keman, bale gibi ekstra kurslar açılarak çözülmüştür.

Araştırma kapsamında ziyaret edilen SODAM'lerden birinde koordinatör bulunmadığı tespit edilmiştir. Koordinatörler SODAM'ların işleyişi ve işlevselliği açısından kilit bir rol oynamaktadır. Niçin bir koordinatör olmadığı sorulduğunda şu yanıt alınmıştır:

“İhtiyaç yok biz hallediyoruz. İhtiyaç olsa zaten koyulur biri başına. Vakıftaki arkadaşlarımız ilgileniyor. Halk Eğitimden gelip kursları veren öğretmenlerimiz de çok ilgili öğrencilerle, vakıftaki arkadaşlarımızla da sürekli iletişim halindeler. Bir şeye ihtiyaç olursa söylüyorlar hallediyoruz.” (İ1).

Her bir SODAM'ın faaliyetlerine devam etmesine her sene İl Mütevelli Heyeti tarafından yeniden karar verilmektedir. Bu durum SYDV müdürlerinin ve SODAM koordinatörlerinin bir sonraki senenin planlamasını yapma noktasında zorluk yaşamasına neden olmaktadır:

“Vallahi işte, 2020 yılının projesi Aralık ayında belli olacak. İnşallah çıkar. Yani devamı anlamında, temennimiz bu. Yıllık onaylanıyor, belirsizlikler de iyi olmuyor. En azından onaylar iki yıllık olursa, ileriye de görürsün. İki yılın sonunda aralık ayında yine fon kuruluna girsin, bir sonraki yıl belli olsun ama birer yıllık biraz zaman zaman sıkıntı oluyor bize. Alımlardan tutun zamanlamasına kadar.” (M5).

SODAM'lar aktivite düzeylerine göre bütçe sorunu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Yıllık bütçesi SYDV fonundan 250 bin lira olarak sağlanmaktadır. Fakat özellikle malzeme ve teçhizat gerekliliği daha fazla olan kursların yoğun olduğu veya kurs ile kursiyer sayısının fazla olduğu SODAM'lar için bütçe yetersiz kalmaktadır. Ayrıca bütçenin SODAM'ın ihtiyaçları doğrultusunda kullanılması için her sene başında teklif vererek ihaleye girilmesi gerekmektedir. Bu durum da sene içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanamamasına neden olabilmektedir:

“Sadece şöyle bir sıkıntı yaşadık, kurulduğumuz 2014 yılından beri her yıl Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Sosyal Yardımlar Müdürlüğü'nden bir proje ödeneği alıyoruz. Bu da hiç değişmedi, yani 2014 yılında ne ise 2019 yılında da aynı ödeneği alıyoruz. Burada tek eksiğimiz, yani bizden kaynaklanmayan ama düzeltilebilecek tek şeyi biz dile getirdik. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Proje Dairesi'ne talebimizi ilettik. Artık ödeneğin yetersiz kalmasından dolayı Kasım ve Aralık aylarında zorlandık. Kurslara temlik malzemesi alımında yetersiz kalıyoruz. Belki kursiyerler de dile getirmiştir. Böyle bir derdimiz var projeye ilgili. Onun haricinde güzel devam ediyor.” (M4).

Bazı SODAM'lara ise bütçe yetmediğinde SYDV bütçesinden ekstra kaynak sağlandığı öğrenilmiştir:

“Şöyle diyeyim, temrinlikler çok tutuyor. Her şeye malum yüzde kırk kadar zam geldi. Gelen 250 bin yetmiyor. Biz SODAM’ı 350 binden aşağı kapatamıyoruz. Tüm personel, kira ve temrinlik giderleri dâhil en az bir 100 bin lira fon kurulunun artış yapması gerekiyor. Kendi paramızdan biraz katkı sağlamaya çalışıyoruz.” (M5).

Öte yandan sağlanan bütçeyi neredeyse hiç kullanmayan SODAM’lar da bulunmaktadır. Örneğin SODAM’lardan birinde yalnızca okuma-yazma, Kur’an-ı Kerim ve dikiş kursları bulunmaktadır. Bunlardan harcama gerektiren tek kurs dikiş kursudur. Fakat kursiyerler malzemeleri kendilerinin aldığına dair ifadelerde bulunmuştur. Koordinatör ve temizlik görevlisi olmadığı için personel ücreti de bir maliyet unsuru değildir. Hizmet binasında ısınmayı sağlayan bir sistemin de bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu merkezin harcamaları elektrik, su gibi temel giderlerden oluşmaktadır. Bu konuda başka bir ildeki SYDV müdürü neden harcama yapılmadığına ilişkin aşağıdaki ifadeleri belirtmiştir:

“Diğer yerlerde gördüğümüz eksikler şöyle; yani şimdi basit örnekler de verebilirim normal örnek de verebilirim. Bazı vakıf müdürü arkadaşımız şunu yapmış iki tane SODAM bölgesinde ona rast geldim. Sırf ben parayı harcamıyorum diyerek -biri ildi diğeri ilçeydi- gelen 250 bin lirayı harcamıyorum diyerek yerelden, bazı esnaflardan katkı alarak SODAM’ı sürdürmeye çalışmış. Bu örneğin, çok basit bir örnek; kursiyerlere karton bardakta çay veriyor. Belki komik gelebilir ama sen o kursiyere değer vermediğini gösteriyorsun böyle yaparak. Biz de gittik kaymakamın eşi de vardı. Biz de karton bardakta çay içtik. Bu sadece bir örnek. Oraya gelen kişiyi toplumdan soyutlatmak isteyip bir şeyler katmak istiyorsun ya sunduğun ortamda da hissettirmen lazım. Aldığın koltuk takımından çay bardağına, oda kokusundan giyinişine kadar geldiği zaman bir değer gördüğünü hissettirmen lazım ona. Karton bardakta her yerde içiyor. Bu birinci örnekti. Sınıflarda ikinci el malzemelerin alındığını gördük bazı yerlerde. Hayır, yeni ve güzel malzemelerle eğitim sunacaksın. Bunları söyleyebilirim yani diğer yerlerden gördüğüm farklara dair. Bizde galoş makinesinden tut, masaj makinesine kadar her türlü imkân var kısmadık yani.” (M5).

Bunun üzerine SODAM’ın bütçesine ve yapılan harcamalara ilişkin denetleme yapıp yapılmadığı sorulmuş ve şu cevap alınmıştır:

“Bütçe bakanlıktan geliyor, normal teftiş zamanı beş veya on yılda bir rutin teftişlerimiz var. Her yıl nereye harcandı diye yok ama sadece yıl içerisinde üç defa hangi konularda harcama yaptığımıza dair bir tablo gönderiyoruz. Ama harcamanın nasıl yapıldığı, nasıl denetlendiği o bizim iç işleyişimizle ilgili. Müfettiş de geldiğinde denetleyebiliyor. Harcanmadığında vakıfta kalmıyor işte, katkısı olmuyor vakfa. Ankara’dan istememiş oluyorsun fondan, genel müdürlükten. Vakfin diğer amaçlarında kullanma imkânın olsa tamam böyle bir film uygula ya da böyle bir iş yap. Ama vakfa kalan bir para değil, senin kasanda bir fakire de çeviremiyorsun onu. Fiziki ortam çok önemli. Zaten evinde ezik Roman vatandaşı, gittiği sosyal projede de olur olmadık bir ortama sokarsan bunu neredede değişiklik diyecek. Bizler de öyle değil

miyiz? Yeni bir yere gittiğimizde, fiziki şartları güzel bir yere gittiğimizde değer verildiğini ya da iyi bir yere geldiğini hissediyorsun. Onu hissettirmen lazım ona.” (M5).

Buradan hareketle, SODAM’ların verimliliği konusunda bürokratik etkenler de belirleyici olabilmektedir. Sosyal politikanın ilgilendiği dezavantajlı ve bu kadar kırılgan bir kesime yönelik gerçekleştirilen başarılı veya başarısız herhangi bir uygulamanın siyasi ve bürokratik maksatlara konu olması ise oldukça sorunlu bir durum teşkil etmektedir.

4.4.2. Roman Kadınların Sosyal İçerilmesi

Bu kısımda kursiyer kadınlar ile yapılan anketlerden elde edilen nicel veriler ve yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakatlardan elde edilen nitel veriler bir arada sunulmaktadır.

Anket çalışmasına katılan kursiyerlerin demografik bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 4.6 Anket Çalışmasına Katılan Kursiyerlerin Demografik Bilgileri

Yaş Grupları		
	Frekans	%
<i>30 yaş ve altı</i>	127	32,6
<i>31- 50 yaş arası</i>	176	45,1
<i>51 ve üstü yaş</i>	87	22,3
<i>Total</i>	390	100,0
Eğitim Durumu		
	Frekans	%
<i>Okur yazar değil</i>	18	4,6
<i>Okur yazar</i>	40	10,3
<i>İlkokul mezunu</i>	123	31,5
<i>Ortaokul mezunu</i>	87	22,3
<i>Lise mezunu</i>	86	22,1
<i>Ön lisans</i>	20	5,1
<i>Lisans</i>	15	3,8
<i>Lisans üstü</i>	1	,3
<i>Total</i>	390	100,0
Medeni Durum		
	Frekans	%
<i>Evli</i>	287	73,6

Tablo 4.6 Anket Çalışmasına Katılan Kursiyerlerin Demografik Bilgileri

<i>Bekar</i>	103	26,4
<i>Total</i>	390	100,0
Çocuk Sayısı		
	Frekans	%
<i>Yok</i>	76	19,5
<i>1- 2</i>	223	57,2
<i>3- 4</i>	85	21,8
<i>5- 6</i>	6	1,5
<i>Total</i>	390	100,0

Yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılan kursiyerlerin demografik bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 4.7 Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Mülakat Yapılan Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Görüşmeciler	Mülakatın gerçekleştirildiği SODAM	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı
G1	Edirne	38	İlkokul	Bekâr (Boşanmış)	1
G2	Tekirdağ	17	Ortaokul	Bekâr	-
G3	Edirne	43	İlkokul	Evli (Ayrı yaşıyor)	2
G4	Tekirdağ	50	İlkokul	Evli	3
G5	Çanakkale	37	İlkokul	Evli	2
G6	Kırklareli	36	-	Evli	3
G7	Tekirdağ	33	-	Evli	4
G8	Çanakkale	39	İlkokul	Evli	2
G9	Çanakkale	35	-	Evli	2
G10	Kırklareli	27	-	Evli	2
G11	Kırklareli	27	Ortaokul	Evli	2
G12	Çanakkale	25	Ortaokul	Evli	2
G13	Edirne	27	Lise	Bekâr	-
G14	Kırklareli	17	Ortaokul	Bekâr	-
G15	Kırklareli	23	-	Evli	1
G16	Tekirdağ	24	Ortaokul	Evli	2
G17	Tekirdağ	45	-	Evli	2

Tablo 4.7 Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Mülakat Yapılan Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

G18	Çanakkale	65	İlkokul	Bekâr (Eşi vefat etmiş)	4
G19	Kırklareli	48	Lise	Evli	3
G20	Çanakkale	46	Ortaokul	Evli	3
G21	Kırklareli	43	-	Evli	2
G22	Çanakkale	41	Lisans	Bekâr	-
G23	Çanakkale	51	İlkokul	Evli	3
G24	Kırklareli	40	İlkokul	Evli	4
G25	Çanakkale	38	İlkokul	Bekâr (Boşanmış)	2
G26	Kırklareli	49	Lise	Evli	2
G27	Tekirdağ	38	-	Evli	2
G28	Çanakkale	70	İlkokul	Bekâr (Eşi vefat etmiş)	2
G29	Çanakkale	52	İlkokul	Evli	1
G30	Edirne	38	-	Evli	3
G31	Kırklareli	23	Ortaokul	Evli	-
G32	Çanakkale	71	-	Bekâr (Eşi vefat etmiş)	2
G33	Edirne	29	-	Evli	2
G34	Kırklareli	60	-	Bekâr (Eşi vefat etmiş)	2
G35	Kırklareli	27	Ortaokul	Evli	1
G36	Çanakkale	53	İlkokul	Evli	1
G37	Kırklareli	19	Ortaokul	Bekâr	-
G38	Çanakkale	40	İlkokul	Evli	3
G39	Kırklareli	30	Ortaokul	Evli	3
G40	Çanakkale	28	İlkokul	Evli (Eşi ceza evinde)	3
G41	Tekirdağ	16	Ortaokul	Bekâr	-
G42	Kırklareli	31	-	Evli	1

Analizin bu aşamasında veriler; “Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durum”, “Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe” ve “SODAM’ın Etkileri” olmak üzere yine üç kategoride bir araya getirilmektedir. “Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durum” kategorisinde “Kültür”, “Geçim, Meslek ve Yaşam Koşulları” ve “Eğitim ve Çalışma Algısı” alt kategorileri bulunmaktadır. “Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe” kategorisinde “Roman Olma ve Ayrımcılık Algısı”, “Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma” ve

“Mahalle Yaşamı ve Mekânsal Dışlanma” alt kategorileri oluşturulmuştur. “SODAM’ın Etkileri” kategorisi ise “SODAM’ın Kursiyerler İçin Önemi ve Yeri”, “Geçim ve İstihdam Durumunda Değişim”, “Tutum ve Davranışlarda Dönüşüm” ve “SODAM’ı Değerlendirme ve Öneriler” olmak üzere 4 alt kategori kapsamaktadır.

4.4.2.1. Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durum

Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durum kapsamında elde edilen nicel ve nitel veriler “Kültür”, “Geçim, Meslek ve Yaşam Koşulları” ve “Eğitim ve Çalışma Algısı” olmak üzere üç kategoride analiz edilmektedir.

4.4.2.1.1. Kültür

Türkiye’de yaşayan Roman toplulukların kültürel yaşamları genellikle eğitim, aile/evlilik ve çalışma ekseninde betimlenmektedir. Günümüzde göçebe topluluk olmaktan büyük oranda sıyrılmış olan Romanların, kültürel özelliklerinin de bu doğrultuda yerleşik hayata adapte olduğu söylenebilir. Yer değiştirme günümüzde büyük oranda evlilik sonucu veya iş bulma amacıyla gerçekleşmektedir. Araştırmanın nicel kısmına katılan 390 kişi arasından 175’i bulunduğu şehre sonradan geldiğini belirtmiştir. Bunların 52’si iş bulma ve 72’si evlilik nedeniyle göç etmiştir. 28 katılımcı ise akrabalık ilişkileri aracılığıyla göç ettiğini; geri kalanlar ise güvenlik, sağlık, eğitim ve sosyal olanaklar sebebiyle geldiğini ifade etmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere göre, akrabalık ilişkileri aracılığıyla göç edenlerin de bu ilişkileri kullanarak iş bulmak üzere göç ettikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında mülakat yapılan Roman kadınların büyük çoğunluğu ilkokul veya ortaokul mezunudur. Okula hiç gitmemiş ya da ilkokul terk olanlar da bulunmaktadır. Lise mezunu olmak ise az karşılaşılan eğitim durumudur. Kursiyerler arasında yalnızca bir kişi lisans mezunudur. Eğitimde hiç yer alamama veya eğitimi terk etmenin nedenlerinin genel olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir. Bazı görüşmeciler kendilerinin okula devam etmek istemediğini, bazıları da ailelerinin izin vermediğini belirtmiştir. Kendi tercihleri doğrultusunda eğitimini yarıda bırakanların çoğu; o zamanlar yaşları küçük olduğu için okulun önemini anlayamamış olduklarını ve bıraktıkları için pişman olduklarını dile getirmiştir. Öte yandan eğitimini yarıda bırakanların çoğu erken yaşta kaçarak evlenmişlerdir. Ailelerinin okula gitmelerine izin vermediğini söyleyen görüşmeciler ise bu durumun nedenleri arasında maddi imkânların yetersiz kalması, kardeş sayısının çok olması ve ailelerinin (genellikle babalarının) kadınların okula gitmemesi gerektiğini düşünmesini saymışlardır. Örneğin maddi zorluklar nedeniyle ilkokuldan sonra eğitim hayatına devam etmeyen G3, neden okulu bıraktığı sorulduğunda aşağıdaki cevabı vermiştir:

“İlkokula devam edemedim ben. İlkokuldan çıktım, karnemi aldım. Beşinci sınıftan çıktım, karnemi aldım. O zaman benim zamanımda böyle zorunluluk yoktu. Hani beşe kadar gitti, ortaokul ya da liseyi sen istersen okuyordun istemesen okumuyordun. Birleşmemiştii o zaman daha. O yüzden beşe kadar gittim. O zamanlar tabii böyle bir yardım da yoktu okuyanlara, bizim zamanımızda. E annem tek kaldı. Babam öldü. Karnemi gördü, 15 gün sonra babam vefat etti. O yüzden ortaokulu, liseyi okuyamadım.” (G3).

Liseye geçmeden eğitimi yarıda bırakan bir diğer görüşmeci ise ailesinin eğitime bakış açısı sorulduğunda aşağıdaki yanıtı vermiştir:

“Ailemin iyiydi. Özellikle babam çok iyi bakıyordu. Oku kızım. Hani derslerimi de iyi çalışıyordum. Sonra bizim aşağıda bir anadolu lisesi vardı. Bir kızın yaptığı bir cahillikten dolayı, bebek sahibi oldu daha lisedeyken, babamların gözünü çok korkuttu. Beni bu sefer... Okuma, göndermem, sen istesen de göndermem... Ben dedim imam hatibe gideceğim, imam hatipte okuyacağım. Bu şekilde. Onlar yine onu da istemediler bu şekilde. Gözleri korktu diyeyim bir ana baba olarak. Haklı da. Bu şekilde okumam yani kaldı. Ama isteseydim, üsteseydim okurdum. Benim ailem öyle kötü bir insan değil. Abim de öyle diyordu. Ben diyor evimi de satarım başımdan yine seni okuturum. Oku. Ben okumadım diyor, çok büyük aptallık yaptım. O da beşten terk. Ben sekizi bitirdim, çok okudum.” (G16).

Okulu terk etmenin öne çıkan bir diğer nedeni ise kadınların küçük yaşta ailedeki çocuk, hasta, yaşlı bakımını üstlenmek zorunda kalmaları ve/ veya ailenin maddi yükünü hafifletmek için ev içi işlerin ya da aile işlerinin sorumluluklarını yüklenmeleridir. Örneğin görüşmecilerden biri eğitimine neden devam etmediğine ilişkin aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Neden devam etmedim? Annem terziydi. Bana ihtiyacı vardı. Evde onunla birlikte dikiş diktim. Yani geçim. Babam rahatsızdı, gözleri görmüyordu onun da o zaman. Annem dikiş dikiyordu, terziilik yapıyordu. Ben de ona yardım etmek zorundaydım.” (G4).

Eğitimini herhangi bir nedenle yarıda bırakan kadınların geneli sonradan okula devam etmek istediklerini; ancak artık evli ve/ veya çocuklu oldukları için bunun mümkün olmadığını söylemiştir. Nitekim görüşmecilerden G5, ortaokulda okulu bırakma ve sonradan tamamlamaya çalışma süreçlerini şu şekilde anlatmıştır:

“Okumak, eğitim benim için yani güzel yani keşke şu an ki aklım olmuş olsaydı... Daha doğrusu şöyle söyleyeyim; benim o zaman evlenmeden önceki aile yapımla, 12, 13 veya 14 yaşlarındayken... Bizim şartlarımız müsait değildi bunlara. Köyde yaşıyorduk zaten okuma imkânım olmadı benim asla. Ondan sonra işte dışarıdan okumayı istedim, ona da izin vermedi ailem. Sonra açık öğretimden yazıldım ben

ortaokulu bitirmek için. Ona da işte fırsat bulup gidemedim. İşte çoluk oldu çocuk oldu falan. İşte evlilik falan oldu.” (G5).

G36 ise eğitim hayatından dışlanma sürecini aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir:

“Ne mezunusunuz? İlkokul mezunuyum. Neden? O da insan bende insanım. Ben neden okumadım. Niye okutmamışlar? Okutmamışlar ki okuyamadım. Ama demek ki o zaman artık aileler bunu gereksiz mi görüyordu, yoksa maddi durum muydu? Neydi bilmiyorum. Şimdiki olanaklar da o zaman yoktu tabii. Mesela şimdi devletimiz okutuyor, burslar veriyorlar. Kaymakamlıklardan yardım alınıyor. O zaman öyle bir şey yoktu. Altı kardeşiz, dört kız kardeşiz biz. İkimiz okuryazarlık biliyoruz. İşte birisi orada oturuyor. Okuma yazma bilmiyor.” (G36).

Bir başka görüşmeci ise Romanların eğitime bakış açısının ve okulu terk etme davranışının değiştiğine ilişkin düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Mesela Roman deyince akla ne biliyim müzisyen geliyor veya işte ayakkabıcı gibi geliyor. Aslında Romanlar şimdi kendilerini ne biliyim hani okumaya falan verdi. Artık onlar da büyük yerlere girebiliyorlar. Biraz ilerikinden ee geçmiş zamandan daha iyi. Yani şimdiki gençler biraz daha iyi. Önceden mesela bir yerde girip çalışmayı kesinlikle istemiyorlardı.” (G20).

Ancak G20, kendi çocuklarının da okumadığını ve çalışmak istemediğini belirtmiş; nedeni sorulduğunda ise aşağıdaki yanıtı vermiştir:

“Ya bir yere bağlı kalmak zor geliyor herhalde. Yani işte okusam ne olacak gibi. Bilmiyorum.” (G20).

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların çoğu evli olmakla birlikte, boşanan ya da ayrı yaşayanlar da bulunmaktadır. Boşanma ve ayrı yaşama nedenleri geçim sıkıntısı, hane içi geçimsizlik, alkol/uyuşturucu olarak farklılaşmaktadır:

“Ya o biraz çalışmayı sevmiyor. O yüzden. Çalışmayı sevmiyor. E içkisi vardı. O yüzden anlaşılmadık. Yani içip içip eve geliyordu. Psikoloji mi kalır insanda yani. O yüzden ayrıldım. Şiddet yoktu ama ee sarhoş birinin eve her gün sarhoş gelmesi biraz insanın her türlü yönden psikolojini... Psikoloji bırakmıyor, evde huzur bırakmıyor. O yüzden.” (G3).

Romanlar arasında erken yaşta (18 ve altı) evliliğin sık görüldüğü söylenebilir. Görüşmeciler arasında da erken yaşta evlenenler oldukça fazladır. G2, ablasının erken yaşta evlilik sürecini şu şekilde anlatmıştır:

“Bizim mahallede, belki biliyorsunuzdur siz de yani, küçük yaşıta sizi nişanlıyorlar. Birkaç sene sonra da düğün oluyor. Ablamı on beş yaşında nişanladılar. On yedi yaşında düğünü oldu. Anne baba rızasıyla nikâh oldu. Yani ablama hep şey dediler yani istemiyorsan bu evliliği yani bırak evlenme gibi. Babam aynı şekilde ablama da çok oku oku diye zorladı ama ablam okumayı tercih etmedi yani evlenmeyi tercih etti.” (G2).

Evlilik genellikle “kocaya kaçarak” gerçekleşen bir süreç olarak tarif edilmiştir. Örneğin G39, erken evlilik ve kaçarak evlenme ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“Yani yanlış bir şey çocuk yaşıta evlenmek. Ama bizim burada zorlama yok. Bununla evleneceksin diye bir şey yok. Kız kendi istiyor, seviyor, gidiyor. Veya verme mesela, kaçıyor kız. Bizim burada öyle bir şey var” (G39).

18 yaş altı evliliklerde aile rızası gerektiği için; ailesinin razı olmadığı durumda evlenmek istediği kişiye tekrar tekrar kaçtığını belirten görüşmeciler bulunmaktadır:

“Ben eşimle severek isteyerek istedim. Altı defa kaçtım ben eşime. On dört yaşında kaçmaya başladım. On yedim bitmişti işte yani, evlendik.” (G21).

Kadınların birçoğu lise çağında kaçarak ya da hamile kaldığı için evlenmiştir. Görüşmecilerden G35 erken evlenmesine yol açan koşulları ve bu nedenle yaşadığı sorunları aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Annem sokakta kaldı ameliyat geçirdi. Ben kayınvalidemi tanıdım, eşimi tanıdım. Bana dediler ki bizim burada baba akı geçiyor. Yani başlık parası geçiyor bizim burada. Annem dedi ki ben dedi başlık parası almayacağım bana bir arsa alın, ev alın bana, ben de size kızı vereceğim. Tamam mı? Tamam. Annem bana sordu istiyor musun dedi. İyi dedim istiyorum dedim. Eşime baktım uyuşturucu kullanmaz, dayağı yok. Sakin adam. İyi dedim olur anne dedim sakin bu dedim ben bununla geçinirim. Sen beni bunlara ver, bunlar sana ev alsın dedim. Söz oldu nişan oldu ev alınmadı. Hiçbir şey alınmadı ama o arada ben hamile kaldım. E dışardan okula devam ediyordum ben sözlendiğimde. E ben hamile kalınca ben okulu bitirdim. Bıraktım. Annemin arsa falan alınmadı. E hamile de kaldım. Nasıl geri döneyim. Sonra benim oğlum öldü zaten. Sonra ben buna gebe kaldım. Ben hamile kalınca mecbur kaldım evlenmeye onunla. Sonra evlendik. O kadar sevgim yoktu. İstemedik bilmiyorum, ayrıldık. Dört sene kadar ben kadın sığınma evinde kaldım. Bir burada kaldım, Kavaklıda var bir tane. Bir de Tekirdağ’da kaldım ben. Çoğunu Tekirdağ’da geçirdim. Benim gidecek yerim yoktu bide eşim çocukla beni tehdit ediyordu. Hani senin olduğu kadar benim de oğlum, işte bende kalsın, hayır bende kalsın. Sonra karakola gittik biz. Emniyete. Yani emniyettekiler dedi ne babasından alıp sana verebiliriz ne senden alıp çünkü şiddet yok bir şey yok. İkimiz de çocuğu çok seviyoruz hani el bebek gül bebek bakılıyor. O ağlıyor çocuk için, ben ağlıyorum çocuk için. Sonra ben... Gidecek yerim yoktu benim. Hani dedim ya annemle babamla hiç görüşmüyorum diye. Gidecek

yerim olmadığı için emniyete başvurdum ben. Bir tane ablam var. Engelli kızı var, on iki yaşında engelli kızı var. Ablamın üstüne asla gidemem. Bir yaşında oğlu var. Hani ablamın da bir oda içinde, gidemem. Kardeşim var, evli. Ona da gidemem. Sonra oğlum büyüdü buraya geldim. E çocuk yolda babasını gördü. Benim babam kim falan deyince hani ben de benim gibi olmasın tanısın diye senin baban bak karşıda dedim ben. O da gördü, gitti sarıldı babasına koşa koşa kucığına. Mecbur gene barıştım. Çocuk vardı çünkü gene barıştım. Ha şu an iyiyim, çok iyiyim şu anda. Sevdim eşimi nedense, sonradan sevdim. Çok boşanma mahkemesi açtık biz. İki kere üç kere açtık boşanamadık. Bir türlü kısmet olmadı hiç boşanamadık. Şu anda aynı evde yaşıyoruz. Aşağı yukarı bir üç buçuk dört seneyi tamamladık şu anda, aynı evdeyiz.” (G35).

Ayrıca erken evlilik nedenleri arasında, ailenin geçim sıkıntısı yaşaması da yer alabilmektedir. Örneğin G3, ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar yüzünden gerçekleştirdiği evliliğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Ben 12 yaşındaydım babam öldü. Yeni okuldan çıktım, beşinci sınıftan çıktım, babam vefat etti. Ondan sonra annem orda tek kalınca buraya... Benim ninem, dedem mesela burada oturuyordu. Annem zaten buradan gitmiş oraya gelin olarak. O yüzden annem de oradan buraya geldi, ailesinin yanına. İşte beraber buraya geldik. Ondan sonra tabii annem evlenmek zorunda kaldı. Başkasıyla evlendi. Sonra ben on altı yaşında ee geçinemedi işte... Diğer evlendiği kişi beni istemedi, on altı yaşında da beni verdi. Ben 16 yaşında evlendim, annemin vermesiyle. Yani kendi isteğimle değil. İstemiyordum. İşte babam diyordu biz annenle kaldık öyle zor şartlarda. Ben de gitmek zorunda kaldım öyle.” (G3).

Görüşmecilerden G6 ise, erken yaşta evlenmiş olması konusundaki düşünceleri sorulduğunda şu şekilde yanıt vermiştir:

“O zaman ne hissettim? Yani hiçbir şey hissedemiyorsun ki. Yani nasıl? Ya, çocuksun ya, evlilik tam olarak ne demek olduğunu bilmiyorsun. Yirmi yıl oldu mesela. Şimdiki gibi değil mesela. Şimdi teknoloji çok fazla gelişmiş. Ama internet yok, televizyon yok, sevgili yok, hayat yok, gezme yok, bir şey yok yani. Bir şey bilmiyorsun ki hani. Bir şey bilmediğim için de hiçbir şey hissedemiyorum. Hani bir şey bilmiyorum.” (G6).

Evlilik konusunda çoğu görüşmeci geriye dönme şansı olsaydı daha geç evlenmeyi tercih edeceğini söylemiştir. Bu dileğin nedenleri arasında evliliği veya eşlerini istememeleri yer almamaktadır. Daha ziyade, evlenmeden önce hem eşinin hem kendisinin bir meslek edinmiş olması ve dolayısıyla da çocukları ile kendilerinin daha iyi şartlarda yaşama şanslarını artırma ihtimalleri üzerinden pişmanlıklarını dile getirmişlerdir:

“Şimdiki kafama göre olsa kaçmazdım. Onunla bir zemin hazırlardım, birbirimizi destekler, çalışırdık. Ne bileyim bayağı bir nişanlı falan gibi dururdum, sözlü gibi. Daha böyle güzel bir şeyler. İlk önce alt yapı hazırlardım sonra evlenirdim. Ama yine eşimle evlenirdim.” (G21).

Kadınlar aile yaşamından ve evliliklerinden söz ederken genelde sahip oldukları sorumluluklar üzerinden düşüncelerini belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin Roman topluluklarında hane içerisinde belirgin şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Kadınların hepsi evlenmeden önce de sonra da ailede ev işlerini ve bakım hizmetlerini üstlenmişlerdir. Çoğunlukla geniş aile biçiminde akrabaları ile yaşıyor olmaları ise bu yükü oldukça ağır seviyelere çıkarmaktadır. Ev içi sorumlulukların paylaşımı ancak hanede yaşayan diğer kadınlar ile gerçekleştirilmektedir. Roman topluluklarında erkek rolleri, gerçekleştirilmesi bakımından Türkiye’de gözlemlenen toplumsal cinsiyet rollerinden farklılaşabilmektedir. Evin maddi geçimini sağlamak yine erkeğin rolü olarak algılanırken; baba, koca veya evlat statüsündeki erkekler çoğunlukla iş bulamamakta veya düzenli çalışmayı istememektedir. Görüşmecilerden biri boşanmak üzere olduğu eşinin çalışmak istememesini ve bundan dolayı yaşadıkları sıkıntıları aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Neyse biz evlendik, bir yuva kurduk ve kiradayız. Çalışman gerekiyor. O tamam dedi fakat seçici davrandı. Yani ben başkasının emri altında çalışmam, bana kimse emir veremez, köle gibi kullanıyorlar insanları diyerek. Yani işe girmiş olsa bile bir ay bile sürmüyor. Devamlı bir iş değiştiriyordu ve biz... Bu sebeplerden dolayı ne oldu? Maddi sıkıntı yaşamaya başladık. Kira ödememiz gerekiyor ve ödeyemiyoruz. Belirli ihtiyaçlarımızı karşılayamıyoruz. Hep sağdan ve soldan talep ediyordu işte: Benim bu ihtiyacım var ve giderilmesi gerekiyor... Eli ayağı tutuyor yani çalışabilir fakat yapmıyordu. Yani dışarıdan gelen yardımlar ona daha cazip geliyordu ve ben bu durumu istemiyordum. Bir başkasından yardım almak kimse istemez sonuçta. Hadi hastalığın olmuş olsa, devlet zaten bu konuda gereken desteği veriyor. Kayınvalidemle yaşamak zorunda kaldım eşim çalışmadığı için ve biz devamlı hep böyle kayınvalidemle sorun yaşıyoruz kiraya çıkıyoruz. Bu sefer olmuyor, kayınvalidemle tekrar birleşiyoruz. Altı sene hep böyle oldu.” (G40).

G31 ise Romanların ve bilhassa Roman erkeklerin çalışmak istememesine dair aşağıdakileri belirtmiştir:

“Herhalde ee bizim Romanlarımız şeyi seviyor; böyle hep para olsun ceplerinde. Aylık işi sevmiyorlar herhalde. Çünkü çoğu öyle. Benim eşim de öyle. Emir altına girmek istemiyorlar. Devamlı ceplerinde paraları sigaraları olsun, onları istiyorlar. Öyle yani. Aylık bir işe girdiler mi zorluk çekeceklerini düşünüyorlar. Aslında yok öyle bir şey ama öyle düşünüyorlar. Mesela işte tartışıyoruz gel diyorum beraber gidelim karı koca bir yerde çalışalım. Aylık askeri ücret çalışsan aylık evin içine 4 milyar para

girecek. İstemiyor. Ee mesela yazın altı ay kendi işini yapıyor, kışın işte canı isterse fabrikaya geliyor benimle çalışıyor, ondan sonra yaz geldi mi yine çıkıyor. Ya düzenli bir hayat yok. Yok yani.” (G31).

Dolayısıyla kadınlar evin geçimi ile ilgili sorumlulukları da çocuklarına bakabilmek amacıyla üstlenebilmektedir. Evdeki sorumluluklarını bir başkasına devredemeyen kadınlar; gününbirlik temizlik işlerine gitmekte ya da evde dikiş ve/ veya takı yapımı gibi işler yaparak haneye gelir sağlamaya çalışmaktadır. Birçok görüşmeci eşlerinin alkol, uyuşturucu bağımlılıkları ve kahveye gitme alışkanlıkları olduğunu; bu yüzden de iş bulamadıklarını veya çalışmak istemediklerini belirtmiştir. Buna rağmen kocaları izin vermediği için çalışamayan kadınlar da vardır. Kadınlar üstlendiklerini söyledikleri bu ekstra yükü mücadele etmeye çalışırken mahalle içerisinde birbirleriyle dayanışma ilişkisi kurabilmektedir. Yakınlık kurdukları komşuları ile yemeklerini paylaşabildiklerini ve bazen çok küçük miktarlarda borç alıp verebildiklerini dile getirmişlerdir.

Aile içerisinde geçimsizlik ve kadına yönelik şiddete de sık rastlanmaktadır. Görüşme yapılan birçok kadın şiddet görüp görmediğine dair soru sorulduğunda alakasız cevaplar vererek cevap vermekten kaçınmışlardır. SODAM koordinatörlerinin çoğu da, kadınların görüşme sırasında söylemekten çekinmiş olabileceğini düşünerek aile içi şiddetin çok yaygın olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Bazı görüşmeciler ise şiddet gördüğünü anlatmıştır:

“Yani çok öyle var gücüyle değil de ufak tefek vurmaları vardı. Genelde eşyaları falan kırıyordu. Eşyaya zarar veriyordu. Beni hiçbir yere salmıyordu. Çocuklar evde. Sosyal bir hayat yok...” (G40).

Şiddetin gerçekleşme biçiminden söz ederken bunu bir rutin olarak betimlemişlerdir. Görüşmecilerden birisi maruz kaldığı şiddete ve bununla başa çıkma biçimine ilişkin aşağıdakileri ifade etmiştir:

“Tartıştığımız falan oluyor eşimle ama çok çok eski yıllardan cahillikten yani. Elbet bir iki şeyini yedim onun, zıngıltısını, ama çok aşırısına da gitmedik yani. Şimdi hemen boşanma işleri, benim için yalan onlar. Yani elbet her karı kocanın ağzından kötü laflar çıktığı olmuştur. Eşine. Hani bu sade benimle değil. Elbet karı koca aralarında bir şey yaşamışlardır, şiddet. Çok şiddet olanları da gördüm ama çocuklarım var deyip çok oturan kişiler de oldu. Her hafta biz kavga... Amaan benim eşim böyle yapsa ben hemen boşarım deyip de olmuyor işte. Neden olmuyor? Mesela atıyorum ben eşime bir lafta kızıp da hemen nasıl da boşayacağım onu? Şimdi ben eşime kızdığım zaman atıyorum annelere gidiyorum. Aa oğluma bakıyorum; anneee biz eve gidelim, anne ne olursun ben babamı çok seviyorum, anneciğim ne olursun babamı bırakma... 4 buçuk yaşında çocuk. Ne oluyor? Psikolojikmen de çocuğu şey yapıyor aslında. Ama eve gittim mi babacığım annemle sakın kavga yapmayın, annemi hiç bırakma emi babacım, biz seni çok seviyoruz annecim babacım... Çocuklarım böyle. Yani evlat hatırı diyorlar ya inan ki buna evlat hatırı var

yani. Yani eş seçmek kadın olsun erkek olsun; kavun değil ya hani koklayasın derler. Ama gerçekten de atıyorum iki üç evlilik yaptın, belki sana gerçek yüzünü göstermeyecek o. Evlendikten sonra gösterip ayrıldığın zamanlar yani... Yani atıyorum iki evlilik yaptın ikinciye boşan. Üçüncüye yaptın üçüncüde de kötü laf duydun onda da boşan. Biz seda sayan mıyız ayol? Yani..." (G30).

Fiziksel, sözlü ve psikolojik şiddetin Roman kadınlar için alışılmış bir biçim aldığı söylenebilir. Maruz kaldıkları şiddetin nedenlerini ise çoğunlukla alkol ve uyuşturucu kullanımı ile geçim sıkıntısı gibi durumlara bağlamaktadırlar.

4.4.2.1.2. Yaşam Koşulları, Geçim ve Meslek

Türkiye'deki Roman toplulukları çoğunlukla "Roman Mahallesi" olarak damgalanmış getto mahallelerde yaşamaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcılardan bir kısmı gecekonduda bir kısmı da apartman dairesinde ikamet etmektedir.

Tablo 4.8 İkamet Yerinin Tipi ve Kime Ait Olduğu

İkamet Yerinin Tipi		
	Frekans	%
Gecekonduda	155	39,7
Apartment Dairesi	235	60,3
Total	390	100
İkamet Edilen Yer Kime Ait		
	Frekans	%
Başkasına	149	38,2
Bize/Bana	241	61,8
Total	390	100

Gecekonduda ikamet eden görüşmecilerin çoğu diğer aile üyeleri ve akrabaları ile birlikte yaşamaktadır. Kendilerinin veya eşlerinin ailesinin ikamet ettiği gecekondunun bahçesine ekledikleri odalarda yaşayan görüşmeciler bulunmaktadır:

"Kirada oturuyorduk, çok kiralarda gezdik. Evsizliğimiz parasızlığımız vardı. Çocuklar büyümeye başladı, ihtiyaçlar büyümeye başladı. Sonra gittik kaynatamda... Kaynatam da çok yaşlandı böyle onların da bakılmaya ihtiyacı vardı. Sonra oraya yaptık bir oda. Sonra kaynatam öldü bir zaman sonra. Kaynatamı da geçen sene kaybettik. Sonra işte yavaş yavaş bir oda daha ekledik yanına. Hani çocuklarımızdan dedik yatmak için ayrı bir odamız olsun. İlk başta bir oda, bir mutfak, bir banyo yapmıştık. Sonra onun yanına bir oda daha ekledik. Öyle." (G21).

Evinin yaşamak için uygunluğu sorulduğunda uygun değil cevabını veren G29, nedeni sorulduğunda aşağıdaki gibi yanıt vermiştir:

“Neden? Bir kere mutfagım yok. Bir kere banyom yok. Affedersin kapı arkasında banyo yapıyorum. Böyle bir şey. Bir odam var. Bide küçük şöyle bir önünde indirmesi var. Bahçeli bir ev. Mesela evin düzelmesini istiyorum. Keşke evimi yaptırabilecek bir gücüm olsa. Hani bir banyom, bir mutfagım olsa.” (G29).

Apartman dairesinde yaşayanların çoğu, daha önce gecekonduda yaşarken, kentsel dönüşüm ile inşa edilen TOKİ binalarında ev sahibi veya kiracı olmuşlardır. TOKİ’lerde ev sahibi olanlar evlerin parasını taksit ile aylık olarak ödemektedirler. Kiralar ve taksitler, görüşmecilerin belirttiğine göre, evin büyüklüğü ve oda sayısına bağlı olarak 400-600 TL arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmecilerden bazıları taksit ya da kiralarını ödemekte zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir:

“Kredi ödemiyoruz böyle işte taksit yaptılar bize. Zaman geliyor onu bile veremiyoruz deyim. Evet onu bile veremiyoruz yani aidatlarımızı veremiyoruz. Yani gelirimiz olmadı mı ne evimizin kirasını verebiliyoruz ne aidatımızı verebiliyoruz yani.” (G27).

Tablo 4.9 Evlerin Fiziki Koşulları

	Evet		Hayır		Total	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Tuvalet evin içindedir.	367	94,1	23	5,9	390	100,0
Evde içme suyu vardır.	370	94,9	20	5,1	390	100,0
Evde kanalizasyon sistemi vardır.	384	98,5	6	1,5	390	100,0
Ev ailem için yeterli büyüklüktedir.	314	80,5	76	19,5	390	100,0
Ev sağlıklı bir yaşam için uygundur.	353	90,5	37	9,5	390	100,0
Evde ihtiyacımız olan beyaz eşyalar vardır.	358	91,8	32	8,2	390	100,0
Evde İnternet vardır.	255	65,4	135	34,6	390	100,0

Derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilere göre yukarıdaki tabloda yer alan yargılara evet cevabını veren görüşmecilerin genelinin TOKİ’lerde ya da apartman dairesinde, hayır cevabı verenlerin ise çoğunun gecekonduda ikamet ettikleri söylenebilir. Yaşam alanlarının fiziki koşullarından bahsederken geçmişle bugünü de karşılaştıran G16 aşağıdakileri dile getirmiştir:

“Yani gerçekten hiç kimsenin evi çok dört dörtlük değil. Tabii bahçesi şu kadar bir yer olan bile var hani bu alan kadar. Eski olan var. Evinde daha buzdolabı olmayan insanlar var. Hani bizim elimizin tersiyle itip ama onların sahip olamadığı. Bugüne kadar çadırda yaşayan insanlar vardı. Bu TOKİ olmadan şu ışıkların orada çadırda yaşayan vardı. Sırf devlet görsün diye adam aldı kendini, üstelik engelliydi iki bacağı da yoktu adamın, ne yapabilir o adam? Hadi sen ben çalışabiliriz yine. O ne yapsın? Çadırını oraya kurdu, devlet buna yine de hiçbir şekilde el atmadı. O adam orda kışımı bile geçirdi yani. Ondan sonra bu konutlar oldu zaten. Çoğu insan ev sahibi oldu.” (G16).

Görüşmecilerden çoğu sosyal yardımlara ihtiyaç duymakta ve SYDV tarafından sağlanan çeşitli yardımlardan yararlanmaktadır.

Tablo 4.10 Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu

	Yararlanıyorum		Yararlanamıyorum		İhtiyacım Yok		Total	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Gıda yardımları	34	8,7	105	26,9	251	64,4	390	100,0
Barınma yardımları	16	4,1	80	20,5	294	75,4	390	100,0
Sosyal Konut Projesi	13	3,3	84	21,5	293	75,1	390	100,0
Yakacak yardımı	74	19,0	52	13,3	264	67,7	390	100,0
Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar	14	3,6	46	11,8	330	84,6	390	100,0
Muhtaç asker ailelerine yönelik yardımlar	6	1,5	46	11,8	338	86,7	390	100,0
Öksüz ve yetim yardımı	8	2,1	54	13,8	328	84,1	390	100,0
Doğum yardımı	16	4,1	48	12,3	326	83,6	390	100,0
Eğitim materyali yardımı	15	3,8	60	15,4	315	80,8	390	100,0
Şartlı eğitim yardımı	13	3,3	57	14,6	320	82,1	390	100,0

Tablo 4.10 Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu

	Yararlanıyorum		Yararlanamıyorum		İhtiyacım Yok		Total	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Öğle yemeği yardımı	11	2,8	60	15,4	319	81,8	390	100,0
Ücretsiz kitap yardımı ¹	14	3,6	57	14,6	319	81,8	390	100,0
Öğrenci barınma, iaşe, taşıma yardımı	6	1,5	62	15,9	322	82,6	390	100,0
Engelli öğrencilerin taşınması yardımı	9	2,3	48	12,3	333	85,4	390	100,0
Yurt yardımı	4	1,0	52	13,3	334	85,6	390	100,0
Yaşlılık yardımı	7	1,8	55	14,1	328	84,1	390	100,0
Engelli yardımları	15	3,8	47	12,1	328	84,1	390	100,0
Engelli ihtiyaç yardımları	13	3,3	47	12,1	330	84,6	390	100,0
GSS yardımı	12	3,1	56	14,4	322	82,6	390	100,0
GSS katılım payı ödemesi	7	1,8	53	13,6	330	84,6	390	100,0

Derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilere göre görüşmecilerin faydalandıkları sosyal yardımlar yetersiz kalmaktadır. Çoğu kişi yakacak yardımı almakta olduğunu; ancak verilen kömür miktarının azaltıldığını ve kışı çıkaramadıklarını belirtmiştir:

“Vakıftan kömür veriyorlar. Biz de odun alıyoruz böyle çuval çuval, iki üç çuval bittikçe. Onlarla ısınıyoruz. Geçen seneydi seksen tane kömür vermişler. Bu sene otuz tane verdiler. Kömürlerimiz bitti bile kaldı evde dört beş çuval işte. Yani o da çok yakmıyoruz ki sobayı bir ayı bitirelim diye. Bir ay oldu sobamı kurduğum, o da bitmek üzere. Beş altı güne kadar kömürüm de bitiyor.” (G21).

İhtiyaç duydukları halde sosyal yardımlardan yararlanamadığını belirten katılımcılara derinlemesine mülakatlarda bu durumun nedeni sorulduğunda eşinin veya çocuğunun sigortalı

¹ Ücretsiz kitap yardımı Türkiye’de ilköğretim seviyesinde okuyan tüm öğrenciler için merkezi bütçeden yapılmaktadır. Dolayısıyla ücretsiz kitap yardımı özel bir yardım türü değildir. Soru formunda yer almasının iki temel nedeni vardır. Bunlardan ilki yardım kalemi olarak açıklanan resmi istatistiklerde yer alması ikincisi ise araştırmaya katılan gözlem birimlerinin konu hakkındaki farkındalıklarının ortaya çıkarılmasıdır.

olması, evlerinin tapusunun olmaması, hanede emekli olması gibi sebepler sunmuşlardır. Bazı görüşmeciler sosyal yardımlardan faydalanabilme kriterlerini eleştirmiştir:

“Mesela çok ihtiyacım var sobalı evde oturuyorum, çok ihtiyacım var. Belirli bir gelirim yok faydalanmak istiyorum ama faydalanamıyoruz. Gençmişiz. Ee çocuğumuz yok diye mesela evde bir gelir sınırı varmış o gelir sınırını biz aşıyormuşuz. Aslında öyle bir şey yok. Yani öyle.” (G31).

Türkiye’de ihtiyaç sahiplerinin sosyal yardımlardan yararlanabilmesi için, başvuranın yaşadığı hane içinde sigortalı kişinin olmaması ve kişi başına düşen gelirin asgari ücretin üçte birini (701,32 TL) geçmemesi gerekmektedir. Görüşmeciler arasında gelir testi nedeniyle sosyal yardımlardan faydalanamayan ancak buna rağmen geçimini sağlayamayanlar bulunmaktadır. Barınma, ısınma, beslenme ve çocukların okul ihtiyaçları gibi birçok masraf nedeniyle, evde asgari ücret geliri olan bir kişi olsa da bir ayı çıkarmakta zorluk yaşadığını belirten katılımcılar vardır. Öte yandan gecekonduda ikamet edenlerin bir kısmının tapusu olmadığı için yine yardımlardan yararlanamamaktadırlar.

Türkiye sosyal yardım sisteminde başvuru için gerekli resmi kriterler haricinde SYDV’nda inisiyatif kullanıldığına dair de görüşmecilerden elde edilen veriler mevcuttur. Örneğin gecekonduda yaşayan, eşi cezaevinde olan ve üç çocuğu olduğu için çalışmadığını belirten G40 başvuru süreçlerinde yaşadığı bu tür sıkıntıları aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Oğlumun biraz sorunları var. Geri. Yani diğer yaşlılarına göre daha geri. Zihinsel engeli yok sadece beş buçuk yaşında olmasına rağmen diğer çocuklara kıyasladığımızda daha zor algılayan birisi, zor konuşan birisi. Öyle. Ondan sadece bir beş yüz TL yardım alıyorum. Engelli aylığı. Ekonomik destek için Çanakkale’ye başvurdum. Ee daha öncesinde ben eşim cezaevine girdiğinde direkt İstanbul’a gittim yani durum böyle ben ekonomik destek almak istiyordum dedim. Ve bunlar bana bir senelik ekonomik destek bağladılar. Altı yüz otuz TL kadar bir şey... O aylığı bağladıktan sonra ben Gelibolu’ya geldim. Ama ben oradan bir sene boyunca almaya başladım o yardımı. Fakat Çanakkale’ye başvurduğumda o yardım devam etmedi, reddedildi. Dediler ki sen annene yakın bir yerde yaşıyorsun. Annen baban sana yardım edebilir. Ee bir de eşim terörden yargılandığı için şu an pek de yardımcı olmak istemiyorlar açıkçası. Yani İstanbul’un sistemiyle Çanakkale’nin sistemi farklı diyerekten yardım edilmedi. Sadece bir kereliğine dair bana bir para verildi. O kadar. Yani şu an sadece beş yüz TL para var. Üç yüz TL kiram. Ee kiram... Elektriğimin bir kısmını devlet karşılıyor fakat bu ay iki yüz elli TL geldi. E su falan, yiyecek. E mecburen annenin babanın evinde yemek zorundasın. Çünkü beş yüz TL yeterli bir para değil. Çocukların ikisi. Biri ana sınıfına gidiyor. Diğeri birinci sınıfa başladı. Masrafları çoğaldı. Ee eşimin ailesinden destek almıyorum. Aslında var olan yardımların bana yapılmasını istiyorum. Sonuçta bazı haklarım var. Bu haklarımı biliyorum aslında ben. İstanbul’da bunu çok güzel bir şekilde yapıyorlar. Ben engelli aylığı alıyordum, oğlumdan para alıyordum. Bakıcılık parası ve birçok aylık alıyordum ve ayrıyeten de bana farklı destekler de veriyorlardı. Market yardımı, gıda yardımı, bayramlarda beş yüz TL kadar miktarda bir

yardım ediyorlardı. Fakat ben bu Gelibolu'ya geldiğimde bu yardımların hepsi kesildi. Sadece çok böyle... bir dilekçe veriyorum ya o dilekçem reddediliyor benim. Tekrardan iki üç tane, ısrar edersem eğer biri baskı uygularsa ancak yardım alabiliyorum ben. Bu da o zaman ihtiyacım olan şeyi karşılamıyor. Mesela o zaman ödemem gereken bir para var. Elektriğimi ödemem gerekiyor mesela benim. Yarın kesilecek ödemezsem. Ama şu an hala kurumda. Kabul edecek mi etmeyecek mi o durum var. Her şekilde yani ben mağdur oluyorum.” (G40).

G40'ın bahsettiği üzere başvurusu üzerine SYDV'den eşinin terörden yargılanıyor olması, ailesine yakın yerde yaşaması ve onlardan yardım alabilecek olması gibi nedenlerle dilekçesi reddedilmiştir. Ayrıca “eğer birisi baskı uygularsa ancak yardım alabiliyorum ben” ifadesi kurumlarda ayırım ve torpilin olduğunu göstermektedir.

Başka bir görüşmeci ise yakın zamanda kadın sığınma evinden çıktığını ve kimlik bilgileri ile adresinin (kadın sığınma evleri güvenlik politikası nedeniyle) hala görünür olmaması nedeniyle SYDV'na yardımlardan faydalanmak için başvuramadığını belirtmiştir:

“Yok, hiçbir yardımdan yararlanmıyorum benim adresim yok. Ben kadın sığınma evinde kaldım. Benim tüm kimlik bilgilerim kapalı. Hani mesela ben nüfus müdürlüğüne, hastaneye çıkamıyorum. Kimlik bilgilerim kapalı çünkü. Kolay açılmıyor kimlik bilgileri. Şimdi mahkeme açmam gerekiyormuş benim. Adliyeyle uğraşmam gerekiyor. E çocuktan da kalamıyoruz.” (G35).

Tarihte yoksulların yoksulluklarından kendilerinin sorumlu tutulması gibi, Roman toplulukları da çoğunlukla çalışmak istememekle ve aylıklıkla suçlanmaktadır. Nitekim birçok SYDV ve SODAM görevlisi bulundukları ilde yaşayan Roman topluluklarından bahsetmeleri istendiğinde, onlardan çalışmadan içerek ve boş dolaşarak gününü çıkarmak isteyen kişiler olarak söz etmiştir. Bu nedenle görüşmecilere sosyal yardımlardan faydalanarak geçimini sağlama ve çalışma konusunda ne düşündükleri sorusu yöneltilmiştir. Neredeyse tüm katılımcılar muhtaç olmak istemediklerini fakat hane içi rollerinden dolayı çalışabilecekleri koşulları sağlayamadıklarını ya da iş bulamadıklarını belirtmiştir:

“Tabii ki de kimse kimseye muhtaç olmak istemez. Eşime de dâhil. Ama şimdi olmayınca... Atıyorum mesela eşimin geçenlerde beş kuruş parası yoktu. Cereyanlar desen o da keza yani kapımıza dayandı, dediğim lafın gelişi. Faturalar kapımızda. E şimdi kesildi kesilecek.” (G30).

Katılımcılar, sosyal yardım verilmesinden kendilerine iş verilmesi olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. G16, bu beklentisini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Devletten beklentimiz... Sadece, benim beklentim iş olanağı sunsun bize. Ben başka hiçbir şey istemiyorum. Ben zaten çalışırım, kömürümü de alırım. Çocuğuma da bakarım ama bu şekilde yardımına ihtiyacım yok. Gıda yardımına zaten hiç ihtiyacım yok. İhtiyacı varsa devletin ben vereyim ona gıda yardımı. Bu hiçbir şekilde... Bize iş olanağı sunsun.” (G16).

Görüşme yapılan kişilerin hanelerine giren geçim kaynakları sorulduğunda en çok aylık maaş cevabı verilmiştir. Daha sonra sırasıyla emeklilik maaşı ve günlük yevmiyeli işler, SYDV yardımları ve hiçbir geçim kaynağının olmaması gelmektedir.

Tablo 4.11 Geçim Kaynakları (Hane Bazında)

	Frekans	%
Günlük yevmiyeli işler	73	18,2
Aylık maaş	155	38,6
Emeklilik maaşı	117	29,1
SYDV yardımları	24	6,0
Belediye yardımları	3	0,7
AÇSH İl Müdürlüğü yardımları	9	2,2
Dernek ve diğer yardım kuruluşlarının yardımları	4	1,0
Hiçbir geçim kaynağı yok	17	4,2
Total	402	100

Erkeklerin yaptıkları işler çoğunlukla inşaat işçiliği ve şoförlük iken; kadınların ev üretimi el sanatları ürünlerini çevrelerine satmakta, evde dikiş yapmakta veya günlük temizliğe gitmekte olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.12 Sosyal Güvenlik Kapsamı

	Frekans	%
GSS	163	41,8
Emekli sandığı	52	13,3
SSK	138	35,4
BAGKUR	37	9,5
Total	390	100,0

Katılımcılar arasında kendilerinin ve eşlerinin işsizlikten mustarip olduğu çok fazla dile getirilmiştir. Kadınlar, eşlerinin daha kolay iş bulduğunu ifade etmişlerdir. Genel olarak, iş bulabilseler dahi kalıcı ve sigortalı işlere sahip olamadıklarını belirtmişlerdir:

“Çalışma imkânı gerçekten yok. Sayılı tekstiller var. O da geliyorsun ya sana sigorta yapmıyor veya işçiye ihtiyacımız yok diyor. Ufak ufak tekstiller böyle çok usta elemanlar arıyorlar. Ama ben çalışırsam, o makinenin başına oturursam ustalaşırım hani evde oturursam zaten ustalaşamam ki. Bilmediğim bir şeyi... Sen tamam biliyorsun ama devamlı üstünde çalışmadığın sürece iyi olamazsın. Bunu istedim ben hani hep devletten de bunu istedim. Onu demek istiyorum hani inan ki hayat şartları burada çok zor. İş yok. Kadına gerçekten iş yok. Keşan’a gidiyoruz, tekstillere başvuruyoruz: “Usta eleman arıyoruz”... Ya ben çalışmadığım sürece nasıl usta olayım? Bir ay çalışma zaten makinenin üzerinde ipini geçirmeyi unutuyorsun.” (G16).

Düzenli bir gelir elde edebilecekleri sigortalı işleri olmadığı için çoğu hanede günlük işler geçim için oldukça kritik önem taşımaktadır:

“Kaç ay iş aradım bulamadım. Eşim hâlâ bulamadı. Burası (SODAM) olmasa ortada kalacaktım. Şu an hâlâ maddi sıkıntım devam ediyor. Benim mesela bugün beş kuruş param yok cebimde. Yarını düşünüyorum, sabahını düşünüyorum ne yapacağım diye... Aylık gelene kadar insan sıkıntıya giriyor açıkçası. Şimdi cumartesi gününü dört gözle bekliyorum işe gideceğim diye, temizlik yapacağım diye. Öyle yani.” (G33).

Örneğin, aylık ihtiyaçlarının masraflarını çıkaramadıklarında ay sonunu nasıl getirdiklerine dair G30 aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Hani aç değiliz açıkta değiliz. Ama atıyorum işte ne aldım ben yumurtamı aldım ama yanında işte ne bileyim patatesimi alamadım ya da işte yarım kilo aldım bir kilo alamadım gibi... Mesela benim eşim çok üzülüyor kara karar düşünüyor. Efendim iştattan bile kesildi eşim. Ben desen aynıyım. Yani geçim sıkıntısı elbette oluyor. Dedim ya aldığımız da oluyor alamadığımız da oluyor. İyi kötü gene Allah razı olsun işte ailem bizi destekliyor. Babam bir kokoreçe çıkıyor, oradan kalan ekmekleri oluyor işte bize veriyor.” (G30).

Kadınlardan bazıları iş bulamadıkları için daha çok çocuk yaptıklarını belirtmiştir. Bunun nedeni sorulduğunda G16 aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Çünkü iş olanağı gerçekten burada hiç yok. Yok. Ocaklar var onlara sadece erkekler gidiyor. Hani artık çare gerçekten... Çalışamadığın için dur bir çocuk daha yapayım onu bakayım diye kafada hep. Nasılsa çalışmıyorum diyorsun ama bir boğaz daha eve ekliyorsun, bir ihtiyaç daha ekliyorsun. Çocuğuma bakıyorum işte evde. Hani boş kalmasın, çocuk yapıp ona baksın.” (G16).

Görüşmeciler arasında vatandaşlıkları üzerinden kendilerine ve Suriyeli mültecilere yapılan yardımlar da karşılaştırılmaktadır. Kayıt dışı görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda birçok kişinin Suriyelilere daha fazla imkân tanındığını düşündüğü görülmüştür:

“Keşke devlet bize de bir faydalı olsa. Bu yönden yani faydalı olsa. Ha mesela ne kadar güzel; hani yanlış anlaşılmasa, dışardan gelenlere çok güzel imkânlar veriliyor. Ama ben bu devletin vatandaşıyım. O imkânları alamıyorum. Dışardan Suriye’dir, Afgan’dır. Tamam, yardımımızı yapalım ama ihtiyacımız varsa bize de olsun isterim.” (G29).

Geçim sıkıntılarının iş bulurlarsa düzeleceğini düşünen katılımcıların çoğu buna rağmen yoksul yaşamdan tamamen kurtulabileceklerini düşünmemektedirler. Zira iş bulabilme veya istihdam edilmeye dair umutları çok düşüktür:

“Bu saate kadar olmadı bu saatten sonra da olacağını zannetmiyorum. Yani böyle de geldi böyle de gidecek. Düzalmaz ki. Çünkü bir gelirim yok, çünkü gelecek bir param yok. Bir aylığım yok. Bir şeyim yok, nasıl düzeleceğim? Tak diye bir yerden bana para çıkması lazım düzelmesi için. Yani.” (G29).

Ayrıca sosyal yardımlardan yararlanma konusunda olduğu gibi, iş bulmak için de torpilsiz hiçbir çabanın işe yaramayacağını düşünenler de mevcuttur:

“Yani Gelibolu küçük bir yer. Yani hani okusanız da çok fazla bir iş alanı yok. Yani bir işe girebilmeniz için arkanız olması gerek. Yani bir torpil, bir şey olması gerek. Romanlarda bu yok ki. Yani hani çocuk okusa da bir şey yapamayacağını biliyor.” (G20).

4.4.2.1.3. Roman Kadınların Eğitim ve Çalışma Konusunda Yaklaşımları

Araştırmaya katılan kadınların %4,6’sı okur-yazar değil, %10,3’ü okur-yazar, %31,5’i ilkokul mezunu, %22,3’ü ortaokul mezunu ve %22,1 i lise mezunu, %5,1’i ön lisans mezunu, %3,8’i lisans mezunu ve %0,3’ü lisansüstü mezunudur. Çoğunluk eğitimini yarıda bırakmıştır. Neden eğitimlerini yarıda bıraktıkları sorulduğunda genel olarak dört cevaba ulaşılmıştır: Geçim sıkıntısı nedeniyle ailesinin eğitim masraflarını karşılayamaması, evde yaşlı ya da hasta olduğu için onlara bakmak zorunda olmak, ailesinin kadınların okumasına önyargılı olması, kendisinin okumak istemeyip genç yaşta evlenmesi.

Ortaokulu bitirdikten sonra eğitimine devam etmeyen G16, bu süreci ve nedenlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Ortaokuldan çıktım, üç ay sonra nişanım oldu. On dört yaşındaydım. Nişanım oldu. Kendim istedim. Yani kendim ettim kendim buldum. Allah razı olsun eşim iyi bir insan bana hiçbir şekilde kötülük etmedi hani kötü bir sözünü duymadım. Geçiniyor muyuz? Geçiniyoruz. Ama hayattaki en büyük pişmanlığım... Şu an verecekler beni okula vallahi giderim. Ne utanırım ne bir şey. Giyerim ben de onların formasını giderim yani. Ne olacak. Şu an başörtü de serbest. Bizim dönemimizde değildi. Tak örtünü git, çok rahat. Şu an okumayan bir çocuk tamamen aptal bir çocuktur yani. Hayattaki en büyük pişmanlığım okumamak.” (G16).

Görüşmecilerin neredeyse hepsi eğitimlerine devam etmedikleri için pişmanlık ya da üzüntü duymakta olduklarını dile getirmişlerdir.

Eğitim ve çalışmaya dair düşünceleri ayrı ayrı sorular olarak yöneltirse de, görüşmeciler ikisini bir arada değerlendirmişlerdir. Çünkü eğitilmiş olmak kendileri için iş ve gelir sahibi olmak anlamına gelmektedir. Okumanın ve çalışmanın insanın hayatında neleri değiştirebileceği sorulduğunda birçok kişi ilk olarak “Her şeyi.” cevabını vermiştir. Devamında ise neredeyse tüm görüşmeciler eğitim ve çalışmayı kendi ayakları üzerinde durmak, özgür olmak, koca/baba eline bakmamak, daha bilinçli olmak, özgüvenli olmak ifadelerini kullanarak değerlendirmiştir. Örneğin G6, bunların tümünü bir arada kullanarak eğitimin kendisine göre önemini şöyle anlatmıştır:

“Eğitim benim için özgürlük ifade ediyor, cesaret ifade ediyor. Hani, özgüven ifade ediyor. Eğitim benim için her şeyi ifade ediyor aslında. Neden? Ee ilkokul üçüncü sınıfa kadar okuduğum içindir herhalde. Hani eğitim olarak çok gelişmediğimi düşünüyorum. Yani daha hani okuyup da bugün başka bir yerde olabilirdik. Onu düşünüyorum. Ya ben o zaman biz memlekette oturuyorduk. Varto'luyum ben. Orada oturuyorduk. Oradan işte, Manisa'ya taşındık. Orada hani kız çocukları okumaz fazla gibisinden... Göndermeyince artık biz de o zaman... Hani şimdiki aklım olsa zaten bir mücadele ederdim. Yani elimden gelen her yere de başvururdum ama çocuksun yani bir şey anlamıyorsun. Bunu zaman ilerledikçe fark ediyorsun. Çocuklarım olduktan sonra... Mesela genç yaşta anne oldum. Çocuklarım olduktan sonra mesela onları çok fazla eğitim konusunda yardımcı olamadım. Daha sonra ben de çok üzülüm. Hani keşke ben de daha eğitilmiş olabilirdim, yani çocuklarım zorluk çekmeden. Hani ödevleri olsun... Bugün mesela kızım bir şey soruyor. Liseye gidiyor. Benim yapamayacağım şeyler oluyor tabii ki. Haliyle üzülüyorum hani. Ama eğitilmiş biri olsam ister istemez yani o konuda yardımcı olabilirdim. Eğitim konusunda kendimi kötü hissediyorum. Onun dışında hiçbir konuda kendimi kötü hissetmiyorum.” (G6).

G7 ise, eğitimini yarıda bırakması nedeniyle eşine muhtaç olduğunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“İşte cahillik, gitmedim. E annem babam zorladı ama ben gitmedim. Hep okula diye kaçıyordum, sokaklarda çantamı alıp şey yapıyordum. Ama şimdi çocuklarımı zorluyorum. Diyorum ki benim gibi

olmayın okuyun yani. Babası bile diyor, bak diyor kendi işinizi kendi mesleğinizi elinize kurabilirsiniz diyor. Bak ben diyor annene on lira versem sesini çıkartamıyor ama diyor bir mesleği olmuş olsa yani benden diyor mecbur kalmayınca istemeyecek para diyor. Kendi cebinde olduğu için harcayabilir diyor.” (G7).

G7’ye eşinin kendisine bu yaklaşımının ona nasıl hissettirdiği ve eğitimine devam etseydi hayatında ne gibi değişikliklerin olabileceğini düşündüğü sorulduğunda şöyle yanıtlamıştır:

“Ya insan böyle küçük duruma düşüyor tabii ki de. Hani diyorum ki keşke okusaydım hiç muhtaç olmayacaktım eşime. İstedğim zaman çıkartıp harcayabilecektim. Şimdi eşime mecburiyetli yaşıyoruz. Yani ne verirse onla geçimini sağlıyorsun. Ya bir işim olurdu mesela okusaydım. Belki bir hemşire olurum, belki bir avukat ne biliyim yani bir öyle bir şeyler olabilirdim. Yani kendi ayaklarımın üstünde durabilirdim.” (G7).

Eğitimin önemine ve kişilerin hayatındaki etkilerine dair görüşleri sorulduğunda çoğu görüşmeci “Eğitim şart.” cümlesini kurmuştur. Örneğin G39, eğitimin çevreyi ve dolayısıyla kişinin bakış açısını olumlu yönde değiştireceğini düşünmektedir:

“Eğitim şart. Gerçekten eğitim şart. Çevren bir kere tamamen değişiyor. Hani hayata bakışın değişiyor. Böyle bakıyorlar, herkes böyle bakıyor (elleri ile görüş alanını daraltarak), yanları görmüyor. Ama bu sefer böyle bakacak (elleri ile görüş alanını genişleterek).” (G39).

Başka bir görüşmeci ise eğitilmiş olsaydı statü sahibi ve iyi geliri olan biriyle evlenerek daha farklı bir yaşam sürebileceğini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Başka biriyle evlenirdim. Değil mi? Belki bir doktorla evlenirdim. Belki avukat, belki daha büyük biriyle evlenirdim. Belki paşayla evlenirdim. Şimdi o paşa, belki fakir bir ailenin çocuğu ama paşa. Paşa! Paşa çok büyük ailenin çocuğu mu? Hayır. Paşa illa ki yüksek ailenin çocuğu mu? Hayır. Affedersin yani onun babası belki çobandı, hayvan bütüyordu belki. Ama okumuş. Değil mi? Onun eşi belki çok fakir bir ailenin kızı. Ama neden? O da okumuş, karşısına o çıktı. E ben kimi alacağım, ilkokul mezunuyum? Ha belki çok güzel olursun da yani cezbedersin karşıdaki o çok yüksek tahsilli birisini, belki o şekilde olabilir. O da zaman gelir ayrılırsın. Yok. Uyuşmaz yani. Olmaz.” (G36).

G27 ise eğitimi, okuyan ve okumayan kişiler arası karşılaştırma yaparak, cahillikten kurtulmanın bir yolu olarak değerlendirmiştir:

“Okumak eğitim ne ifade ediyor? Cahilliğin kalmıyor yani kendine güvenin oluyor. Yani nasıl diyeyim sana her şeyi biliyorsun; neyin ne olduğunu, nereye gideceğini... Okuyarak gidiyorsun. Yani şimdi cahil insanlarla okuma yazması olan insan gene bir farklı. Şimdi seninle ben bir olamam. Neden olamam? Sen şimdi her şeyin bilincinde olan bir insansın, her şeyi bilen bir insansın. Ama ben bir şey bilmiyorum.” (G27).

Nelerin bilincinde olmanın kendisi için önemli olduğu sorulduğunda ise G27 özellikle kamu kurumlarında okuma yazması olmadığı için hissettiği güvensizliği örnek göstermiştir:

“Yani şimdi mesela bir doktora gideceğim, okur yazarlığım yok. Hangi doktora çıksam yani şimdi tamam o doktora soruyorsun ismini de alıyorsun ama ismin yazıyor okuyamıyorsun. Hangisi olduğunu bilemiyorsun. Ne yapıyorsun? Gidiyorsun birine soruyorsun; arkadaşım ben bir doktora çıkacağım ama hangisi? Hangi odada kalıyor? Onu soruyorsun yani. Yani çok zor. Ya benim için zor. Diğerleri bilemem, benim için çok zor yani. İnsanın okuma yazması olmadı mı çok zor. Yani kendimi güvensiz hissediyorum. Yani kendimi birine kalkayım bir şey anlatayım korkuyorum. Mesela şimdi nasıl sana ben yani sen soru soruyorsun bana, beni kayda alıyorsun sesimi. Korkuyorum şu an yani. Tamam sana güvendim ben yani kendim yani güvenini bana şey yaptın ama insan korkuyor yani güvenemiyor. Hele hele bu devirde güvenemiyorsun yani.” (G27).

G27, neyden korktuğunu açıklaması istendiğinde aşağıdaki yanıtı vermiştir:

“Ya şimdi nasıl diyeyim sana neyden korkuyorum... Ya nasıl açıklayım sana şimdi? Ya bunun açıklamasını bile yani yapamıyorum. Anladınız mı? Nasıl yani anlatayım. Yani güvenim olmuyor işte yani korku böyle başıma bir şey gelecek diye korkuyorum.” (G27).

G10 ise okuma-yazması olmadığı için hastanede dışlanmış hissetmesinin nedenini aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

“Mesela annem hastaydı hastaneye gittik bir kere. Annem ameliyat olacaktı midesinden. Doktor benden form doldurmamı istedi. Ben de dedim okuma yazmam yok. Yani böyle çok tuhaf bir şekilde baktı. O çok zoruma gitti. Ya şimdi diyecek koca koca insanlar okuma yazma bilmiyorlar. Mesela orada böyle kendimi dışlanmış hissettim.” (G10).

Katılımcılardan biri ise eğitimin Romanlar için ayrıca önemi olduğunu dile getirmiştir:

“Okumamız gerçekten şart. Bilgilenmiş olmamız, bilmiyorsak da karşımızdakinin bizi bilgilendirmesi hani böyle güzel söylemesi, anlatması gerçekten lazım. Çünkü biz Romanlar deyim, biraz arkadan geriden gelen insanlar oldukları için... Bütün herkes öyle biliyor. Yani ee okumadıkları için hiçbir şeyi bilmiyorlar

diye düşünüyorum. Okumuş olsalar böyle itilip kakılmazlar. Ne bileyim, daha doğru düzgün yerlerde olurlar. En azından daha böyle bilgili olurlar diye düşünüyorum. Bilmiyorum. Hepsi okuması lazım.” (G8).

Roman topluluklar ilçe kaymakamları, SYDV müdür ve koordinatörleri tarafından genellikle sosyal yardımlara bağımlı oldukları yönünde eleştirilmiştir. Ancak kursiyerler arasında çoğu görüşmeci kendileri için sigortalı işlerin ve emekliliğin oldukça önemli olduğunu; düzenli bir gelir elde edecekleri sigortalı işleri sosyal yardımlara tercih edeceklerini dile getirmiştir. Dolayısıyla toplumda var olan Romanların sadece günü çıkarmak üzere yaşadıkları algısının gerçekliğinin kırılmış olduğu söylenebilir. Örneğin G21, çalışarak muhtaçlıktan kurtulabileceğinden bahsederken aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Mesela şimdi benim işim gücüm olsa... Ben, bir sigortalı işim olsa, gitsem gelsem işime... İsterse köle gibi çalışayım. Ama bana buradan (SYDV’den aldığı yardımları kastederek) bir şey ne olacak; otuz kırk tane seksen tane kömürü verse ne olur vermese ne olur? Veya bana bir yardım... Ben kendi çalıştığımı isterim. Ama işim olmadığı için elimde, eh bunları da gerçekleştiremediğim için yardımlara da Allah razı olsun.” (G21).

Diğer bir görüşmeci ise sigortalı işin kendisi için önemini anlatırken; çalıştığı tekstil şirketinde sigorta priminin ödenmediğini fark edince haklarını araştırıp öğrenerek sonrasında istifa ettiğinden söz etmiştir:

“Sigortalı olduğumu düşünüyordum. Dokuz ay öğrenci sigortası yapıldı bana. Benim kafam açıkçası bir anda basmadı buna. Öğrenci sigortası çünkü ben on beş yaşında da çalışmışım tekstilde o zaman yaptılar bana. O haktır hani yaşın küçük olduğu için sadece girişim vardı. Hani gün ödenmediğini biliyordum. Ama ben 24 yaşındayım sen bana sigorta yapmak zorundasın yani. Oradan dolayı çıktım. Yapmıyorum diyor. Sadece bu kelimeyi kullanıyor. Neden yapmadığı belli yani sigorta ona çok geliyor, aylık 700 lira-800 lira çok geliyor ona. Maaşımdan hariç bunu ödemek açıkçası zor geliyor. Sade bana değil orda çok insan var bu şekilde. Çok insan var. Ben hakkımı istiyorum orada; bir işçinin ya da işverenin sırtından çalışmıyorum değil mi? Ben hakkımı istiyorum. Ben sana hizmet ediyorum orada sabahın sekizinden akşamın altı buçuğuna kadar. Ben sana hizmet ediyorum sen benim sigortamı ödemek zorundasın yani. Zorunluluğun var. Normalde başka bir yerde seni tekstilin içine adım attırmıyorlar sigortasız. Eline bir iğne batsa onun hesabını adam ödüyor. Bunlarda öyle bir şey yok. Ben de bıraktım yani o yüzden. Hakkımı vermediği için bıraktım. Ya paramı kesmiyordu hiçbir şekilde. Çocuk parasını hani onları kesiyordu, onu baştan söyleyeyim. Vermiyor AĞI’yi (asgari geçim indirimi) falan. Bu kadar.” (G16).

Katılımcılar arasından bazıları ise eğitim ve çalışmanın yaşlılığını garanti altına almak için de önemli olduğunu özellikle belirtmiştir. Örneğin G3, eğitimini yarıda bırakmasaydı hayatında nelerin farklı olabileceğinden söz ederken yaşlılığını da düşünerek yorum yapmıştır:

“Ya şu an tabii devam etseydim... Ne bileyim, daha iyi olurdu hayatım. Daha önceden başlardım çalışmaya yani daha iyi bir şeyler yapmaya çalışırdım. Yani çocuklarım için daha iyi bir gelecek hazırlardım. Kendim için mesela. Ben 43 yaşındayım. Benim daha hiç yani sigortalı bir şeyde çalışmadım. Okula gitmiş olsaydım haliyle girer bir yere çalışırdım. Yani insan, derler ya gençliğinde çalışıyorsun, biraz da yaşlılığını garanti altına almak için. O yüzden yani şu an benim bir yaşlılığında garantim yok.” (G3).

Diğer bir görüşmeci ise neden çalışmayıp sosyal yardımlardan faydalanarak yaşamak zorunda olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Ben her zaman yardıma karşıyım. Mesela yardım kuruluşlarına falan gittiğimde derim ki ben üç çocuk annesiyim ve benim üç çocuğum da küçük. 6, 5 ve 3 yaşında. Çocuklarım küçük olduğundan dolayı ben çalışmıyorum. Gencim çalışabilirim, fakat bu bana engel. Onların bana vermiş oldukları cevap şu oluyor genelde: Annen baksın. Yani taşın altına elini ilk başta ailen koysun. Biz niye koyalım ki? Açık açık bunu söylüyorlar. Ama annem bakmak istemiyor. Diyor ki; ben artık yaşıma aldım, ben çocuk bakmak istemiyorum. O da kendisi de burada (SODAM’ı kastediyor) dikişe gidiyor. Kafa dağıtmak istiyorum, artık çocuk sesi kaldırmak istemiyorum... Bunu söylüyor. Zaten sorun yaşıyoruz bu yüzden dolayı da. Yani evlendin gittin bir tane verdim dört tane geldin diyen birisi. Öyle oluyor yani doğruyu konuşmak olursa. Eğer üç çocuk annesi olmamış olsaydım tabii ki de çalışmayı tercih ederdim. Çünkü gelen yardım hiçbir şey ifade etmiyor. Hayat zaten pahalı.” (G40).

Kadının çalışmasının erkeğin çalışmasından daha önemli olduğunu dile getiren görüşmeciler de bulunmaktadır:

“Ne düşüneyim işte kadının çalışması daha iyi daha farklı. Kendi ayaklarının üstünde durabiliyorsun o zaman işte. Sorgusuz sualsiz para harcayabiliyorsun. Belki de parayı biriktirmek istiyorsun. Hani bir şeyler alabilmek ya bir ev ya bir yer mer. Bir şeyler yapmak için para biriktirmek daha güzel bence harcamaktan. Biriktirmek daha iyi. Ama böyle boş otur kimse kimseye para vermiyor. Bekliyorum eşim gelsin. Eşim de aylıkçı, bekle ay gelsin.” (G39).

Eğitimin kendisi için ne ifade ettiği sorulduğunda G4, doğrudan meslek/iş sahibi olma ile birlikte düşünerek aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Kendi hayatını kazanıyorsun. Kimseye bağımlı değilsin. Bizim gibi ailelerde evlendiğin eve bağılısın işte. Kayınpederin, kayınvaliden... Ama okuyanlarda öyle olmuyor. Okuyanlar daha şahsi olarak

davranabiliyor, daha özgürler, daha maddi olarak rahatlar... Çocuklarını yetiştirirken çok zorlanıyorlar ama maddi olarak güzel.” (G4).

G19 ise çalışmaktan korktuğunu ve bu durumun nedenini şu şekilde ifade etmiştir:

“İş ortamından hiç korkmuyorum. İnsan ilişkilerinden asla korkmuyorum. İnsan ilişkilerinde kendime oldukça güvenirim. Yani konuşmam olsun anlaşılmam olsun hani her şeyinde asla problem yaşayacağımı düşünmüyorum. Ha verimli olabilir miyim? O yüzden belki biraz korkabilirim. Sadece o. E aileme zaman ayırabilir miyim, korkum o. Çocuklarımla ilgilenebilir miyim, korkum o. Sadece o yani.” (G19).

Çalışmayı özgürlük olarak tanımlayan G26, bu ifadesinin nedeni sorulduğunda şöyle yanıtlamıştır:

“Neden? Çalışmadığın sürece eşinin eline bakıyorsun. Ama çalışırsan bir şey almak da istesen kendin gidip alma şansın var. Hani diyorsun, ben bu telefonu alacağım haberin olsun... Alabiliyorsun. Ama öbür türlü eşine diyeceksin ki ya bana bir telefon lazım, bana bir telefon alalım. O ne zaman para verirse artık o zaman alabilirsin. O yüzden çalışmak her zaman iyidir.” (G26).

Bir kadın olarak maddi özgürlüğünü kazandığında hissettiklerinden bahseden bir katılımcı ise, çalışmayı aynı zamanda dışarıya açılmanın bir yolu olarak tanımlamıştır:

“Valla çalışmak... Daha önceden haliyle, derler ya koca eline bakıyor diye, daha önceden koca eline bakıyordum. Şimdi insan çalıştığı zaman, kendi kazandığı zaman, yani parasını aldığı zaman haliyle bir mutlu oluyor. Evine katkı olduğu zaman hem kendini mutlu ediyorsun hem dışarıya açılıyorsun.” (G3).

Başka bir görüşmeci ise çalışmanın kendisi için kurtulmak anlamına geldiğini söylediğinde, neyden ve neden kurtulmak olduğunu aşağıdaki şekilde yanıtlamıştır:

“Eşimden, kayınvalidemden... Çocuktan bile desem yeri var ya... Bence kurtulmak olur. Niye öyle düşünüyorum? Herkesin bana zararı var. Görmesem onları belki bana zararları dokunmaz. Havam olur yani, eşime karşı çok büyük bir havam olur: Sus ne konuşuyorsun sen...” (G35).

G41 çalışmanın bir kadın için ne ifade ettiğine dair düşüncelerini söylerken, kadın işi/erkek işi tanımlaması üzerinden çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığına değinmiştir:

“Kadınlar genelde hep ev hanımı derler. İşte çalışamaz, kadın buraya giremez, kadın şunu yapamaz. Yani o... Kendini kanıtlamak, kadınların adına kendini de göstermek olabilir. Yani. Bence ayrılmamalı. Kadın

yapamaz (!) Ya taksici kadın mesela diyorlar asla olmaz. Neden? Her şey var yani. Kendini ispat etmek hani kadının da bunu yapabileceği işlerde bulunması.” (G41).

Ayrıca çalışmak istediğini belirten ancak fabrikalarda vardiyalı çalışma düzeni olması nedeniyle çocuklarının bakımını bu şartlarda sağlayamadığı için çalışamadığını dile getiren görüşmeciler bulunmaktadır.

4.4.2.2. Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe

Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe kapsamında elde edilen nicel ve nitel veriler “Roman Olma ve Ayrımcılık Algısı”, “Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma” ve “Mahalle Yaşamı ve Mekânsal Dışlanma” olmak üzere üç kategoride analiz edilmektedir.

4.4.2.2.1. Roman Olma ve Ayrımcılık Algısı

SODAM’larda görüşme yapılan Roman kursiyerler çoğunlukla toplumun kendilerini algılama biçiminden rahatsız olduklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 4.13 Eşitlik Algısı

	Evet		Hayır		Cevap Yok		Total	
	Frekans	%Yüzde	Frekans	%Yüzde	Frekans	%Yüzde	Frekans	%Yüzde
Diğer insanlarla eşit muamele gördüğünüzü düşünüyor musunuz?	216	55,4	101	25,9	73	18,7	390	100,0

Yukarıdaki tabloda, sorulan soruya yanıt verenler sadece Roman kursiyerler değildir. SODAM’da kurslara katılan herkese aynı sorular sorulmuştur.

“İnsanları hor görenler çok var gerçekten. Hani o Romandır, Çingenedir, pisliktir diyen çok var yani. Ay yaklaşmayın, bize şeylikleri dokunur diyenler... Kötülükleri olur diye düşünüyorlar bence. Öyle düşünüyorlar, toplum içinde hor görüyorlar, yaklaşmak, konuşmak istemiyorlar. Benim görüşüm öyle, birkaç sefer de şahit oldum.” (G33).

Toplumun Romanlara bakış açısı hakkında ne düşündüğü sorulduğunda G23 aşağıdaki yanıtı vermiştir:

“Vallahi çok kötü değerlendiriyorum. Sanki biz uzaydan gelmiş gibiyiz. Ha normal öbürkülerine bakarak bizim yaşantımız da çok güzel. Mesela gezmeyi de tozmayı da zamanı geldiği zaman yemeği de ondan sonra bir tiyatroya bir sinemaya bir eğlenceye biz de... Onların yaptığı her şeyi yapıyoruz ama her yerde de dışlanıyoruz. Niyedir? Bende kültür farkı mı oluyor bilmiyorum. Ha çok kültürlü insanlar var onların içinde de ama aralarında insan yok. Seni anlamıyorlar hiçbir şekilde. (...).Ya bazen çok sinir oluyorum bazen de hiç yani insanların içine karışasım gelmiyor açıkçası. Evde oturmayı yeğliyorum.” (G23).

Katılımcıların çoğu Roman olduğunu toplum içinde gizlemediğini belirtmiştir. Ancak Roman olduğunu saklayan veya Roman diye hitap edilmekten/tanıştırılmaktan rahatsızlıklarını dile getirenler bulunmaktadır:

“Benim bir komşum vardı mesela o Roman değildi. Annesi hastalandı, hastaneye gittik. E ama çok böyle geliyor gidiyor, yiyoruz içiyoruz yani bende gelir ne varsa yer içer. Oturduk, başka bir kadına dedi ki, işte bu arkadaşın dedi, komşun dedi, çok iyi ama anlattı beni en sonunda; şu, Roman dedi. E sonra ben de ona biraz alındım. Tamam dedim ... abla ben inkar etmiyorum kendimi. Buysam buyum. E sen dedim... “Benim alnımda mı yazıyor? Bunu söylemek zorunda mıydın?” dedim.” (G18).

G9, Roman toplulukları veya mahalleleri içerisinde bazı kişilerin tutumları nedeniyle önyargıların Romanların tümüne genellenmesinden rahatsızlığını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Küçük görüyorlar yani bazen ayırım yapıyorlar yani Roman diye. Ama o da niye oluyor? E bizim çevremizden oluyor yani. Şimdi beş kişi iyiye, on kişi kötü olduğu için o kötülüklerden dolayı tamamen kapsıyorlar Romanları. Bu her yerde geçiyor yani sadece ... Mahallesinde değil. Çoğu şeylerde de aynı şeyi yapıyorlar. Bu sefer sen de kötü duruma düşüyorsun. Çünkü bir kişi için on kişi yanyor mahallede. O var yani bizde de. Her yönden hissettiriyor yani bir yere gittiğin zaman ya bakışlarından anlıyorsun insanların seni küçük gördüklerini, Roman olduğun için değişiyor yani bakışları.” (G9).

Diğer bir katılımcı ise Romanlar ile Roman olmayanlar arasında farklılıklar olduğunu belirterek, kendilerine karşı oluşmuş önyargıların genellenmesinden şikâyet etmiştir:

“Ha bak haklarını yemiyorum. Gerçekten de siz farklısınız biz farklıyız. Diyeceksin ne gibi? Siz her yerde parça ekmek yersiniz. Konuşmanızla, davranışınızla... Bizimkiler öyle değil ama onların ceremesini de ben mecbur muyum çekmeye? Hiç değilim. (...).Onların yüzünden ben de dışlanmak zorunda kalıyorum her yerde.” (G35).

Birkaç katılımcı da tüm toplumlarda kötü davranışlarda veya suç işleme eğiliminde olan insanların olduğunu fakat Romanların artık bu şekilde yaftalandığını belirtmiştir. Örneğin G27, bu duruma kadın cinayetleri örneğini vermiştir:

“Dışarıya bakarsan çok kötü şeyler oluyor. Kadın şiddetleri, öldürüyorlar... Yani çok kötü şeyler oluyor dışarıda. Televizyonda hep görüyoruz haberlerde. Yani bizim burada sanki... Tamam, bizim burada da bazı ee var yani bazen oluyor ama o şekil olmuyor. Nasıl oluyor? Öyle yani kadınlara karşı şiddet yok. Oluyor ama şiddet değil yani ağız tartışması. Yani beyinle kalkarsın tartışırsın, yani yarım saat sonra bir şey yok. Yani böyle şiddet yok.” (G27).

Romanlara yönelik olumsuz bir algının ve ayrımcılığın mevcut olduğunu ancak kendilerinin bizzat böyle bir durum yaşamadıklarını belirtenler de bulunmaktadır. Tabii bu noktada mahallelerinden ne kadar sıklıkla ve uzağa çıkıp, kentteki kamusal alanlara ne kadar dâhil olabildikleri önem kazanmaktadır. Zira kendi içlerinde ve çevrelerinde sürekli bir arada oldukları ve hem etnik hem de sosyo-ekonomik ortaklıkları bulunduğu için “içeride” hissetmektedirler. Ancak bu görüşmeciler bireysel olarak dışlayıcı bir tutumla karşılaşmamalarını çoğunlukla, kendilerinin konuşma ve davranış biçimlerinin ‘Romanlara benzememesi’ üzerinden nedenselleştirmiştir:

“Öyle bir dışlanma hissetmiyorum. Yani çünkü beni Roman olarak görmüyorlar. Belki Roman olarak görmüş olsalar o dışlanmayı hissedebilirim. Yani benzetemiyorlar çünkü. Her insanın konuşmaları... Ben farklı bir ortamlara katıldığımda... Biga’da eğitim gördüm, İstanbul’da eğitim gördüm. Ve ben kesinlikle kendi ırkımı saklayan birisi değilimdir. Kimi insanlar ırkımı saklarlar. Çingene demekten çekinirler. Hatta ben Çingeneyim derim yani, Roman biraz kibara kaçıyor da. Ben Çingeneyim derim. “Gerçekten mi?”, şaşırırlar. Çünkü neden? “Ee benzemiyorsun...”. Genelde beni Kürtlere, doğululara, Araplara benzetiyorlar. Ondan dolayı bir dışlanmışlık hissetmedim ben. Çünkü onların, Romanların bir dili vardır. Onlar gibi konuşmuyorsun, daha kibarsın... Ben sadece Romanları savunuyorum. Romanları savunuyorum; yani sizler Romanları bu şekilde tanımış olabilirsiniz fakat her Roman sizin tanıdığınız gibi değil. Her kişiyi aynı kefeye koymamak gerekiyor. Nasıl Türkün içinde arsız, hırsız varsa dedim bizim içimizde de var muhakkak ki; ama herkes bir değil. Bunun açıklamasını yapıyorum. Tabii onlarda bir düşünce değişikliği oluyor mutlaka. Düşüncelerini değiştirebiliyorum.” (G40).

Görüşmeciler Romanlara yöneltilecek önyargılara daha çok fiziksel özellikleri (kıyafetleri, ten renkleri, konuşma biçimleri vs.) ve suç ile damgalanmaları üzerinden şekillenenleri örnek vermişlerdir. Bireysel olarak ayrımcılığa maruz kalanların anlattığı dışlanma deneyimlerinin kendi çevreleri dışında (alışveriş merkezleri, çocukların mahalle dışında okuduğu okullar vs.)

gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Fazla olmamakla birlikte mülakatlarda kamu kurumlarında karşılaştıkları ayrımcı tutumlardan söz edenler de olmuştur.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar, kültürel ya da sosyo-ekonomik olarak kendilerinden farklı insanların bulunduğu ortamlarda karşılaştıkları ayrımcılık örneklerini daha sık belirtmişlerdir. G40, gençken kendisi için görücü geldiğinde karşılaştığı ayrımcılıktan aşağıdaki gibi söz etmiştir:

“İlk mesela bana görücü birisi gelmişti. İki kişi geldi hatta. Ve biz anlaşıştık. Beğenmiştik birbirimizi. Ve daha sonra telefon geldi. Dedi ki annem beni, annem ve babam evlatlıktan reddetti. Niye? Çünkü siz Romansınız. (...). O ırk ayrımcılığını orda çok güzel bir şekilde hissettirdiler yani bana. (...). Yani çünkü toplumun bir algısı var. Roman deyince ay hırsız, ondan sonra işte pistirler, banyo yapmazlar tarzında böyle bir kafalarında bir düşünce sistemi var bir takım şeyler tabi Romanlar hakkında. Ama herkes öyle değil tabii ki. Her toplumda olduğu gibi iyisi de kötüsü de biz Romanlar içinde de var muhakkak ki. Ama bunu ırka bağlamak gerekiyor. Biraz karaktere, kişiliğe vurmak gerekiyor.” (G40).

Diğer bir katılımcı, Roman oldukları için kendilerini dışladıklarından çocuğunun gittiği ilkokulda veliler ile sık sık problem yaşadığını anlatmıştır:

“Kızım okula başladığında, kızımın çantasını aradılar. Birisinin parası kayboluyor, diğerinin eşyası kayboluyor; benim kızımdan biliyorlar. Almış ötekisi normal tarak, kızımın kafasına bakarmış kafasında ne varmış diye. Bunlar bence çok ters. Böyle kimse kimsenin çocuğunu bu şekilde itham edemez. Veliler yapıyor. Ben hocaya dedim siz bu çocuğu bu şekilde şey yaparsanız ben kızımın kaydını alacağım. O çocuğun nasıl ağladığını düşünsenize, ne kadar zor onun için. Ben gereğini söyledim onlara ama benim şey yaptığımı düşündüler. Onlar başlattı bunu. Nedir yani bir çocuğun saçını aramak, çantalarını aramak? Ki benim kızım zaten böyle bir insan değil... Şu an benim kızım 8 yaşında, benden ve babasından bile daha olumlu davranıyor. Kimi çocuk ister mesela onu bunu. Yok dediğinde anlar, biliyor varlığı yokluğu. Tamam anneciğim der, tamam der geçer. Üstelemez bile. Geçenlerde mesela benim yeni haberim oldu, geç geldi diye para topluyorlarmış. Bu bence çok yanlış. (...). Whatsapp’a fotoğraflarını atmışlar öğretmenler Günü’nde hiçbirisi bana haber vermedi, söylenmedi. Velilerden birisinin evinde toplanılmış galiba, hocanın evi miydi bilemiyorum. Bu şimdi ayrımcılık değil mi, benim de kızım o sınıfta. Ayrımcılık yapıldı yani.” (G33).

Ayrıca iş ararken ya da işe girdikten sonra etnik kimliği nedeniyle kendisi veya yakınları ayrımcılığa uğrayanlar olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin G3 hem kendisinin hem de oğlunun iş ararken karşı karşıya kaldığı ayrımcılığı anlatmıştır:

“Bir yere gitmiş başvurmuş oğlum mesela benim. Esmer diye diğer çalışanlar orada benim oğlumun hakkında demişler, bu falan yerden bu hani her şeyi yapar demişler. O yüzden yani benim bunu duyunca

oğlum da çok gücendi yani ben de çok üzüldüm. (...) Sonra biz kardeşimin hanımıyla gittik şeye, fabrikaya gittik. Babasının vasıtasıyla, aracılığıyla. Ee işte ben esmerim diye, Romanım diye onu da almamışlar benim yanımda. Tabii. Başvurduk oraya. Denmiş ki, bize dendi, tamam sizi arayacağız dendi. Sonradan öğreniyoruz işte yani. Ben onun yanındayım diye, beni almadılar, onu da almamışlar.” (G3).

Bir başka katılımcı ise SODAM’da aldıkları sertifikaların iş ararken bir işlevi olmadığını; Roman oldukları için yine istenmediklerini aşağıdaki örneklerle belirtmiştir:

“Buradan aşçılık diplomamı alınca bir çiftlikte yemek yaptım ben 1,5-2 ay. Orada mesela 50-60 kişilik dört menü yemek çıkardım. Gayette başarılıyım. Onlar beni sürekli alacaklardı fakat oranın çalışan bayanının izninin yerine çalıştım izne çıktığı için kadın. Onun tatili içinde beni çalıştırdılar. Hani dediler bu bayan bizim burada çok uzun süre bir çalışması var. Ona tazminat ödemek zorunda falan olmasak biz seni sürekli buraya alırdık dediler. Öyle geçiştirdiler, ben de hiç ısrar etmedim. Sigortasız bir şekilde 1,5- 2 ay yemeklerini yaptım. Bulundum orada temizliklerini yaptım onların. Oradan sonra ben işsizdim diye ... Hanım (SODAM koordinatörü) da bana yardımcı oldu bir yerde. Oraya gittim kız pansiyonuna. Orada benim sigorta işlemlerim hepsi başlatılmıştı o gün. Oraya gittim çalıştım bir gün. (...). Sabah sekizden akşam dokuz buçuğuna kadar iş yaptım. Orada ne yaptım? O mutfak temizliğini, bulaşıklarını, yemek, soyma hani ona yardım etme. Patatesini, soğanını, salata malzemesini hepsini hazırlıyordum. Her şeyine yardım ettim. Ondan hariç üç günlük de yemek malzemesini hazırladım. Hazırlattı bana. Sonra onun bir akrabası da benle aynı gün işe başlamış. Ben seni istedim buraya dedi kadın aşçı. Buraya niye gelmedin dedi. O da dedi ben temizliğe verildim. Mutfak görevlisi olarak o verildi sertifikası var diye. Ben onu istemiyorum ben çingeneyle çalışamam dedi. Bir çingene kadar olamamışsın hani kendini buraya nasıl yazdıramazsın alıramazsın dedi. Sonra ben onu duydum hiçbir şey demedim. İşime devam ettim. Kızdım ama duymamazlıktan geldim. Çünkü ... Hanım aracı olmuştu bana. Hani onu mahcup etmek istemedim. Hakkımı savunmaya geçemedim. ... Hanım olmasaydı da ilk gün diye işe başladığım, kendim için bir savunma yapmak istemedim. Hani bize geldi daha da ilk günden... Aslında haklıyken haksız konumuna girdim kendimi savunmamaktan. Sonra bir şey demedim ona sonra işime devam ettim. Sonra akşam üzeri yine müdür geldi işimizin bitmesine bir saat iki saat varken. (...). Sonra o beni çağırdı. Dedi ki bana bak dedi biz aslında senden dedi çok dedi iyi yani sonuç aldık dedi. Bizim için pozitifsin yani dedi. Ama dedi o da dedi çok bayağıdır bir çalışanımız dedi. Şimdilik biz bayağı bir bakacağız dedi. Olmazsa birkaç gün sonra seni yine ararız dedi. Biz senin dedi bugünkü yevmiyeni dedi hesapladık dedi. Çıkardı bana elli milyon para vermeye. Ben de dedim yani ben dedim elli liraya niye yani öyle olduktan sonra deseydiniz ki yani buraya yevmiyeci olarak geleceksin diye çalışmazdım sabahdan akşam saat dokuz buçuğuna kadar dedim. Siz benim sigorta işlemlerimi başl... İki gün ben bunların peşinde koştum dedim. Niye böyle oldu dedim. Hani duyduğumu da hiç söyleyemedim o an. O da dedi inan ki böyle olması gerekiyor dedi. Ben biliyorum aslında dedim. O kadın yaptı dedim. Ama ben Allaha havale ettim dedim. Yalnız benim hakkım olan bu değil, benim hakkım olanı verin tamam hani istemediğim yerde ben de çalışmayı sürdürmem dedim. Sonra onlar dedi ne kadar ki dedi senin hakkın olacak diye. Ama insan çıkarır bari yüz lira para verir bari dedim. Onlar da bana işte 60 milyon mu valla 70 milyon mu bir para verdiler. Sonra hiç hakkımı da arayamadım arkasını. Olay öyle kapatıldı. Çok üzülmüştüm ben paradan da çok böyle ee şeye çok takıntılı oldum yani hani böyle Romansın falan... O beni çok üzdüydü günlerce

psikolojimi bile bozduydu benim. Hani niye böyle oluyor falan diye. Hani gittiğimiz yere de çeki düzen veriyoruz kendimize. Onlardan farksız bir kıyafet giymedim üstüme yani onlar gibi olmaya çalıştım. Olmadı. Yani. (...). Mesela kıyafetimizle ilgili hani Romanmış gibi değil; hani mesela pantolonumu giydim, ayakkabımı giydim ayağıma. Gayet güzel derli topluydu kıyafetim, üstüm, başım. Mesela o elime ayağıma bakımına dikkat ettim öyle gittim. Temizliğine, hijyenliğine... Olmadı. İşte ayırım, sırf ayırım.” (G21).

G28 ise toplumun Romanlara karşı bakış açısı nedeniyle kendisine Roman diye hitap edildiğinde utandığını şöyle dile getirmiştir:

“Ee şimdi Romanlara dediğin zaman o Roman zaten utanıyor biliyo musun? Utanma duygusu oluyor. Bu bende de oluyor. Roman denildiği zaman ben utanıyorum. Sen de bir insansın ben de bir insanım ama niye sen beni küçümsüyorsun? Beni küçümsememen lazım. Çünkü cenabı Allah bizi aynı yarattı. Mezheplere ayırdı. Roman dediği zaman insanlar seni böyle dışlıyor. Kürde Kürt deniliyor, Aleviye Alevi deniliyor. Ama çingene dendiği zaman o çingene hem çok üzüntü yaşıyor hem de dışlanıyor. Mesela bir yere gir hemen çingene konusunu açıyorlar. Çingene konusunu niye açıyorsunuz? Benim senden ne farkım var? (...). İşte çingeneler böyle yapıyor, çingeneler hırsızlık yapıyor, çingeneler işte elinden ekmek yenmez. Niye? Ben beş vakit namaz kılıyorum. Şartı şurtu da biliyorum. Ama sen beni niye küçümsüyorsun? Bunu konuşamıyorum.” (G28).

Öte taraftan, Romanların Roman olmayanlar için kullandıkları ‘gaco’ kelimesi de kendi taraflarından ‘içeri’nin nasıl algılandığını tarif eder niteliktedir:

“Yani bizim mahalledeki insanlar da biraz... Nasıl diyeyim yani onlara karşı şey demeseler hani “onlar gaco ıyy onlara sataşalım, onları dövelim” gibi bir düşünceden çıksalar belki onlar da bize karşı hani onlar Roman onlar çingene düşüncesine girmeyecekler. (...). Kimlere gaco diyoruz? Güzel... Ee mesela böyle çarşıda gördüğümüz insanlara işte böyle giyinmiş, süslenmiş püslenmiş insanlara... Ya bizim mahalleden olmayan, ...’da oturmayan birini gördüğümüzde ona biz gaco diyoruz.” (G2).

G33 ise ‘gaco’ kelimesinin anlamından ve gacoların Romanlara bakış açısından aşağıdaki gibi söz etmiştir:

“Romanlar kendi aralarında diyorlar, ‘Türk’ anlamına geliyor. Öyle şey yapıyorlar, hor görüyorlar Romanları. (...). Benim eşim Roman. Esmerdir, koyu tenli bir insan. Baktıkları zaman insanlar kötü bir insan sanıyorlar. Pis derler, bilmem ne... Hiç alakası yok. Ama onların görüşleri öyle.” (G33).

Katılımcılardan bazıları seçim şansları olsaydı Roman olmamayı tercih edeceklerini dile getirmişlerdir. G30, kendisinin ‘kıрма’ olduğunu belirttiğinde bunun ne ifade ettiği sorulmuş ve aşağıdaki yanıt alınmıştır:

“Ben kırmayım. Yani annem Roman, annem Edirneli. Baba tarafım da Karadenizli. Yani biz meleziz. Anladın?” (G30).

Daha sonra G30, ‘Kırma/ melez’ olduğu için kendisini Romanlardan ayrı tuttuğunu ve Romanların sosyalleşmemiş topluluklar olduğunu düşündüğünü aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

“Ya sosyalleşmiş insan senin benim gibiye oturur iki muhabbet eder, problemliyse çözer, çözemiyorsa karşısındaki insanı dinler. Yani düşünür derim ki aa bak işte evet arkadaşım bunu diyor demek ki hani bu doğru bir şey. Ama sen dinlemeyip de tekrar kalkıp da cav cav edersen o büyür. Bu aile yapısından da kaynaklanıyor. Mesela bizim buradaki Romanlar işte çocuklarına kibarlık vesaire, işte canım cicim falan, alır mısın yapar mısın getirir misin gibi konuşacağına daha farklı konuştuğu zaman çocuk ne oluyor? Asıl şeyi oradan alıyor. Anneden babadan alıyor dimi? Bir tane dizi var FOX Tv’de izledin mi onu, kadın dizisini? İzlemeni tercih ederim. Hani kadının çocukları karışıyor. Bir tane çocuk var, babası onu dilendiriyor. İşte mendil falan... Satı diye çocuğun adı hatırlıyor musun? Bak sen eve gittin mi onu izleyebilirsen izle yani ablam böyle dedi diye hak vereceksin. Çocuklar karışıyor. Kadın birisini doğuruyor, başkasına gidiyor. Diğer doğuran kişinin de alıyor çocuğu, bilmeyerek ama yani. O bakıyor büyütüyor. Çocuk sessiz sakın, otizmlili mi ne şimdi çocuk. Ama şımarık değil, zekâsı çok gelişmiş. İşte şeyleri bile çok çabuk, bulmacaları çözüyor. Puz mu nedir o şeylerin adı? Puzzle. Öyle bir yetenek keşfettiler özel eğitime... Şimdi onu film icabı gönderiyorlar. Ama o diğer çocuk hırsızlık desen var, dilencilik desen var. Ee karşısındaki işte kişilerle argo konuşmaları var. İşte yetiştirme tarzı... Kadın aldı çocuğunu, ikisini yan yana koydu. İkisini evde bakıyor sözde ama anne olarak ona dönemiyor kadın. Çünkü çocuk kendini sevdirmiyor kabalığından durmamazlığından. Öz be öz annesi yani. Kadın sonradan öğreniyor. Öbür çocuğu daha çok seviyor. Yani anne, baba, çevredir çocuğu yetiştiren. Ha belki benim çocuklarım da ya da ben de dört dörtlük büyümemişimdir. Ha elbet benim de vardır bir tarafım. Ama ben yeri ve zamanında konuşmayı bilen biriyim inan buna. (...) Ya şimdi ben onları... Ben onlarla kendimi hiçbir zaman... Bak aşağılamıyorum çünkü dedim ya annem de bir Roman ama benim gezdiğim gördüğüm; farklıyız ya biz, daha farklıyız. İnan ki daha farklıyız. Çünkü biz mesela... Onlar başka yere gittiğinde daha farklı konuşmaları, hal ve hareketleri. Ben bilmiyorum yani tabii ki hepimiz insanız, hepimiz Türk bayrağının altındayız. Hepimiz Allah’ın verdiği birer kullarız ama yani bu... Sosyalleşme; işte budur sosyalleşmek. Yani ayrımcılık yok. (...) Ama şöyle bir şey de var. Çok Romanlar evlenen, dışardan gelen... Yani dışardan dediğim Karadeniz, işte Kürt, Türk falan evlenen kişiler var. Çocuğu olup da oralarda büyüyen insanlar, şivesi değişik olan insanlar da var. Ama onlara da çingene diyemezsin yani sonuçta baba Türk. Ya da işte orada doğru büyüdü; şive değişikliği. Ha biz orada doğup büyümüş olsaydık bize de belki demezler. Mesela genelde Romanlara esmerliğinden ya da ne biliyim konuşmalarından ya

da hiç konuşmasan da yüzünden “Aa bu Roman!” diye... Ama oysa dışarıda olan kişiler çok var o şey ee esmer insanlar. Yani. (...). Ya aşağılayıcı olarak değerlendiriyorum, değerlendirmiyorum değil. Gerçekten de yani. İnsanları... Bak ben ayrımcı derken yani o anlamda demedim. Bir de aşağılayıcı ayrımcılar var. Niye onlar insan değil mi? Onlar da bizim gibi. İki eli, iki ayağı iki gözü yok mu? Yani... Onlar bir anne, bir baba değiller mi? Bir aile değiller mi? Yani bazı insanlar hep “Abe napıyosun bea” ya da “Üj, bej” diye konuşuyorlar. O benim için bir aşağılayıcı.” (G30).

G28 de “Ben çingeneliğimi kabul etmiyorum. Çünkü annem çingene ama benim kanım Türk kanı.” sözleriyle Roman etnik kimliğini reddettiğini belirtip, bunun nedenini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“İşte o görüş, karşı görüşün şeyi; küçümseme var ya küçümseme. Çingeneleri küçümseme derdi var ya. O yüzden ben bunu kabullenmiyorum. Bak benim çocuklarım da öyle. Asla ve asla küçümsememek için çingeneliği kabul etmiyorlar. Benim oğlum ne diyor; ben Giritliyim. Onun babası çingene. Benim vardığım koca çingene. O tam Türk değil. Ama şimdi benim bir oğlan kardeşim var onun da karısının babası Türk. Yörüklerden. Ondan doğan çocuklar tamamen asıl kan. Asıl kan dediğim yani çingenelik taşıyorlar. O çocuklara çingene demeye kimsenin hakkı yok. Çünkü annenin de babası Türk, babanın da babası Türk.” (G28).

Öte yandan, bazı katılımcılar kendi içlerinde Roman ve Çingene olmayı da farklı tarif etmiştir. Bu farktan söz edip kendilerini Roman olarak tanımlayanlara Çingenelerin farklılıkları sorulduğunda onların şalvar giymeleri, sepetçilik yapmaları, çadırlarda yaşamaları, pis olmaları nedeniyle yaşam tarzlarının kendilerinden çok daha farklı olduğunu; hatta onlar gibi yaşayamayacaklarını/ yaşamak istemeyeceklerini söylemişlerdir. Çingene’ler yüzünden Roman topluluklarının pis ya da suçlu olarak damgalandığını belirtenler de olmuştur. Örneğin bir görüşmeci kendisine çingene denmesinden rahatsız olduğunu ifade etmiş ve bunun üzerine sorulan çingene ile Roman arasındaki farkın ne olduğuna dair soruyu şöyle yanıtlamıştır:

“Ne bileyim yani... Çingeneler daha çok şey yapıyorlar... Bu çadırlarda kalıyorlar, sokak sokak geziyorlar.” (G7).

Ayrıca Çanakkale ilinde Gelibolu SODAM’da yapılan mülakatların neredeyse tümünde, görüşmeciler Gelibolu’da yaşayan Romanların ‘diğer Romanlara’ benzemediğini ve ‘daha iyi’ olduğunu dile getirmiştir:

“Bak bizim bu Gelibolu Romanları çok farklı diğer yerlere nazaran. Bizim buranın Gelibolu’nun ama... Bak yani ben Lüleburgaz’a gittim, Uzunköprü’ye gittim. Çanakkale Keşan’a... Romanları, affedersin,

kadınları berbat. Yani diller, konuşma tabirleri, giyim tabirleri... Bizim Gelibolu'nun bayanlarına nazaran onlar çok ağır... Bilmiyorum bana çok farklı geldiler. Mesela kocasına karşı, Keşan'a gitmiştik biz caddede gördük. Çok çirkin ee söyleyemiyorum... "Senin ağzınla ... lan ..." dedi. Ha bizim eşlerimize çok da kızsak yani böyle yani ne bileyim... Mahkemelik de olsak Gelibolu'nun bayanlarında o yok. Yok yani. (...). Keşan'daki kadınlar bana öyle gelmedi. Başları böyle sıkık, böyle şalvar ayağında, üst baş dağınık rezalet bir şekilde... Çanakkale'de de öyle gördüm. Ama bizde o yok yani. Bilmem, bizim Gelibolu'nun Romanları çok farklı. E gidip görürsen böyle Çanakkale Keşan'ı falan onu fark edeceksiniz. İzmir'in de öyle. (...). Mesela onların düğünleri daha farklı. Bizim daha derli toplu düğünlerimiz var. Daha derli yani biraz gelsen görsen böyle... Benim ablamın kızı düğün yaptı, ya şatafatlı değil demiyorum, derli toplu." (G36).

G40 da Roman topluluklarının da birbirinden farklılaştığını Gelibolu ile diğer yerleri kıyaslayarak anlatmıştır:

"Her toplumun Romanları, her memleketin Romanları farklı olabiliyor. Biz mesela Roman olarak onlara baktığımızda bile o farklılığı görebiliyoruz. Çünkü... Romanların içinde bile kültürler ve şeyler farklı olabiliyor. Onlar tam böyle, Romanı Roman gibi olabilirler; toplumun tanıdığı Roman gibi olabilir. Kılık kıyafet konusunda... Şalvardır, başörtüdür. Yani baktığında evet bu Roman diyebilirsin. Ama şu an Gelibolu'daki yaşayan Romanlar kılık ve kıyafetine son derece dikkat ederler." (G40).

Türkiye'de yaşayan Roman topluluklarına karşı yöneltilen önyargıların benzerlerini bazı Roman toplulukların Çingene olarak tanımladıkları topluluklara yansıttığı söylenebilir. Bu noktada farklılık yalnızca önyargının dayandırıldığı olguda görülmektedir. Türkiye toplumu Romanları 'etnik kimlikleri/ ırkları' üzerinden ötekileştirirken; görüşme yapılan Roman kursiyerler kendilerinden ayrı düşündükleri Çingeneleri 'yaşam tarzı' itibariyle farklı görmektedir. Ancak Çanakkale ili Gelibolu ilçesinde yaşayan Romanlar için bu durum daha farklı değerlendirilmelidir. Buradaki Roman topluluğun içinde bulundukları topluma daha fazla 'uyum' sağladıkları ortaya çıkmıştır. Söz konusu 'uyum' kendileri tarafından dış görünüş ve konuşma biçimi üzerinden tarif edilmektedir. Bu noktada belirtilmelidir ki; araştırma sırasında SODAM ziyareti ve yapılan mülakatlarda, Gelibolu'da yaşayan Romanların İstanbul Türkçesine daha yakın bir dil kullandıkları görülmüştür. Bu fark ortaya çıktığında geri kalan görüşmelerin birkaçında nedeni irdelenmeye çalışılmıştır. Doğruluğu bu çalışma kapsamında kanıtlanmış bir veri niteliği taşımamakla beraber; Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Gelibolu'ya yerleşen paşalar ile ailelerinin evlerinde ve buradaki ordu evlerinde birçok hizmetli çalışmış, bölgede yaşayan Romanlarda bu işleri yapmıştır. Diğer taraftan ilçenin kültürü de saygın aileler ve askerlerin yaşamıyla şekillendiği için buradaki Romanlar da bu çevrede kılık,

kıyafet ve kibar konuşma konusunda kendi tabirleri ile ‘dikkatli/ özenli’ olmuşlardır. Örneğin G36, ordu evinde çalışma tecrübesini şu şekilde anlatmıştır:

“Çünkü ben ordu evinde çalıştığım dönemler kolordu komutanı, eşi, çocukları birlikte aynı masada yemek yiyordum. Onların konuşma tabiri benim konuşma tabirim arasında hiç bir fark yoktu. Hiç. Emekli oldular, gittiler İzmir’de Narlıdere’de kendi evleri vardı. Oraya yerleştiler. Oradan sonra Muğla’ya gittiler, kızı orda evliydi. Muğla’ya gittik, oradan Marmaris’e geçtik. Ve her ortamlarına beni soktular, hiç dışlanmadım. Onların konuşma tabirleriyle benim konuşma tabirlerim arasında hiç bir farkları görmediler ve ben hiç dışlandığımı da hatırlamıyorum.” (G36).

Kursiyerler arasında Roman olmayıp kendilerinin ve toplumun Roman topluluklarına bakış açısını değerlendirenler de bulunmaktadır. Örneğin G4, Romanların yaşamını kendi gözlemiyle şöyle anlatmıştır:

“Onlar mesela bugün bulup bugün yiyen insanlar. Hani böyle çok geleceği, yarınlaraya yönelik... Özellikle erkekleri. Hani buraya gelen kadınları bir parça daha hani yarınını falan düşünen insanlar. Ama Romanlar normalde öyle bir düşünceleri olmayan insanlardır. Bulduğu anda yerler. Gezer, içer, tozarlar... Akşam nerede bulsa orada yatar kalkarlar. Ama buradakiler bir adım daha şeyler yani. Yarınını, geleceğini, çocuklarını daha düşünüyorlar. İşe gidip çocuklarını okutmak isteyen kadınlar var. Mesela işte benim kızım okula gidiyor, çalışmak zorundayım diyor. Hani baba onları şey etmiyor. Yani burası onlara bence çok iyi oluyor maddi olarak. Hani şey olarak da gidip sokakta gezeceğine geliyor burada başka insanlarla vakit geçiriyor. Onlar için ben çok iyi olduğunu düşünüyorum. Hani bizim için değil de onlar için ekstra daha iyi.” (G4).

Diğer bir görüşmeci ise Romanlarla ilgili düşüncelerini ve toplumun onlara bakış açısını aşağıdaki gibi değerlendirmiştir:

“Ya insan dili, bakışları, hareketleri çok önemli. Yani ne verirsen onu alıyorsun aslında. Ben de o insanları çok seviyorum. Hiçbir problemim de olmadı şimdiye kadar. Onlar da sana aynı saygıyı ve sevgiyi gösteriyorlar. Çünkü senden onu görüyorlar.(...). Biz burada 3-4 kişiyiz yani Türk olarak. Gerisi hepsi Roman. Hiçbir sıkıntı yaşamadık çok şükür. (...). Hayır, onlar da insan ne farkım var ki benim onlardan? Ne farkım var yani? Hepimiz dokuz aylıyız, onların suçu Roman olmak mı? Değil bence. Bence onların da bizden hiçbir farkı yok. Çok tatlı insanlar. (...). Ya hiç hoş değil ama bence onları daha küçük görüyorlar gibi geliyor bana. Yani mesela geçenlerde... Gerçi yok değil varı ağırlığına... Tabii ki bir çuval inciri berbat edemezsin ama içlerinde tabii ki kötü olanlar da var. Geçen mesela ben en ufak bir şey anlatıyım Whatsons mağazasına gittik kızımınla. Orada baktım bir kızcağız ama Roman. Ruja bakmak istedi kızım da verdi. Kızımın adı ... bu arada. Baktı ona oradaki kasiyer, orada ilgilenen kız, onu aldı dışarıya attı. Ay çok üzüldüm. Ama bilemiyorsunuz onların neler yaşadığını. Belki de böyle bir şeyler yaşadılar;

dükkânlarından bir şeyler çalındı, alındı. Bilemiyorsun. Ha bunu hepsine yükleyebilir misin? Asla. Ama var yani. Var ne yazık ki.” (G19).

G6, Romanların yaşamında, içinde bulundukları toplumdan farklı olan durumlardan bahsetmiştir:

“Benim için herkes aynıdır, kardeşler. Ben hiç kimse hani kendimi hiç kimseden üstün görmüyorum ya Allah onu da yaratmıştır beni de yaratmıştır. Ben eşit diye görüyorum. Tabii ki fikirler ayrı olabilir düşünceler ayrı olabilir. Ama kesinlikle hani ben hiç kimseyi hor görmüyorum. O da bir insan sonuçta yani. Onun da bir şeyler öğrenmeye hakkı var. Onun da para kazanmaya hakkı var. Yani çocuklarına bir şeyler, çocuklarının hayatına bir şeyler kazandırma hakkı var onun da yani. (...). Hani onlar Roman, onlar mesela bizle aynı düşüncede değiller. Tabii ki değiller yani hani olmak zorunda da değiller. Ama sonuçta hani hepimiz insanız. (...). Yani farklı derken hani ne bileyim fazla çalışmazlar. Aile ilişkileri çok bağlı değiller. Çok daha geniş mezhepte olabiliyorlar. Yani o şekilde bahsediliyordu. O yüzden. (...). Ya geniş derken mesela bizde daha kız çocukları sıkıdır hani gezmezler, tozmazlar, daha aileye bağlı olurlar, ailenin sözlünde olurlar. Hani onlar daha rahat o konuda. Onlar daha rahat olunca hani o şekilde baktığımızda... Ama ben buraya (SODAM’a) geldiğimde kimseye şey yapmıyorum hani.” (G6).

SODAM’da çoğunlukla Roman etnik kimliğine sahip kadınlar geldiği için burada Romanlara uyum sağlamaya çalıştığını belirten G5 ise Romanlardan aşağıdaki ifadelerle söz etmiştir:

“Doğal olduklarını düşünüyorum çok şeyler aslında ya nasıl diyeyim çok onlara böyle sert de davranmayacaksın, çok yumuşak yüzlü de olmayacaksın aslında. Neden? Çünkü onların tavırları belli zaten. Yani konuşurken böyle mesela hani bazen tekme ve tokatla döversin bazen de lafla döversin. Onlarda lafla dövme mesela var. Öyle düşünüyorum ben. Onun dışında... Ya bana göre kötü mü? Değiller. Ya dediğim gibi bulaşmadığın sürece kötü değiller bana göre. Bulaşmadığın... Şöyle diyeyim; onlara yani şöyle biz Türk milleti olarak, öyle söyleyeyim ben size, onlara bulaşmak... Yani çünkü onlara hep böyle sırtından bıçaklama gibi mi diyeyim o şekilde tavırları olduğu için... Çok görürüz çünkü biz onlardan bir şeyler çıktığı için... Ondan sonra bir de tabii ki bir adım geride durmak zorunda kalıyorsun ama onun dışında işte kavgadır işte bilmem nedir onları hep duyduğumuz için onlarla ilgili... Ondan dolayı. (...). Ben dediğim gibi onları az çok tanıdığım için biliyorum çünkü nasıl davranacağımı onlara. Ondan sonra onlar da bana ona göre davranıyorlar. Dediğim gibi onların hani işte sert böyle işte surat yapan kişiyi sevmiyorlar mesela ve sert davrandığım zaman sevmiyorlar. İşte kendini beğenmişlik yaptığım zaman sevmiyorlar. Ben ona göre davrandığım için onlara karşı bir mesafem var. Ondan sonra o mesafe dışında yani onlar gibi oluyorum. Ben de onlarla birlikte olduğum zaman onlar gibi davranıyorum, onlar gibi konuşuyorum. Ondan sonra işte onlar dediğim gibi en ufak bir şey yakaladığında hemen seni anında şey düşürebiliyorlar yani o anda. (...). Ya ben tabii ki özellikle onlar gibi davranıyorum. Yani şöyle; bir konu açılıyor mesela anlatıyorlar işte diyor benim eşim şöyle işte şu şundan dolayı ceza evine girdi, bundan

dolayı bilmem ne... Haa diyorum işte ben, benim de tanıdıklarım var. Ondan sonra o da ondan dolayı girmiş içeri falan falan gibilerinden konuşuyorum. Ondan sonra aile işte konusundan bahsediyorlar daha çok zaten kayıvalide, işte görümce, elti... Onların konuşmalarını çok yapıyorlar. Ondan sonra ben de diyorum işte benim için benim sıkıntım yok kayıvalidem de iyi. Ben de işte yumuşatma yönünde daha çok davranıyorum onlara. Benim kayıvalidem iyi diyorum, eltilerim iyi. Ondan sonra görümcem yok diyorum işte. İşte onlar iyiye benim için, ben onların şey içine girdiğim için yani, onlar gibi olmak zorundayım diyorum geçiyorum ben.” (G5).

4.4.2.2.2. Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma

Mülakatlarda Roman olma ve ayrımcılığa dair sorular sorulduğunda birçok görüşmeci “Aynı bayrak altında yaşıyoruz.” Ve/ veya “Hepimiz Müslümanız.” İfadelerini kullanarak karşılaştıkları toplumsal dışlama tutumunu eleştirmişlerdir. Buradan yola çıkarak Romanların topluma dâhil olmayı vatandaşlık ve dini inanç üzerinden de kavradıkları söylenebilir. G29, Roman olduğu için daha önce kendisini dışlayan birine söylediklerini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Bu bayrak altında yaşıyorsak hepimiz bu vatanın evladınız. Şu ayırımı yapmayalım; Romandır, Sünnidir, işte Türktür mürktür... Yapmayalım. Yapmasan zaten geçim olur. E sen şimdi direk bana Roman dediğin zaman haliyle ben sana kızarım. Yani bunu yapma. Niye yapıyorsun. Peki, sen nesin? E belki ben senden daha önde, vasıflı insanım. Hatta belki sen beni Roman olarak görüyorsun ama belki benim, nasıl telaffuz edeyim bilemedim ama, belki bilgilerim senden daha iyidir. Belki iletişimim senden daha güzeldir. Ha topluma bakış açım daha güzeldir. Ha senin konuşmadığın giremediğin yere belki ben daha iyi giriyordum. Bir de bu var. İnsanları birazcık da bu gözle görmek gerekiyor. (...). Anlayış ve geniş açı düşünmek. Tam böyle nası deyim... Anlatamadım ki. Her şeyi böyle kavga ederek değil ilk önce düşüneceksin bu bana neden bunu söyledi ve soracaksın: Arkadaşım niye? Niye bunu böyle yaptın veya söylemekteki amacın ne? Bunu öğrenmek. Bunu öğrendiğin zaman zaten ya anlarsın ya anlayamazsın” (G29).

G14 ise Romanların maruz kaldığı dışlanmanın anlamsız olduğunu kimliğinde Türk yazması üzerinden değerlendirmiştir:

“Hani, ben Romanım, Roman olsam ne olur olmasam ne olur? Sonuçta benim kimliğimde Roman yazmıyor, Türk yazıyor.” (G14).

Ayrıca Roman olmayan görüşmecilere de toplumun Romanlara bakış açısına dair ne düşündükleri sorulduğunda “Aynı bayrak altında yaşıyoruz.” Ve/veya “Hepimiz Müslümanız.” cümlelerini kurmuşlardır. Roman katılımcılar için bahse konu ifadeler dışlama tutumuna bir eleştiriye; Roman olmayanlar için aynı ifadeler, Roman topluluklarına ilişkin olumsuz

yargılarını dile getirdikten sonra vatandaşlık ve dindaşlık nedeniyle bir mecburiyet ilişkileri olduğunu belirtecek şekilde kullanılmıştır:

“Onlar da Türk, onlar da bu bayrağın altında yaşıyorlar, onlar da şey... Yani, çok dışlamıyorum da, işte...” (G17).

Vatandaşlık üzerinden içinde bulunulan toplumla kurulan bağ katılımcılar tarafından genellikle aidiyet hissi ve haklardan faydalanma üzerinden değerlendirilmiştir. Örneğin G9, kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hissettiğini ancak bir taraftan kafeste yaşıyormuş gibi hissettiğini belirtmiştir:

“Hissediyorum da işte diyorum ya hani; bir ayrım... Sanki biz oraya gömüldük ya ondan başka yok yani bizim... Hani nasıl tarif edeyim size ben ya, sadece biz orada büyümüşüz ondan sonracığım orada doğmuşuz büyümüşüz yani dışarı açılma imkânımız yokmuş gibi... Sadece o kafesin içindeyiz, biz oradayız. Yani ben kendi adıma söyleyeyim orada tıklı kalmışım gibi geliyor bana; ki kaldım yani orada tıklı.” (G9).

Roman olma ve vatandaşlık algısı arasındaki ilişkiyi G29 aşağıdaki gibi değerlendirmiştir:

“Aslında bizim Roman vatandaşlarımız hiçbir şeye hani karışmayan, etliye sütlüye karışmayan insanlar. Kendi aralarında idişirler didişirler, kavga ederler, ıvırlı zıvırlı... Ama öyle hani affedersin siyaset olsun, işte terör bilmem ne... Öyle yerle hiçbir alakası olmayan insan. Daha doğrusu Roman vatandaş aslında korkak bir vatandaş. (...). Neden korkak biz mesela, ben kendi adıma söyleyeyim; korkarım hani polisten olsun, suç işlemekten olsun... Allah’a çok şükür bu zamana kadar da hiç öyle bir şeyim olmadı. Allah gene de göstermesin ya Rabbim. Hani korkak dediğimiz şey biz böyle siyasete, teröre, öyle ıvıra zıvıra katılmayan bir toplumuz. (...) öyle şeylerimiz yok. Ha vatandaşlık görevimizi gidiyoruz, atıyoruz, çıkıyoruz, tamam. Bu.” (G29).

Ayrıca G29 vatandaşlık tabanında eşitliği/eşitsizliği “valinin hanımı” ile kendisini karşılaştırarak değerlendirmiştir:

“Tabii ki, Allah beni bu dünyaya getirdiyse ve ben yaşıyorsam, ben eşitim. Benim hani, birazcık kendimi şey yapacağım ama; karşımdaki valinin hanımıyla benim aramda hiçbir fark yok. Nedir? Onun doğduğu toplum, yer farklıdır; benim doğduğum yer farklıdır. Ama hepimiz insanız. Ben herkese insan olarak bakarım.” (G29).

Tablo 4.14 Vatandaşlık ve Sosyal Haklardan Yararlanma

	T.C. vatandaşı olarak sahip olduğunuz hakların tümünden yararlandığınızı düşünüyor musunuz?	
	Frekans	%Yüzde
Evet	171	43,8
Hayır	142	36,4
Cevap Yok	77	19,7
Total	390	100,0

G31, vatandaşlık ve sosyal haklardan yararlanma konusundaki eşitsizliği fakirlik ve zenginlik üzerinden yorumlamıştır:

“Onlarla aynı değerde değiliz sanki. Öyle. Mesela zengin fakir değerleri gibi yani. Zengin hep zengin, fakir hep fakir yani. Ben kendimi hani bildim bileli fakiriz yani hiç zengin olamadık. (...). Mesela bankaya bile giriyorsunuz; bankada sen bildik tanıdık bir insansan, gelirin yüksekse falan, bankada paran varsa ‘Aa hoşgeldiniz Hazal hanım.’ diyorlar. Bizi gördüklerinde hiçbir şey demiyorlar yani mesela.” (G31).

Vatandaşlık hakları ve sosyal haklarından diğer herkesle eşit biçimde yararlanamadığını belirten G20, bunun nedenini bir örnekle açıklamıştır:

“Çünkü... Şimdi bu hastalıktan sonra hastaneye gelişim gidişim çok fazla oldu. Sağlık problemlerim haliyle çok fazla oldu. E şimdi hatta geçen ee bundan 3 ay önce falan ben şimdi Cerrahpaşa’ya giderken burada bütün tahlillerimi yaptırıp öyle götürüyorum normalde. Çünkü buradan götürmezsem İstanbul’da bir günde iş bitmiyor. E benim kalabilecek bir yerim yok. Yani bana o ek bir maliyet, bir masraf. Onun için burada tahlillerimi yaptırmak için gittiğimde mesela orada yazıyor, hani öncelik engellilerin falan diye. Ve ben yüzde 65 engelliyim. Ve bu on sene önce aldığım bir engel durumu. Lösemi olduğum için benim hastane gibi yerlerde kalabalık yerlerde çok fazla girmemem lazım çünkü enfeksiyon kapma riskim çok yüksek. Mesela orada yazıcıya diyorum ki ben engelliyim, kartımı gösteriyorum, o diyor ki ben bir şey yapamam.” (G20).

Dolayısıyla gelir durumunun da sosyal haklardan yararlanabilme durumunu etkilediği söylenebilir.

Tablo 4.15 Kamu Kurumlarında Dışlayıcı Muamele ile Karşılaşma Durumu

	Evet		Hayır	
	Frekans	%Yüzde	Frekans	%Yüzde
Adliyede dışlayıcı muamele gördünüz mü?	17	4,4	373	95,6
AÇSH il müdürlüğünde dışlayıcı muamele gördünüz mü?	18	4,6	372	95,4
SYDV'de dışlayıcı muamele gördünüz mü?	22	5,6	368	94,4
SODAM'da dışlayıcı muamele gördünüz mü?	17	4,4	373	95,6

Kendilerine yasal olarak tanınan hak ve hizmetlerden faydalanmak üzere kamu kurumlarına giden görüşmecilerden bazıları buralarda yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle hissettikleri eşitsizlikten söz etmiştir. Ayrıca katılımcılar yalnızca sık/devamlı ilişki içerisinde oldukları kurumlardan örnekler verdikleri için ayrımcılıkla karşılaşılacak yerler arasında bulunan kurumlar olarak SYDV ve hastaneler öne çıkmaktadır. Örneğin G14, diğer vatandaşlar ile eşit şekilde haklarından yararlanıp yararlanamadığına dair soruları sadece SODAM üzerinden değerlendirebilmiştir. Zira bu anlamda ilişki içerisinde bulunduğu başka bir kurum bulunmamaktadır:

“Mesela benim burada (SODAM’ı kastederek) hani Roman olduğumu biliyor... Buraya beni almazlardı mesela Romansın diye ama gördüğüm kadarıyla herkes de bana sıcak kanlı davranıyor.” (G14).

G33, haksızlıklar olsa da Türkiye’nin vatandaşı olduklarını belirterek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda şahit olduğu haksızlığı anlatmıştır:

“Fon yardımı için gitmiştik, ilk başta biz konuştuk bir seferliğine yardım parası veriliyor demişlerdi. Sen aylık alıyorsun dediler, ayrıyeten sosyal hizmetlerden alıyorum ya, onu aldığım için olmaz dediler bize. Biz de tamam dedik, arkamızı döndük çıktık. İçeri iki kadın girdi, onlar da aylık alıyor sosyal hizmetlerden ama ne duyuyorum ben sonra, size diyorlar iki tane daha aylık bağlayacağız. Şimdi bu haksızlık değil mi? Bence haksızlık bu. Yardım konularında çok haksızlık oluyor. Roman mahallesini biliyorsunuzdur, yarısından fazlası zengin insanlardır. Fakiri de vardır, zengini de vardır o mahallede. Kadının buradan buraya kollarında bilezikler dolu, biz kendimiz görüyoruz biliyoruz bunu. Kendi evleri var, başkalarının üzerine görünüyor bu. Her türlü yardımdan faydalanıyorlar, benden daha fazla maaş alıyorlar. Benim aldığım 650 lira, onların ki 1400 lira. Bu şimdi, sence haksızlık değil mi? Şimdi en fakirin yardımı kesildi, en zengini yardım alıyor. Bunu kimse kanıtlamıyor, ispatlamıyor.” (G33).

Hak ve hizmetlerden faydalanma noktasında kamu kurumlarından verilen örnekler, Roman etnik kimliğine sahip olmaktan kaynaklanan ayrımcı tutumlardan ziyade, torpil biçiminde yapılan ayrımcılık ve haksızlıklara ilişkindir. Torpilli olanlara sosyal yardımlardan faydalanma şartlarını sağlamasa da yardım verildiğini söyleyen görüşmeciler olmuştur. Torpilin kaynakları olarak ise söz konusu kurumda bir tanıdığının olması veya “partili olma” belirtilmiştir:

“Ne var burada şimdi mesela biliyor musun? Şimdi mesela diyelim ki ee bir kişiyi belirliyorlar ya, o kişinin isterse durumu dört dörtlük olsun, mahallede, hani onu tanımışlar artık belirlemişler, candan etmişler kendilerine. Hep o kişiyi biliyorlar. Yani sen onların yanında hiçbir şeysin. Kurumlar işte yani bize yardımcı olacak yerler. Veya hani partiyle de bağlantısı olan insanlar. Hani sanki sen onlara oy atmıyorsun. Sanki o kişiyle mi senin şeyin? Hayır. Onu belirliyorlar. Aha, hep onlar. İşte o bize önder, onu önder görüyorlar. Ama ben kişinin sözünle aslında gene... Bilmiyorlar ki o kişinin sözünle ben sana oy atmayacağım. (...). Kendi fikrimle yapacağım bunu. Değil mi? Ama işte böyle şeyler de oluyor. Bilmiyorum... (...). Mesela şimdi AK Partiye üyeydim. Ak Partiye eşimle birlikte gittim üye oldum. Biz AK Partiye ne zamandır oy atmış kişiydik. Ondan sonra AK Partinin sonra dediler ki burada bir kadın vardı, onun ismini vermeyeceğim o kendini bilsin, sonra o bize ee kapalı da bir bayandı görünürde dersin ki yani Allahtan korkusu var, bence hiç Allahtan korkuları yok insanların... Yani yapmacıklar dini bile şeyinde kullanabiliyorlar, yapmacıklıklarında. Dedi ki biz seni teşkilatlandıralım bizim içimize. Teşkilattan sayalım. Hani ben sandım ki bu hani gerçekten iyi bir şey. Tabii ki ben zaten onlar bana onu dese de demese de benim bir oyum var zaten. Ben kendi fikrimi kullanarak onu yapacağım. Ama şimdi biz bunda tuttuğumuz için yardımcı ol daha fazla olsun... Tamam dedi. Onların (AK Parti kadın kollarını kastederek) arasına katıldım, beni teşkilatçı gösterdi. (...). Yemeğimi ateşte bırakıp yağmur çamur arkalarında gezdim o teşkilatın. Ondan sonra ee broşürlerini dağıttık böyle, partimizi tanıttık böyle... Onlardan fazla benim emeğim oldu bu işte. Fakat ben hiç o planda olmadım. Yani hiç gösterilmedim. Kendilerini sundular. Bir de kandırarak. Yani mesela şimdi bak biz seni mesela hani bu işten yararlancakız, TYP alımlarında hep önde olacaksın, sen çıkacaksın yazılсан da yazılmasan da... Şu olacak, bu olacak, hani bilmem ne olacak... Yok biz seni sürekli bir yerlere işe de sokacağız gibi vaatler verildi, bilmem neler verildi. Hiçbir şey olmadı. Ben çok koşturdum çok yaptım. Ne oldu ama beni kendi partimden kendileri soğuttular. Çünkü ben zaten yüreğim onunlaydı yani. Ben kendim kimse bana demeden ben onu seçtim. Ama onlar beni kandırdığı için bu sefer partime de gönül koydum ben. Siz bana dedim böyle yapıyorsanız... Hani oraya bile gönül koydum. Ha ama yine ona gittim oy attım. O bana deseydi de demeseydi de ben ona oy atacaktım zaten. (...). Şimdi Tayyip Erdoğan bizi, Romanları topladı ya. Hani bir kere Roman katılımı yapmıştı. Ben orada daha zaten aklım ona yatmıştı. Hani dedim belli ki bir ayrımcısız bir insan diye öyle düşündüm yani. Öyle. Ondan sonra AK partili oldum ben.” (G21).

Diğer bir görüşmeci ise tanıdığı olmadığı için asıl yardıma ihtiyacı olanların sosyal yardımlardan faydalanamadığını, kendi yaşadığı haksızlık üzerinden dile getirmiştir:

“Bak bir kömürden çıktık değil mi yola? He ben kendim için değil, evlatlarım için istemişim. Gittik ama onu bile bize vermediler. Şeyi doldurmadı dediler, aslında bütün hepsi doluydu formlar filan hepsi doluydu ama o formu filan doldurmadı dediler. O yüzden ya istediklerine yapıyorlar istemediklerine yapmıyorlar diyebilirim. (...). Şimdi bütün herkes... Onlar da kendine göre haklı bütün herkese dağıtıyorlar, yardım yapıyorlar. Şöyle; sayılı kişilere yapıyorlar. Mesela bir kişi çıkıyor diyelim ki, bir baş çıkıyor, diyor ki: Bu, bu, filanca kişiler işte yardıma ihtiyaçları var. Aslında ihtiyaçları olmayanlar alıyor, ihtiyaçları olanlar alamıyor. (...). Kimin arkası varsa, kimin arkası kuvvetliyse o alabiliyor. (...). Yani belediyeden birisi olması lazım. İşte büyük yerlerde çalışan birileri olması lazım. Arkası kuvvetli bu demek. Benim için bu. Yani. Eğer ki sen bir yerde çalışıyorsan, belediyede filan çalışıyorsan, seni eğer sevip sayıyorlarsa, sen de benim çok samimi arkadaşımın ben sana dediğim zaman ya işte şunu da yazdır, şunu da yazdır, şunu da yazdır... E seni tabii ki dinliyorlar. Sevip sayılıyorsun da sözün de dinleniyor. O yüzden yazılıyorsun. Ama muhtaç olanlar alamıyor. Bu... Bu yani.” (G8).

Böyle bir durumla karşılaştığında hakkını savunmak için bir yola başvurmayı tercih etmediğini söyleyen G8’e neden şikâyetçi olmadığı sorulduğunda ise aşağıdaki yanıtı vermiştir:

“Onlarla uğraşılmaz. Yaa uğraşılmaz. Ne bileyim... Onlarla uğraşılmaz. Ya onlar daha fazla bilmiş insanlardır. Ne bileyim. Biz fazla okumadık. Ya bilinçsiziz. Bazı şeyleri bilmiyoruz. Onlar iki üç kelime söylüyorlar, sen duraksıyorsun mesela. Diyorsun ki ne demek istedi acaba. Bir şey söyledi ama ne demek istedi? Çünkü onu sana telaffuz etmiyor. Doğru düzgün söyleyemiyor. Açıklamasını yapmıyor daha doğrusu. Sadece kısa yolu söylüyor. Onlarla uğraşılmaz yani.” (G8).

Özellikle kamu kurumlarında işlerini halletme ya da hak talep etme/savunma noktasında, eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle özgüvensiz ve kırılgan olduğu için sıkça haksızlığa uğradığını belirten başka görüşmeciler de bulunmaktadır:

“Eşit hissedemiyorum. Neden dersin, bu cahilliğimden işte. Hastanede de çalıştım, 9 ay çalıştım. Hastanemizde çalıştım. İŞKUR’dan girdim. İnsan bu cahillikten yani eşit hissedemiyorsun kendini. Hep böyle boynu bükük kalıyorsun. Yani işte bir şeyden bilgim olmadığı için.” (G27).

4.4.2.2.3. Roman Olmanın Mekânsal Tezahürü Olarak Mahalle Yaşamı

Roman toplulukların yaşadığı mahalleler, resmi adı farklı olsa da, bağlı bulunduğu kentte “Roman Mahallesi” olarak anılmaktadır. Trakya’daki Roman mahalleleri genellikle kentlerin ya da ilçelerin dış çeperinde bulunmaktadır. Bu bölgelerde konutlar büyük oranda gecekondur olmakla birlikte; son on yıl içerisinde kentsel dönüşüm dolayısıyla TOKİ apartmanları çoğalmıştır.

Tablo 4.16 Kursiyerlerin Yaşadıkları Mahallelerin Koşulları

	Evet		Hayır	
	Frekans	%Yüzde	Frekans	%Yüzde
Evin çevresinde sağlık ocağı/ hastane vs. vardır.	333	85,4	57	14,6
Evin çevresinde okullar vardır.	360	92,3	30	7,7
Evin çevresinde pazar/ market vs. vardır.	307	78,7	83	21,3
Evin çevresi güvenlidir.	316	81,0	74	19,0
Evin çevresinde gün içerisinde asayiş problemi olmaz.	280	71,8	110	28,2
Ev yaşamaya uygun bir yerdedir.	354	90,8	36	9,2
Belediyenin sunduğu hizmetlerden mahallem yararlanır.	302	77,4	88	22,6

Katılımcılar mahalle içerisindeki yaşamı anlatırken koşullarla ilişkili birçok probleme ve mücadeleye değinmişlerdir. Mahallede yaşayanlar tarafından mahalleyi anlatan en öz ifadeleri G27 aşağıdaki gibi kullanmıştır:

“Valla şimdi mahallede diyorum ya herkes varla yok arası geçiniyor. Öyle yani kötü bir şey yok, herkes fakirliğinde. İş yok güç yok diyorlar. Yani hep öyle hayatla mücadele, hayatla mücadele...” (G27).

Bu mahallelerin genel olarak suç ile ilişkilendirilen tehlikeli bölgeler/ gettolar olarak damgalanmış olduğu söylenebilir. G2, yaşadığı Roman mahallesini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“ ... Mahallesi çok tehlikeli. Yani, ne gibi tehlikeli mesela, mahallede çok... Herkes uyuşturucu içiyor yani. Küçük bir çocuğun elinde silah, küçük bir çocuğun elinde bıçak... Bir de mahallede ... diye biri var belki duymuşsunuzdur. Herkes ondan korkuyor. Yani kafayı taktığı birine sataşılıyor. Yani para istiyor ondan, haraç istiyor. Mahalleye çıkıyor, bağırıyor, küfür ediyor. Dükkânları kapatıyor. Yani insanlar dışarı çıkamıyor onun yüzünden.” (G2).

G15 ise mahallesinin barındırdığı suç öğeleri ile tehlikeli davranışların “iyi olan insanlar” üzerindeki etkisini de değerlendirerek şöyle bahsetmiştir:

“Mahallemiz iyi değil. İyi değil yani. İçiyorlar, küfrediyorlar, silah atıyorlar, kavga oluyor sürekli... Ha, bir de bu uyuşturucu. İşte o yüzden iyi değil yani. İyi olan çocuk bile, insan bile bozuluyor mahallemizde.” (G15).

Katılımcıların çoğu mahallelerinde gerçekleştirilen yasal olarak suç sayılan eylemler hakkında sorulan soruları yanıtsız bırakmayı tercih etmiş; özellikle uyuşturucu kullanımı veya satışı ile ilgili konularda kendi mahallelerinde öyle bir şey olmadığını belirtmişlerdir. Ancak görüşme yapılan SODAM koordinatörleri, SYDV müdürleri ve sohbet edilen kentliler uyuşturucu kullanımı ve ticaretinin bu mahallelerde yoğun olduğundan söz etmişlerdir. Ayrıca birkaç koordinatör, kursiyerlerle yapılan mülakatların içeriğine dair kendileriyle hiçbir bilgi paylaşılmamasına rağmen; kursiyerlerin mahallede uyuşturucu olmadığını söylemiş olabileceklerini ancak bunun yanlış olduğu konusunda uyarılmıştır. Bunun yanında, kursiyerlerden birkaç görüşmeci mahallelerinde uyuşturucu kullanımı ile satışının fazla olduğunu anlatmıştır. Polisin bu duruma müdahalesinin mahallelerdeki suç eğilimi ve/veya davranışına hiçbir etkisi olmadığını düşünen bir görüşmeci bunun sebebini aşağıdaki gibi değerlendirmiştir:

“Polis giriyor mahalleye ama herkes aynı kafada; girse ne olur girmese ne olur? Ya polis giriyor mesela ondan sonra iki üç gün sonra hep aynı. Değişmiyor. (...). Ya tutukluyorlar mesela ondan sonra birkaç ay ya da birkaç sene hapis yatıyor, sonra çıkıp tekrardan yapabiliyorlar olayları.” (G14).

G2 ise eskiden mahallelerindeki olaylara polisin müdahale etmediğini ancak yaşanan bir cinayet olayından sonra polisin mahalleyi daha çok denetlemeye başladığında mahallede yaşanan değişimden söz etmiştir:

“Polisleri bile dövüyorlar zaten bizim mahallede. Polisler bile zorla çıkıyor hani olay bittikten sonra geliyorlar. Tabii şu an her yerde, bizim mahallede her yerde polis var. Eskiden polis çıkamıyordu yani korkuyordu. Şimdi, bir cinayet oldu bizim mahallede, o yüzden çıkıyorlar. (...). Ne değişti? İnsanlar hap kullanmıyor mesela, azalttı. Mahallenin ortasında, her yerde, sokakta, kenarda, köşede herkes birbirine hap veriyordu. Mesela şimdi her yerde şey polisler gezdiği için mesela hap satamıyorlar. Azalttılar. Mesela herkes elinde bıçakla, silahla geziyordu mahallede. Şimdi polisler her gün her gece mahallede arabayla gezdikleri için kimse silah taşıyor, bıçak taşıyor. Her gece kahvelerde, sokaklarda arama yapıyor polisler. Üst baş arıyorlar. O yüzden insanlar azalttı bu şeyleri.” (G2).

G41 ise polislerin mahallelerinde narkotik suçlar işleyenlerin ismini bilmesine rağmen müdahale etmediğini dile getirmiştir:

“Polisler her şeyi biliyor. Bütün hap satanların isimlerini de biliyorlar. Ama onları içeri almıyorlar. (...) bizim mahalleye gelen bütün polisler herkesin ismini biliyorlar. Polise küfür de etse polis onu almıyor.” (G41).

Kentlerin Roman mahallesi olarak damgalanan bu bölgelerinde Romanların “kültürleri” ve suç ilişkileri nedeniyle kavgaların bol olduğuna dair bir algı da vardır. Nitekim bu “Romanların kavgacı olduğu algısı”, mahallelerde yaşayan Romanların anlattıklarıyla da onaylanmaktadır. Görüşmecilerin bir kısmı Romanların kavgacı olmasından dolayı; diğer bir kısmı ise bölgenin yoksul/getto/alt-kültür kimliği ile bunun unsurları dolayısıyla bu mahallelerde sıkça kavga çıktığını düşünmektedir. Erkeklerin dâhil olduğu kavgalar için içki, kumar, uyuşturucu ve benzeri sebepler sayılırken; kadınların genellikle çocuklarının kavga etmesi sonucunda onları savunmak üzere çok fazla tartıştığı birkaç görüşmeci tarafından anlatılmıştır.

“Yani atıyorum karşıdaki komşunun mesela çocuklar hep dışarda. Çirkef atıyorum kendisi. Atıyorum diye var gerçeği. İşte komşunun çocukları oynasın zıplasın falan tam senin çocuğun çıksın; e bu sefer ne oluyor? Çocuklar aralarında sürtüşme yaşadığı için bu sefer anneler tartışıyor. Hani çocuklar... Seninkisi yaptı, benimki yapmadı falan gibi. Ama bu bireysel olarak değil sadece. Hani karşılıklı düşünceler benim gibi olsa... Aman çocuktur onlar arkadaşım biz kötü olmayalım, sonra onlar barışır biz kötü oluruz falan gibi karşımdaki de benim gibi düşünmüş olsa, inan ki hiçbir problem yaşamış olmayız.” (G30).

Ayrıca zaman zaman mahalleye dışardan gelenler ile de tartışmaların çıktığına ilişkin örnekler de bulunmaktadır:

“Mesela genelde bizim mahalleye gacolar pek çıkmaz ama sadece hap almak için çıkarlar. O gacolar bizim mahalleye hap almak için çıktığında bizim mahalledeki çocuklar onu döver. Başta elinden parayı alırlar onun. Sonra da dayak atarlar.” (G2).

Yapılan mülakatların genel değerlendirmesine göre Trakya’daki Roman mahallelerinde çoğunlukla Roman vatandaşların yaşadığı söylenebilir. Fakat Roman etnik kimliğine mensup olmayan, büyük oranda dar gelirli olan vatandaşlardan da bu bölgelerde ikamet edenler vardır. G21, Roman olmayıp mahallede yaşayanlar ile ilişkilerini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Onlar da bizim gibi yaşıyorlar mesela. Bizim aramızda yaşarken bizim gibi yaşıyorlar ama mesela belli bir zamandan sonra bizim mahallemizden taşındıkları zaman bizi öyle bak... Hani selam bile vermek istemiyorlar. Hani o zaman büyüyorlar biraz. Öyle oluyor yani. Havalanıyorlar. Hani sanki sizinle hiç konuşmamışlar, hiç arkadaşlık yapmamışlar, komşu olmamışlar... (...). Sonra ev alıyorlar herhalde kendilerine hani başka bir yerden; diyelim ev alıyorlar. Kimi insan şimdi ev aldığı zaman bizi tanımıyor. Ama hepsi de öyle değil bak şimdi.” (G21).

Öte yandan, kentin dış çeperinde bulunan Roman mahallelerinin birkaçında görüşmecilerin “yukarı mahalle” olarak söz ettiği kısımlar bulunmaktadır. Burada “yukarı” ifadesi kent merkezine göre ne kadar dışarıda olduğu düşünülerek kullanılmaktadır. “Yukarı mahalle” olarak bahsedilen yerlerin asayiş açısından daha tehlikeli olduğu ifade edilmiştir.

“Tabii bir gruplaşma var. Mesela bizim şu yukarı ki mahalle dediğimiz bir yer var. Orada daha böyle çok pislik insanlar oturuyor. Yani hapçısı, gogocusu... Yani ne ararsan hepsi. Gogocu... İşte hap içiyorlar. Onlara bizim mahallede genellikle gogocu diyorlar. (...). Yukarı ki mahalleye o bizim Romanlar çıkamaz. Yani çıksalar da... O yukarı ki mahalledeki Romanlar bizim mahalleye geliyorlar, orasını karıştırıyorlar. Karıştırıyorlar derken mesela bizim mahalledeki insanlara sataşıyorlar. Yok, işte küfrediyorlar, dükkânları kapattırıyorlar. (...) iki mahalle arasında tartışma çıkmıyor ama her zaman bir sınıf ayrımı oluyor. Yani mesela Romanlar ve daha düşükleri gibilerinden.” (G2).

Mahallelerin iç kısımları da diğer yerlerine göre daha tehlikeli olarak anlatılmaktadır.

“Ee daha çok mesela mahalle içi daha biraz karışık ama biz mahallenin dışına doğru kaldığımız için o kadar karışıklık falan yok. Orası biraz kavgalar olur, gürültüler olur. Tartışıyorlar, yani hiç olmayacak bir sebepten dolayı tartışıyorlar. İnsanlar ölüyor.” (G31).

Ayrıca belediye hizmetlerinin “kenar mahalle”lere ulaşmadığı veya eksik/geç ulaştığından söz eden katılımcılar da olmuştur. Fakat bu durum daha çok kent merkezine fazla uzak ve çeperde bulunan mahalleler için daha şiddetlidir.

“Her şey ikinci planda kalıyor buranın. Ne yapıyorlarsa çarşının merkezine yapıyorlar. Sitelere yapıyorlar, konutlara yapıyorlar. Hani buraları saymıyor devlet. Buranın yoluna ben altı senedir gelemem. Bu mahallede altı senedir aynı yol anca gelişti. Daha yeni değişti. Bir kamyon geçtiğinde ne perdenden hayır kalır ne camından, o şekilde. (...). Kendim karşılaşmadım ama devlette büyükler tarafından hani kenar mahalle deyip yani elinin tersiyle ittiklerine çok şahit oldum. Ki gördüğünüz gibi; aşağıdan geliyorsunuzdur belki, üniversitenin o taraftan, bilmiyorum ama... Oraların bir evlerine bakın, bir çevresine bakın bir de buranın bir çevresine bakın. Ya ağzını örterek geçersin. Evet! Benim sokağımdan öyle. Çünkü köpekler resmen hastalık saçıyor.” (G16).

Başka bir görüşmeci ise otobüslerin mahallelerine çok uzun aralıklarla gelmelerinden dolayı bazen kent merkezine yürüyerek gidip gelmeyi tercih ettiklerinden şöyle söz etmiştir:

“Mahalleye bu arabalar (otobüsler kastedilmektedir) gelip gidiyor, onda çok sıkıntı yaşıyoruz. Üç numara geliyor bizim oraya. (...).O da kırk beş dakikada bir. O yüzden yani sadece hiç o arabayı kullanmadan yayan gidip çarşıya gidiyoruz artık.” (G6).

Belediye hizmetlerinden daha fazla yararlanabilme umudu/ihtimalini göz önünde bulundurarak seçimlerde oy kullanılabilirliktedir.

“Geldi buraya bize oy topladı bizden. Size üst geçit var ya yukarda köprü var. ‘Onun altına size yol yapacağım aşağıya size.’ (!). Pazar kuracağım, işte durakları güzel yaptıracağım, yollarınızı yaptır.... Kim o ismi neydi? Tekirdağ Belediye Başkanı. O bize... Biz oyumuzu kandık verdik, her şeyimizi verdik ona, oyumuzu... Sonra kazanınca bir daha bizi hiç sormadı bile, hani gelmedi bile bak. Size pazar getireceğim, market getireceğim... Bu arada çay bahçesi SODAM’da bir yere kadınlara çay bahçesi açacağım dedi; hani canınız sıkılınca sohbet yaparsınız, çay içersiniz. Hiç öyle bir şey yok...” (G17).

Kente ve onun imkânlarına erişememe durumu yalnızca fiziki uzaklıkla alakalı değildir. Sonuçları bakımından kapat(ıl)maya da denk düşmektedir. Çünkü belediye hizmetlerinden faydalanamayan bu mahallelerde yaşayan insanlar kamusal alana katılım açısından kısıtlanmış bulunmaktadır. Bu da günlük hayat pratiklerinden toplumsallaşmaya kadar birçok unsuru etkilemektedir. SODAM’ı bu bağlamda değerlendiren G9’un ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Arkadaş ortamımız çoğaldı. E değişik insanlarla tanışıyorsun tabii burada. Şimdi Roman olduğumuz için hani pek dışarı açılmıyorduk yani kendi mahallemizdeyiz çevremiz yoktu ama burası açıldıktan sonra arkadaş ortamı çok iyi. (...). Ya daha önceden, hani burası olmadan önce, diyorum ya hani yoktu yani; bir alanımız yoktu yani, bir iş alanımız yoktu, arkadaş ortamımız yoktu. Sade mahallenin içindeydik yani hani bir yere gitmiyorsun ama burası (SODAM’ı kastederek) olduktan sonra genişledi her taraf bize.” (G9).

Ayrıca mahallenin dışında, kentin diğer bölgelerinde, kamusal alanlarda vakit geçirme imkânları olsa da mahalleli olarak damgalandıkları için işi olmadıkça mahalleden çıkmayı tercih etmediğini dile getiren görüşmeciler olmuştur.

“Zaten bir kere bir yere gittiğinde ‘Nereden geliyorsun? ...’dan.’ dedin mi iş bitiyor insanın direkt kafasında. ... de, iş bitiyor. Cinayet var, hap var, içki var... Her şey var yani.” (G41).

Bazı katılımcılar için başka yerde yaşamaktan ziyade Roman mahallesinde yaşamak - toplumun birçok kesimi tarafından ve birçok yerde farklı biçimlerde ayrımcılığa maruz kaldıkları için- bir konfor alanı ifade etmektedir. Örneğin G7, Roman mahallesinde yaşamak ile ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Yani kendimi şey yapabiliyorum; yani gizleme gibi bir şey yok. Kendimi rahat hissediyorum yani. Başka bir mahallede oturmuş olsam herhalde oturamam. Çünkü herkes böyle Roman deyince... Çingene mesela diyorlar, daha bir şey kalıyor insan...” (G7).

Ancak Roman mahallesinde yaşamak istemeyen ve buradan kurtulmak istediğini, başka bir yerde yaşıyor olsaydı yaşam koşullarının ve kendisinin çok daha farklı olacağını düşünen görüşmeciler de vardır. Başka bir yerde yaşasalardı hayatlarında nelerin farklı olabileceğini düşündükleri sorulduğunda görüşmeciler en çok çocuklarının daha iyi bir yaşamı olacağını söylemiştir.

“Çocuğumu bu şekilde bu ortamda büyütmek istemiyorum. Ben açık ve net söylüyorum, benim insanım olsa ne olacak? Roman olsa ne olacak? Kürt, Laz... Bunun ayrımcılığı yok. Ama ortamımız gerçekten çok kötü. Ben çocuğumun küfür öğrenmesini istemiyorum. Yani öğreniyor zaten her türlü. Ne bileyim bu ortamda yaşasın istemiyorum. Daha sessiz, daha terbiyeli, hani gittiğinde böyle konuşabileceği, saygı görebileceği bir yer istiyorum mesela. Burada çocuk büyütmek bile istemiyorum ama elimden gelen bu. Yapabilecek hiçbir şeyim yok. Kira versen, aşağıda konutlar zaten çok pahalı. O daha zorlar beni.” (G16).

G35, Roman mahallesinde yaşıyor olmanın çocuğuna ve kendi yaşamına etkilerini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Bide böyle mahallede yaşamak çok zor. Şu an bana deseler ki seni sakın bir yere, bir eve yerleştireceğiz, güzel bir yer; iş, güç, eşini bırakır mısın? Ben bırakırım yeter ki çocuğum buradan kurtulsun. Hiç kimseyi görmez gözüm. Ama çocuğu buradan kaçırma gibi bir imkânım yok. (...). İstemezdim bu mahalleyle tanışmak istemezdim. Buradan kimseyi görmek istemem, annem babam da dâhil. Ne kardeşim ne ablamla yaşamak isterdim. Bu mahalleden olmak istemezdim. Keşke Gaziantep’li olsaydım, atıyorum Ankaradır... Hani öyle yerlerde olsaydım da keşke burada olmasaydım. (...). Ne farkı var mesela burada bakıyorum şimdi ben; benim eşim sürekli yatar, 7/24 yatar. Ama diğer, bakıyorum gidiyorum masa başında mesela... Hani daha yanından geçiyorlar kokuları bile parfümleri olsun her şeyi alıp karşına konuşabilirsin. Ama gel, burada öyle bir şey yok. Ben de bu sefer mecburen onlara uymak zorundayım. Benim kayınvalidem bir oda içinde. Bende bir oda içindeyim. Benim kayınvalidemin banyosu yok leğende yıkıyor. Ben de. Ben onlara uymak zorunda değilim. Bunu eşime anlatamıyorum. Bir olay oldu bizim mahallede geçen sene galiba. Bilirsiniz belki yer yerinden oynadı. Kız çocuğu. Zarar verdiler ona. Çocuğumu bırakamıyorum. Hiç kimseye bırakamıyorum. Ama diğer yerlerde servis var. Alıyor servisi, okuluna bırakıyor. Öğretmenlerin numarası... Benim telefonum yok. Ben eve gitsem telefon alamam. Ama diğer yerlerde müdür arıyor işte çocuğunuz hastalandı, çocuğunuza şöyle bir şey oldu. Öyle yerlerde yaşamak isterdim ben. Bizim buralarda öyle yok. Bizim buralarda hep vurmak, kırmak, kavga... Bizim çocuklarımız şiddete çok meyilli. Vurmayı kırmayı oyun biliyorlar. E buna kimse dur demiyor. Ben istiyorum burasını dağıtsınlar. Bu Roman halkını dağıtsınlar. (...). Benim oğlum ağzından küfür eksik olmuyor. Bana hiç çekmemiş. Hiç çekmemiş bana küfür eksik olmuyor ağzından. Bana daha şimdiden

merhametsiz benim oğlum. Bu neyden dolayı? Evde ne görürse bir çocuk onu yapar. Evde ne dışarda da öyle. Akşam saat on, içeri aldım televizyonda şey çıkıyor, hadi çocuklar iyi uykular diye yazıyor. Size söylüyor bak hadi diyorum. Bütün çocuklar dışarda; vurmak, kırmak, top oynamak, ateş yakmak... Ben akşam çocuğumu ağlatarak uyutturdum. Neden? Bu benim sorunum ama biraz da mahallenin sorunu. Bizim halkımızın sorunu. Saat on olmuş alsana çocuğunu içeri sen. Niye almıyorsun? Al benimki de gördü öldürdü kendini ağlamaktan. (...). Eve geliyorum mesela tarhana yapıyorum. Ben yemem diyor çocuk. Kafamı bir çeviriyorum bir bakıyorum arkadaşının elinde köfte ekmek. Mecbur almak zorundayım, ağlıyor çocuk. Alıyorsun. Ama sizde öyle bir şey yoktur mesela yemek saatiniz bellidir işte akşam yemek saati mesela. Atıyorum gece uyurken sütünü içer bir çocuk, banyosunu yapar, eşofman takımlarını... Ben bunların bilincindeyim ama ben bunları çocuğuma yapamıyorum. O da neden sırf burada yaşadığım için yapamıyorum ben çocuğuma gerçekten de. Ben burada bırakıp çocuğumu işe gidemiyorum. Ama başka yerde olsam servisi gelecek alacak okuluna getirecek. Ben o arada işe kaçabilirim. Servis saati evde bekleyeceğim. Açacak çocuğum kapıyı gelecek. Ben burada nasıl gideyim? Okuldan çıkıp nereye gittiği belli değil. (...). Sonra, bu okulu buradan kaldırsınlar. Hiç memnun değilim. Romanların ortasında okul olur mu Allah için konuşun ya! Adamlar orada uyuşturucu mu içmiyor, silah silaha mı gelmiyor... Çocuklar burada. Hastaneyi ayırdılar, okulu ayırdılar, camiye ayırdılar. Onlara masraf yapacağına iki kişi üç kişi dağıtın mahalleyi kaldırın bir işe benzesin. Yok..." (G35).

4.4.2.3. SODAM Deneyimi ve Projenin Kursiyerlerin Yaşamına Etkisi

SODAM Deneyimi ve Kursiyerlerin Yaşamına Etkisi kapsamında elde edilen nicel ve nitel veriler "SODAM'ın Kursiyerler İçin Önemi ve Yeri", "Geçim ve İstihdam Durumunda Değişim", "Tutum ve Davranışlarda Dönüşüm" ve "Kursiyerlerin SODAM hakkında Genel Değerlendirmeleri" olmak üzere dört kategoride analiz edilmektedir.

4.4.2.3.1. SODAM'ın Kursiyerler İçin Yeri ve Önemi

SODAM'larda Roman kadınların sosyal içerilmesi hedefiyle verilen yetişkinlere yönelik yaygın eğitimler kapsamında gerçekleştirilen kurslar, seminerler, gezi ve diğer sosyal etkinlikler kursiyer kadınlar için pek çok somut ve soyut değişimi ifade etmektedir. Görüşmeciler SODAM'ın hayatlarındaki yeri ve öneminden söz ederken genel olarak burada bulunmanın terapi gibi olduğunu, özgüvenlerinin arttığını, bir sosyal çevre edindiklerini, sohbet edebilecekleri bir sosyal ortamın bulunduğunu, monotonluktan kurtulduklarını, kendilerini işe yarar hissettiklerini, ev ekonomilerine katkıda bulunabildiklerini ve kendilerinin de bir şeyleri öğrenip, anlayıp, yapabileceklerine inandıklarını dile getirmişlerdir.

"Küçük çocuğum olduğu için çalışmıyorum. Bırakacak kimsem yok. Burada da yeniyiz. İki yıldır henüz yani. Çok öyle çevrem, akrabam gibi kimse yok. O yüzden hani sadece kursa gelebiliyorum. (...). Mesela tabii ki SODAM'ın faydası çok oldu bize. SODAM olmasa bugün evde oturuyor olurum. Hani kızım okumamış olsa ben evdeydim hani en azından okula gidiyor çıkıyorum, çarşyı görüyorum, ortamı

görüyorum. Bu SODAM'a geliyorum. Misal etkinlikler oluyor. Sinema olsun... Bu tür şeylere hep SODAM'da gittim. Hiç... Daha bu yıl... Ben tanıımıyordum bilmiyordum da. Hani desem kendim gidiyorum karşılıyorum, yalan da olur. Hani dürüst olmak gerekir. Onların sayesinde mesela gidebiliyoruz. Allah razı olsun. (...).Ya hayatımda neler değiştirdi... En azından tek başına oturup yalnız düşünmektense, sıkıntı çekmektense SODAM'a gelip hani farklı ortam farklı kişilerle tanışıyoruz. En azından o sıkıntılar yaratmıyor bizde. Hani Kur'an kursu var burada. İstedğimiz zaman Kur'an'a gelebiliyoruz. İstedğimiz şeyi sorabiliyoruz. Bilmediğimiz şeyleri öğreniyoruz. Onun büyük bir faydası oluyor. (...). Mesela daha kendimi iyi hissediyorum. Daha mesela mutlu bir şekilde hani ne bileyim ya... Diyorum ki hayat varmış yani hayat güzel. İnsan gezdikçe, bir şeyler gördükçe... Daha yani hayata sınırsız bağlanıyorsun. Ee daha mutlu oluyorsun. Eğer gittiğin yerde mutlu olabiliyorsan zaten bu evliliğine de evine de yansıyor. Çocuklarına da yansıyor. Yani hep evde olmaktansa, mutsuz olmaktansa SODAM'lar çok daha faydalı. (...).Ya hayat bakış açım daha farklı oldu. Hayata daha sıkı sıkı sarılmayı öğrendim. En azından kendime daha çok özgüvenim oldu. Hani ben de bir şeyler yapabiliyormuşum ben de bir şeyler öğrenebiliyormuşum. Ondan sonra onların hani büyük bir destekleri oldu bizler için. Yani benim için hayatımda çok şeyler değişti diyebilirim çünkü daha özgüvenli oldum. Daha kendime güveniyorum. Daha serbest gelebiliyorum. Kendimi ifade edebiliyorum. Topluma, başka bir topluma katılabiliyorum. Hani buraya gelmeden önce daha çekimser, daha hani nasıl; ben de düşünüyordum acaba dışlarlar mı acaba nasıl görürler, eşit bir şekilde davranırlar mı gibisinden. Benim de tereddütlerim vardı ama hani buraya geldim gerçekten her şeye eşit bir şekilde davranılıyor yani gerçekten herkese aynı şekilde. Hani hiçbir haksızlık olmadığını gördüm. Yani hepimizin aynı gördükleri. Hayatımda mesela sinemaya, hayatımda gitmemiştim, burada gittim diyebilirim yani hani çok şey değişti hayatımızda. Demek ki dedim hani bu tür şeyler bu tür yerler insanın hayatına daha değişik şeyleri verebiliyor yani mesela benim kendi çocuğumu da buraya getirdim, küçük çocuğumu. O da çok faydalı oldu burası ona. Kreşte hani etkinlikler yapabiliyor çocuklar kendini ifade edebiliyor. Güzel şeyler yapmaya başladı. Hani öğrenmek istediği şeyleri öğrenebiliyor. Öğretmenleri öğretiyor, yardımcı oluyor.” (G6).

Bazı katılımcılar SODAM’a gelmeden öncesini ve sonrasını karşılaştırırken önceden hiç sosyalleşmediğini ancak şu an kendini daha çok toplumun içerisinde hissettiğinden bahsetmiştir.

“SODAM'a gelmeden önce hep evdeydim. (...). İlk olarak aşçı yardımcısı olmaya geldim. Çok iyi geçti beş buçuk ay orada. Geldim yani içime böyle içe kapanıktım yani. Böyle dışarı çıkamıyordum, toplum içine giremiyordum. Çalışmıyordum tabii. Hep evde, hep evde. Sonra buraya geldim. Burası bana çok iyi geldi. Aşçı yardımcılığına. Ondan sonra şeye geldim, dikişe geldim. (...). Arkadaşlarla tabii insan toplum içine giriyor. Bir yerde yemek yiyor, bir yerde oturuyorsun, konuşuyorsun mesela sohbet ediyorsun. Arkadaş çevren oluyor, daha çok genişliyor.” (G3).

Kursiyerlerin katıldıkları kurslar/egitimlerde öğrendikleri, SODAM’da içerisinde bulundukları sosyal ortam, koordinatör ve öğretmenlerin kendilerine yaklaşımı gibi faktörler SODAM’ın sosyal dışlanmayı azaltıcı etkisini güçlendirmektedir.

Tablo 4.17 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimle kendimi dışlanmamış hissediyorum." Yargısı Arasındaki İlişki

			“Aldığım eğitimle kendimi dışlanmamış hissediyorum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	1	0	10
		Yüzde %	90,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	4	6	0	10
		Yüzde %	40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	5	2	16
		Yüzde %	56,3%	31,3%	12,5%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	28	16	1	45
		Yüzde %	62,2%	35,6%	2,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	29	3	0	32
		Yüzde %	90,6%	9,4%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	4	5	21
		Yüzde %	57,1%	19,0%	23,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	27	3	1	31
		Yüzde %	87,1%	9,7%	3,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	37	3	1	41
		Yüzde %	90,2%	7,3%	2,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	13	7	5	25
		Yüzde %	52,0%	28,0%	20,0%	100,0%
Total		Frekans	169	50	15	234
		Yüzde %	72,2%	21,4%	6,4%	100,0%

Tablo 4.17 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle kendimi dışlanmamış hissediyorum.” Yargısı Arasındaki İlişki

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	58,297 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	54,449	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	48,949			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,016 ^c	1	0,899	,915 ^b	0,908	0,923	,459 ^b	0,446	0,471
N for Valid Cases	234								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 48,949 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin kendilerini dışlanmıyor hissetmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre SODAM’larda, eğitimlere katılan kadınların da dışlanmamış hissettiklerini belirtmeleri üzerine, kursların dışlanma karşısında bir anlamda korucuyu bir kalkan olduğunu ifade etmek mümkündür.

G9 da SODAM’da kendini sosyal olarak güvende ve özel hissettiğini dile getirmiştir:

“Neyi değiştirdi hayatımda? İşte arkadaş ortamımı değiştirdi. Ondan sonracığım yani bakış açın değişiyor, kendini sosyal daha güvende, özel hissediyorsun burada olduğun için. Çünkü herkes; hocalarımız falan çok ilgili bizlerle yani. Böyle bütün sıkıntımı üzüntümü burada atabiliyorum yani evde ev sorunları olsa bile buraya geldiğim zaman tamamen bitiyor. Çünkü arkadaşlarım çok iyi, hocam çok iyi, öyle yani...” (G9).

G35, SODAM’a gelmenin neden birçok kursiyerin mülakatlarda söylediği üzere terapi gibi olduğunu aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Ben eve gidiyorum, Allah’ım ne olur bir an önce oraya gidelim diyorum. Buradan çok memnunum. SODAM beni stresten çok uzaklaştırdı. Arkadaş edindim. Tanımadığım insanlarla tanıştım şu an evlerine gidip oturabiliyorum. Ha atıyorum benim o arkadaşlarım, burada tanıştığım arkadaşlarım benim bazı durumlarımı biliyor. Evde bir şeyler yapıp beni çağırıyorlar; hadi gel yemek yaptım, hadi gel bu akşam düğün kaseti seyredeceğiz, düğün videosu seyredeceğiz, al ben bunu giyinmiyorum sana getirdim... Ben burada çok iyi bir arkadaş ortamı edindim. Beni stresten uzaklaştırdı. Allah’ım diyorum ne olur bir an önce akşam olsun da sabah olsun. Cumartesi Pazar olur ben çok üzülürüm buraya gelemiyorum diye. Burası çok komik, ben burada gülüyorum. Evde çok ağlıyorum. USB bellek var bende onu taktığım zaman ben 7/24 ağlarım evde. Ama buraya geldiğim zaman gülüyorum, çok komik, insanlar bir şeyler söylüyorlar... Kafam bozuldu arkadaşlarıma anlatamıyorum; ... Hanım’a (koordinatör) gidiyorum aşağıya. O kimseye söylemiyor. Ama diğerine söylediğim zaman korkuyorum o söyler ötekine diye. ... Hanım’a her şeyi anlatıyorum. Eşimle şu şöyle oldu, bu böyle oldu. Geliyor beş milyon yanında varsa çıkarıyor bana veriyor. Ondan sonra hadi gel bakalım aşağıya boyamaya, hadi gel örgü kursuna, bak bu bunu yapmış... E bunu konuşurken nasıl yaptığını, hop kafam dağılıyor. Ya işin özeti dersiniz burası beni çok etkiledi. Stresten uzaklaştırdı. Ondan sonra bana yardım konusunda maddi olarak çok yardım sağladı. Arkadaşlarım beni hiç bırakmıyor. Burada tanıdım arkadaşlarımı. (...). Tabii olmadığı zaman iki lira o veriyor, üç lira o veriyor; al, çocuğa poğaça al... Öyle arkadaş ortamı edindim. Maddi olarak buradan yardım arkadaşlarımdan görüyorum. Bazı arkadaşlarıma anlatamadım mı? ... Hanım’a gidip anlatıyorum. Şu an ev ne alemde hiç umurunda değil, burası çok güzel.” (G35).

Kursiyerlerin SODAM’a dair en sık belirttikleri şey evdeki sorunları burada unutmaları ve rahatlamaları olmuştur.

“Her şeyden evvel, evdeki bütün sorunları evde bırakıp kapıyı çektiğim zaman, buraya gelince unutuyorum. Kendime zaman ayırdığımı hissediyorum. Her şeyden evvel yani buraya geldim mi mutlu oluyorum. En çok o yüzden geliyorum.” (G23).

Eşinin kendisini fazla kısıtladığını ve SODAM’a gitmesini istemediğini söyleyen G36, SODAM’a gelmeye başladıktan sonra eşine karşı daha güçlü durabilmeye başladığını ve kendisi için zor geçtiğini belirttiği bu süreci şöyle anlatmıştır:

“İşte 5 yıl oldu bu kaymakamlığın açmış olduğu SODAM’a geliyorum. İlk 5 yıl dikiş kursuna geldim. Çok memnun oldum ben arkadaş edindim, çevre edindim. Ya kendi başıma böyle ben bir gezmeye falan gitsem bile eşim sorardı ‘Ne yaptın? Ne ettin? Neden gittin? Neden yaptın?’ sorardı. Ama şimdi burada o fırsatı ona vermiyorum mu diyeceğim, yoksa artık alıştı sormuyor mu? Yani biraz sanki böyle geriledi bana olan disiplinden. Pazara dahi gitsem pazarda 2 saat kalsam onun hesabını soruyordu. Sıradan insan alır işte sebzesini meyvesini gelir. Pazarda ne yaptın 2 saat? Ne ettin bu kadar? Kim var? Kimlerle her hafta sen böyle buluşuyorsun pazarlarda. Ya diyorum Pazar! Ben bir kadını, bir şeye bakarken zaman kaybediyorum diye... Ben kadını her şeye bakıyorum zaman geçiyor. İki arkadaşla konuşuyorum,

muhabbet ediyorsun pazarda ya da araştırıyordum sürekli. Harcadığım parayı sorardı. Ne yaptın, ne ettin sorardı böyle. Ama şimdi ya ben dost edindim, çevre edindim, arkadaşlarım oldu ya ondan bir şey öğrendim bundan bir şey öğrendim ya; ona o fırsatı artık ben vermemeye başladım. Biraz sanki şey oldu bana karşı. Sormamaya başlıyor. (...). Mesela bir gezi oluyor. Bursa'ya, işte nereye bir memlekete, geziye gidiyoruz. Ben ona ilk gittiğimde sadece sordum. Ondan sonraki gezilerde ben ona sormadım. Mesela sabah kalkıyorum nereye geziye gideceğiz biz yani demiyordum ben. E, niye benim haberim yoktu? Ama ilk önceleri soruyordu: '+Ben geziye gideceğim. -Hayır gidemezsin. +E herkes gidiyor, ben de gideceğim. -Saat kaçta geleceksiniz? Ne yapacaksınız? Hangi yere gideceksiniz?'. İnceden ipliğe kadar soruyordu böyle. Ama şimdi gideceğim zaman sabah mesela gecedan gideceğiz diyorum: '+Biz gezmeye gidiyoruz bugün kursla beraber. -Kim kurslarla? +İşte ... Hanımlarla.'. Tamam da demiyor; ses çıkarmıyor sadece. O tamam deyince kendi şeyinden bana ödün vermek istemiyor. Ya dikiş kursuna ben geldim. Buraya kadar geliyordu: Bakalım doğru mu acaba?' Aynı yere mi geliyorum? Beni takip bile ediyordu yani. Tabii. Arabayla falan getiriyordu. Bazen getirme diyorum ben ona arabayla. Fakat getirme dediğim zaman da öğlen saatlerinde falan mahsus buradan geçer gibi yapıyordu ama hemen bana: 'Burada mısın? Kursta mısın?'. Ya ben ona desem ki buradayım; 'Ama burada göreceğim.'. Benim yalanımı çıkarmaya şey yapıyordu böyle. (...). En sonu ben dedim ona sen dedim bana güvenmiyorsun herhalde dedim. Beni böyle takip mi etmeye sen kalktın? Takip etmiyorum dedi. Ya sen burayı neden bu kadar istiyorsun gitmek diyor. Sen işe giderken istekli gitmiyordun, sabah kalkıyordun öf pöf yine mi işe gideceğim yine mi çalışacağım... Ama buraya diyor sabah 8 oldu mu sen diyor sokağa çıkıyorsun hemen oraya gitmek için diyor. E arkadaşlarım var gülüyoruz ediyoruz, kahvaltı ediyoruz diyorum, o yönden diyorum yani. Ben oraya geleceğim bakayım ne işler acaba orada diyordu böyle. (...). Eğer diyorum başka bir kadın benim eşimle bir yaşasaydı çoktan ölmüştü diyorum. Yani arkadaşlar ölmüştü diyorlar. Ben çok aktifim, neşeliyim. Kendi yapımda var o. Mesela buraya kursa giriyorum. Günaydın kuzucuklarım yavrularım deyip her sabah kursa geliyorum. Arkadaşlar günaydın yavrularım... Akşamdan dayak yedim aslında. Bak yansıtmak istemiyorum kişilere. E kendimde diyorum şimdi böyle olursam hasta olacağım ben; boş ver neşelen diyorum. Ne yapıyorsunuz canlarım kuzularım falan filan... Ee arkadaşlar; abla ne yaptın akşam? Valla diyorum anlatacağım şimdi gene hüzünlü olacak boş ver anlatmayım diyorum. Açıyorum müziği telefonları başlıyorum oynamaya. Arkadan arkadaşlar kalkıyor. Neşeleniyorum. Kurs bitiyor, tekrar yola çıkıyorum, tekrar başlıyor o huzursuzluk." (G36).

Diğer yandan, çocuk bakımı yüklerini biraz olsun hafifletmek ve çocuklarının gelişiminin daha iyi olması için SODAM'dan faydalandığını belirten kursiyerler bulunmaktadır. Kursiyer kadınlar çocuklarını bırakamadıkları için çalışmadıklarını veya başka herhangi bir şey yapamadıklarını; bu nedenle de SODAM'da kreşlerin ve çocuklar için değerler eğitimi kurslarının olmasının çocukları için olduğu kadar kendileri için de faydalı olduğunu dile getirmişlerdir.

"Yani bazen insan şey ruhu sıkılabiliyor. Hani hep aynı işi yapmaktan bıkmış olabiliyorsun. Ee çocuğun var, çocuğunla... En azından biraz olsun rahatla hani kendin kalıyorsun çocuğun kreşe verince. O yüzden hani daha iyi geldi bana. (...) baya bir şeyler öğreniyor çocuk. Ya benim çocuğumun elinde sorun var.

Elinde iki parmağımız yok. Şimdi o elini de oynatmaya başladı. En azından daha çok aktivitelere katılmaya başladı. O yüzden benim açımdan çok iyi oldu. Çünkü evde ne kadar da gözlemlesem o eğitimi veremiyorum. Burada arkadaşlarından almak için olsun onlara vermek için olsun çok hareket ettirmesi benim için çok önemli. Yani o yüzden buraya gelmeyi tercih ediyorum. E devlet... Şey normal kreşlere de veremiyoruz. Ancak çok teşekkür ederiz gene böyle bir şey imkân tanımışlar bize. En azından ücret vermiyoruz. O yüzden de burayı tercih ettim.” (G24).

Özellikle küçük çocuğu olan kursiyerler genellikle SODAM’a gelme sebeplerinin bir işe girmektense el sanatları ile ilgili bir şeyler öğrenerek evde yapıp satmak olduğunu dile getirmişlerdir.

“Yani şimdi üç çocuk annesi olduğum için ve çocuklarım küçükler. Bir yerde çalışamıyorum ben. Benim düşüncem bu işi öğrenip, takı olayını öğrenip, bu işi ticarete dönebilmek. Amacım bu.” G(40).

G8 ise geçirdiği iş kazası sonrasında çalışamayacak duruma geldiği için SODAM’da kurslara katılmaya başladığından ve bu süreçten şöyle bahsetmiştir:

“Carrfoursa’da çalışıyordum. Bir iş kazası geçirdim. Üç sene oldu. Temizlik işçisiydim. 3,5 metre asansör boşluğuna düştüm. Üstüme mallar düştü. Üç senedir ameliyatla uğraştık. (...). Böyle yani eskiden çalışıyordum, şimdi ev hanımıyım. Kendimi avutmak için buraya geliyorum. Çok da memnunum. İlaç kullanıyordum. Bu SODAM’ın sayesinde bütün ilaçlarımı bıraktım. (...). Uyku yoktu. 24 saat uyumuyordum çünkü. İlaçlar etkisini bitirdiği zaman ben uyumuyordum. İşte devamlı herkese bağıryordum, ağlıyordum. Ama burası bana büyük bir terapi oldu. (...). İlk önce ben sabuna geldim geçen sene sabundaydım. O sabunun işte rendeleme, ne bileyim yoğurması, onlarla uğraşmak... Bir de evlere de götürdük. Ben hastayım diye bana... Aslında eve götürmek yasaktı. Orada bırakıyorduk. Ama ben hastayım diye bana hocamız eve de verdi. Ben onunla büyük bir terapi yaşadım. Bana çok iyi geldi. O yüzden bu sene, on yedi yaşında bi kızım var, bir şeyler dedik hani yapalım onun hani çeyizine. O yüzden bu sefer nakışa geldim.” (G8).

Kursiyerler arasında özellikle dikiş kursuna gidenler, SODAM’da öğrendikleri ve ürettikleri ile hem mahallelerinde mal satışı yaparak veya terzilik hizmeti vererek geçimlerini kolaylaştırmaya hem de ailelerinin ihtiyaçlarını (örneğin çocuklarının çeyizlerini hazırlayarak) karşılamaya çalışmaktadır.

“Neden gelmeye başladım, kızımı nişanladım işte dışarda piko falan yaptırdım çok pahalıya geldi. Ee çok az bir şey yaptırdım, çok fazla para ödedim. Sonra bir komşum şey yaptı işte niye gitmiyorsunuz ben de kızıminkileri hep kursta hazırladım. O tavsiye etti. Ben başka bir SODAM’a şeye gitmişim, SODAM değildi halk eğitime gittim. Tabii halk eğitim burası gibi değil orada her şeyini kendin alıyorsun. Sonraki

yıl, üst komşum buraya geliyordu. Ben de onunla birlikte buraya başladım, buraya devam ediyorum. Burası çok daha iyi.” (G4).

Kurslara katılan kursiyerler arasında genç olanların sayısı çoğu SODAM’da nispeten daha azdır. Fakat genç kadınların daha çok kuaförlük kurslarını tercih ettikleri görülmüştür. Ayrıca genç kursiyerler arasında SODAM’a gelme nedenlerinden iş bulma veya kendi işini kurma isteğinin yetişkin kursiyerlere göre daha sık olduğu söylenebilir.

“Benim canım sıkıldığı için hani bir şeyler öğrenmek için kuaförlük kursunu tercih ettim. Elim ona daha yatkın olduğunu düşündüm, ondan dolayı. (...). Yani buraya gelip de işte sertifika alıp hani bir dükkân açma gibi bir şansım olabilir belki öğrenirsem. İşte onun için geldim.” (G5).

Diğer taraftan kursiyerler SODAM’larda çeşitli teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı da öğrenmekte olup günlük hayatlarında öğrendiklerini kullandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.18 SODAM’lar ile “Teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	3	4	1	8
		Yüzde %	37,5%	50,0%	12,5%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	3	1	10
		Yüzde %	60,0%	30,0%	10,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	11	1	20
		Yüzde %	40,0%	55,0%	5,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	22	18	3	43
		Yüzde %	51,2%	41,9%	7,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	17	8	2	27
		Yüzde %	63,0%	29,6%	7,4%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	14	4	1	19
		Yüzde %	73,7%	21,1%	5,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	37	3	0	40
		Yüzde %	92,5%	7,5%	0,0%	100,0%

Tablo 4.18 SODAM'lar ile "Teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı öğrendim." Yargısının İlişkisi

			“Teknolojik araç ve gereçleri kullanmayı öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
SODAM İsmi	Çanakkale Merkez 1	Frekans	4	1	0	5			
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	25	5	4	34			
		Yüzde %	73,5%	14,7%	11,8%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	15	2	2	19			
		Yüzde %	78,9%	10,5%	10,5%	100,0%			
Total		Frekans	151	59	15	225			
		Yüzde %	67,1%	26,2%	6,7%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	36,541a	18	0,006	,007b	0,005	0,009			
Likelihood Ratio	39,883	18	0,002	,003b	0,002	0,005			
Fisher’s Exact Test	37,680			,001b	0,000	0,001			
Linear by- Linear Association	9,613c	1	0,002	,002b	0,001	0,003	,001b	0,000	0,002
N for Valid Cases	225								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 37,680 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde eğitim alan kişilerin teknolojik araç gereçleri kullanmayı öğrenmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'lara geldikten sonra kursiyerlerin çeşitli teknolojik araç gereçleri kullanmayı öğrendikleri görülmektedir.

Tablo 4.19 SODAM’lar ile “Bilgisayar kullanmayı öğrenmek günlük hayatımda işe yarıyor.” Yargısının İlişkisi

			“Bilgisayar kullanmayı öğrenmek günlük hayatımda işe yarıyor.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	5	3	0	8
		Yüzde %	62,5%	37,5%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	4	4	0	8
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	7	9	1	17
		Yüzde %	41,2%	52,9%	5,9%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	15	24	1	40
		Yüzde %	37,5%	60,0%	2,5%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	15	10	1	26
		Yüzde %	57,7%	38,5%	3,8%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	3	9	4	16
		Yüzde %	18,8%	56,3%	25,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	10	3	1	14
		Yüzde %	71,4%	21,4%	7,1%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	5	0	0	5
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	20	6	2	28
		Yüzde %	71,4%	21,4%	7,1%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	14	2	0	16
		Yüzde %	87,5%	12,5%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	98	70	10	178
		Yüzde %	55,1%	39,3%	5,6%	100,0%

Tablo 4.19 SODAM’lar ile “Bilgisayar kullanmayı öğrenmek günlük hayatımda işe yarıyor.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	42,417 ^a	18	0,001	,002 ^b	0,001	0,003			
Likelihood Ratio	43,260	18	0,001	,001 ^b	0,000	0,001			
Fisher’s Exact Test	37,184			,001 ^b	0,000	0,001			
Linear by- Linear Association	7,274 ^c	1	0,007	,006 ^b	0,004	0,008	,003 ^b	0,002	0,005
N for Valid Cases	178								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 37,184 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde eğitim alan kişilerin bilgisayar kullanmayı öğrenmelerinin günlük hayatlarında işlerine yaraması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'lara geldikten sonra kursiyerlerin bilgisayar kullanmayı öğrenmelerinin günlük hayatlarında işe yaradığı ortaya çıkmaktadır.

Ziyaret edilen SODAM’ların hiçbirinde bilgisayar kursu bulunmamakta fakat kursiyerlerin koordinatörler ve öğretmenler yardımıyla ihtiyaçları doğrultusunda sahip oldukları teknolojik aletleri kullanmayı daha iyi öğrendikleri saha gözlemlerinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca meslek edindirme kurslarında kullandıkları teknolojik araçlar da yine kursiyerler tarafından günlük hayatlarında kullanılmaktadır.

SODAM’lar aynı zamanda kursiyerlerin gelecekleri ile alakalı daha umutlu hissetmelerini sağlamaktadır.

Tablo 4.20 SODAM'lar ile "Aldığım eğitim geleceğim için daha umutlu olmamı sağladı." Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitim geleceğim için daha umutlu olmamı sağladı.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	13	1	0	14
		Yüzde %	92,9%	7,1%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	12	0	0	12
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	12	6	1	19
		Yüzde %	63,2%	31,6%	5,3%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	31	10	2	43
		Yüzde %	72,1%	23,3%	4,7%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	29	1	1	31
		Yüzde %	93,5%	3,2%	3,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	5	4	21
		Yüzde %	57,1%	23,8%	19,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	44	0	1	45
		Yüzde %	97,8%	0,0%	2,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	4	1	0	5
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	47	1	3	51
		Yüzde %	92,2%	2,0%	5,9%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	23	6	2	31
		Yüzde %	74,2%	19,4%	6,5%	100,0%
Total		Frekans	227	31	14	272
		Yüzde %	83,5%	11,4%	5,1%	100,0%

Tablo 4.20 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim geleceğim için daha umutlu olmamı sağladı.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	46,288 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	49,954	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	42,542			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,026 ^c	1	0,873	,880 ^b	0,871	0,888	,452 ^b	0,439	0,465
N for Valid Cases	272								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 42,542 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile eğitimlerin kursiyerlerin geleceği için daha umutlu olmasını sağlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda katıldıkları eğitimler sonucunda kursiyerlerin gelecekleri için daha umutlu hissettikleri ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen nicel ve nitel verilerden yola çıkarak genel olarak kursiyerlerin SODAM’a gelme sebepleri sosyalleşmek, öğrenmek, meslek edinmek ve geçimlerini kolaylaştırmaktır.

4.4.2.3.2. Geçim ve İstihdam Durumunda Değişim

SODAM’larda sunulan yaygın eğitim hizmetleri kapsamında açılan kurslar arasında meslek edindirmeye yönelik olanlar; kursiyerler için iş bulmaktan çok geçimini kolaylaştırma ve ev ekonomisine katkıda bulunma konusunda işlevsel olmaktadır.

Tablo 4.21 SODAM'lar ile "Aldığım eğitim daha kolay geçinmemi sağlamaktadır." Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitim daha kolay geçinmemi sağlamaktadır.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	2	0	11
		Yüzde %	81,8%	18,2%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	1	0	9
		Yüzde %	88,9%	11,1%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	11	6	2	19
		Yüzde %	57,9%	31,6%	10,5%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	29	13	2	44
		Yüzde %	65,9%	29,5%	4,5%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	27	3	3	33
		Yüzde %	81,8%	9,1%	9,1%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	16	3	4	23
		Yüzde %	69,6%	13,0%	17,4%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	36	2	2	40
		Yüzde %	90,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	1	4
		Yüzde %	75,0%	0,0%	25,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	37	9	2	48
		Yüzde %	77,1%	18,8%	4,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	16	7	6	29
		Yüzde %	55,2%	24,1%	20,7%	100,0%
Total		Frekans	192	46	22	260
		Yüzde %	73,8%	17,7%	8,5%	100,0%

Tablo 4.21 SODAM'lar ile "Aldığım eğitim daha kolay geçinmemi sağlamaktadır." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	29,901 ^a	18	0,038	,043 ^b	0,037	0,048			
Likelihood Ratio	31,189	18	0,027	,046 ^b	0,041	0,052			
Fisher's Exact Test	27,390			,035 ^b	0,030	0,040			
Linear by-Linear Association	,866 ^c	1	0,352	,366 ^b	0,353	0,378	,184 ^b	0,174	0,194
N for Valid Cases	260								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,030 üst sınırı 0,040 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 27,390 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,035 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile verilen eğitimlerin geçimi kolaylaştırıcı etkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyet gösteren eğitimlerin kursiyerlerin daha kolay geçinmelerine olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

SODAM'ların kursiyerler için geçim kolaylaştırıcı etkisi büyük oranda kurslarda kazanılan mesleki becerilerin kursiyerler tarafından çevrelerinde veya pazarlarda satışa dönüştürülmesi sayesinde ortaya çıkmaktadır. Ürünlerini satmak için bir mekânları olmasa da satış yapabildikleri için SODAM'ı önemli bulan G40:

"Buraya üç dört senedir gelenler var. Ama kendi başlarına bir iş kurmadılar fakat seyyar satıcılık yapanlar var tabii ki de. Satanlar, ürünlerini farklı yerlerde satanlar var. Baya işe yarıyor. Bir mekân olmasa da satış oluyor." (G40).

Geçimlerini sağlamak için kendisi veya eşi seyyar satıcılık yapan kadınlar SODAM'da öğrendikleri ile evde ya da kursta üretim yaparak satış yapmaktadırlar. Örneğin G4,

SODAM’da katıldığı dikiş kursundan sonra evde perde yapmaya ve seyyar satıcı olan kocası ile birlikte pazarda ürünlerini satmaya başlamıştır:

“Yani buraya gelmeden önce baya bir cahildim deyim bari. Hiçbir dikiş bilmiyordum, bir şey bilmiyordum yani. Buraya geldim, her şeyi öğrendim. Eşim esnaf. Ben burada ben diktim, eşim pazarda sattı. Yani her şeyden çok memnunuz. Hayatım burada daha fazla değişti. (...). SODAM’da neler yaptık? Mesela ben buraya üç senedir geliyorum. Üç senedir her sene geliyorum. Hani çok şeyler yaptım. Bebeğimin bütün her şeyini burada diktim. Mesela kendimize elbiselerdir, çocukların elbiselerdir diktim yani. Daha önce pazara çıkıyordum. Diyordum bu parçalar ne yapacaklar bunlar ya diyordum. Bunlara para veriyoruz o kadar. Yine yani değerlendirebildik yani burada onları. Şey yapınca, burasını öğrenince değerlendirdik. Küçük bir parça bile olsa o burada hemen gelip değerlendiriyorum. Katkısı nedir? Ben burada diktim; dikiğim perdeleri deyim yani pazar yerinde sattım. Hazır almış olsam daha pahalıya geliyor. Kumaş alıyordu eşim, top alıyordu. Hocam Allah razı olsun yardım etti. Hani o gösterdi, ben dikip, eşim pazarlarda sattı yani.” (G4).

Tablo 4.22 SODAM’lar ile “Kursta kazandığım beceriler para kazanmamı sağlıyor.” Yargısının İlişkisi

			“Kursta kazandığım beceriler para kazanmamı sağlıyor.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	5	6	0	11
		Yüzde %	45,5%	54,5%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	0	0	9
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	7	3	19
		Yüzde %	47,4%	36,8%	15,8%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	30	13	5	48
		Yüzde %	62,5%	27,1%	10,4%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	21	6	1	28
		Yüzde %	75,0%	21,4%	3,6%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	8	7	4	19
		Yüzde %	42,1%	36,8%	21,1%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	29	11	0	40
		Yüzde %	72,5%	27,5%	0,0%	100,0%

Tablo 4.22 SODAM'lar ile “Kursta kazandığım beceriler para kazanmamı sağlıyor.” Yargısının İlişkisi

			“Kursta kazandığım beceriler para kazanmamı sağlıyor.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	2	0	5			
		Yüzde %	60,0%	40,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	36	5	2	43			
		Yüzde %	83,7%	11,6%	4,7%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	13	6	2	21			
		Yüzde %	61,9%	28,6%	9,5%	100,0%			
Total		Frekans	163	63	17	243			
		Yüzde %	67,1%	25,9%	7,0%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	33,054 ^a	18	0,016	,019 ^b	0,016	0,023			
Likelihood Ratio	37,467	18	0,005	,008 ^b	0,006	0,010			
Fisher’s Exact Test	30,944			,010 ^b	0,008	0,013			
Linear by-Linear Association	2,304 ^c	1	0,129	,136 ^b	0,127	0,145	,068 ^b	0,061	0,074
N for Valid Cases	243								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,008 üst sınırı 0,013 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 30,944 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,010 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezleri ile eğitim alan kişilerin kurslarda kazandıkları becerilerin para kazanmalarını sağlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre tüm SODAM'larda katılan kurslarda kursiyerlerin kazandıkları becerilerin para kazanmalarını sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Görüşmecilerden bazıları kurslarda öğrenip yaptıkları ürünleri internetten satmayı da düşündüklerini belirtmişlerdir:

“Ya burada öğrendiklerinle mesela her şeyi yapabilirsin. Keçeden bir şey yapıp satabilirsin, bebeklerimi yapıp satabilirim. Yani şimdi saçına varana kadar o bebekleri öğrendim nasıl yapıldığını, hiç bilmediğim halde. Nasıl dikildiğini bilmediğim halde. (...). Yani internete falan koymayı düşünüyorum yaptığım bebeklerin hepsini. Mesela keçeden telefon kılıfları yapıyordum, şimdiden isteyenler var. Bir telefon kılıfını 25 liraya mesela veriyorlar. E neden olmasın? Evde yapıp satmayı düşünüyorum açıkçası.” (G24).

Öte yandan sayıları çoğunluğa oranla fazla olmamakla beraber fabrika, restoran, kuaför dükkanı gibi yerlerde istihdam edilen kursiyerler de bulunmaktadır.

Tablo 4.23 SODAM'lar ile “Bir meslek edindim.” Yargısının İlişkisi

			“Bir meslek edindim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	4	1	11
		Yüzde %	54,5%	36,4%	9,1%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	1	0	9
		Yüzde %	88,9%	11,1%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	13	5	4	22
		Yüzde %	59,1%	22,7%	18,2%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	33	9	3	45
		Yüzde %	73,3%	20,0%	6,7%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	6	0	30
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	4	8	7	19
		Yüzde %	21,1%	42,1%	36,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	35	4	3	42
		Yüzde %	83,3%	9,5%	7,1%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	0	1	3

Tablo 4.23 SODAM'lar ile “Bir meslek edindim.” Yargısının İlişkisi

			“Bir meslek edindim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
		Yüzde %	66,7%	0,0%	33,3%	100,0%			
		Gelibolu	Frekans	37	5	3	45		
	Yüzde %		82,2%	11,1%	6,7%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	14	4	5	23			
		Yüzde %	60,9%	17,4%	21,7%	100,0%			
Total		Frekans	176	46	27	249			
		Yüzde %	70,7%	18,5%	10,8%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	45,425 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	45,813	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,001			
Fisher’s Exact Test	41,791			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,036 ^c	1	0,850	,862 ^b	0,853	0,871	,430 ^b	0,417	0,443
N for Valid Cases	249								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 41.791 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde eğitim alan kişiler ile bir meslek sahibi olduğuna dair anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre tüm SODAM'lara gelenler ile SODAM'ların meslek edindirme amacı arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Kadınların istihdam durumlarında kalıcı ve güvenceli değişimlerin meydana geldiği söylenemez. Zira aldığı eğitim sayesinde işe giren az sayıda kursiyer çoğu kısa sürede işi

bırakmakta, kovulmakta veya iş değiştirmektedir. Bu duruma ilişkin bilgiler ile veriler “SODAM’ların Yönetim, İdare ve Yaygın Eğitim Süreçleri” kategorisi altındaki “Amaçlar, Hedefler ve Faaliyetler” başlığında yer almaktadır.

“Ee iş imkânı sağlar bize. Yani buradan çıkan çok arkadaşımız var fabrikaya girdi. Mesela aşçılıktan çıkanlar var; bir kafelerde çalışmaya başladılar. Benim yengem burada geldi dikiş öğrendi; şu an beş milyardan aşağı bir para almıyor. Çok iyi yerlerde çalışıyorlar. İnşallah biz de çalışırız. (...). Mesela çalışmayan ya da çalışmayacak arkadaşlarımız da var bizim. Onlar kendilerini mesela evde bir iş yapabilmek adına... Çalışmayacak ama evde mesela bir pantolon paçası yapsan yine hani eşime bir şey yapsam yine kendi maddi şeylerimizden kurtuluruz. Hani dışarı para vermektense paramız içeri kalır. Öyle diyorlar yani.” (G31).

Kursiyerlerin istihdama katılmakta SODAM’a gelmeye başladıktan sonra da güçlük yaşamalarının nedeni yalnızca eğitim seviyelerinin düşük olması veya meslek bilmemeleri değildir. Kurslarda alınan eğitim sonucunda meslek ediniyor olmaları teknik anlamda istihdam edilebilirliklerini artırsa da; etnik kimlikleri ve getto mahallelerde yaşıyor olmaları nedeniyle herhangi bir işe başvurduklarında önyargı ile karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla, özellikle Roman kursiyerler, SODAM’da meslek öğrendikten sonra da damgalanmış oldukları için istihdama büyük oranda dâhil olamamakta; istihdam edilenler ise ayrımcı tutumlarla karşılaşabilmektedirler.

“Ya mesela burası en çok Romanların olduğu bir yer. Geliyorlar, makineleri öğreniyorlar. Gidip konfeksiyonda çalışıyorlar. Onlar için çok güzel bir şey. Hani ben kendim için öyle düşünmedim. Öyle bir şey yapmadım ama yapan arkadaşlar çok oldu sınıfımızda. Makineleri öğreniyorlar, hoca özellikle öğretiyor onlara. Hani ben işe gireceğim diyor. Hoca onlara özellikle ona yönelik çalışıyor. İşte makinelerin ipini takmasını, daha hızlı kullanmasını... Öyle bir iki ay sonra işe giriyorlar. Onlara çok iyi oldu yani. (...). Ya maddi olarak daha rahatladıklarını düşünüyorum onların. Çünkü onlar bizim gibi değil farklı yaşantıları var.” (G4).

SODAM’daki meslek edindirmeye yönelik kurslar, genellikle kursiyerlerin evden takı yapma ve dikiş gibi işler yaparak geçimlerini kolaylaştırma imkânı sağlamaktadır. SODAM’da eğitim faaliyetlerine katılmaya başladıktan sonra temel ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabilir hale geldiğini belirten kursiyerler olmuştur.

Tablo 4.24 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim temel ihtiyaçlarımı daha kolay karşılamamı sağlar.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitim temel ihtiyaçlarımı daha kolay karşılamamı sağlar.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	2	0	11
		Yüzde %	81,8%	18,2%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	0	0	9
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	11	7	2	20
		Yüzde %	55,0%	35,0%	10,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	28	12	3	43
		Yüzde %	65,1%	27,9%	7,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	26	3	1	30
		Yüzde %	86,7%	10,0%	3,3%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	4	5	21
		Yüzde %	57,1%	19,0%	23,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	38	2	3	43
		Yüzde %	88,4%	4,7%	7,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	4	1	0	5
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	34	6	6	46
		Yüzde %	73,9%	13,0%	13,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	18	6	4	28
		Yüzde %	64,3%	21,4%	14,3%	100,0%
Total		Frekans	189	43	24	256
		Yüzde %	73,8%	16,8%	9,4%	100,0%

Tablo 4.24 SODAM'lar ile "Aldığım eğitim temel ihtiyaçlarımı daha kolay karşılamamı sağlar." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	29,561 ^a	18	0,042	,045 ^b	0,039	0,050			
Likelihood Ratio	32,467	18	0,019	,036 ^b	0,032	0,041			
Fisher's Exact Test	26,542			,046 ^b	0,041	0,051			
Linear by-Linear Association	,748 ^c	1	0,387	,391 ^b	0,379	0,404	,195 ^b	0,185	0,206
N for Valid Cases	256								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,041 üst sınırı 0,051 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 26,542 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,046 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarının kolaylaşması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda kurslara katıldıktan sonra kursiyerlerin temel ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabildikleri ortaya çıkmaktadır.

Kursiyer kadınlar, eşleri çalışmadığı ve/veya eve gelmediği için kendi geçimlerini bir şekilde sağlamaya çalışmakta olduklarını, en azından günlük ihtiyaçlarını karşılamak için iş öğrenip bir şeyler satmak istediklerini dile getirmişlerdir. Evlenecek çocuğunun çeyizini kendi yaptıkları ile hazırlama veya yıpranmış giysilerini onarma gibi hanelerinin bazı ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilir hale gelmelerinin bile geçim sıkıntılarını hafifletebildiğini belirten görüşmeciler olmuştur.

“Şu an ben eve gelir sağlayamıyorum. İşte bir aydan beri, fabrika kapandığı için, evde oturuyorum. Ama evde otururken de makine aldım kendime. Şimdi burada dikiş öğrendim ya, eve makine aldım kendime. Eve mahalleden getiriyorlar mesela paça kıvrırmaya, bir şey dikimine. Onları öyle yapıyorum işte. (...). Ben buraya gelmeye başladım, oğlum askerdeydi. İlk aşçı yardımcılığına geliyordum. Hem yani bir şeyler

öğreniyordum hem İŞKUR'dan para alıyordum. Oğluma askere mesela para gönderiyordum. Oğluma mesela yardımcı oluyordum. Oradan çıktım, ...'a (restoran) koordinatör bizi soktu arkadaşlarla. Orada işte çalışıyordum ee yine eve şey ediyordum, katkı yapıyordum. Zaten kocadan hayır yok. Kendi çalıştığını kendin yiyordun. Sonra oğlum askerden geldi. Yani bir birikim yapmaya çalıştım. Sonra dikişten fabrikaya başladım. Orada çalışırken oğlum mesela evlendi. Oğluma bir yardım ettim, oğlumu evlendirdim. Yani hep böyle. Buraya gelmeseydim bunları yapamayacaktım.” (G3).

Ayrıca SODAM'lara gelmeye başladıklarından bu yana sağlık ihtiyaçlarını daha kolay karşıladığını ve de sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabilir hale geldiğini dile getiren kursiyerler olmuştur.

Tablo 4.25 SODAM'lar ile “Aldığım eğitimle sağlık ihtiyaçlarımı kolayca karşılayabilirim.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimle sağlık ihtiyaçlarımı kolayca karşılayabilirim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	2	1	10
		Yüzde %	70,0%	20,0%	10,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	1	0	11
		Yüzde %	90,9%	9,1%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	8	1	18
		Yüzde %	50,0%	44,4%	5,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	25	12	4	41
		Yüzde %	61,0%	29,3%	9,8%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	6	0	30
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	9	8	4	21
		Yüzde %	42,9%	38,1%	19,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	21	7	6	34
		Yüzde %	61,8%	20,6%	17,6%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	2	0	4
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.25 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle sağlık ihtiyaçlarımızı kolayca karşılayabilirim.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimle sağlık ihtiyaçlarımızı kolayca karşılayabilirim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Gelibolu	Frekans	25	5	8	38			
		Yüzde %	65,8%	13,2%	21,1%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	12	7	8	27			
		Yüzde %	44,4%	25,9%	29,6%	100,0%			
Total		Frekans	144	58	32	234			
		Yüzde %	61,5%	24,8%	13,7%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	30,794 ^a	18	0,030	,032 ^b	0,027	0,036			
Likelihood Ratio	35,476	18	0,008	,017 ^b	0,014	0,021			
Fisher’s Exact Test	29,448			,027 ^b	0,023	0,031			
Linear by-Linear Association	6,832 ^c	1	0,009	,009 ^b	0,007	0,012	,005 ^b	0,003	0,007
N for Valid Cases	234								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,023 üst sınırı 0,031 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 29,448 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,027 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile eğitimlerin kursiyerlerin sağlık ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilmelerini sağlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda ki eğitimlerin kursiyerlerin sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri üzerinde olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu görüşün ortaya çıkmasında kurslarda verilen çeşitli sağlık seminerlerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4.26 SODAM’lar ile “Sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabiliyorum.” Yargısının İlişkisi

			“Sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabiliyorum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	10	4	0	14
		Yüzde %	71,4%	28,6%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	0	0	6
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	12	4	2	18
		Yüzde %	66,7%	22,2%	11,1%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	24	18	0	42
		Yüzde %	57,1%	42,9%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	21	3	0	24
		Yüzde %	87,5%	12,5%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	1	2	15
		Yüzde %	80,0%	6,7%	13,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	24	4	5	33
		Yüzde %	72,7%	12,1%	15,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	20	1	1	22
		Yüzde %	90,9%	4,5%	4,5%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	9	1	1	11
		Yüzde %	81,8%	9,1%	9,1%	100,0%
Total		Frekans	139	37	11	187
		Yüzde %	74,3%	19,8%	5,9%	100,0%

Tablo 4.26 SODAM'lar ile "Sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabiliyorum." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	36,715 ^a	18	0,006	,012 ^b	0,009	0,014			
Likelihood Ratio	39,914	18	0,002	,002 ^b	0,001	0,003			
Fisher’s Exact Test	32,760			,003 ^b	0,002	0,005			
Linear by- Linear Association	,349 ^c	1	0,555	,559 ^b	0,546	0,571	,287 ^b	0,275	0,298
N for Valid Cases	187								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,002 üst sınırı 0,005 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 32,760 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,003 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabilmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra daha çok sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabilir hale geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.27 SODAM'lar ile "İş bulma konusunda kendime daha çok güveniyorum." Yargısının İlişkisi

			"İş bulma konusunda kendime daha çok güveniyorum."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	8	4	0	12
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	1	0	10
		Yüzde %	90,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	12	2	7	21
		Yüzde %	57,1%	9,5%	33,3%	100,0%

Tablo 4.26 SODAM'lar ile "Sağlıklı beslenme koşullarına göre yaşayabiliyorum." Yargısının İlişkisi

			“İş bulma konusunda kendime daha çok güveniyorum.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Lüleburgaz	Frekans	36	8	4	48			
		Yüzde %	75,0%	16,7%	8,3%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	5	0	29			
		Yüzde %	82,8%	17,2%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	2	5	19			
		Yüzde %	63,2%	10,5%	26,3%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	41	4	0	45			
		Yüzde %	91,1%	8,9%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	4	0	0	4			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	40	3	5	48			
		Yüzde %	83,3%	6,3%	10,4%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	12	3	5	20			
		Yüzde %	60,0%	15,0%	25,0%	100,0%			
Total		Frekans	198	32	26	256			
		Yüzde %	77,3%	12,5%	10,2%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	43,329 ^a	18	0,001	,002 ^b	0,001	0,003			
Likelihood Ratio	46,107	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Fisher’s Exact Test	37,334			,001 ^b	0,000	0,002			
Linear by-Linear Association	,151 ^c	1	0,698	,712 ^b	0,701	0,724	,364 ^b	0,352	0,376
N for Valid Cases	256								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 37,334 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde eğitim alan kişilerin iş bulma konusunda kendilerine daha çok güvenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre tüm SODAM'lara geldikten sonra insanların iş bulma konusunda kendilerine daha çok güvendikleri görülmektedir.

İŞKUR ile SODAM'ın ortak kursları da kursiyerlerin hem meslek öğrendiği hem de katılımları sonucunda aylık belli miktarda para aldıkları kurslardır. İŞKUR kurslarına katılan kursiyerlerin bazıları, işbirliğine dâhil olan fabrikalarda işe girebilmektedir.

Kursiyerler, İŞKUR ve SODAM ortaklığında açılan kurslara katıldıklarında para aldıkları için bu kursları “işe girme/ çalışma” olarak değerlendirebilmektedir:

“Allah gene razı olsun te bu kurs şeyine gittim de SODAM'dan. Çalışıyoruz ya SODAM'dan işte maaşlarımız yattı. İki ay ücret alacağım. Ay öyle bir iyi geldi bana öyle bir iyi geldi ki anlatamam. Hemen gittik onları yatırdık. Benim bacam yoktu; bacam çok tutuyordu. Bir de gittim bacama birkaç tuğla eşime aldirttim da; sıfıra sıfır elde var sıfır; bir sakız aldın ağzına attın mı de: Atmadım. Ama çok şükürler olsun internetimiz elektriğimiz en azından ödenmiş oldu.” (G30).

G19, bahse konu kurslara katıldığında aldığı paranın onun için ilk kez kendi parasını kazanıyor olmanın tadını almayı ifade ettiğinden söz etmiştir:

“Ha bir de İŞKUR'un ben ikinci kursuna katılıyorum. Para kazanmak da çok hoş bir şey, çok değişik bir duygu. Kendi paramı kazanıyorsun ve bu çok güzel bir şey. Ailene de biraz katkıda bulunmuş oluyorsun. E dikiş de öyle çok şey bir şey değil; güzel bir şey yani. Bir aldığın eşyayı daraltabilirsin. Paçasını küçültebilirsin, daraltabilirsin, herhangi bir oynamalar yapabilirsin. Aile bütçesine katkıda bulunabilirsin. Kendin için de çok güzel şeyler yapabiliyorsun. Bu benim için çok büyük bir artı. Üstüne bir de para almak çok daha güzel bir şey oldu. Çünkü ben hayatım boyunca hiç para kazanmadım. Para kazanmanın tadını bilmiyorum.” (G19).

Kursiyerlerin “ücretli kurs” olarak tanımladığı bu kurslara katılmak diğer kurslara katılmaktan daha çok tercih edilmektedir.

Tablo 4.28 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edebileceğim bir iş bulabileceğimi düşünüyorum.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edebileceğim bir iş bulabileceğimi düşünüyorum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	11	1	0	12
		Yüzde %	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	2	0	12
		Yüzde %	83,3%	16,7%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	7	1	17
		Yüzde %	52,9%	41,2%	5,9%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	35	11	2	48
		Yüzde %	72,9%	22,9%	4,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	3	0	34
		Yüzde %	91,2%	8,8%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	14	0	6	20
		Yüzde %	70,0%	0,0%	30,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	41	2	1	44
		Yüzde %	93,2%	4,5%	2,3%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	0	1	3
		Yüzde %	66,7%	0,0%	33,3%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	37	3	6	46
		Yüzde %	80,4%	6,5%	13,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	19	4	6	29
		Yüzde %	65,5%	13,8%	20,7%	100,0%
Total		Frekans	209	33	23	265
		Yüzde %	78,9%	12,5%	8,7%	100,0%

Tablo 4.28 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edebileceğim bir iş bulabileceğimi düşünüyorum.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	54,058 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	52,662	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	44,375			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	2,254 ^c	1	0,133	,136 ^b	0,127	0,144	,068 ^b	0,062	0,075
N for Valid Cases	265								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,002 üst sınırı 0,004 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 35,126 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,003 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin aldıkları eğitimlerden sonra düzenli gelir sağlayan bir iş bulabileceklerini düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM’larda katıldıkları eğitimler sonrasında düzenli geliri olan bir iş bulabilecekleri konusunda daha umutlu oldukları ortaya çıkmaktadır.

Ancak derinlemesine mülakatlara göre bazı görüşmeciler bir yerde istihdam edilme ihtimaline inancı fazla olmadığı için evden bir şeyler yapıp satmaya ilişkin hedefler belirlemiştir.

“Tabii ki geçen İŞKUR müdürü falan geldiler bizimle konuştular. Yani iş kurmak isterseniz İŞKUR’a gidip müracaat edeceğiz. Böyle böyle... Makine kullanmayı da öğreniyoruz çünkü öğrendik burada. Gidip yani gerekli bir durumda iş sahibi de olabilirsiniz. Buradan da tabii çıkıp iş sahibi olabilirsiniz. Ha benim bu düşünceye... Şu anda bu düşüncede değilim ben evimde daha çok evimde işe yaramayı düşünüyorum. Ama olur da; hayat bu hiç belli olmaz hayatın bize neler getireceği. Ne gibi sürprizler hazırlayacağını da bilmiyoruz. Öyle

bir durumda da tabii ki yani öyle bir sıkıntılı bir durumda da tabii ki iş bulma olanağı da çok yüksek.” (G19).

G39, dikiş ve aşçılık kurslarına gidenler için istihdam edilme ihtimalinin olduğunu ama diğer kursların bir gelir kapısı sağlamayacağını düşündüğünü belirtmiştir:

“SODAM’a hani para için geleceklerse hiç gelmesinler hani SODAM bir gelir kapısı değil. Buradan işte bakacaksın, hocalarından bir şeyler öğrenmeye çalışacaksın ki sen de yapasın. Bizim el sanatları bizim hani unutulmaya yüz tutmuş mesleklerden birisiymiş hocamızın söylediğine göre. Yani burada en karlı terzi ve aşçılık burada. Niye? Ben mesela arkadaşlardan duyuyorum bir atölyeye girdim, bir fabrikaya girdim... Ne olarak girdi bu arkadaş? Makinacı olarak girdi. Nereden öğrendi? SODAM’dan öğrendi. Kaç ayda öğrendi? Altı ayda bütün makinaları öğrenebiliyorlar. Bir kere o çok iyi bir şey. Aşçılık var. Aşçılık çok iyi hani yemek yapmayı öğreniyorlar. Hani aşçı olmasalar bile kalfalık yapmayı öğreniyorlar. Bizim el sanatları... Benim en merak ettiğim; kurs bittikten sonra yapıp bakalım getireceğim ben buraya; bakalım ben ne kadar kazanacağım. Benim tek amacım o.” (G39).

Kuaförlük kursuna giden G19 ise, SODAM’da aldığı eğitimin ve sertifikanın iş bulabilmesi ya da kurabilmesi için yeterli olmayacağını düşündüğünü aşağıdaki gerekçelerle ifade etmiştir:

“Yani SODAM sayesinde düşünmüyorum tabii ki de buradan birkaç daha sertifika aldıktan sonra daha farklı bir kurslara gitmeyi düşünüyorum. (...). Neden yetmeyeceğini düşünüyorum? Çünkü bazı şeyleri yani öğretemiyorlar. Yani öğretemiyorlar derken öğrenemiyoruz. Mesela saç kesimi için bir manken getirmemiz lazım. Ee kimse de bunu kabul etmiyor yani kimse de bize saçını kestirmek istemiyor. Ben saç kesimini öğrenmek istiyorum ama hani öğrenebileceğim hiç kimse yok. Yani bunu daha farklı bir kurslar da araştırdım. Daha farklı bir kurslarda saç kesebileceğim mankenler olduğunu öğrendim mesela. Buradan çıktığımda o kurslara başvuracağım. (...). Yani öğretmen mesela bize baya bir destek çıkıyor hani öğrenmemiz açısından. Tabii daha farklı kurslar açılrsa daha iyi olur. Yani kuaförlük kursu var. Bir makyaj kursu açılrsa yani kuaförlükten çıksak makyaj kursuna girsek...” (G2).

Kursiyerler arasında, kendileri ve/ veya eşleri seyyar satıcılık ya da pazarcılık yapanlar, SODAM’da öğrendikleriyle ürettikleri ürünleri satabilmek için fırsatları olduğundan

SODAM'ın geçimlerini kolaylaştırdığını ancak diğerleri için SODAM'ın geçim ve istihdam anlamında çok faydası olmadığını düşünenler de bulunmaktadır.

“Valla çok fazla bir etkisi yok. Yani şimdi ben faydalaniyorum, niye faydalaniyorum? Eşim zaten bu işi yapıyor, seyyar satıcı. Yani ben yaptıklarımı ona veriyorum satıyor en kötü ihtimal. Ama şimdi buradaki kadınlar geliyor bir sene boyunca çalışıyor. Sene sonunda hep bir umutları var hani sergide satılacak şey. Sergide de ne satılırsa hani beş on ne olursa... Geri kalan ürünler hep elde kalıyor. Bunları değerlendirecek bir alan olması lazım. Hani kişiler dese de ee ben seneye işte şuraya geleceğim, bakıyor ki o sene geldi, elinde duruyor. E ne yapacak? Yani ben beş senedir buradayım; çok gelip de ertesi sene vazgeçen insan çok gördüm. Yani ben faydalanabildiğim için ben şanslıyım bu konuda. Yoksa yani insanlar hayal kırıklığıyla çoğu geri dönüyor benim gördüğüm kadarıyla.” (G20).

Kursiyerlerden G41, en azından meslek öğrenip geçerli bir belge edinmek açısından SODAM'ın kendisi için önemli olduğundan bahsetmiştir. Fakat faydalandığı SODAM'da artık İŞKUR ile ortak kurslar olmadığı için, geldiklerinde gün içerisinde harcadıkları yol ve atıştırmalık parasının kendi ceplerinden çıktığını, buna rağmen öğrenmek için geldiklerini belirtmiştir.

“Burası aslında yani iyi düşünülerek açılmış bir yer yani güzel bir fikir. Kadınlar burada Kur'an öğreniyor. Okuma yazma bilmeyenler okuma yazma öğreniyor. Bir meslek edinmek isteyen, okumamış mesela bir meslek edinmek istedi hani gelirsın öğrenirsın. En azından bir belgen olur yani kendini kanıtladığın bir belgen olur. Yani güzel bir yer ama mesela burası ücretsizdi hani mesela biz buraya mahalleden geliyoruz. Her sabah minibüse para veriyoruz, ekmeğe para veriyoruz. Buraya geliyoruz abur cubur bir şeyler alıyoruz, sonra giderken gene ücret ödüyoruz. Yani daha çok aslında biz kaybediyoruz ama öğrenmek için geliyoruz. Diğer dönem, iki üç dönem önce burası ücretliydi. Gene mahalleden insanlar, kızlar geliyordu buraya. Ama biz öyle değiliz mesela. Onlar ücret için geliyorlardı. Biz almıyoruz yani. Neden ben kendi cebimden verip boşuna geleyim ki? Ama içimizde var. Öğrenmek, en azından kendimizi kanıtlamak yani ileride bir şey olması için...” (G41).

Tüm bunların haricinde, SODAM'larda faaliyet gösteren meslek kursları kursiyerler için istihdam edilme ve gelir kazanmanın yanında öğrenebildiğini görme, bir ürün ortaya koyma, kendi çabası ile bir şeyler yapabilme gibi fırsatlar da yaratmaktadır. Kursiyerler arasında SODAM'da yaptıkları ürünlerin satışı yapıldığında, ürününün beğenildiğini düşündüğü için gururlandığını dile getirenler olmuştur.

“Yaptığımız ürünler de ufak tefek satılıyor. E onlar da bize ufak tefek katkı payı oluyor yani. Ne kadar olsa elimize 25-30 lira para da geçse o bize... Bir karımız olmuş oluyor. (...). Ya mesela şimdi SODAM’da ufak, böyle dediğim gibi, biz burada ahşap boyuyoruz. Ama o ürün satıldığı zaman, benim param. Ben yaptım çünkü. Herkesin bu hoşuna gidiyor. Yani seviniyorsun. Ailenize ‘Bak be benim yaptığım ürün beğeniliyormuş demek ki; satılıyor.’ diyorsunuz. Yani her zaman önde gelen bir şey.” (G26).

Görüşmecilerin birçoğu üretimi ‘kendilerinin’ yapmış olmaları, ürünleri ‘kendilerinin’ satmış olmaları, ‘kendi’ paralarını kazanmaları ve ‘kendi’ paralarını harcamaları sebebiyle ‘kendi’ ayaklarının üzerinde durduklarını hissettiklerini dile getirmişlerdir.

“Hani tut ki siz isteyeceksiniz veya biri isteyecek; tabii ki satarım, yaparım. Keşke... İsteyen olsun ben o parayla var ya böyle hani kendime... İlk kütük yaptım. Kütük denen şeyler var. Onlardan yaptım. Birini ev hediyesi göturdüm. Sonra birinin kızı istemiş kızım da anne dedi hani yapar mısın? Ben de dedim ki kızıma sen yap dedim. Ben kütüğü dökeyim, sen yap, belki çocuklarına bir katkı olur. Yok anne dedi o senin emeğin. Kazak alacağım kendime hani bir on lira on beş liraya bir kazak alacağım. Onun için çok hevesle yaptım. Bir iki hafta alamadım. Sonra gittim on beş liraya bir kazak aldım kendime. Şimdi günlere giderken kendi emeğim gibi hani benim paramla alınan bir şeyde çok mutlu oluyorum o kazağı giydikçe. Hani çok fazla bir pahalı bir kazak değil on beş lira alt tarafı ama benim için çok değerli. Sonra bir tane daha sipariş almış kızım. Onu da ben yaptım. Ondan da elli lira aldım. Öbürkünden de elli lira aldım. Hatta bir tanesini de kumbaraya attım. Öbürkünde kazak aldım. Hani kumbarada dursun diyorum böyle çok sıkıştığım bir zamanda çıkarırım.” (G34).

SODAM’ların geçim ve istihdam durumunda değişim yaratabilmesini sağlayan unsurlar ve koşullar kursiyerlerin yoksulluktan kurtulabileceklerine dair umutlarını da güçlendirmektedir.

Tablo 4.29 SODAM’lar ile “Aldığım eğitim beni ve ailemi yoksulluktan kurtarabilir.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitim beni ve ailemi yoksulluktan kurtarabilir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	3	1	11
		Yüzde %	63,6%	27,3%	9,1%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	1	0	10
		Yüzde %	90,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	8	3	19
		Yüzde %	42,1%	42,1%	15,8%	100,0%

Tablo 4.29 SODAM'lar ile "Aldığım eğitim beni ve ailemi yoksulluktan kurtarabilir." Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitim beni ve ailemi yoksulluktan kurtarabilir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Lüleburgaz	Frekans	23	13	3	39			
		Yüzde %	59,0%	33,3%	7,7%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	4	3	31			
		Yüzde %	77,4%	12,9%	9,7%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	7	4	7	18			
		Yüzde %	38,9%	22,2%	38,9%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	25	9	4	38			
		Yüzde %	65,8%	23,7%	10,5%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	0	3	0	3			
		Yüzde %	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	24	10	11	45			
		Yüzde %	53,3%	22,2%	24,4%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	14	8	7	29			
		Yüzde %	48,3%	27,6%	24,1%	100,0%			
Total		Frekans	141	63	39	243			
		Yüzde %	58,0%	25,9%	16,0%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	35,760 ^a	18	0,008	,008 ^b	0,006	0,010			
Likelihood Ratio	35,692	18	0,008	,016 ^b	0,013	0,019			
Fisher’s Exact Test	30,339			,021 ^b	0,017	0,024			
Linear by-Linear Association	4,816 ^c	1	0,028	,030 ^b	0,025	0,034	,015 ^b	0,012	0,019
N for Valid Cases	243								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,017 üst sınırı 0,024 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 30,339 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,021 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin verilen eğitimler sayesinde kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarabileceklerini düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda verilen eğitimler sayesinde kursiyerlerin kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarabilecekleri konusunda daha umutlu oldukları ortaya çıkmaktadır.

4.4.2.3.3. Tutum ve Davranışlarda Dönüşüm

SODAM'lar yetişkinlere yönelik yaygın eğitim merkezleri olduğu kadar kursiyerler için birer sosyalleşme alanı olarak da ele alınmalıdır. Roman kadınlara yönelik sosyal içerme hedefiyle gerçekleştirilen bu proje kapsamındaki kurslar ve etkinliklerde sürekli ve yönlendirilen bir sosyalleşmenin olduğu söylenebilir. Yönlendirme, koordinatörler ve/ veya kurs öğretmenleri tarafından doğrudan ya da dolaylı birçok şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla SODAM'larda oluşan sosyal alanda kursiyerlerin tutum ve davranışları, çevreyi algılama şekilleri, bilme biçimleri, değerleri, çeşitli konularda bilinç düzeyleri dönüşebilmektedir.

Tablo 4.30 SODAM'lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra topluma daha fazla uyum sağlamaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra topluma daha fazla uyum sağlamaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	15	1	0	16
		Yüzde %	93,8%	6,3%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	7	2	1	10
		Yüzde %	70,0%	20,0%	10,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	7	3	18
		Yüzde %	44,4%	38,9%	16,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	29	16	0	45
		Yüzde %	64,4%	35,6%	0,0%	100,0%

Tablo 4.30 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra topluma daha fazla uyum sağlamaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra topluma daha fazla uyum sağlamaya başladım.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	2	0	34			
		Yüzde %	94,1%	5,9%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	1	8	21			
		Yüzde %	57,1%	4,8%	38,1%	100,0%			
	Edime Merkez	Frekans	38	0	1	39			
		Yüzde %	97,4%	0,0%	2,6%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	45	2	1	48			
		Yüzde %	93,8%	4,2%	2,1%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	17	6	3	26			
		Yüzde %	65,4%	23,1%	11,5%	100,0%			
Total		Frekans	206	37	17	260			
		Yüzde %	79,2%	14,2%	6,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	92,093 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	83,156	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	72,088			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	1,547 ^c	1	0,214	,223 ^b	0,212	0,233	,121 ^b	0,113	0,130
N for Valid Cases	260								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 72,088 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin topluma uyum sağlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM faaliyetlerine katılmaya başladıktan sonra kursiyerlerin topluma daha çok uyum sağladıkları ortaya çıkmaktadır.

Kurslarda ve SODAM'larda gerçekleştirilen seminer, gezi gibi diğer etkinliklerde kursiyerlere yine koordinatör ve öğretmenler tarafından içinde bulunulan toplumun değerleri, gelenekleri ve görenekleri öğretilmektedir.

“Görün artıyor, halkla ilişkin daha güzel oluyor, insanlarla. (...). İşte yani ne bileyim böyle herkesin fikrini öğrenmiş oluyorsun. Aklın fikrin daha da gelişiyor mesela onu öğreniyorsun. Bir şeyler yapmayı, çabalamayı öğreniyorsun. İsteklerin artıyor. (...). Mesela toplu yerlerde nasıl çalışılır, nasıl davranılır, nasıl olur onu öğreniyorsun mesela. (...). Daha uyanık oluyorsun. Gözün açık oluyor yani mesela daha cahilsen daha gözün açık oluyor. Bir şeyler öğreniyorsun böyle kendin yapabileceğin. Ben bunu yaparım diyorsun. Özgüvenini kazanıyorsun. Kendine bir özgüvenin geliyor. Onu kazanıyorsun. Ben bunu yaparım diyorsun başarabilirim diyorsun. Öğrenebiliyorsun. Daha pratik yönünden öğrenmeye başlıyorsun zaten. Hani işin zor yanını bırakıyorsun da daha pratik yerlerinden başlıyorsun girmeye.” (G21).

Kursiyerlerin SODAM'a gelmenin kendilerine ve diğer kursiyerlere katkılarından söz ederken en sık buranın terapi gibi olduğunu belirtirken; ikinci olarak ise önceden daha (kendi kelimeleriyle) cahil olduklarını ama şimdi daha bilinçli olduklarını sıkça söylemişlerdir.

“Gittik sinemaya gittik burada, getirildik. Daha önceki kursumuzda pikniğe getirildik. Güzeldi yani iyiydi. Seviyoruz yani. Biz buraya seyerek geliyoruz. Hem eğleniyoruz hem bir şeyler öğreniyoruz. Yani dediğim gibi güzel geçiyor bizim için. Bunların olması... Keşke diyorum daha önceleri böyle bir şeyler yapsaymışlar. Çok çok önceleri, insanlar daha da o zaman cahil insan kalmazdı en azından diyorum ben.” (G21).

SODAM'larda verilen eğitimler kursiyerlerin kamusal alanda da tutum ve davranışlarında önemli değişiklikler yarattığı söylenebilir. Bunun oldukça önemli sonuçlarından birisinin daha önce kamusal alanda kimliğini gizleyen bazı kursiyerlerin artık kimliklerini saklamamaları olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4.31 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra kimliğimi gizlememeye başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra kimliğimi gizlememeye başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	2	0	8
		Yüzde %	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	3	7	0	10
		Yüzde %	30,0%	70,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	8	2	18
		Yüzde %	44,4%	44,4%	11,1%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	24	17	2	43
		Yüzde %	55,8%	39,5%	4,7%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	27	6	0	33
		Yüzde %	81,8%	18,2%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	3	5	18
		Yüzde %	55,6%	16,7%	27,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	21	4	2	27
		Yüzde %	77,8%	14,8%	7,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	34	7	1	42
		Yüzde %	81,0%	16,7%	2,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	13	8	4	25
		Yüzde %	52,0%	32,0%	16,0%	100,0%
Total		Frekans	147	64	16	227
		Yüzde %	64,8%	28,2%	7,0%	100,0%

Tablo 4.31 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra kimliğimi gizlememeye başladım.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	45,877 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	43,419	18	0,001	,001 ^b	0,000	0,002			
Fisher’s Exact Test	38,832			,001 ^b	0,000	0,001			
Linear by- Linear Association	,777 ^c	1	0,378	,382 ^b	0,369	0,394	,199 ^b	0,188	0,209
N for Valid Cases	227								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 38,832 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin kimliğini gizlememesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda ki eğitimlerin kursiyerlerin kimliklerini gizlememeleri üzerinde olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal gelenek ve göreneklerin, başka bir ifade ile değerler eğitiminin etkisini artıran faktörlerden birisi SODAM’larda yürütülen Kur’an kurslarıdır. Kursiyer kadınlar içerisinde bulundukları toplumla uyum sağlama noktasında Kur’an kursunun etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

Tablo 4.32 SODAM’lar ile “Kur’an kursu içinde yaşadığım toplumla daha uyumlu olmamı sağladı.” Yargısının İlişkisi

			“Kur’an kursu içinde yaşadığım toplumla daha uyumlu olmamı sağladı.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	11	4	0	15
		Yüzde %	73,3%	26,7%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	0	1	10
		Yüzde %	90,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	5	9	1	15
		Yüzde %	33,3%	60,0%	6,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	15	25	0	40
		Yüzde %	37,5%	62,5%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	23	0	0	23
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	0	3	16
		Yüzde %	81,3%	0,0%	18,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	6	0	0	6
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	0	0	1
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	10	0	1	11
		Yüzde %	90,9%	0,0%	9,1%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	3	2	1	6
		Yüzde %	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%
Total		Frekans	96	40	7	143
		Yüzde %	67,1%	28,0%	4,9%	100,0%

Tablo 4.32 SODAM'lar ile "Kur'an kursu içinde yaşadığım toplumla daha uyumlu olmamı sağladı." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	69,659 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	83,963	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	70,041			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,771 ^c	1	0,380	,393 ^b	0,381	0,406	,202 ^b	0,192	0,212
N for Valid Cases	143								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 70,041 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'ların faaliyetleri ile kursiyerlerin Kur'an kursu sayesinde içerisinde yaşanan toplumla daha uyumlu olmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'larda Kur'an kurslarına katıldıktan sonra toplumla daha uyumlu hale geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca kursiyerlerin Kur'an kurslarında öğrendiklerini ve tartıştıklarını çocuklarına aktarıyor olması da toplumsal uyum ve dönüşüm ile sosyal içermenin sağlanması için oldukça etkili unsurlardandır.

Tablo 4.33 SODAM’lar ile “Kur’an kursunda öğrendiklerimi çocuklarıma aktarıyorum.” Yargısının İlişkisi

			“Kur’an kursunda öğrendiklerimi çocuklarıma aktarıyorum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	10	4	0	14
		Yüzde %	71,4%	28,6%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	0	1	11
		Yüzde %	90,9%	0,0%	9,1%	100,0%
	Babaeski	Frekans	5	9	1	15
		Yüzde %	33,3%	60,0%	6,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	15	24	1	40
		Yüzde %	37,5%	60,0%	2,5%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	0	1	25
		Yüzde %	96,0%	0,0%	4,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	2	2	14
		Yüzde %	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	5	0	0	5
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	0	0	1
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	14	0	0	14
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	3	2	1	6
		Yüzde %	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%
Total		Frekans	97	41	7	145
		Yüzde %	66,9%	28,3%	4,8%	100,0%

Tablo 4.33 SODAM’lar ile “Kur’an kursunda öğrendiklerimi çocuklarıma aktarıyorum.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	58,840 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	70,800	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	60,979			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	2,555 ^c	1	0,110	,118 ^b	0,109	0,126	,063 ^b	0,057	0,069
N for Valid Cases	145								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 60,979 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezleri ile Kur'an kursuna katılan kursiyerlerin öğrendiklerini çocuklarına aktarması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'larda aldıkları Kur'an kursunda öğrendiklerini çocuklarına aktardıkları ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal değerlere ilişkin temellerin çocuklara aktarımı uzun vadeli bir dönüşüme de zemin sağlamadığı düşünülmektedir. Kursiyerlerin birçoğu Kur'an kursunun kendileri için faydalı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.34 SODAM'lar ile "Kur'an kursu benim için faydalı oldu." Yargısının İlişkisi

			“Kur’an kursu benim için faydalı oldu.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	11	4	0	15
		Yüzde %	73,3%	26,7%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	0	0	9
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	4	10	1	15
		Yüzde %	26,7%	66,7%	6,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	17	24	0	41
		Yüzde %	41,5%	58,5%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	25	0	0	25
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	0	3	15
		Yüzde %	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	5	0	0	5
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	0	0	1
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	11	1	0	12
		Yüzde %	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	3	2	1	6
		Yüzde %	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%
Total		Frekans	98	41	5	144
		Yüzde %	68,1%	28,5%	3,5%	100,0%

Tablo 4.34 SODAM'lar ile "Kur'an kursu benim için faydalı oldu." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	72,817 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	80,878	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	68,425			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	1,025 ^c	1	0,311	,325 ^b	0,313	0,337	,167 ^b	0,157	0,177
N for Valid Cases	144								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 68,425 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen Kur'an kursunun kursiyerler için faydalı olması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'larda aldıkları Kur'an kursunun kendileri için faydalı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal değerlerin içselleştirilmesinde etkili olan bir diğer faktör ise SODAM'larda sadece Roman veya dar gelir grubundan kadınların olmamasıdır. Sayıca az da olsa kurslara katılan farklı insanlarla kurulan ilişkiler, tutum ve davranış dönüşümlerinde etkili olmaktadır. Fakat özellikle Roman kursiyerler, maruz kaldıkları ayrımcılığın en görünür hali olarak giyim tarzları, ten renkleri ve konuşma biçimleri nedeniyle toplum içerisinde sıkça damgalandıkları ve dışlandıkları için; tutum ve davranış değişikliğine ilişkin sorular sorulduğunda en çok görgüyü, konuşmayı ve sakın olmayı öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

"İlgimi çeken şeyler gerçekten yani, baya şeyler öğrendik yani. Konuşma tarzı olsun, görgü olsun, saygı sevgi olsun, merhamet olsun ne olursa olsun değişik şeyler öğreniyoruz. Hocamız her gün her gün değişik

şeyler anlatıyor. Bu gerçekten insanın hayatını değiştiriyor. (...). Ya görgü mesela, nasıl konuşma tarzı olduğu zaman görgü oluyor, ondan sonra etrafınızdaki çöplere mesela dikkat eden... Karşınızdaki insanlara mesela merhametli olun... Ha böyle şeyleri anladığı zaman gerçekten insan daha iyi anlıyor.” (G10).

Ayrıca gerçekleştirilen sosyal etkinlikler de kursiyerlerin sosyalleşmesinde büyük rol oynamaktadır.

Tablo 4.35 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	4	0	10
		Yüzde %	60,0%	40,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	1	2	11
		Yüzde %	72,7%	9,1%	18,2%	100,0%
	Babaeski	Frekans	14	3	1	18
		Yüzde %	77,8%	16,7%	5,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	31	16	0	47
		Yüzde %	66,0%	34,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	0	1	33
		Yüzde %	97,0%	0,0%	3,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	3	6	21
		Yüzde %	57,1%	14,3%	28,6%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	32	7	1	40
		Yüzde %	80,0%	17,5%	2,5%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	0	0	2
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	46	3	5	54
		Yüzde %	85,2%	5,6%	9,3%	100,0%

Tablo 4.35 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladım.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	20	6	2	28			
		Yüzde %	71,4%	21,4%	7,1%	100,0%			
Total		Frekans	203	43	18	264			
		Yüzde %	76,9%	16,3%	6,8%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	50,653 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	51,849	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	45,255			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,310 ^c	1	0,577	,589 ^b	0,576	0,602	,302 ^b	0,290	0,313
N for Valid Cases	264								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 45,255 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin eğlenmek için yeni aktiviteler yapması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda eğitime katılmaya başladıktan sonra kursiyerlerin eğlenmek için yeni aktiviteler yapmaya başladığı ortaya çıkmaktadır.

SODAM’larda koordinatör ve öğretmenlerin kadın olması, kursiyerlerin sosyallığe daha açık olmasını sağlayan faktörlerdendir.

“Hocaya soracağımız şeyler oluyor; çekiniyorsun ama bayan olduğu için ya da rahatlıkla sorabileceğin için sorabiliyorsun ya da mesela faaliyet yapıyorlar. Pikniğe gittik yani grup halinde olmak çok güzel bir şey. Yani, kahvaltıya götürdüler. Hani toplu halde kahvaltıya gidiyorsun o hoş bir şey oluyor. Yani çok değişik, güzel bir şeyler. Mutlu oluyorsun yani.” (G26).

SODAM’da sosyalleşmeyi öğrendiğini söyleyen G30’a sosyalleşmenin kendisine göre ne anlam ifade ettiği sorulduğunda:

“Mesela bir toplumun içine girdiğin zaman uyum sağlamak. Benim için böyle. Ama sen iyisin, hoşsun, kibarsın ama ben seni getirdim bir atıyorum... Mesela şimdi hoca bizi aldı; ta vali konağına kahvaltıya gittik. Vali, işte, orada ki bütün kursiyerler falan... Ama ben oraya uyum sağlamasaydım da daha farklı kişi olsaydım bir daha beni atıyorum getirirler miydi? Ya da başka bir topluma sokarlar mı?” (G30).

G20 ise SODAM’a gelmeye başladıktan sonra insanlarla ilişkilerinin nasıl değiştiğinden şöyle söz etmiştir:

“Yani valla ne diyeyim yani ben mesela çok ee insanlarla görüşen insan değildim. Daha böyle içine kapanık, hani kendi başına, kafasını dinlemeyi seven insanlardandım. Ama burası bana daha böyle hani insanlarla iç içe olmayı öğretti. Tabii ki hani istemediğim sevmediğim kişiler de var bunların içerisinde ama onları idare etmeyi öğretti mesela. Hani önceden mesela daha şeydim yani ben bununla görüşmesem, kırk yıl görüşmesem bir şey olmaz. Ama şimdi onunla tamamen kötü değil, tamamen iyi de değil ama yani kendini idame ettirecek kadar şey öğrendim. Önceden mesela daha negatiftim insanlara karşı öyle diyeyim.” (G20).

SODAM’a gelmeden önce toplum içine girmekten endişelendiği için çalışmaktan da çekindiğini belirten G3, başka birçok görüşmeci gibi, SODAM’ın kendileri için bir terapi gibi olduğunu ve bunun nedenini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“İşte daha önceleri, diyorum ya ben buraya gelmeden önce, işte bu önyargıdan insan dışarı çıkmaya çekiniyordum böyle dışlandığı için. Ben mesela hep evdeydim. Sonradan sonraya geldiğimde dışarı çıkmaya başladım mesela, toplum içine çıkmaya başladım, çalışmaya başladım. O yüzden... Ya biraz da insan konuştuğu zaman şey etmesi de gidiyor bir süreden sonra. Ya sonuçta her yerde var, herkesin önyargısını kıramayacağın için... Bir kişi çıkıyor, haliyle tabii seni toplum içinde dışlıyor. Ama tabii hepsi bir değil. (...). Ya toplum içine girmekten, çalışmaktan çekiniyordum. Korkuyordum böyle yani. Biraz da kendimde özgüvenim yoktu. İşte buraya geldiğim zaman hani buraya geldim kendime özgüvenim geldi. (...). Kendi ayaklarımın üstünde kendim durabileceğimi bana öğretti burası. Yani bir kadın olarak yapabileceğimi gösterdiler bana. (...). Mesela daha önceden ben çok sinirliydim. Sonradan bu dedim biraz şeymiş, yani sinirli olmaman gerekiyormuş o yüzden tabii ev hayatı sorunlarına da yansıyor. Çalışmak yok, huzur yok. O yüzden biraz fazla sinirliydim, sonra biraz şey ettim. Buraya da geliyordum biraz şey

olmak için, ev sorunlarından uzaklaşıyordum. Psikoloji burada biraz rahatlıyordu. Yani şey gibiydi burası, biraz terapi gibi burası kadınlara. Burada biraz rahatlıyordum, eve gidiyordum, daha sakin oluyordum.” (G3).

SODAM’da kreşe giden çocukların faydalandığı değerler eğitimi kursları da bulunmaktadır. G10, kreşe ve değerler eğitimi kursuna katılmaya başladığından beri çocuğunda gözlemlediği değişimi aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Çocuk buraya geldiğinden beri mesela, Allah hocadan razı olsun, hocamız çocuklarla çok güzel ilgileniyor. Konuşması olsun, oyuncakla oynama şekli olsun, temizlik konusunda olsun... Çocuk gerçekten terbiye öğrenmiş. Evde sürekli bağırıp yıkıp döküyordu ama burada paylaşımı öğrenmiş. Her şeyi burada öğrendi.” (G10).

Bunların haricinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından on beş günde bir SODAM’larda seminer vermek üzere sosyolog ve psikologlar görevlendirilmektedir. Kadın sağlığı ve çocuk bakımı gibi farklı konularda seminerler de gerçekleştirilmektedir. Kursiyerler, bu seminerler ile eğitimlerde çok şey öğrendiklerini ve bilinçlendiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.36 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra daha bilinçli davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra daha bilinçli davranmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	11	2	0	13
		Yüzde %	84,6%	15,4%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	2	1	11
		Yüzde %	72,7%	18,2%	9,1%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	7	2	17
		Yüzde %	47,1%	41,2%	11,8%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	30	16	0	46
		Yüzde %	65,2%	34,8%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	1	1	34
		Yüzde %	94,1%	2,9%	2,9%	100,0%

Tablo 4.36 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra daha bilinçli davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra daha bilinçli davranmaya başladım.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	1	7	21			
		Yüzde %	61,9%	4,8%	33,3%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	40	1	1	42			
		Yüzde %	95,2%	2,4%	2,4%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	45	0	1	46			
		Yüzde %	97,8%	0,0%	2,2%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	18	5	4	27			
		Yüzde %	66,7%	18,5%	14,8%	100,0%			
Total		Frekans	208	35	17	260			
		Yüzde %	80,0%	13,5%	6,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	83,425 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	78,429	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	69,073			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	2,129 ^c	1	0,144	,149 ^b	0,140	0,158	,080 ^b	0,073	0,087
N for Valid Cases	260								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna

göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 69,073 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin daha bilinçli davranmaya başladıklarını düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda eğitimlere katılmaya başladıktan sonra kursiyerlerin daha bilinçli davrandıklarını hissettikleri ortaya çıkmaktadır.

“Ya insanlarla diyalogumuz daha böyle bir güzelleşti. İşte burada eğitim aldığımız sosyoloğumuz haftada, 15’de bir geliyor. Sosyoloğumuzla birlikte yaptığımız toplu dinleyişlerden işte yani daha bilinçleniyorsun, farkında olmadan bazı şeylerin farkına daha net varabiliyorsun işte. (...). Ya aile konusunda, işte bağımlılık konusunda aldığımız eğitimler... Yani sosyoloğumuzu dinlediğimizde işte daha böyle bir bazı şeylere bilinçli bakıyorsun işte ekstra bilinçleniyorsun.” (G22).

Kursiyerler SODAM’da toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin de algılarının oluştuğunu çeşitli şekillerde anlatmışlardır.

“ (...) diyorum ki demek ki yani önce bayanlar çalışmaz diye biliyordum hani bize hep, şimdi de mesela, bayanlar çalışmaz, kadın kısmı evde oturur, kadın kısmı çocuklarına bakar... Oysa öyle bir şey yokmuş. Hani buralara geldikçe daha da öyle bir şey olmadığını görüyorum. Hani kadınlar evde oturmayabilir de. Kadın çalışabilir de yani. Bence her kadın çalışmalı. Her kadın ayağının üzerinde durmalı. (...). Ya şimdi değişme ister istemez oluyor. Hani diyorum ya demek ki ben bunu yanlış tanıdım hani bunu yanlış fark etmişim diyebildiğim şeyler de oluyor yani.” (G6).

Ancak bu konuda bilinçlendirme yapılırken kadınların da çalışabileceği ve kendi ayaklarının üzerinde durabileceği ve eşlerinin kendilerine şiddet uyguladığında nasıl korunacaklarını anlatmak ile sınırlı kalmaktadır. Mülakatlara göre, kadınların ev içerisindeki rollerine ilişkin algıda bir değişim olsa da pratikte değişimin zor olduğu ve büyük oranda gerçekleşemediği görülmektedir. Kadınlar ev işlerini SODAM’da katıldıkları kursların saatlerine göre ayarlayıp yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca söz konusu bilinçlenmenin yalnızca kadınlarda olması yetersiz kalmaktadır. Çünkü hanede baba veya koca rolündeki erkekler hala eşlerinin sosyalleşmesini ve çalışmasını olumsuz karşılayabilmektedirler. Fakat kadınların SODAM’a gelmeye başladıktan sonra evde maruz kaldıkları erkek şiddeti ile nasıl başa çıkacaklarına dair çeşitli yöntemler geliştirmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.37 SODAM’lar ile “Eşimle özel hayatımda istediğim gibi davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Eşimle özel hayatımda istediğim gibi davranmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	5	4	1	10
		Yüzde %	50,0%	40,0%	10,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	0	0	6
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	7	8	1	16
		Yüzde %	43,8%	50,0%	6,3%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	13	23	0	36
		Yüzde %	36,1%	63,9%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	20	1	0	21
		Yüzde %	95,2%	4,8%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	1	3	15
		Yüzde %	73,3%	6,7%	20,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	15	3	1	19
		Yüzde %	78,9%	15,8%	5,3%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	0	1	0	1
		Yüzde %	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	23	0	1	24
		Yüzde %	95,8%	0,0%	4,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	7	2	0	9
		Yüzde %	77,8%	22,2%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	107	43	7	157
		Yüzde %	68,2%	27,4%	4,5%	100,0%

Tablo 4.37 SODAM'lar ile “Eşimle özel hayatımda istediğim gibi davranmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	65,080 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	70,961	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	62,423			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	9,390 ^c	1	0,002	,002 ^b	0,001	0,003	,001 ^b	0,000	0,002
N for Valid Cases	157								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 62,423 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin eşleri ile özel hayatlarında kendi istedikleri gibi davranabilir hale gelmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra eşleri ile özel hayatlarında daha çok kendi istekleri doğrultusunda hareket edebildikleri ortaya çıkmaktadır.

Örneğin G36, özellikle eş ile ilişkisinde neden ayaklarının üzerinde durmayı öğrendiğini ve bunu nasıl yaptığını şöyle anlatmaktadır:

“Ayaklarım üzerinde durmayı öğrendim bir kere. Şimdi mesela ben kendimi anlatıyorum karşıdaki de bana kendini anlatıyor. Benden o daha bir yaşantısı, daha bir farklı geliyor bana. O, bu öyle; ben neden böyleyim diyorum. O da kadın ben de kadını. Ben neden diyorum böyle değilim. Aa yapmayacağım diyorum evde ben de bunu. Yapmayacağım. Mesela benim eşim; yemek yapmadığın zaman o ev alt üst olur. Yemek olacak o evde. Olacak o yemek! Ha yapmadım, mazeret onun için... Neden diyor. Yemeğini yapacaksın, ondan sonra işini yapacaksın diyor. Böyle bir insan. Orada şimdi ‘Aa yaparım bir menemen bir makarna koyarım yer.’ diyor. Ses çıkarmaz diyor. Ben diyorum ki öyle değil benimki. Neden? İçki içiyor. Yemek istiyor. Aaa neden ben böyle değilim diyorum. Yapmayacağım diyorum. Aynısını

uyguluyorum ve yedi. Yaptı. Kahvaltı koyacağım dedim. Kahvaltı yesin dedim. Ha tepkili mi? Hayır. Ne yaptın diyor. Ay yemek yapmadım güzel bir kahvaltı bak şimdi ne güzel kahvaltı hazırlayacağım sana diyorum. Kahvaltının yanına ya menemen ya omlet yapıyorum. Bakıyorum valla iyi diyorum. Benim kızlar diyor, valla diyorum akşam yemek yapmadım, aa inanmayız diyorlar. Valla kız yapmadım diyorum. Kahvaltı yaptı menemen yaptım yanına götürdü diyorum. İşte yapma diyorlar. Açıyorum müziği ona, ben mutfaktayım, bakıyorum yüzünde bir tebessüm var. O surat gitti, o yok. Ben başlıyor. Mutfakta yemek yaparken biraz odaya giriyorum. Çok keyfin yerinde diyor. Ay ne yapayım valla yeter artık diyorum, aa ne bu be diyorum sanki diyorum, yüz yaşında oldum diyorum oynuyorum. Bakıyor değişiyoruz. Aa diyorum tamam (kendisine) sen işin şeyini öğrendin artık diyorum. Çünkü neden? Burada öğrendim onu ben. Burada öğrendim. İçinden. Yoksa bile diyorlar, öylesine yap diyorlar. Oynamak istemiyorum ama onun yüz ifadesine bakıyorum ya ben, suratsız eve geliyor, diyorum gene bunda bir şey var. Dur bakalım. Ne oldu gene diyorum. Dur diyorum, aç müziği diyorum. Şey yap onu. Bakıyorum hop gevşiyor. Aa diyorum iyi.” (G36).

SODAM’a geldikten sonra istihdam ve geçim durumlarında değişim olmasa dahi buraya gelmeye devam edeceğini belirten görüşmeciler ise çoğunlukla evden kaçmak/kurtulmak için geldiklerini belirtmişlerdir.

“Evden kaçıyoruz. Valla başka bir şey için olsa... Daha bugün gelirken komşuyla konuşuyorduk. Beraber geliyoruz biz komşuyla. Başka bir şey için olsa her sabah kalkıp gitmeyiz ama burası olunca yani eşlerimiz istemediği halde gelmek istiyoruz. (...). Eşlerimiz; işte ne işin var, bu yaştan sonra kursa mı gideceksin, yeter bugün de mi gideceksin, bugün gitme... Eşler işte evde olunca hanımları da evde istiyorlar. Neden evde istiyorlar? Hizmet için neden olacak. İşte evde olalım, ev şenlik olsun, çaylar kahveler gitsin gelsin. (...). Kaçıp kurtuluyorum. Ya iyi oluyor bana mesela ev hanımları için gayet değişiklik oluyor. Buraya geliyorsun, kafan dağılıyor. E farklı bir şey öğreniyorsun, bir şey üretiyorsun, kendine bir şey katıyorsun...” (G4).

SODAM’larda gerçekleştirilen seminerler arasında kadınların en çok etkilendiği seminerin kadına karşı şiddet ile mücadeleye ilişkin olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğu şiddetin yalnızca fiziksel olmadığı; sözlü, psikolojik veya cinsel şiddetin nasıl gerçekleştiğini öğrendiklerinden şaşkınlıkla söz etmiştir:

“Mesela biz sadece dayak olarak şiddet biliyorduk ama sözlü olarak şiddet varmış. Her şeyi burada öğrendik. Sözlü olarak varmış. Bakışlarıyla bile şiddet uygulayabiliyormuş karşıdan insan. O yüzden ben sadece dayağı şiddet olarak anlıyordum. E seminerlere gelince buraya onlar anlatınca insan daha iyi anlıyor. Ya sadece kadın erkek yorumu olarak değil. Ya erkekler kendilerini sadece biz varız diye düşünüyorlar ya şiddet yapıyorlar onları anlattı. Hani işte dediğim gibi sadece vurmayla olmaz şiddet dedi. Gözle de olabilir, sözle de olabilir. Her anlam şiddet içerir dedi. O yüzden yani katıldım. (...). Buraya geliyor işte doktorlar şeyler, seminer kadın cinayetleriyle ilgili geldiler, sağlıkla geldiler, şey eğitim için...

(...). Eğitim olarak; derste çocuklarınızı okutun diye, kız çocuklarını özellikle okutun kendilerine güvenleri gelsin. Hani çalışan, güvenen vermesin; ilk okutsun. Onları anlattı.” (G24).

Kadına karşı şiddetle mücadele seminerlerinden birine katılan diğer bir görüşmeci ise:

“Yani işte sözlü şiddet var, fiziken şiddet var, cinsellik olarak şiddet var. Var da var mesela. Çocuklara şiddet olur, psikolojikmen de olur, çevreden olabilir dedi. Yani her yerde olabilir. Bu hep şeymiş yani şiddetmiş. Ama onun dediği gibi yani atıyorum hiç mi kötü söz deme şeyimizi duymadık? Bırakamayız yani. Mesela belki benim kötü yerlerim vardı; onları yontmuş oldular bu seminerlerle. Mesela işte kadın nasıl atıyorum çocuğuna veya kocasına veya çevresine nasıl davranır? Elbet bir tüyo kapmışımdır. Ya elimden geldiği kadar dedim ya gülüm... (...). Mesela çocuklarıma çok çabuk kızmayacağıma söz vermiştim. Yani çocukturlar; hep diyorum zaten hep dedim de... Ama dedim ya çocukların çok olması, yılların birinkintisi... İster istemez birikmiş şeyler yani bir patlama yaşıyorsun.” (G30).

G35 ise şiddet ile alakalı algısının değişimini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Ha sözle oluyor mu? Oluyor. Sözle çok oluyor. Bunu da buradan öğrendim hani ben sanıyordum ki vurduğu zaman şiddet. Lafla ne olacak ki diyordum ben. Ama önemli olan asıl önce sözle başlıyormuş her şey.” (G35).

SODAM’larda düzenlenen seminerler arasında çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğine ilişkin bilgiler de kursiyerlere aktarılmaktadır.

Tablo 4.38 SODAM’lar ile “Çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	4	0	10
		Yüzde %	60,0%	40,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	5	0	0	5
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	11	4	3	18
		Yüzde %	61,1%	22,2%	16,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	12	21	2	35
		Yüzde %	34,3%	60,0%	5,7%	100,0%

Tablo 4.38 SODAM'lar ile "Çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrendim." Yargısının İlişkisi

			“Çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	0	0	24			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	2	2	14			
		Yüzde %	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%			
	Edime Merkez	Frekans	20	2	0	22			
		Yüzde %	90,9%	9,1%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2			
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	23	0	0	23			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	10	2	0	12			
		Yüzde %	83,3%	16,7%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	122	36	7	165			
		Yüzde %	73,9%	21,8%	4,2%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	67,384 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	72,566	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	60,680			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	13,611 ^c	1	0,000	,000 ^b	0,000	0,001	,000 ^b	0,000	0,001
N for Valid Cases	165								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 60,680 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin çocuk bakımının nasıl yapılması gerektiğini öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra çocuklarının bakımı konusunda bilinçlendikleri ortaya çıkmaktadır.

Kursiyerler SODAM'lar sayesinde toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili bilinçlenmekte fakat bu farkındalıklarını günlük hayatlarına yansıtma kulturel dönüşümün uzun ve karmaşık bir süreç olması nedeniyle tam olarak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla çocuk bakımı hane içerisinde anne rolündeki kadının sorumluluğu olarak kalmaya devam etmektedir. Bu sebeple kursiyer kadınların çocuk bakımı ile alakalı bilgilenmeleri Roman çocukların daha sağlıklı yaşayabilmesi için önem arz etmektedir.

SODAM'lardaki eğitim ve seminerlerde nasıl sağlıklı yaşayabilecekleri, sağlıklarına zarar verecek şeyler ve sağlıklı beslenme ile ilgili bilinçlendiğini ifade eden görüşmeciler de bulunmaktadır.

Tablo 4.39 SODAM'lar ile “Kendimin ve çocuklarımın sağlığına zarar verecek şeylerin neler olduğunu öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Kendimin ve çocuklarımın sağlığına zarar verecek şeylerin neler olduğunu öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	13	5	0	18
		Yüzde %	72,2%	27,8%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	0	1	7
		Yüzde %	85,7%	0,0%	14,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	13	2	2	17
		Yüzde %	76,5%	11,8%	11,8%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	21	20	1	42
		Yüzde %	50,0%	47,6%	2,4%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	0	0	24
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.39 SODAM’lar ile “Kendimin ve çocuklarımın sağlığına zarar verecek şeylerin neler olduğunu öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Kendimin ve çocuklarımın sağlığına zarar verecek şeylerin neler olduğunu öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	2	2	14			
		Yüzde %	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	34	1	0	35			
		Yüzde %	97,1%	2,9%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	0	0	2			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	28	0	0	28			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	10	2	1	13			
		Yüzde %	76,9%	15,4%	7,7%	100,0%			
Total		Frekans	161	32	7	200			
		Yüzde %	80,5%	16,0%	3,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	65,391 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	67,450	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	57,288			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	8,820 ^c	1	0,003	,002 ^b	0,001	0,003	,001 ^b	0,000	0,002
N for Valid Cases	200								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna

göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 57,288 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin kendileri ve çocuklarının sağlığına zarar verecek şeyleri öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra kendileri ve çocuklarının sağlığı konusunda bilinçlendikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.40 SODAM'lar ile “Kendimin ve çocuklarımın nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Kendimin ve çocuklarımın nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	5	0	12
		Yüzde %	58,3%	41,7%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	0	0	6
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	11	5	1	17
		Yüzde %	64,7%	29,4%	5,9%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	19	20	0	39
		Yüzde %	48,7%	51,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	22	1	0	23
		Yüzde %	95,7%	4,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	1	3	14
		Yüzde %	71,4%	7,1%	21,4%	100,0%
	Edime Merkez	Frekans	32	1	0	33
		Yüzde %	97,0%	3,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	21	0	0	21
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.40 SODAM'lar ile “Kendimin ve çocuklarımın nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Kendimin ve çocuklarımın nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	11	1	1	13			
		Yüzde %	84,6%	7,7%	7,7%	100,0%			
Total		Frekans	140	35	5	180			
		Yüzde %	77,8%	19,4%	2,8%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	72,530 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	67,867	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	59,038			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	9,444 ^c	1	0,002	,003 ^b	0,001	0,004	,002 ^b	0,001	0,003
N for Valid Cases	180								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 59,038 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin kendileri ve çocuklarının nasıl sağlıklı beslenebileceğini öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra ailenin sağlıklı beslenmesinin nasıl olacağı konusunda bilinçlendikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.41 SODAM’lar ile “Düzenli egzersiz/spor yapmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Düzenli egzersiz/spor yapmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	4	6	3	13
		Yüzde %	30,8%	46,2%	23,1%	100,0%
	Malkara	Frekans	3	3	0	6
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	5	9	2	16
		Yüzde %	31,3%	56,3%	12,5%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	14	24	0	38
		Yüzde %	36,8%	63,2%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	18	5	1	24
		Yüzde %	75,0%	20,8%	4,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	1	3	14
		Yüzde %	71,4%	7,1%	21,4%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	12	9	2	23
		Yüzde %	52,2%	39,1%	8,7%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	0	1	0	1
		Yüzde %	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	18	5	1	24
		Yüzde %	75,0%	20,8%	4,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	11	1	0	12
		Yüzde %	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	95	64	12	171
		Yüzde %	55,6%	37,4%	7,0%	100,0%

Tablo 4.41 SODAM'lar ile "Düzenli egzersiz/spor yapmaya başladım." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	46,638 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	49,888	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	44,994			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	13,994 ^c	1	0,000	,000 ^b	0,000	0,000	,000 ^b	0,000	0,000
N for Valid Cases	171								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 44,994 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin düzenli egzersiz/spor yapmaya başlamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra düzenli egzersiz/spor yapmaya başladıkları ortaya çıkmaktadır.

Sağlıklı yaşama ve beslenme konusunda verilen eğitimler içerisinde özel olarak kadın sağlığını ilgilendiren seminerler de bulunmaktadır. Bunlar kursiyerlerin kişisel hijyenini sağlama, doğum kontrolü, meme ve rahim kanseri gibi kadın sağlığı ile alakalı önem arz eden konularda da bilinçlenmesini sağlamaktadır.

Tablo 4.42 SODAM'lar ile "Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim." Yargısının İlişkisi

			"Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	10	4	0	14
		Yüzde %	71,4%	28,6%	0,0%	100,0%

Tablo 4.42 SODAM’lar ile “Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Malkara	Frekans	6	0	0	6			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Babaeski	Frekans	12	5	1	18			
		Yüzde %	66,7%	27,8%	5,6%	100,0%			
	Lüleburgaz	Frekans	19	19	0	38			
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	24	0	0	24			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	2	2	14			
		Yüzde %	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	37	1	0	38			
		Yüzde %	97,4%	2,6%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2			
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	23	0	0	23			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	9	2	0	11			
		Yüzde %	81,8%	18,2%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	151	34	3	188			
		Yüzde %	80,3%	18,1%	1,6%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	66,621 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			

Tablo 4.42 SODAM'lar ile “Kişisel hijyenimi nasıl sağlayacağımı öğrendim.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Likelihood Ratio	64,798	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	58,159			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by- Linear Association	9,935 ^c	1	0,002	,001 ^b	0,000	0,002	,001 ^b	0,000	0,002
N for Valid Cases	188								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 58,159 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin kişisel hijyenlerini nasıl sağlayacaklarını öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra kişisel hijyenlerini nasıl sağlayacaklarını öğrendikleri ortaya çıkmaktadır.

G33, kadın sağlığına ilişkin daha önce bilmediği konuları öğrenip bu konuda bilinçlendikten sonra internetten araştırma yapmaya başladığından söz etmiştir:

“İki gün arka arkaya seminerler oldu burada, sağlık kurumlarından geldiler, kadın haklarını savundular. Burada her şeyi anlattılar, öğrendik yani. Kadın sağlığı konusunda bizim bilmediğimiz şeyleri öğrendik. (...). Yani, yapıyorum evde de internet üzerinden bazı şeyler okuyorum kadın sağlığıyla ilgili mesela. Türkiye’de kanser çok ilerlemiş durumda. Meme kanseri şu an çok yaygın, bağırsak kanseri, safra kesesi kanseri filan. Onlardan korkuyorum desem yeridir. Bazen bir yerim ağrıdığında acaba bir şey mi var diyorum kendi kendime. Hemen şeyden bakıyorum, onu burada daha iyi öğrendim.” (G33).

Tablo 4.43 SODAM’lar ile “Doğum kontrolünün önemini öğrendim.” Yargısının ilişkisi

			“Doğum kontrolünün önemini öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	4	0	11
		Yüzde %	63,6%	36,4%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	5	1	0	6
		Yüzde %	83,3%	16,7%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	7	1	16
		Yüzde %	50,0%	43,8%	6,3%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	13	23	0	36
		Yüzde %	36,1%	63,9%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	22	1	0	23
		Yüzde %	95,7%	4,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	10	2	2	14
		Yüzde %	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	26	6	0	32
		Yüzde %	81,3%	18,8%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	20	1	0	21
		Yüzde %	95,2%	4,8%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	7	2	0	9
		Yüzde %	77,8%	22,2%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	119	48	3	170
		Yüzde %	70,0%	28,2%	1,8%	100,0%

Tablo 4.43 SODAM'lar ile "Doğum kontrolünün önemini öğrendim." Yargısının ilişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	57,911 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	53,628	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	51,703			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	10,298 ^c	1	0,001	,001 ^b	0,000	0,002	,000 ^b	0,000	0,001
N for Valid Cases	170								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 51,703 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin doğum kontrolünün önemini öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten doğum kontrolü konusunda bilinçlendikleri ortaya çıkmaktadır.

Kadına karşı şiddetle mücadele ve kadın sağlığı ile alakalı seminerlerde eğitmen olarak katılan doktorlar, sosyologlar ve psikologların kadın olması yine kursiyerler için rahatlatıcı bir unsur olarak görülmektedir:

"(...) Ben mesela ameliyat oldum. Ondan sonra şey rahmim alındı. Ama sormadığım doktora bile sormadığım şeyler vardı. Mesela gelen onlar da bayandı bize hani özel sorunlarınız hakkında çekinmeden söyleyebilirsiniz... Hani duymak istediklerimi onlara sorup öğrendim yani." (G23).

SODAM'ların tutum ve davranışlarda dönüşümü sağlayan eğitim ve etkinlikleri kursiyerlerin eğitim ve çalışma konusunda da farkındalıklarının artmasını sağlamaktadır.

Tablo 4.44 SODAM’lar ile “Kendimin, çocuklarımın ve ailemin eğitimi konusunda daha bilinçliyim.” Yargısının İlişkisi

			“Kendimin, çocuklarımın ve ailemin eğitimi konusunda daha bilinçliyim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	13	6	0	19
		Yüzde %	68,4%	31,6%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	7	0	1	8
		Yüzde %	87,5%	0,0%	12,5%	100,0%
	Babaeski	Frekans	12	4	2	18
		Yüzde %	66,7%	22,2%	11,1%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	26	18	0	44
		Yüzde %	59,1%	40,9%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	23	1	0	24
		Yüzde %	95,8%	4,2%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	1	2	14
		Yüzde %	78,6%	7,1%	14,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	34	1	0	35
		Yüzde %	97,1%	2,9%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	28	1	0	29
		Yüzde %	96,6%	3,4%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	11	2	0	13
		Yüzde %	84,6%	15,4%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	168	34	5	207
		Yüzde %	81,2%	16,4%	2,4%	100,0%

Tablo 4.44 SODAM’lar ile “Kendimin, çocuklarımın ve ailemin eğitimi konusunda daha bilinçliyim.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	58,201 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	54,767	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	46,715			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	12,895 ^c	1	0,000	,001 ^b	0,000	0,001	,000 ^b	0,000	0,001
N for Valid Cases	207								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 46,715 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde verilen eğitimlerle kursiyerlerin kendileri, ailesi ve çocuklarının eğitimi konusunda bilinçlenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra kendilerinin, ailelerinin ve çocuklarının eğitimi konusunda daha bilinçli hale geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Örneğin SODAM’da okuma-yazma kursuna katılan kursiyerler küçük çocuklarının eğitimine destek olabilir seviyeye gelmelerinden memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.

Tablo 4.45 SODAM’lar ile “Okuma-yazma öğrendiğim için artık çocuklarımın ödevlerine yardımcı olabiliyorum.” Yargısının İlişkisi

			“Okuma-yazma öğrendiğim için artık çocuklarımın ödevlerine yardımcı olabiliyorum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	2	5	0	7
		Yüzde %	28,6%	71,4%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	3	1	2	6
		Yüzde %	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	6	8	1	15
		Yüzde %	40,0%	53,3%	6,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	12	23	1	36
		Yüzde %	33,3%	63,9%	2,8%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	23	1	1	25
		Yüzde %	92,0%	4,0%	4,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	5	4	2	11
		Yüzde %	45,5%	36,4%	18,2%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	7	1	0	8
		Yüzde %	87,5%	12,5%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	0	0	1
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	17	1	0	18
		Yüzde %	94,4%	5,6%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	4	2	0	6
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	80	46	7	133
		Yüzde %	60,2%	34,6%	5,3%	100,0%

Tablo 4.45 SODAM’lar ile “Okuma-yazma öğrendiğim için artık çocuklarımın ödevlerine yardımcı olabiliyorum.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	57,543 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	58,208	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	53,978			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	15,876 ^c	1	0,000	,000 ^b	0,000	0,000	,000 ^b	0,000	0,000
N for Valid Cases	133								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 53,978 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM merkezlerinde eğitim alan kişilerin okuma yazma öğrendikleri için çocuklarına ödevlerinde yardımcı olabilir duruma gelmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM'lara geldikten sonra okuma yazma öğrenmeleri sebebiyle çocuklarının ödevlerine yardımcı olabildikleri ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın “Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe” başlığı kapsamında Roman kadınların mülakatlarda hastane, belediye gibi kamu kurumlarında okuma-yazma bilmedikleri için zorlandıklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Okuma-yazmayı SODAM’larda öğrenen kursiyerler kamudaki hizmetlerden de daha fazla yararlanmaya başladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.46 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle kamudaki hizmetlerden daha çok yararlanmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimle kamudaki hizmetlerden daha çok yararlanmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	3	0	10
		Yüzde %	70,0%	30,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	1	0	9
		Yüzde %	88,9%	11,1%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	6	9	3	18
		Yüzde %	33,3%	50,0%	16,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	23	16	3	42
		Yüzde %	54,8%	38,1%	7,1%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	25	5	1	31
		Yüzde %	80,6%	16,1%	3,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	7	7	5	19
		Yüzde %	36,8%	36,8%	26,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	24	6	7	37
		Yüzde %	64,9%	16,2%	18,9%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	30	8	6	44
		Yüzde %	68,2%	18,2%	13,6%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	17	8	3	28
		Yüzde %	60,7%	28,6%	10,7%	100,0%
Total		Frekans	148	65	28	241
		Yüzde %	61,4%	27,0%	11,6%	100,0%

Tablo 4.46 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle kamudaki hizmetlerden daha çok yararlanmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	32,324 ^a	18	0,020	,020 ^b	0,017	0,024			
Likelihood Ratio	34,409	18	0,011	,020 ^b	0,016	0,023			
Fisher’s Exact Test	29,867			,020 ^b	0,016	0,023			
Linear by-Linear Association	,100 ^c	1	0,752	,759 ^b	0,748	0,770	,385 ^b	0,372	0,397
N for Valid Cases	241								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,016 üst sınırı 0,023 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 29,867 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,020 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile eğitimlerin kursiyerlerin kamu hizmetlerinden daha çok yararlanmasını sağlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda aldıkları eğitimler sonrasında kursiyerlerin kamudaki hizmetlerden daha çok faydalandıkları ortaya çıkmaktadır.

“Roman Olma Algısı: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Mesafe” başlığında yer alan verilere istinaden eğitim ve bilinç düzeylerinin yetersiz kalması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaştıkları haksızlık ve dışlayıcı muameleye karşı çıkmaktan çekindiğini dile getiren görüşmeciler olmuştur. Çalışmanın nicel teknikler ile gerçekleştirilen ayağında ortaya çıkan veriler ise kursiyerlerin SODAM’lara gelmeye başladıktan sonra karşılaştıkları ayrımcı tutumlara daha çok karşı çıkmaya başladıklarını göstermektedir. Özellikle okuma-yazmayı artık biliyor olmaları kursiyerlerin bu davranış değişikliğinde etkilidir. Zira ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarında belge okuyabilme/anlayabilme ve dilekçe yoluyla işlerini halledebilme kabiliyetleri önem kazanmaktadır.

Tablo 4.47 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra karşılaştığım kötü/dışlayıcı muameleye karşı çıkmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra karşılaştığım kötü/dışlayıcı muameleye karşı çıkmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	3	0	10
		Yüzde %	70,0%	30,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	2	0	8
		Yüzde %	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	7	3	18
		Yüzde %	44,4%	38,9%	16,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	26	14	0	40
		Yüzde %	65,0%	35,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	26	3	0	29
		Yüzde %	89,7%	10,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	9	7	3	19
		Yüzde %	47,4%	36,8%	15,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	27	5	0	32
		Yüzde %	84,4%	15,6%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	31	6	5	42
		Yüzde %	73,8%	14,3%	11,9%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	14	6	3	23
		Yüzde %	60,9%	26,1%	13,0%	100,0%
Total		Frekans	155	55	14	224
		Yüzde %	69,2%	24,6%	6,3%	100,0%

Tablo 4.47 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra karşılaştığım kötü/dışlayıcı muameleye karşı çıkmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	36,134 ^a	18	0,007	,009 ^b	0,007	0,012			
Likelihood Ratio	41,238	18	0,001	,002 ^b	0,001	0,003			
Fisher’s Exact Test	34,403			,003 ^b	0,001	0,004			
Linear by-Linear Association	,115 ^c	1	0,735	,752 ^b	0,740	0,763	,375 ^b	0,363	0,388
N for Valid Cases	224								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,001 üst sınırı 0,004 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 34,403 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,003 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin karşılaştıkları kötü/dışlayıcı muameleye karşı çıkmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda aldıkları eğitimlerin birikimi sonucunda kursiyerlerin çeşitli yerlerde karşılaştıkları kötü ve dışlayıcı muameleye daha çok karşı çıktıkları ortaya çıkmaktadır.

Kursiyerlerin SODAM faaliyetlerine katılmaya başladıktan sonra ortaya çıkan tutum değişikliklerinin içerisinde iş ve çalışmaya ilişkin olanların Roman topluluklarına karşı toplumda var olan önyargının kırılabilmesi noktasında öne çıktığı düşünülmektedir. Roman topluluklar toplumsal yaşamda, işgücü piyasasında, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmayı ‘istememe’, sosyal yardımlara ‘bağımlı’ olma, düzensiz işlerde çalışmaya ‘yatkın’ olma gibi yaftalarla karşılaşmaktadır. Nitekim bu yaftalamaya ilişkin veriler hem Roman olmayan kursiyerler hem de SODAM’ların idari ve eğitim süreçlerinde yer alan görüşmeciler mülakatlarda söz konusu yargıları dile getirmişlerdir. Çalışmanın saha bölümünün önceki bölümlerinin tümünde mülakatlardan bu duruma ilişkin alıntılar sunulmuştur. Kursiyerlerin özellikle SODAM’a gelmeye başladıktan sonra çalışmaya dair tutum ve davranış

dönüşümlerini ortaya koyan nicel verilerden derlenen tablolar aşağıda yer almaktadır. Elde edilen verilere göre kursiyerlerin SODAM’a gelmeye başladıktan sonra çalışma haklarını öğrendiği, sosyal güvenceli işlerde çalışmayı tercih edeceği, iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih edeceği, adil bir ücret alacakları işleri tercih edeceği, sosyal yardım almak yerine çalışarak geçinmeyi tercih edeceği, düzenli gelir elde edeceği bir işte çalışırsa refahının artacağını düşündüğü ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.48 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimle çalışma haklarımı öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimle çalışma haklarımı öğrendim.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	2	0	11
		Yüzde %	81,8%	18,2%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	0	0	10
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	10	8	1	19
		Yüzde %	52,6%	42,1%	5,3%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	29	12	0	41
		Yüzde %	70,7%	29,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	30	1	0	31
		Yüzde %	96,8%	3,2%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	3	4	19
		Yüzde %	63,2%	15,8%	21,1%	100,0%
	Edime Merkez	Frekans	34	1	2	37
		Yüzde %	91,9%	2,7%	5,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	42	2	3	47
		Yüzde %	89,4%	4,3%	6,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	20	5	2	27
		Yüzde %	74,1%	18,5%	7,4%	100,0%
Total		Frekans	197	36	12	245
		Yüzde %	80,4%	14,7%	4,9%	100,0%

Tablo 4.48 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimle çalışma haklarımı öğrendim." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	54,845 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	54,084	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	46,569			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by- Linear Association	,014 ^c	1	0,905	,909 ^b	0,901	0,916	,467 ^b	0,454	0,479
N for Valid Cases	245								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 46,569 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile verilen eğitimler sonucunda kursiyerlerin çalışma haklarını öğrenmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda verilen eğitimlerin kursiyerlerin çalışma hakları konusunda bilgilenmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.49 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum." Yargısının İlişkisi

			"Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	8	1	2	11
		Yüzde %	72,7%	9,1%	18,2%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	0	1	9
		Yüzde %	88,9%	0,0%	11,1%	100,0%

Tablo 4.49 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Babaeski	Frekans	7	7	4	18			
		Yüzde %	38,9%	38,9%	22,2%	100,0%			
	Lüleburgaz	Frekans	24	12	6	42			
		Yüzde %	57,1%	28,6%	14,3%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	26	5	0	31			
		Yüzde %	83,9%	16,1%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	3	5	19			
		Yüzde %	57,9%	15,8%	26,3%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	38	2	0	40			
		Yüzde %	95,0%	5,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	2	0	3			
		Yüzde %	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	25	5	8	38			
		Yüzde %	65,8%	13,2%	21,1%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	12	5	5	22			
		Yüzde %	54,5%	22,7%	22,7%	100,0%			
Total		Frekans	160	42	31	233			
		Yüzde %	68,7%	18,0%	13,3%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	44,748 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	53,644	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			

Tablo 4.49 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal güvencemin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Fisher’s Exact Test	46,257			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,014 ^c	1	0,905	,918 ^b	0,911	0,925	,464 ^b	0,451	0,477
N for Valid Cases	233								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 46,257 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin sosyal güvencelerinin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih edecek olmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda aldıkları eğitimlerin kursiyerlerin sigortasız bir işte sosyal güvencelerinin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih etmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.50 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih eder oldum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	1	0	10
		Yüzde %	90,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	2	1	12
		Yüzde %	75,0%	16,7%	8,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	12	3	3	18
		Yüzde %	66,7%	16,7%	16,7%	100,0%

Tablo 4.50 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra iş güvenliğinin olduğu işlerde çalışmayı tercih eder oldum.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Lüleburgaz	Frekans	34	13	1	48			
		Yüzde %	70,8%	27,1%	2,1%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	1	1	34			
		Yüzde %	94,1%	2,9%	2,9%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	18	1	4	23			
		Yüzde %	78,3%	4,3%	17,4%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	37	3	2	42			
		Yüzde %	88,1%	7,1%	4,8%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	48	1	2	51			
		Yüzde %	94,1%	2,0%	3,9%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	19	4	6	29			
		Yüzde %	65,5%	13,8%	20,7%	100,0%			
Total		Frekans	221	29	20	270			
		Yüzde %	81,9%	10,7%	7,4%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	41,744 ^a	18	0,001	,004 ^b	0,003	0,006			
Likelihood Ratio	39,897	18	0,002	,004 ^b	0,002	0,005			
Fisher’s Exact Test	36,153			,001 ^b	0,000	0,002			
Linear by-Linear Association	,025 ^c	1	0,873	,887 ^b	0,878	0,895	,441 ^b	0,428	0,454
N for Valid Cases	270								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,002 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 36,153 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin iş güvenliğinin sağlandığı bir işte çalışmayı tercih eder hale gelmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda ki eğitimlerin kursiyerlerin çalışma koşulları konusunda bilinçlenmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.51 SODAM'lar ile “Aldığım eğitimden sonra adil bir ücret alacağım işleri tercih etmeye başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra adil bir ücret alacağım işleri tercih etmeye başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	2	2	10
		Yüzde %	60,0%	20,0%	20,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	8	1	1	10
		Yüzde %	80,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	5	3	17
		Yüzde %	52,9%	29,4%	17,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	33	13	2	48
		Yüzde %	68,8%	27,1%	4,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	29	5	0	34
		Yüzde %	85,3%	14,7%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	2	5	20
		Yüzde %	65,0%	10,0%	25,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	36	2	4	42
		Yüzde %	85,7%	4,8%	9,5%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	1	0	3
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%

Tablo 4.51 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra adil bir ücret alacağım işleri tercih etmeye başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra adil bir ücret alacağım işleri tercih etmeye başladım.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Gelibolu	Frekans	34	3	7	44			
		Yüzde %	77,3%	6,8%	15,9%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	14	4	7	25			
		Yüzde %	56,0%	16,0%	28,0%	100,0%			
Total		Frekans	184	38	31	253			
		Yüzde %	72,7%	15,0%	12,3%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	34,035 ^a	18	0,012	,016 ^b	0,012	0,019			
Likelihood Ratio	37,477	18	0,005	,009 ^b	0,006	0,011			
Fisher’s Exact Test	34,894			,002 ^b	0,001	0,003			
Linear by-Linear Association	,382 ^c	1	0,537	,553 ^b	0,540	0,566	,277 ^b	0,266	0,289
N for Valid Cases	253								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,001 üst sınırı 0,003 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 34,894 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,002 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin adil ücretli işlerde çalışmayı tercih edecek arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda verilen eğitimlerin kursiyerlerin adil ücreti olan bir işte çalışmayı tercih etmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.52 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal yardım almak yerine çalışarak geçinmeyi tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimden sonra sosyal yardım almak yerine çalışarak geçinmeyi tercih eder oldum.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	1	0	10
		Yüzde %	90,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	9	0	1	10
		Yüzde %	90,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	8	6	3	17
		Yüzde %	47,1%	35,3%	17,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	34	13	0	47
		Yüzde %	72,3%	27,7%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	30	3	0	33
		Yüzde %	90,9%	9,1%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	15	1	5	21
		Yüzde %	71,4%	4,8%	23,8%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	42	1	1	44
		Yüzde %	95,5%	2,3%	2,3%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	1	0	3
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	43	1	3	47
		Yüzde %	91,5%	2,1%	6,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	15	6	5	26
		Yüzde %	57,7%	23,1%	19,2%	100,0%
Total		Frekans	207	33	18	258
		Yüzde %	80,2%	12,8%	7,0%	100,0%

Tablo 4.52 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimden sonra sosyal yardım almak yerine çalışarak geçinmeyi tercih eder oldum.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	61,002 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	63,411	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	55,299			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,040 ^c	1	0,841	,846 ^b	0,837	0,855	,429 ^b	0,416	0,441
N for Valid Cases	258								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 55,299 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin sosyal yardımlara başvurmak yerine çalışarak geçinmeyi yeğlemeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda aldıkları eğitimlerin kursiyerlerin sosyal yardımlarla geçinmeye çalışmaktansa çalışarak geçimini sağlamayı tercih eder hale gelmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.53 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edersem refahımın artacağını düşünmeye başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edersem refahımın artacağını düşünmeye başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	11	1	0	12
		Yüzde %	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	2	0	12
		Yüzde %	83,3%	16,7%	0,0%	100,0%

Tablo 4.53 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edersem refahımın artacağını düşünmeye başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra düzenli bir gelir elde edersem refahımızın artacağını düşünmeye başladım.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Babaeski	Frekans	9	7	1	17			
Yüzde %		52,9%	41,2%	5,9%	100,0%				
Lüleburgaz	Frekans	35	11	2	48				
	Yüzde %	72,9%	22,9%	4,2%	100,0%				
Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	3	0	34				
	Yüzde %	91,2%	8,8%	0,0%	100,0%				
Kırklareli Merkez 2	Frekans	14	0	6	20				
	Yüzde %	70,0%	0,0%	30,0%	100,0%				
Edirne Merkez	Frekans	41	2	1	44				
	Yüzde %	93,2%	4,5%	2,3%	100,0%				
Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	0	1	3				
	Yüzde %	66,7%	0,0%	33,3%	100,0%				
Gelibolu	Frekans	37	3	6	46				
	Yüzde %	80,4%	6,5%	13,0%	100,0%				
Çanakkale Merkez 2	Frekans	19	4	6	29				
	Yüzde %	65,5%	13,8%	20,7%	100,0%				
Total	Frekans	209	33	23	265				
	Yüzde %	78,9%	12,5%	8,7%	100,0%				
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	54,058 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	52,662	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	44,375			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	2,254 ^c	1	0,133	,136 ^b	0,127	0,144	,068 ^b	0,062	0,075
N for Valid Cases	265								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 44,375 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin düzenli geliri olan bir işte çalıştıklarında refahının artacağını düşünmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'lara geldikten sonra kursiyerlerin düzenli geliri olan bir işte çalıştıkları takdirde refah seviyelerinin artacağını düşünmeye başladıkları ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan SODAM'larda kursiyerlere vatandaşlık bilinci de kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu dönüşüm kurslardan ziyade koordinatör ve öğretmenlerin kursiyerlerle ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. SODAM koordinatörlerinin farklı kurum ve kuruluşlarca düzenlenen etkinliklere de kursiyerlerin katılımını sağlaması vatandaşlık algısını dönüştürmektedir. Bu konuda elde edilen veriler vatandaşlık haklarının öğrenilmesi, seçimlerde oy kullanmaya başlama ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) faaliyetlerine katılma gibi değişimlerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Tablo 4.54 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimlerden sonra vatandaşlık haklarımı daha iyi öğrendim." Yargısının İlişkisi

			"Aldığım eğitimlerden sonra vatandaşlık haklarımı daha iyi öğrendim."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	8	2	0	10
		Yüzde %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	1	0	11
		Yüzde %	90,9%	9,1%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	9	4	4	17
		Yüzde %	52,9%	23,5%	23,5%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	32	13	1	46
		Yüzde %	69,6%	28,3%	2,2%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	33	0	1	34
		Yüzde %	97,1%	0,0%	2,9%	100,0%

Tablo 4.54 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra vatandaşlık haklarımı daha iyi öğrendim.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra vatandaşlık haklarımı daha iyi öğrendim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	14	1	6	21			
		Yüzde %	66,7%	4,8%	28,6%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	29	5	2	36			
		Yüzde %	80,6%	13,9%	5,6%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	41	3	4	48			
		Yüzde %	85,4%	6,3%	8,3%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	17	5	4	26			
		Yüzde %	65,4%	19,2%	15,4%	100,0%			
Total		Frekans	196	34	22	252			
		Yüzde %	77,8%	13,5%	8,7%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	44,059 ^a	18	0,001	,002 ^b	0,001	0,003			
Likelihood Ratio	46,276	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,001			
Fisher’s Exact Test	38,735			,001 ^b	0,000	0,001			
Linear by-Linear Association	,057 ^c	1	0,812	,816 ^b	0,806	0,826	,416 ^b	0,403	0,429
N for Valid Cases	252								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna

göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 38,735 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin vatandaşlık bilinci geliştirmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda ki eğitimlerin kursiyerlerin vatandaşlık haklarını daha iyi öğrenerek vatandaşlık bilinçlerini geliştirmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.55 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimlerden sonra seçimlerde oy kullanmaya başladım." Yargısının İlişkisi

			"Aldığım eğitimlerden sonra seçimlerde oy kullanmaya başladım."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	5	4	0	9
		Yüzde %	55,6%	44,4%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	6	3	0	9
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	6	10	2	18
		Yüzde %	33,3%	55,6%	11,1%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	21	20	2	43
		Yüzde %	48,8%	46,5%	4,7%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	29	2	0	31
		Yüzde %	93,5%	6,5%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	8	4	8	20
		Yüzde %	40,0%	20,0%	40,0%	100,0%
	Edime Merkez	Frekans	19	10	0	29
		Yüzde %	65,5%	34,5%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	1	3
		Yüzde %	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	32	5	2	39
		Yüzde %	82,1%	12,8%	5,1%	100,0%

Tablo 4.55 SODAM'lar ile "Aldığım eğitimlerden sonra seçimlerde oy kullanmaya başladım." Yargısının İlişkisi

	Çanakkale Merkez 2	Frekans	13	7	4	24			
		Yüzde %	54,2%	29,2%	16,7%	100,0%			
Total		Frekans	140	66	19	225			
		Yüzde %	62,2%	29,3%	8,4%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	68,400 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	64,529	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	57,597			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,579 ^c	1	0,447	,457 ^b	0,444	0,469	,234 ^b	0,223	0,245
N for Valid Cases	225								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 57,597 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin oy kullanma davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda ki eğitimlerin kursiyerlerin seçimlerde oy kullanması ile siyasal katılımlarına olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.56 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra STK faaliyetlerine katılmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

			“Aldığım eğitimlerden sonra STK faaliyetlerine katılmaya başladım.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	6	4	0	10
		Yüzde %	60,0%	40,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	5	4	0	9
		Yüzde %	55,6%	44,4%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	5	10	3	18
		Yüzde %	27,8%	55,6%	16,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	24	17	2	43
		Yüzde %	55,8%	39,5%	4,7%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	28	6	0	34
		Yüzde %	82,4%	17,6%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	3	7	21
		Yüzde %	52,4%	14,3%	33,3%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	16	15	0	31
		Yüzde %	51,6%	48,4%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	1	1	0	2
		Yüzde %	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	24	10	3	37
		Yüzde %	64,9%	27,0%	8,1%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	15	7	3	25
		Yüzde %	60,0%	28,0%	12,0%	100,0%
Total		Frekans	135	77	18	230
		Yüzde %	58,7%	33,5%	7,8%	100,0%

Tablo 4.56 SODAM’lar ile “Aldığım eğitimlerden sonra STK faaliyetlerine katılmaya başladım.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	45,337 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	44,566	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Fisher's Exact Test	38,174			,001 ^b	0,000	0,001			
Linear by-Linear Association	,105 ^c	1	0,745	,746 ^b	0,734	0,757	,379 ^b	0,366	0,391
N for Valid Cases	230								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 38,174 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,001 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin STK faaliyetlerine katılmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlerin SODAM’larda eğitimlere katılmalarının STK faaliyetlerine katılmaları üzerinde olumlu etki yarattığı ortaya çıkmaktadır.

Tüm bunlardan yola çıkarak; Roman kadınların sosyal içerilmesine yönelik bir proje olan SODAM Projesinde hedeflendiği üzere kursiyerlerin tutum ve davranışlarda dönüşümün gerçekleştirilebildiği söylenebilir.

4.4.2.3.4. Kursiyerlerin SODAM Hakkında Genel Değerlendirmeleri

Kursiyerler, SODAM’da katıldıkları kurslar, sosyal etkinlikler, seminerler/ eğitimler ve burada koordinatörler, öğretmenler ve birbirleriyle kurdukları ilişkilere ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bahsedilen değerlendirmelerin konuları genel olarak

SODAM'ların Romanlar için önemi, SODAM'ın kursiyerlere faydaları, öğretmenlerin yeterliliği, kreşlerin ve kursların etkinliği, işleyiş ve fiziki koşullardaki eksikliklerdir.

Katılımcıların çoğu, dar bir çevrede de olsa, SODAM projesi sayesinde insanların Romanlara bakış açısını değiştirdiğini dile getirmişlerdir:

“Yani SODAM Romanlar için bir kaynaştırma yeri bence. Hani engelli çocukları normal okullara gönderip normal çocuklarla kaynaştırma gibi bir olay oluyor ya; sanki onun gibi bir şey oldu. İnsanların Romanlara bakış açısı değişti. (...). Yani bir şey oldu, kaynaşma oldu. Önceden ayrı gruplardı sanki yani Roman mahallesi deyince kimse geçmiyordu.” (G20).

SODAM'ların bazılarında kurslar ile saatleri Roman olan ve olmayan kursiyerlerin daha fazla bir arada olabileceği şekilde düzenlenirken, bir kısmında da daha az bir arada olmaları şeklinde düzenlenmiş olduğu görülmüştür. SODAM yöneticilerinin düzenlemelerinde ki bu fark, içerisinde bulundukları bölgedeki insan ilişkileri göz önünde bulundurularak düzenleme yapıldığı için farklılık göstermektedir. G40, SODAM'lara hem Roman hem de Roman olmayan insanların gelmesinin ayrımcılığın giderilmesi üzerindeki etkisini aşağıdaki gibi değerlendirmiştir:

“Zaten sırf Romanlar adına açılması güzel fakat ayrıyeten bunun değiştirilip farklı ırkların farklı insanların gelmesi de güzel. En azından böyle bir ayrımcılık da olmamış oluyor. İnsanların Romanları daha yakından tanıma gibi de bir şansı olmuş oluyor. E bizi farklı tanıyan, düşünceleri olan kişiler de ‘Aa Romanlar böyle değilmiş.’ diyebiliyor. Biliyorlar en azından.” (G40).

Ayrıca saat düzenlemeleri ve kurslara devamlılıktaki esneklik Roman kadınların yaşam biçimine göre ayarlanmaktadır. Bu esneklikten duydukları memnuniyeti bazı görüşmeciler belirtmişlerdir.

Tablo 4.57 SODAM'lar ile “Günlük kurs sürelerinin uzunluğu uygundur.” Yargısının İlişkisi

			“Günlük kurs sürelerinin uzunluğu uygundur.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	20	1	0	21
		Yüzde %	95,2%	4,8%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.57 SODAM’lar ile “Günlük kurs sürelerinin uzunluğu uygundur.” Yargısının İlişkisi

			“Günlük kurs sürelerinin uzunluğu uygundur.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Babaeski	Frekans	21	0	0	21			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Lüleburgaz	Frekans	41	6	3	50			
		Yüzde %	82,0%	12,0%	6,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	34	0	0	34			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	15	4	3	22			
		Yüzde %	68,2%	18,2%	13,6%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	44	0	0	44			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	12	0	0	12			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	49	10	2	61			
		Yüzde %	80,3%	16,4%	3,3%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	39	1	0	40			
		Yüzde %	97,5%	2,5%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	294	22	8	324			
		Yüzde %	90,7%	6,8%	2,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	46,901 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	50,324	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	33,965			,000 ^b	0,000	0,001			
Linear by-Linear Association	,444 ^c	1	0,505	,511 ^b	0,498	0,523	,263 ^b	0,252	0,274
N for Valid Cases	324								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 33,965 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlere göre günlük kurs sürelerinin uygunluğu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyet gösteren kursların günlük sürelerinin kursiyerlerin yaşam koşulları ve ihtiyaçları için uygun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kursiyerlerin çoğu günü birlik temizlik gibi işlere de gittikleri için bazen iş çıkınca veya başka bir meşguliyetleri olduğunda devamsızlık yapmak zorunda kaldıklarından; dolayısıyla saat ve devam konusunda esnek davranılıyor olmasının kendileri için önemli olduğundan söz etmişlerdir.

“Bir işin çıkıyor hani diyorsun böyle böyle benim belgelere ihtiyaç... Tamam diyor. Yani hayır efendim mecbursun gelmeye diye bir şey de şey yap... Yoksa başka biri olsa hayır buraya gelmek zorundasın der. Çünkü not almak zorunda. Ama müdahale etmiyorlar yani güzel o yönden çok memnunum.” (G26).

G20 de kadın olmayı bir meslek olarak ele aldığı için Roman olan veya olmayan ev hanımı kadınlar için SODAM'ın önemli olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Burası güzel bir kurum yani kadınların gerçekten ihtiyacı olan bir yer. Yani bu Roman olsun olmasın her kadının mesela işte eşinden, çocuklarından, işinden başka yapması gereken bir şeyler var. Kendini deşarj etmeli. (...). Ya erkek zaten belli bir yeri var dışarıya çıkıyor iş yapmaya. Ev hanımı için diyorum. Zaten ev hanımı olmayanın burada işi yok. Yani çalışan insanın işi yok. Yani kadınlık çok zor bir meslek. (...). Meslek olarak tanımladım çünkü kadın ilk önce eşinden sorumlu, çocuklarından sorumlu. Çocukları şey yapmak gerçekten bir meslek yani onları iyi bir insan olarak yetiştirmek diyeyim ve insanlar yoruluyor. Zaman geçince yoruyor. Yani ben şu anda mesela benim iki tane torunum var. Bana deseler ki şu çocuğu al 24 saat sen bakacaksın artık; benim kendi kızım dahi olsa ben bu işi yapamam. Çünkü yorulmuşum artık.” (G20).

Aynı şekilde G16 da çalışamayan ve özellikle yaşlı kadınlar için özellikle geçimini kolaylaştırma açısından SODAM'larda sunulan hizmetlerin geliştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir:

“Buradan kurslardan faydalanan kadınlar çok. İçeride bir ablamız var, kendi gelirse eğer anlatır bilmiyorum, çocuğu engelli. Çalışmıyor. Büyümüyor çocuğu, ne hastalığı olduğunu bilmiyorum. Büyümüyor, çalışmıyor. Hani evde aldı kendine bir tane sünger makinesi; bizim buranın halkı şalvar

etek çok giyer benim üstümden de anladığın gibi basma yaparlar; onu satıyorsun. Hani dikiyorsun sadece, onlar getiriyorlar sana basmayı bir şekilde, sen onu dikersin. Bu şekilde ihtiyacını giderebiliyor bak. Buradan öğrendi o makineyi o. Ben de buradan öğrenip dokuz ay evime baktım. Benim gibi niceleri var. Geliyorlar büyük kadınlar, onlar çalışmıyorlar. Elliye altmış bulmuş kadınlar nereye gidecek? Çocuklarına, torunlarına çeyiz yapan var. Burada çeyiz yapanlar var. Çalışmak özellikle... Hani öğreniyorlar, gidiyorlar, çalışıyorlar. Hani burayı bırak kapatılması, bunun daha da genişlemesi lazım. Ben kapatılacak diye hatta duymuştum ama o yüzden geldim (mülakata gelme sebebini kastederek) zaten hani ne kapatılması daha genişlemesi lazım dedim.” (G16).

Birkaç görüşmeci SODAM ile Halk Eğitim kurslarını karşılaştırmıştır. SODAM’da kurslara ve kullandıkları malzemelere kendileri para vermedikleri için buraya gelmeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir.

“Mesela orada iğneni bile kendin alıyorsun. Halk eğitimde hiç devlet katkısı yok. Ama burada hiçbir şeyimizi kendimiz almıyoruz. Sadece nasıl diyeyim çok özel bir şey istediğin zaman kumaşını alıyorsun sadece, hoca diktiriyor. Ama iğnesi ipliği her şeyi dört dörtlük gayet var.” (G4).

Görüşmecilerin tümü kursları yürüten öğretmenlerden çok memnun olduklarından söz etmiştir.

“Hocalarımız iyiler, iyi davranıyorlar. Onlar da burada bize bir şeyler öğretmeye çalışıyorlar zaten. Bizi eşit tutuyorlar, ayırmıyorlar. Kimseyi birbirinden ayırmıyorlar. İnsanların mesela ben sizinle konuşuyorum bunu, burada kalıyor. Kimsenin duymasını istemiyor mesela. Hoca ile konuşurken şuna şahit oldum, mutfakın kapısını kapadı ve konuştuklarımız ikimizin arasında kaldı. Böyle yani...” (G33).

Bunun sebebi olarak ise yine tüm görüşmeciler öğretmenlerin kendilerine karşı anlayışlı ve yardımcı tutum ve davranışlarını ortaya koymuşlardır.

Tablo 4.58 SODAM’lar ile “Öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımı iyidir.” Yargısının İlişkisi

			“Öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımı iyidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	19	1	0	20
		Yüzde %	95,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	18	0	0	18
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	21	0	0	21
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.58 SODAM'lar ile "Öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımı iyidir." Yargısının İlişkisi

			“Öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımı iyidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Lüleburgaz	Frekans	49	3	0	52			
		Yüzde %	94,2%	5,8%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	34	0	0	34			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	6	3	22			
		Yüzde %	59,1%	27,3%	13,6%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	46	0	0	46			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	14	0	0	14			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	66	0	0	66			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	40	1	0	41			
		Yüzde %	97,6%	2,4%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	320	11	3	334			
		Yüzde %	95,8%	3,3%	0,9%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	92,234 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	49,265	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	39,368			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,612 ^c	1	0,434	,458 ^b	0,445	0,471	,238 ^b	0,227	0,248
N for Valid Cases	334								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 39,368 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile merkezlerdeki öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımının olumluluğu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'lardaki eğitim ve kurslar için görevlendirilen öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımının kursiyerler için iyi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Görüşmecilerin öğretmenlerin nicelik ve nitelik bakımından yeterliliğine ilişkin değerlendirmelerine ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 4.59 SODAM'lar ile “Öğretmen sayısı yeterlidir.” Yargısının ilişkisi

			“Öğretmen sayısı yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	12	6	0	18
		Yüzde %	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	15	0	1	16
		Yüzde %	93,8%	0,0%	6,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	17	0	1	18
		Yüzde %	94,4%	0,0%	5,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	40	4	4	48
		Yüzde %	83,3%	8,3%	8,3%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	0	0	32
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	16	2	2	20
		Yüzde %	80,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	44	1	0	45
		Yüzde %	97,8%	2,2%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	10	0	1	11
		Yüzde %	90,9%	0,0%	9,1%	100,0%

Tablo 4.59 SODAM'lar ile "Öğretmen sayısı yeterlidir." Yargısının İlişkisi

			“Öğretmen sayısı yeterlidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Gelibolu	Frekans	59	4	3	66			
		Yüzde %	89,4%	6,1%	4,5%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	34	3	1	38			
		Yüzde %	89,5%	7,9%	2,6%	100,0%			
Total		Frekans	279	20	13	312			
		Yüzde %	89,4%	6,4%	4,2%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	38,341 ^a	18	0,003	,008 ^b	0,005	0,010			
Likelihood Ratio	36,306	18	0,006	,010 ^b	0,007	0,012			
Fisher’s Exact Test	27,466			,012 ^b	0,009	0,014			
Linear by-Linear Association	1,256 ^c	1	0,262	,277 ^b	0,265	0,288	,140 ^b	0,131	0,149
N for Valid Cases	312								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,009 üst sınırı 0,014 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 27,466 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,012 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kurslar için gerekli öğretmen sayısının yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda verilen eğitim ve kuşlar için öğretmen sayılarının yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.60 SODAM'lar ile "Öğretmenler verdikleri kurslar konusunda yetkindir." Yargısının İlişkisi

			“Öğretmenler verdikleri kurslar konusunda yetkindir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	19	1	0	20
		Yüzde %	95,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	18	0	0	18
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	44	5	0	49
		Yüzde %	89,8%	10,2%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	35	0	0	35
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	15	0	4	19
		Yüzde %	78,9%	0,0%	21,1%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	46	0	0	46
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	13	0	0	13
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	66	0	0	66
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	39	1	0	40
		Yüzde %	97,5%	2,5%	0,0%	100,0%
Total		Frekans	314	7	4	325
		Yüzde %	96,6%	2,2%	1,2%	100,0%

Tablo 4.60 SODAM'lar ile "Öğretmenler verdikleri kurslar konusunda yetkindir." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	85,683 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	41,389	18	0,001	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	30,605			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	1,158 ^c	1	0,282	,291 ^b	0,279	0,302	,156 ^b	0,146	0,165
N for Valid Cases	325								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 30,605 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile öğretmenlerin verdikleri kurslar konusundaki yetkinlikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda görevlendirilen öğretmenlerin verdikleri kurslar konusunda kursiyerler için yeterli oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.61 SODAM'lar ile "Kurs süreleri etkin kullanılmaktadır." Yargısının İlişkisi

			"Kurs süreleri etkin kullanılmaktadır."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	15	2	1	18
		Yüzde %	83,3%	11,1%	5,6%	100,0%
	Malkara	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	17	0	1	18
		Yüzde %	94,4%	0,0%	5,6%	100,0%

Tablo 4.61 SODAM’lar ile “Kurs süreleri etkin kullanılmaktadır.” Yargısının İlişkisi

			“Kurs süreleri etkin kullanılmaktadır.”			Total			
			Katılıyor	Katılıyor	Katılıyor				
	Lüleburgaz	Frekans	41	6	1	48			
		Yüzde %	85,4%	12,5%	2,1%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	35	0	0	35			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	5	4	20			
		Yüzde %	55,0%	25,0%	20,0%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	44	0	0	44			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	12	0	0	12			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	49	6	0	55			
		Yüzde %	89,1%	10,9%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	37	1	1	39			
		Yüzde %	94,9%	2,6%	2,6%	100,0%			
Total		Frekans	280	20	8	308			
		Yüzde %	90,9%	6,5%	2,6%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	57,786 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	51,426	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	38,790			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,739 ^c	1	0,390	,401 ^b	0,389	0,414	,205 ^b	0,194	0,215
N for Valid Cases	308								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 38,790 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerler tarafından kurs sürelerinin etkin kullanıldığına düşünülmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda uygulanan kursların sürelerinin kursiyerlere göre öğretmenler tarafından etkin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, SODAM yöneticilerinin kursiyerlere yaklaşımı da görüşmeciler tarafından çoğunlukla olumlu değerlendirilmiştir.

Tablo 4.62 SODAM'lar ile "SODAM yöneticileri kursiyerlerle ilgilidir." Yargısının İlişkisi

			"SODAM yöneticileri kursiyerlerle ilgilidir."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	16	5	0	21
		Yüzde %	76,2%	23,8%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	18	0	0	18
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	16	1	0	17
		Yüzde %	94,1%	5,9%	0,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	47	5	0	52
		Yüzde %	90,4%	9,6%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	35	0	0	35
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	18	1	3	22
		Yüzde %	81,8%	4,5%	13,6%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	45	0	0	45
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	12	0	0	12
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.62 SODAM’lar ile “SODAM yöneticileri kursiyerlerle ilgilidir.” Yargısının İlişkisi

			“SODAM yöneticileri kursiyerlerle ilgilidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Gelibolu	Frekans	65	0	0	65			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	41	1	0	42			
		Yüzde %	97,6%	2,4%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	313	13	3	329			
		Yüzde %	95,1%	4,0%	0,9%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	76,191 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	45,010	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	36,130			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	7,682 ^c	1	0,006	,006 ^b	0,004	0,007	,004 ^b	0,003	0,006
N for Valid Cases	329								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 36,130 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile merkezlerin yöneticilerinin kursiyerlerle ilgililiği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda görevli yöneticilerin (koordinatörler ve SYDV müdürleri) kursiyerler ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

SODAM’lardaki kreş ve çocuklar için değerler eğitimi kurslarının çocuklarına olumlu etkileri olduğundan söz eden birçok kursiyer vardır.

Tablo 4.63 SODAM’lar ile “Kreş hizmeti yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Kreş hizmeti yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	2	8	0	10
		Yüzde %	20,0%	80,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	12	1	1	14
		Yüzde %	85,7%	7,1%	7,1%	100,0%
	Babaeski	Frekans	16	0	1	17
		Yüzde %	94,1%	0,0%	5,9%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	38	9	2	49
		Yüzde %	77,6%	18,4%	4,1%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	29	0	0	29
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	9	2	4	15
		Yüzde %	60,0%	13,3%	26,7%	100,0%
	Edime Merkez	Frekans	23	0	1	24
		Yüzde %	95,8%	0,0%	4,2%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	4	0	0	4
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	27	8	2	37
		Yüzde %	73,0%	21,6%	5,4%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	11	6	1	18
		Yüzde %	61,1%	33,3%	5,6%	100,0%
Total		Frekans	171	34	12	217
		Yüzde %	78,8%	15,7%	5,5%	100,0%

Tablo 4.63 SODAM'lar ile "Kreş hizmeti yeterlidir." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	67,494 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	63,377	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	52,192			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,043 ^c	1	0,836	,851 ^b	0,842	0,860	,421 ^b	0,408	0,433
N for Valid Cases	217								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 52,192 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kreş hizmetlerinin yeterli olduğunun düşünülmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyet gösteren kreş hizmetlerinin kursiyerler tarafından çocukları için yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.64 SODAM'lar ile "Kreş eğitimi çocukların gelişimine katkı sağlamaktadır." Yargısının İlişkisi

			"Kreş eğitimi çocukların gelişimine katkı sağlamaktadır."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	2	7	0	9
		Yüzde %	22,2%	77,8%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	13	2	1	16
		Yüzde %	81,3%	12,5%	6,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	13	2	0	15
		Yüzde %	86,7%	13,3%	0,0%	100,0%

Tablo 4.64 SODAM'lar ile "Kreş eğitimi çocukların gelişimine katkı sağlamaktadır." Yargısının İlişkisi

			“Kreş eğitimi çocukların gelişimine katkı sağlamaktadır.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Lüleburgaz	Frekans	39	6	2	47			
		Yüzde %	83,0%	12,8%	4,3%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	32	0	0	32			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	11	2	3	16			
		Yüzde %	68,8%	12,5%	18,8%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	22	0	0	22			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	3	0	0	3			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	33	1	0	34			
		Yüzde %	97,1%	2,9%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	12	4	0	16			
		Yüzde %	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	180	24	6	210			
		Yüzde %	85,7%	11,4%	2,9%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	71,842 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	56,192	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	47,196			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	6,694 ^c	1	0,010	,010 ^b	0,007	0,012	,006 ^b	0,004	0,007
N for Valid Cases	210								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 47,196 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile verilen kreş eğitiminin çocukların gelişimine sağladığı katkı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyet gösteren kreş eğitiminin çocukların gelişimine katkı sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Ancak kreşlerin süreleri 1,5 ay olduğu ve kendi kurs süreleri daha uzun olduğu için; bırakacak bir yeri olmadığından sadece çocuğu kreşteyken kursa katılabilenler bu yüzden sıkıntı yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bunun dışında genel olarak, çocukları kreşten faydalanan kursiyerler, verilen eğitimin çocukları ilkokula hazırladığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

“E çocuklar eğitim görüyorlar. Yani öğreniyorlar, elleri kuruluyor yarın öbür gün mesela birinci sınıfa başladı mı dili kuruluyor, eli kuruluyor. Okuma yazmayı çabuk söküyor.” (G27).

G11 de çocuğu kreşte eğitim alırken kendisinin ilgilendiği işi yapabilmesi dolayısıyla SODAM'daki kreş eğitiminin rahatlık sağladığından bahsetmiştir:

“En azından ee onları tutmuyorum. Benim işimi yapmamı sağlıyor yani. Yanımda değiller en azından ilgileniyorlar onunla ben işimi yapıyorum. Onlar da orda güzel karşılıyorlar, ders yapıyorlar, resim yapıyorlar. Hani güzel eğitiyorlar.” (G11).

Kurs sayısı ve çeşitliliğini çoğu katılımcı yeterli bulduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.65 SODAM'lar ile “Kurs çeşitleri yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Kurs çeşitleri yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	7	10	3	20
		Yüzde %	35,0%	50,0%	15,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	11	5	3	19
		Yüzde %	57,9%	26,3%	15,8%	100,0%

Tablo 4.65 SODAM'lar ile "Kurs çeşitleri yeterlidir." Yargısının İlişkisi

			“Kurs çeşitleri yeterlidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Babaeski	Frekans	13	5	1	19			
		Yüzde %	68,4%	26,3%	5,3%	100,0%			
	Lüleburgaz	Frekans	39	10	4	53			
		Yüzde %	73,6%	18,9%	7,5%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	0	0	31			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	3	3	19			
		Yüzde %	68,4%	15,8%	15,8%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	33	4	5	42			
		Yüzde %	78,6%	9,5%	11,9%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	11	1	0	12			
		Yüzde %	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	52	9	2	63			
		Yüzde %	82,5%	14,3%	3,2%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	27	5	4	36			
		Yüzde %	75,0%	13,9%	11,1%	100,0%			
Total		Frekans	237	52	25	314			
		Yüzde %	75,5%	16,6%	8,0%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	42,710 ^a	18	0,001	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	46,889	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Fisher’s Exact Test	41,091			,000 ^b	0,000	0,001			
Linear by-Linear Association	7,484 ^c	1	0,006	,008 ^b	0,006	0,011	,005 ^b	0,003	0,007
N for Valid Cases	314								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,001 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 41,091 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin kurs çeşitlerinin yeterli olduğunu düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyette olan kursların kursiyerler için yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.66 SODAM'lar ile "İstediğim kurslara katılabilmekteyim." Yargısının İlişkisi

			"İstediğim kurslara katılabilmekteyim."			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	16	3	1	20
		Yüzde %	80,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	20	1	0	21
		Yüzde %	95,2%	4,8%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	23	0	0	23
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	45	6	4	55
		Yüzde %	81,8%	10,9%	7,3%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	33	2	1	36
		Yüzde %	91,7%	5,6%	2,8%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	5	5	23
		Yüzde %	56,5%	21,7%	21,7%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	44	0	0	44
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	13	0	0	13
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	63	1	0	64
		Yüzde %	98,4%	1,6%	0,0%	100,0%

Tablo 4.66 SODAM'lar ile "İstediğim kurslara katılabilmekteyim." Yargısının İlişkisi

			“İstediğim kurslara katılabilmekteyim.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	39	1	1	41			
		Yüzde %	95,1%	2,4%	2,4%	100,0%			
Total		Frekans	309	19	12	340			
		Yüzde %	90,9%	5,6%	3,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	58,714 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	51,897	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	40,414			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	5,123 ^c	1	0,024	,024 ^b	0,020	0,028	,014 ^b	0,011	0,017
N for Valid Cases	340								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 40,414 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kursiyerlerin istedikleri kurslara katılabilmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda eğitimlerin düzenlenme ve uygulanma biçiminin kursiyerlerin istedikleri kurslara katılabilmelerini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Bazı SODAM'larda İŞKUR ile ortak kurslar bulunmamaktadır. Buralardaki görüşmecilerden bazıları bu durumdan memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca İŞKUR ile ortak kurslara şartları sağlayan ve isteyen herkesin katılabilmesi için; bir kere herhangi bir İŞKUR ortaklığıyla açılmış kursa katılan kursiyerin ancak altı ay sonra ikinci kez aynı veya

başka bir İŞKUR kursuna katılmasına izin verilmektedir. Bu durumdan da memnuniyetsizliğini dile getiren birkaç görüşmeci olmakla birlikte; G21 kursa katılım koşullarından bahsederken SODAM ve SYDV’de kasıtlı gerçekleştiğini düşündüğü haksızlıklara da değinmiştir:

“Altı ay kurallı. Hiç ona da katılamıyorsun. Çok adaletli de olmuyor. Mesela işte oralarda da bir şeyler dönüyor. Mesela ne dönüyor oralarda da? Ee artık İŞKUR yapıyor bunu. Nasıl yapıyorsa onu da bilmiyorum. O kendi seçiyor, kendi yapıyor. Kimi isterse onu alıyor. Okuması yazması olanları mesela diyor alacağız diyor. Çoğu var okumasız yazmasız giren. Orada bir kere haksızlıklar oluyor, dönüyor yani. Yani mesela şimdi okumalı yazmalı diyor, belgeli olacak diyor ama kimisi gidiyor okuması yok. Veya ne diyeyim; sosyal yardım... Mesela nasıl diyorlar emekliliğin sigortan olmayacak hiç bundan yararlanmak için diyorlar. Ben burada çok gördüm sigortası olan bir şeyi olan buraya gelip çalışan. Eşinden bir yerden, devletten maaşı olmayacak bir sosyal güvencesi olmayacak diyorlar ama öyle insanların da çalıştığını gördüm burada ben.” (G21).

SODAM hizmet binalarının gerçekleştirilecek yaygın eğitim hizmetinin gereklilikleri düşünülerek planlanması/seçilmesi faaliyetlerin nitelikli yürütülebilmesi için önemlidir. Görüşmecilerin çoğu genel olarak dersliklerin sayısı ve fiziki kapasitesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Fakat bu konudaki eksiklikleri dile getiren görüşmeciler de bulunmaktadır.

Tablo 4.67 SODAM’lar ile “Derslik sayısı yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Derslik sayısı yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	17	3	1	21
		Yüzde %	81,0%	14,3%	4,8%	100,0%
	Malkara	Frekans	14	0	1	15
		Yüzde %	93,3%	0,0%	6,7%	100,0%
	Babaeski	Frekans	10	1	4	15
		Yüzde %	66,7%	6,7%	26,7%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	34	11	5	50
		Yüzde %	68,0%	22,0%	10,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	0	0	31
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Tablo 4.67 SODAM’lar ile “Derslik sayısı yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Derslik sayısı yeterlidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	16	0	3	19			
		Yüzde %	84,2%	0,0%	15,8%	100,0%			
	Edirne Merkez	Frekans	38	1	1	40			
		Yüzde %	95,0%	2,5%	2,5%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	7	1	2	10			
		Yüzde %	70,0%	10,0%	20,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	42	14	0	56			
		Yüzde %	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	26	7	2	35			
		Yüzde %	74,3%	20,0%	5,7%	100,0%			
Total		Frekans	235	38	19	292			
		Yüzde %	80,5%	13,0%	6,5%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval	Signification	99% Confidence Interval		
					Lower Bound		Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	50,108 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	58,232	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher’s Exact Test	46,991			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	,137 ^c	1	0,712	,710 ^b	0,698	0,722	,364 ^b	0,351	0,376
N for Valid Cases	292								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact

Testinin değeri 46,991 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile merkezlerdeki derslik sayısının yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda faaliyet gösteren eğitim ve kurslar için derslik sayılarının yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.68 SODAM'lar ile "Dersliklerin fiziki kapasitesi yeterlidir." Yargısının İlişkisi

			“Dersliklerin fiziki kapasitesi yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	16	1	1	18
		Yüzde %	88,9%	5,6%	5,6%	100,0%
	Malkara	Frekans	13	0	2	15
		Yüzde %	86,7%	0,0%	13,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	14	0	2	16
		Yüzde %	87,5%	0,0%	12,5%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	38	10	3	51
		Yüzde %	74,5%	19,6%	5,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	33	0	1	34
		Yüzde %	97,1%	0,0%	2,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	9	3	3	15
		Yüzde %	60,0%	20,0%	20,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	30	11	0	41
		Yüzde %	73,2%	26,8%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	8	1	1	10
		Yüzde %	80,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	39	15	0	54
		Yüzde %	72,2%	27,8%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	22	5	4	31
		Yüzde %	71,0%	16,1%	12,9%	100,0%
Total		Frekans	222	46	17	285
		Yüzde %	77,9%	16,1%	6,0%	100,0%

Tablo 4.68 SODAM’lar ile “Dersliklerin fiziki kapasitesi yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	39,808 ^a	18	0,002	,003 ^b	0,001	0,004			
Likelihood Ratio	51,925	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	41,634			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by- Linear Association	1,617 ^c	1	0,204	,208 ^b	0,198	0,219	,099 ^b	0,092	0,107
N for Valid Cases	285								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 41,634 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile merkezlerdeki dersliklerin fiziki kapasitelerinin yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda bulunan dersliklerin fiziki kapasitesinin verilen eğitim ve kurslar için yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

SODAM binaları belirlenirken belediyeye ait uygun bir bina varsa buralar kullanılmakta veya bir yer kiralanıp düzenlenmektedir. Bu nedenle kurslarda verilecek eğitimin gerekliliklerine göre alanlar bazı SODAM’larda bulunmamaktadır.

SODAM projesinin başarısındaki mühim etkenlerden birisi de kurslardaki malzemelerin çeşitliliği ve yeterliliğidir. Çünkü malzeme giderlerinin SODAM tarafından karşılanmasıyla kursiyerlerin öğrendikleri meslek veya el becerilerini teçhizat çeşitliliği/yeterliliği sayesinde geliştirebilip yaratıcı potansiyellerini de ortaya koyabilmeleri açısından daha verimli bir eğitim süreci ortaya çıkmaktadır. Zira üretimin kendilerine özgüven kazandırdığını sıkça belirten kursiyerler yaptıkları üretimi çeşitlendirdiklerinde ve yaratıcılıklarını ürünler üzerinde daha çok uygulayabildiklerinde ve de bunları satışa yansıtabildiklerinde SODAM projesinin Roman kadınları güçlendirme hedefi de daha istenilene yakın şekilde sonuçlandırılabilir. Kurs ve

eğitimlerde kullanılan malzemelerin yeterliliği ile ilgili görüşmeciler çoğunlukla olumlu geri dönüşler yapmışlardır.

Tablo 4.69 SODAM’lar ile “Kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemeler yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemeler yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	9	11	0	20
		Yüzde %	45,0%	55,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	10	5	1	16
		Yüzde %	62,5%	31,3%	6,3%	100,0%
	Babaeski	Frekans	7	8	4	19
		Yüzde %	36,8%	42,1%	21,1%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	39	7	3	49
		Yüzde %	79,6%	14,3%	6,1%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	0	2	33
		Yüzde %	93,9%	0,0%	6,1%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	12	3	6	21
		Yüzde %	57,1%	14,3%	28,6%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	35	0	4	39
		Yüzde %	89,7%	0,0%	10,3%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	2	7	1	10
		Yüzde %	20,0%	70,0%	10,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	55	4	0	59
		Yüzde %	93,2%	6,8%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	25	5	2	32
		Yüzde %	78,1%	15,6%	6,3%	100,0%
Total		Frekans	225	50	23	298
		Yüzde %	75,5%	16,8%	7,7%	100,0%

Tablo 4.69 SODAM'lar ile "Kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemeler yeterlidir." Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	99,275 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Likelihood Ratio	98,287	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,000			
Fisher's Exact Test	88,871			,000 ^b	0,000	0,000			
Linear by-Linear Association	9,694 ^c	1	0,002	,002 ^b	0,001	0,003	,001 ^b	0,000	0,002
N for Valid Cases	298								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,000 üst sınırı 0,000 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 88,871 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,000 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemelerin yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'larda kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemelerin kursiyerler için yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ancak görüşmecilerden bazıları kurs ve eğitimlerde kullanılan malzemelerle ilgili eksikliklerin olduğunu dile getirmiştir. Örneğin G16, SODAM hizmet binalarında alan kullanımındaki hataları ve makine/teçhizat eksikliklerini eleştirmiştir:

“(...) alanı çok küçük bak mesela dikiş kurslarının. Bak geçemiyorsunuz bile. Hani mutfak daha büyük. Mutfakın biraz daha küçük olsa ne olacak sanki? Bir kahve yapıyorsun zaten, canın isterse bir kurabiye getirip evden sunuyorsun bu. Mutfakı kocaman yapmış, dikiş kursunu orada ufacak yapmış. Makineleri daha fazla arttırsınlar mesela bir düşme makinesi, bir reçme getirsin. Bunları öğrenelim yani. Bir tane reçme var. Sen mi öğreneceksin orada koca gün, ben mi öğreneceğim? Verildiği bize zaten 4-5 saatlik bir süre. Hepimizin evde çocukları var. Hani bunu büyüsünler. Hoca elinden gelenin fazlasını yapıyor zaten. Ama alan o kadar hani elindeki mal o kadar ne yapabilir? Daha fazlasını yapamaz.” (G16).

G28 ise bulunduğu SODAM'daki sınıfların küçüklüğü ve penceresinin açılmamasından kaynaklanan memnuniyetsizliğini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Sınıflar çok küçük ve çok yoğun, kalabalık. Düşün bir sınıfta bir insanın kaç metre kare lazım bir kişiyi nefes alması için? Dimi? Ama bu bizim çok yoğun kalabalık olduğu için bir de cam açılmadığı için gerçekten oksijen kıtlığı çekiyoruz. Yapacak bir şey de yok yani. Katlanıyoruz.” (G28).

Fiziki koşullara ilişkin kursiyerler tarafından dile getirilen başka bir eleştiri ise SODAM'larda temizlik görevlisinin bulunmamasıdır. SODAM projesi kapsamında bütçe kalemleri planlanırken binanın temizlik görevlisinin ücreti de hesaba katılmıştır. Fakat ziyaret edilen SODAM'ların hiçbirinde, belirlenmiş bütçenin kurs masraflarına bile zor yetmesi nedeniyle, hizmet binalarının temizlik görevlisi bulunmamakta ve bina temizliğini kursiyerlerin yapmakta olduğu görülmüştür.

SODAM'ların nereye kurulduğu da kursiyerlerin eğitimlerden daha verimli faydalanabilmesi açısından önemlidir.

Tablo 4.70 SODAM'lar ile “SODAM'ın yeri ulaşım açısından iyidir.” Yargısının İlişkisi

			“SODAM'ın yeri ulaşım açısından iyidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	13	8	0	21
		Yüzde %	61,9%	38,1%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	16	1	1	18
		Yüzde %	88,9%	5,6%	5,6%	100,0%
	Babaeski	Frekans	18	1	1	20
		Yüzde %	90,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	47	5	1	53
		Yüzde %	88,7%	9,4%	1,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	31	1	0	32
		Yüzde %	96,9%	3,1%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	18	1	3	22
		Yüzde %	81,8%	4,5%	13,6%	100,0%

Tablo 4.70 SODAM'lar ile "SODAM'ın yeri ulaşım açısından iyidir." Yargısının İlişkisi

			“SODAM’ın yeri ulaşım açısından iyidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Edime Merkez	Frekans	44	1	1	46			
		Yüzde %	95,7%	2,2%	2,2%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	13	0	0	13			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	52	7	6	65			
		Yüzde %	80,0%	10,8%	9,2%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	39	2	0	41			
		Yüzde %	95,1%	4,9%	0,0%	100,0%			
Total		Frekans	291	27	13	331			
		Yüzde %	87,9%	8,2%	3,9%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	47,573 ^a	18	0,000	,000 ^b	0,000	0,001			
Likelihood Ratio	40,138	18	0,002	,003 ^b	0,002	0,005			
Fisher’s Exact Test	31,732			,003 ^b	0,001	0,004			
Linear by-Linear Association	,525 ^c	1	0,469	,482 ^b	0,469	0,495	,245 ^b	0,234	0,256
N for Valid Cases	331								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,001 üst sınırı 0,004 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 31,732 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,003 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile merkezlerin yerinin ulaşım açısından iyi

olması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM'ların yerinin kursiyerlerin ulaşımı açısından doğru belirlendiği ortaya çıkmıştır.

Hizmet binalarından bazıları, örneğin Edirne SODAM ve Kırklareli SODAM, mahallelerdeki ilkokulların yanında veya bahçesinde bulunmaktadır. Mahalleli kadınlar çocuklarına yemeklerini yedirmek ve onlara göz kulak olmak amacıyla okul çıkışına kadar beklemekte olduklarını belirtmişlerdir. Bazı görüşmeciler SODAM çocuğunun okulunun yanında olmasaydı gelemeyeceğini belirtmiştir.

“Hayatım çalışmıyorum ben. Hani bir işe giremiyorum sürekli çocuk bakıyorum evde. Çocukla geçiyor benim hayatım. Ben oğlumu doğurduğumdan beri böyle hani sosyal faaliyetler olsun hiç katılmadım burası hariç. O da çocuk okula geliyor diye buraya burada SODAM'dan yararlanıyoruz. Bakanım olmadığı sürece çocuğu bırakıp hiçbir yere gidemiyorum. Bütün gün okulda çocuklayım, bütün gün. Hep öyle geçiyor; evde, okulda, evde, okulda. (...). Bizi okulun içine sokmuyorlar. Çocukları da bırakıp eve gidemiyoruz. Sokaktayız çok soğuk. ... Hanım bize burasını açtı; sokakta beklemeyin buraya gelin dedi. Ben size gıda yardımı da yapacağım, çocuklara yemek yapın burada doyurun dedi. (...). Ben burada çok kafamı dağıtıyorum.” (G35).

Tablo 4.71 SODAM'lar ile “Kurslar/egitimler kişisel gelişimim açısından yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Kurslar/egitimler kişisel gelişimim açısından yeterlidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	19	1	0	20
		Yüzde %	95,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	14	0	3	17
		Yüzde %	82,4%	0,0%	17,6%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	46	3	2	51
		Yüzde %	90,2%	5,9%	3,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	33	0	1	34
		Yüzde %	97,1%	0,0%	2,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	13	2	6	21
		Yüzde %	61,9%	9,5%	28,6%	100,0%

Tablo 4.71 SODAM'lar ile “Kurslar/eğitimler kişisel gelişimim açısından yeterlidir.” Yargısının İlişkisi

			“Kurslar/eğitimler kişisel gelişimim açısından yeterlidir.”			Total			
			Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum				
	Edirne Merkez	Frekans	43	0	2	45			
		Yüzde %	95,6%	0,0%	4,4%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	13	0	0	13			
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%			
	Gelibolu	Frekans	59	0	1	60			
		Yüzde %	98,3%	0,0%	1,7%	100,0%			
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	35	1	2	38			
		Yüzde %	92,1%	2,6%	5,3%	100,0%			
Total		Frekans	294	7	17	318			
		Yüzde %	92,5%	2,2%	5,3%	100,0%			
Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		Monte Carlo Sig. (1-sided)			
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	46,964 ^a	18	0,000	,001 ^b	0,000	0,002			
Likelihood Ratio	38,640	18	0,003	,002 ^b	0,001	0,003			
Fisher’s Exact Test	30,426			,002 ^b	0,001	0,002			
Linear by-Linear Association	,374 ^c	1	0,541	,549 ^b	0,536	0,562	,282 ^b	0,270	0,293
N for Valid Cases	318								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,001 üst sınırı 0,002 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 30,426 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,002 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM'lar ile kurs ve eğitimlerin kursiyerlerin kişisel gelişimi açısından yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre

SODAM’larda faaliyet gösteren kurs ve eğitimlerin kursiyerlerin kişisel gelişimi için yeterli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.72 SODAM’lar ile “Kurslar/eğitimler gelecekte kendimi geliştirmeye devam edeceğim temelleri oluşturmaktadır.” Yargısının İlişkisi

			“Kurslar/​eğitimler gelecekte kendimi geliştirmeye devam edeceğim temelleri oluşturmaktadır.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İsmi	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	17	1	0	18
		Yüzde %	94,4%	5,6%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	16	1	0	17
		Yüzde %	94,1%	5,9%	0,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	45	4	2	51
		Yüzde %	88,2%	7,8%	3,9%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	34	0	0	34
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	14	2	4	20
		Yüzde %	70,0%	10,0%	20,0%	100,0%
	Edirne Merkez	Frekans	45	1	0	46
		Yüzde %	97,8%	2,2%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	11	0	1	12
		Yüzde %	91,7%	0,0%	8,3%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	60	1	0	61
		Yüzde %	98,4%	1,6%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	35	1	1	37
		Yüzde %	94,6%	2,7%	2,7%	100,0%
Total		Frekans	296	11	8	315
		Yüzde %	94,0%	3,5%	2,5%	100,0%

Tablo 4.72 SODAM’lar ile “Kurslar/eğitimler gelecekte kendimi geliştirmeye devam edeceğim temelleri oluşturmaktadır.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	41,599 ^a	18	0,001	,004 ^b	0,003	0,006			
Likelihood Ratio	32,358	18	0,020	,015 ^b	0,012	0,018			
Fisher’s Exact Test	25,135			,008 ^b	0,005	0,010			
Linear by-Linear Association	,214 ^c	1	0,644	,647 ^b	0,635	0,660	,329 ^b	0,317	0,341
N for Valid Cases	315								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,005 üst sınırı 0,010 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 25,135 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,008 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerlerin eğitimler sonucunda gelecekte kendilerini geliştirmeye devam edebilecekleri temellerin oluşturulması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre SODAM’larda faaliyet gösteren kurs ve eğitimlerde kursiyerler gelecekte kendilerinin kişisel gelişimlerini devam ettirebilecekleri temellerin oluşturulduğu ortaya çıkmaktadır.

SODAM’lar kursiyerler tarafından genel olarak kendilerinin toplumda yer edinebilmeleri, meslek öğrenebilmeleri, sosyalleşebilmeleri, bilinç ve farkındalık düzeylerini artırabilmeleri açısından faydalı ve gerekli görülmektedir.

Tablo 4.73 SODAM’lar ile “SODAM hizmetleri devam etmelidir.” Yargısının İlişkisi

			“SODAM hizmetleri devam etmelidir.”			Total
			Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	
SODAM İSMİ	Tekirdağ Süleymanpaşa Merkez	Frekans	20	1	0	21
		Yüzde %	95,2%	4,8%	0,0%	100,0%
	Malkara	Frekans	18	1	0	19
		Yüzde %	94,7%	5,3%	0,0%	100,0%
	Babaeski	Frekans	19	0	0	19
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Lüleburgaz	Frekans	51	4	0	55
		Yüzde %	92,7%	7,3%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 1	Frekans	34	0	0	34
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kırklareli Merkez 2	Frekans	17	2	3	22
		Yüzde %	77,3%	9,1%	13,6%	100,0%
	Edime Merkez	Frekans	46	0	0	46
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 1	Frekans	12	0	0	12
		Yüzde %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gelibolu	Frekans	64	1	0	65
		Yüzde %	98,5%	1,5%	0,0%	100,0%
	Çanakkale Merkez 2	Frekans	40	1	1	42
		Yüzde %	95,2%	2,4%	2,4%	100,0%
Total		Frekans	321	10	4	335
		Yüzde %	95,8%	3,0%	1,2%	100,0%

Tablo 4.73 SODAM’lar ile “SODAM hizmetleri devam etmelidir.” Yargısının İlişkisi

Ki Kare Testi									
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)			Monte Carlo Sig. (1-sided)		
				Signification	99% Confidence Interval		Signification	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound		Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square Test	43,862 ^a	18	0,001	,003 ^b	0,002	0,005			
Likelihood Ratio	29,015	18	0,048	,014 ^b	0,011	0,017			
Fisher’s Exact Test	22,826			,016 ^b	0,013	0,019			
Linear by- Linear Association	,115 ^c	1	0,734	,752 ^b	0,741	0,763	,383 ^b	0,370	0,396
N for Valid Cases	335								

Beklenen toplam hücre değerlerinin %56.7'sinin 5'ten az olması öte yandan $p < 0,05$ 'ten küçük olması nedeniyle Exact testler arasında yer alan Monte Carlo analizi uygulanmış buna göre Monte Carlo testinin alt sınırı 0,013 üst sınırı 0,019 olarak görülmüş ve Fisher's Exact Testinin değeri 22,826 olarak bulunmuştur. Bu teste göre anlamlılık düzeyi 0,016 olup $p < 0,05$ olduğundan araştırmaya katılan farklı SODAM’lar ile kursiyerler tarafından merkezlerde verilen hizmetlerin devam etmesi gerektiğinin düşünülmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre kursiyerlere göre SODAM’larda verilen hizmetlerin devam ettirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

İnsanların bir arada yaşayabilmesi için uyması gereken normlar (kurallar), farklı rejimlerde ve farklı dönemlerde çeşitlilik gösterse de; norm ile normalin belirlenmesi her koşulda insanların arasındaki sosyo ekonomik ve kültürel ilişkilere bağlı olarak şekillenen, onunla birlikte değişen süreçlerdir. Bu değişen ilişki ağı içerisinde kabul edilen normlara göre özgürlük, adalet, hak, uzlaşma, çatışma, dayanışma, bilim, çalışma gibi kavram ve eylemlerin kavrayışı da çeşitlenmekte olduğu gibi; bunların sonucunda yeni normaller de ortaya çıkmaktadır. Kapitalist toplumların geldiği son noktada ise normalin belirlenmesi normun belirlenmesine bağlı olmaktan çıkmıştır. Nüfusun bilgisine ve yönetselliğin araçlarına sahip olan kolektif aktörlerin belirlediği normallikler ekseninde normlar belirlenmeye başlamıştır. Normalin topluluk içerisinde anlaşılıp içselleştirilmesi ise eş güdümlü olarak anormal olana ilişkin bir algı ile kavrayışı da kendiliğinden oluşturmaktadır.

Sosyal içermeye dair geliştirilen politika stratejileri ve uygulamalar da norm ve normale ilişkin yürütülür. Çünkü içerilmesi amaçlanan kesimler, toplumun genelinin kabul ettiği normlar ve normalleri çoğu zaman genel geçer kabuller üzerinden benimsemiş olsalar bile aslında bu norm ve normallerle “problemleri olan” topluluklardır. Bu tutum onların sosyal mesafe, dışlanma ve ayrımcılığa giden ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda yıkıcı etkileri giderek derinleşen bir “sosyal sorun” nesnesi olarak tanımlanması sonucunu doğurur. Dolayısıyla toplulukların mevcut toplumsal norm ve normallere uyum sağlamaları için dönüştürülmeye çalışılması insan hakları probleminin de tartışılmasını da gündeme getirmektedir. “İçerilmeye tabi tutulacak topluluğun sosyo- kültürel ve ekonomik tutumları nedir?” ya da “Kimler içerilmelidir?” sorularına verilecek yanıt her bir alanın kendi içerisinde değil hukuk ile ilgili bir tartışmanın yürütülmesi üzerinden elde edilebilir. Dolayısıyla sosyal içermenin yönü ve kapsamı evrensel hukuk kurallarını da eksenine almalıdır.

Ayrıca toplumsal yaşamda bir güç ve çatışma ilişkisi olarak iktidarın ve ona ilişkin yönetselliğin varlığı sonucunda; norm ve normallerin yönetici kolektif özneler tarafından yönlendirilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle eşitsizlikleri tartışırken normların ve normallerin kim tarafından, kime yönelik, ne için, nasıl belirlendiği ve uygulandığı önem arz etmektedir. Sosyal içirme politikalarını analiz etmek üzere bu tez çalışmasının araştırma nesnesi olarak belirlenen SODAM’lar ile burada uygulanan yaygın eğitim kursları da bu perspektif ile incelenmiştir.

SODAM'lar Türkiye'de yaşayan Romanların çoğunlukla yaşadığı bölgelerde Roman kadınların sosyal içerilmesinin sağlanması için yaygın eğitim hizmetleri verilen kurumlardır. SODAM Projesi ile Roman kadınların sosyalleşmesi, topluma 'uyum' sağlanması, Romanların vatandaşlık ve toplumsal değerlere ilişkin bilinçlerinin oluşturulması, Roman kadınların ev ekonomisine katkı sağlayarak geçimlerini kolaylaştırması; genel olarak tutum ve davranışlarında bahsi geçen açılardan dönüşüm meydana gelmesi beklenmektedir. Bu projede çözülmesi hedeflenen sosyal sorunun temeli sosyal dışlanma olarak belirlenmiştir. Fakat Türkiye'deki Romanların maruz kaldıkları ayrımcı tutum daha çok sosyal mesafe nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Roman toplulukların yaşadıkları sosyal dışlanma yoksulluk temelinde gerçekleşmekteyken; Roman olmalarından kaynaklı uğradıkları ayrımcılık sosyal mesafeye tekabül etmektedir. Bahse konu sosyal problemin yalnızca sosyal dışlanma esasında ele alınması tek yönlü tazmin edici sosyal politikaların ortaya çıkmasını sağlamakta ve etnisiteden kaynaklanan ayrımcılığa çözüm sunamamaktadır. Ancak Türkiye toplumu ile bu toplum içerisinde yaşayan Roman toplulukların arasındaki sosyal mesafeyi değerlendirmeye almak dışlayan ve dışlananların bir arada konu edinildiği çift yönlü, hem önleyici hem tazmin edici politikaların geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

SODAM'ların sosyal içerme hedefi doğrultusunda ortaya koyduğu birçok pozitif çıktı bulunmaktadır. Bunlar genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kursiyer kadınların sosyalleşebileceği ve yaşanılan topluma uygun bir kimlik inşasına başlayabilecekleri bir alan yaratılmıştır.
- Kursiyer kadınların eğitim seviyeleri güçlendirilmiştir. Bu da kendilerine güvenlerini artırmış ve öğrenip üretebildiklerini görerek kendi ayakları üzerinde durabileceklerine ilişkin algılarının oluşmasını sağlamıştır.
- Kursiyer kadınların meslek öğrenmesi sağlanmış ve geçimlerini kolaylaştırıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır.
- Kursiyer kadınların eğitim, sağlık, çalışma, vatandaşlık konularında verilen seminerlerle bilinçlenmeleri sağlanmıştır. Bu durum kursiyerlerin tutum ve davranışlarında istenilen dönüşümlerin ortaya çıkmasını büyük oranda sağlamıştır.
- Gerçekleştirilen gezi, kahvaltı, sinema gibi etkinlikler kursiyer kadınların sosyal yaşama ilişkin perspektiflerini genişletmiş ve kendileri için yeni sosyallikler keşfederek bu doğrultuda davranışlar geliştirmelerini sağlamıştır.

SODAM projesi sonucunda meydana gelen olumlu çıktılar arasında öne çıkanlar kursiyerlerin kadın sağlığı, çocuk bakımı, sağlıklı beslenme, kadına yönelik şiddet konularında yaşadıkları bilinçlenmedir. Zira bu konular kendileri için yaşamsal önem taşımaktadır. Ayrıca

okuma-yazma öğrenmeleri de kamusal alanda sosyal anlamda daha güvende hissetmelerini, kamu kurumlarında da işlerini sorun yaşamadan halledebilip dışlayıcı tutumlarla karşılaştıklarında haklarını arayabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’de yaşayan Romanların içinde bulundukları toplumda eşit bireyler olarak kendilerini gerçekleştirebilmesi için temel alınan politikaların onların ihtiyaçlarına göre şekillendirmesi gerekmektedir. Bu da dışardakileri içermeyi hedefleyen ve özellikle bu hedefe ulaşmada görev alan uygulayıcıların sahip olması gereken bir bilinci ifade etmektedir. Bürokratik süreçlerde –özellikle sosyal yardım başvurularında- kursiyerlerin pek çok kez dile getirdiği gibi torpil ve kayırma gibi usulsüzlüklere de son verilmesi gerekmektedir. Bunun haricinde, geliştirilen politikalar ve uygulanan projelerde verilerin bir arada toplanıp arşivlenmesi, raporlanması, sonuçlara dair bilginin kamuoyu ile paylaşılması noktasında kamu kurum ve kuruluşlarının eksiklikleri olduğu görülmüştür. Bu durum gelecekteki araştırmalar ve çalışmaların önceki deneyimlerden faydalanması önünde engel teşkil etmektedir.

SODAM’ların yönetim, idare ve eğitim kademelerinde görev alan kişilerin ilişkisi içerisinde oldukları grubu tanımaları, dinlemeleri, düşünmeleri, onlara karşı önyargısız olmaları, etik değerlerin bilincinde olmaları, toplum içerisinde dışlanmanın nasıl ve neden ortaya çıktığını, kamusal faydanın neden ve nasıl üretilmesi gerektiğini ve tüm bunlar için kamu bütçesinin harcadığının farkında olmaları gerekmektedir. İl Mütevelli Heyetlerinin, SYDV İl Müdürlerinin, SYDV inceleme görevlilerinin, SODAM koordinatörlerinin ve SODAM’da verilen kursların öğretmenlerinin SODAM projesi kapsamındaki her uygulamayı Roman kadınları nesneleştirerek değil onları öznel olarak düşünerek ve önceleyerek planlamaları ve gerçekleştirmeye özen göstermeleri gerekmektedir. Özellikle koordinatörler ve öğretmenlerin kursiyerlere yaklaşımları beklenen sonuca ulaşmada öne çıkmaktadır. Zira kursiyerlerin tümü kadın olduğu gibi, koordinatör ve öğretmenler de kadındır ve kursiyerlere rol model olmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği SODAM’ların tümünde koordinatör ve öğretmenlerin kursiyerlerin yaşadıkları dönüşümü desteklediği görülmüştür.

Toplum içerisinde birçok yönden yaftalayıcı şiddete maruz kalan bir kesimin sosyal içerilmesi için yetişkin eğitiminin gerçekleştirildiği uygulamalarda pedagojik yaklaşımların bilincinde olunması ve aralarından hedef kitleye en uygun olanının uygulanması önem arz etmektedir. SODAM’larda böyle bir eğitim perspektifinin eksiklikleri gözlemlenmiştir.

SODAM’lara ayrılan bütçenin projenin işlerliği için artırılması gerekmektedir. Bina giderleri, personel ücretleri, kurs malzemeleri gibi harcama kalemlerinin hepsi SODAM’lara tahsis edilen 250 bin Türk Lirası tutarındaki yıllık bütçe içerisinde karşılanmakta ve belirlenen bütçe merkezlerde gerçekleştirilen uygulamalar için yeterli kaynağı sağlamamaktadır. 2014

yılında belirlenmiş bu destek miktarının değişen ekonomik koşullara paralel olarak güncellenmesi gerekmektedir. Bina elektrik, su ve ısınma harcamalarının ihtiyaç duyulduğu ölçüde yapılabilmesi kursiyerlerin eğitimlerden alacağı verim bakımından oldukça önemlidir. Kursiyerlerin SODAM’larda bulundukları vakit süresinde en az bir öğünlerini de burada karşılamaları -kendilerinin ve çocuklarının sağlıklı beslenme imkânını artıracak için- sağlanmalıdır. Kurslarda kullanılan malzeme, makine ve teçhizat kurs modüllerine göre yeterli olmakla birlikte yine de bunların sayılarının ve çeşitliliğinin artması; kursiyerlerin sıra beklemeden daha rahat çalışabilmesini sağlayacak ve üretim bilgisinin öğrenimini daha nitelikli hale getireceği için mühim görülmektedir. Bütçenin proje hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu başka bir faktör ise SODAM’larda gerçekleştirilen gezilerdir. Bazı SODAM’larda diğer illerdeki SODAM’ların ziyaret edilmesi, bulunulan ilin tarihi ve turistik yerlerinin ziyaret edilmesi gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve sıklaştırılması sosyal dönüşümün etkisinin artırılmasıyla alakalıdır. Gezilerin yanında sinema, tiyatro ve benzeri sanatsal etkinliklere katılım da ‘sosyalleşme’ üzerinde çarpan etkisi yaratmaktadır. Bunların düzenlenmesi ise bütçe ile doğrudan ilişkilidir.

SODAM projesinin hedefleri dikkate alındığında merkez binalarının Roman mahallelerinin kenarından seçilmiş olması hedef kitleye ulaşım ve onların da hizmetlerden faydalanma oranını artırabilmek adına faydalı ve önemlidir. Fakat dışlanmış ve damgalanmış bir kesim olarak Roman kadınların içerilmelerinde en çok etkili olacak unsurlardan birisi kamusal alana katılabilmeleridir. Aksi takdirde geliştirilen politikalar Romanların sosyal içerilmesinin sağlanmasından ziyade sadece kendi kendilerini içermeye tabi kılabilmeleri için gerekli asgari koşulların yaratılması düzeyinde kalacaktır. SODAM eğitimlerinden Roman olmayan ve çoğunluğu dar gelir grubundan kişiler de ‘kaynaşma’nın sağlanması amacıyla faydalanabilmektedir. Ama bu durum Roman olarak damgalanmış olmalarından kaynaklanan dışlamanın yok edilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle hizmet binalarının bulundukları kentin daha merkezi yerlerine kurulması daha içerici bir seçenek olarak görülmektedir. Bu hususta beklenen sonucun elde edilmesini sağlayacak gözden kaçırılmış bir unsur bulunmaktadır. Roman kadınların kamusal alana katılmalarını sağlarken aynı zamanda kamusal alana dâhil birey ve grupların da dışlanmış olanlara ilişkin tutum ve davranışlarının dönüştürülmesine yönelik politikalar planlanmalıdır. Zira damgalanmış birey ve grupların kamusal alanda karşılaştıkları her türlü ayrımcılık ve kabul görmeme durumu, Goffman’ın kategorize ettiği şekliyle etnik ve azınlık gruplar ile alt sınıf mensuplarının toplumsal sapma eğilimini yeniden beraberinde getirecektir. Dolayısıyla damgalanmış grubun tutum ve davranışlarında dönüşüm

yaratmak adına oluşturulan politikalar tek yönlü, yüzeysel ve söz konusu kesimi nesneleştiren nitelikte olmaktadır. Bunun yerine Roman toplulukların içerisinde bulundukları toplumla arasındaki ‘ilişkileri ve etkileşimleri’ düzenleyen politikaların geliştirilmesi sosyal mesafenin de azaltılması veya bertaraf edilmesi adına daha somut sonuçlar doğuracaktır.

Roman topluluklar toplumun birçok kesimi tarafından günü birlik yaşamakla suçlanırken; kalıcı ve güvenceli işlere erişemedikleri sürece günü birlik yaşamak zorunda kalacaktır. Bu durumda günü birlik yaşamamanın Romanların kendi tercihleri, kültürleri, genetik özellikleri, aylaklıkları ve benzeri nedenlerden kaynaklanmadığı söylenebilir. Nitekim birçok görüşmeci kendi iradeleri doğrultusunda iş seçebilecek olsalar sosyal yardımlardan faydalanmak yerine çalışmayı, kayıtsız çalışmak yerine sigortalı çalışmayı tercih edeceğini dile getirmiştir. SODAM’larda yürütülen eğitimlerin bu bilincin artmasında etkisi bulunmaktadır. Özellikle kursiyerlerin İŞKUR kurslarına katılım sonucu elde ettikleri paranın kendi ayakları üzerinde durduklarını hissetmeleri veya bu kurslar sonrasında istihdam edilmeleri sonucunda tecrübe kazanmaları onların çalışma hakları ve koşulları konusunda farkındalıklarını artırmıştır. Ancak sosyal içerme stratejisi üzerinden dönüşüm sağlanmaya çalışılırken “biyolojik, genetik, kanlarında var” gibi uygulayıcılar tarafından ısrarla tekrarlanan söylemler yaftalayıcı şiddeti SODAM’larda yeniden üreterek proje hedeflerini zedeleyebilmektedir.

SODAM’larda yürütülen iş ve meslek edinme kursları ile Roman kadınların bir meslek edinmesi ve ev ekonomisine katkıda bulunmaları amaçlanmaktadır. Faaliyette olan eğitimler dikiş, aşçılık, el sanatları ve kuaförlük kurslarından oluşmaktadır. İş ve meslek edinmeye yönelik kurslar, kursiyerler için iş bulmaktan çok geçimini kolaylaştırma ve günlük ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabilme konusunda işlevsel olmaktadır. Kursiyerlerin istihdamı veya geçimlerini kolaylaştıracak beceriler kazanmaları olumlu birer çıktıdır. Fakat daha fazla kişinin kayıtlı ve düzenli istihdamını sağlamak üzere gerekli koşulların tam olarak sağlanamadığı görülmüştür. Zira kursiyerlerin istihdama katılamamalarının asıl nedeni yalnızca eğitim seviyelerinin düşük olması veya meslek bilmemeleri değildir. Kurslarda alınan eğitim sonucunda meslek ediniyor olmaları istihdam edilme ihtimallerini artırsa da; etnik kimlikleri ve getto mahallelerde yaşıyor olmaları nedeniyle herhangi bir işe başvurduklarında işveren tarafından ve/veya işe başladıktan sonra çalışma arkadaşları tarafından ayrımcılık ile karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla, özellikle Roman kursiyerler, SODAM’da meslek öğrendikten sonra da damgalanmış oldukları için istihdama büyük oranda dâhil olamamakta; istihdam edilenler ise iş yerinde ayrımcı tutumlarla karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle Roman toplulukların yaşadığı bölgelerde işgücü piyasasına dâhil olabilmeleri için bilinçlendirilmesi

gereken bir başka kesim işverenlerdir. Bu konuda İŞKUR, SYDV, SODAM ve işverenler ile düzenlenecek çalıştay benzeri etkinliklerin gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Ayrıca iş ve meslek edinmeye yönelik açılan kursların kadın işi/ erkek işi ayrımı yapılarak belirlendiği ortaya çıkmıştır. Bu konuda Roman kadınların hane içerisinde ve toplumsal yaşamda cinsiyet rolleri nedeniyle karşılaştıkları problemlerle uyumlu bir meslek edindirme stratejisinin geliştirilmemiş olması büyük bir eksikliklerdir. Dolayısıyla SODAM’larda faaliyette olan iş ve meslek edinme kursları ne Roman toplulukların yaşadığı yoksulluk ve işgücü piyasalarından dışlanma problemlerine ne de Roman kadınların aile ve çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi adına sürdürülebilir bir çözüm sağlamamaktadır. Projenin Roman kadınların güçlendirilmesi hedefinin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulması gereken en önemli koşullardan birisi kadınların içerisinde bulundukları hanelerde yükümlü oldukları bakım hizmetlerinin kamu kurumlarınca üstlenilmesidir. SODAM’larda yer alan kreşler kursiyerlerin yalnızca kurs ve eğitimlere katılımını kolaylaştırmak adına işlevsel olmaktadır. Fakat kursiyerlerin kayıtlı ve düzenli işlerde çalışıp kamusal alana katılabilmeleri için günlük hayatlarındaki bakım yükünün azaltılması gerekmektedir. Buna yönelik belediyelerin ve/veya diğer yerel kuruluşların özellikle Romanlar ve dar gelir grubundan kişilerin çocuklarının yararlanabileceği ücretsiz ve sürekli kreş hizmeti vermesi gerekmektedir. Ayrıca hanelerdeki hasta veya yaşlı bakımı için de benzer çözümler üretilmelidir.

Tüm bunların yanında SODAM projesi kapsamındaki mesleki kurslar yalnızca geçim ve istihdam durumunda değişime hizmet etmemektedir. Kurslarda meslek öğrenirken kursiyerler aynı zamanda kendilerini gerçekleştirmeyi, bir şeyler öğrenebilir yapabildiğini görmeyi, kendi ihtiyaçlarını belli oranda karşılayabilmeyi, özgüveninin artmasını, kendi ayaklarının üzerinde durabilmeyi deneyimlemektedir. Bu deneyim ise sosyal yardımlardan faydalanmak yerine çalışmayı tercih etme, sigortalı ve iş güvenliği olan bir işi tercih etme, adil bir ücretle çalışmayı arzu etme gibi dönüşümlere katkı sağlayan faktörlerdendir.

SODAM’lar genel olarak kursiyerler tarafından kendileri için sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamda faydalı ve gerekli bir hizmet, mekân, fırsat olarak değerlendirilmektedir. Ancak esas tartışılması gereken, faaliyetlerin neler olduğundan ziyade, neden ve nasıl gerçekleştirildiği ile sonuçlarının neler olduğudur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; SODAM projesi kursiyerlerin tutumlarında istenilen dönüşümleri sağlamakta; fakat davranışlarda (eylemlerde) dönüşüm sınırlı olmaktadır. Çünkü tutumlar değişse de bunların davranışlara somut olarak yansımaları için gerekli maddi koşullar oluşturulamamakta ya da bunlar oluşturulduysa da sürekliliği sağlanamamaktadır. Örneğin kreş ve değerler eğitimi

kurslarına katılan çocuklar burada temizlik, paylaşımcılık, “görgülü” olma, “düzgün” konuşma, “düzgün” giyinme gibi toplumsal hayatın gündelik kurallarını öğrenmekte ve aynı zamanda okul öncesi eğitimle ilkokula hazırlanmaktadır. Ancak kursiyerler çocuklarının SODAM’larda öğrendiklerinin kalıcı olamadığını; çünkü çocuğun SODAM’dan çıktıktan sonra tekrar mahalleye ya da evde babasının yanına döndüğünde o ortamın davranış biçimlerine uyum sağlamaya devam ettiğini belirtmiştir. Bir başka örnek verecek olursak; kursiyer kadınlar öğretmenleriyle ve koordinatörlerle sohbetlerinden, katıldıkları seminerler, geziler ve etkinliklerden öğrendikleri birçok şeyi içselleştirdiklerini; çocuk bakımı, kadın sağlığı, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet, temizlik ve hijyen gibi seminerlerden öğrendiklerini uygulamaya çalıştıklarını; topluca gidilen sinema, piknik, gezi gibi etkinliklerde “toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini” öğrendiklerini belirtmişlerdir. Fakat bunları eyleme dökecek kamusal alana hala ulaşamamaktadırlar. Ayrıca Roman toplulukların tutum ve davranışları ile yaşam biçimlerinde beklenen dönüşümün meydana gelmesi için projede hedeflenen kitlenin yalnızca kadınlar ve çocuklardan oluşması bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Hedef kitlenin bu şekilde seçilmesinin; Türkiye’nin kadınların anne ve eş olarak kabulü üzerine kurulu sosyal refah devleti yapısıyla (Dedeoğlu, 2009: 53) ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ancak Roman kadınların gerçek anlamda güçlenebilmesi ve projede hedeflendiği üzere Roman toplulukların sosyal içerilmesinin sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyet rolleri dikkate alınarak topluluğun erkek üyelerinin de dönüşüm politikalarına dâhil edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de yaşayan Romanların içinde bulundukları zor ve olumsuz koşullardan kurtulabilmeleri için barınma, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, çocuk/ yaşlı/ engelli bakımına ilişkin kapsamlı ve nitelikli sosyal politikalara ihtiyaç vardır. Bu noktada; çok boyutlu ayrımcılıktan doğan dezavantajlılık durumlarının derinliği de tıpkı kültürleri gibi Romanlara özgü olduğundan, Roman toplumuna ve sorunlarına dair geliştirilen yaklaşım kritik bir önem arz etmektedir. Roman meselesinde sınıf ve etnisitenin iç içe geçmiş olması, sosyal ve ekonomik statülerinin oldukça düşük olması sebebiyle Romanların sosyal dışlanma dinamikleri ile sosyo-tarihsel özgüllükleri bir arada değerlendirilmelidir (Özateşler, 2016: 51-56). Zira Romanların maruz kaldığı dışlanma sosyal aidiyetlerinden daha çok genel geçer ekonomik statü üzerinden yaşanmaktadır. Ayrıca Romanların sosyal haklarının geliştirilmesi; içinde bulundukları toplumda eşit ve adil koşullarda, kendi tercihleri ile yönlendirebilecekleri bir yaşam sürdürebilmeleri için önemlidir. Tüm bunların Roman kadınlar için arz ettiği önem ise çok daha kritiktir. Roman kadınların ‘öteki’ konumu sosyal, ekonomik, mekânsal, siyasal alanlarda en şiddetli alanda bulunmaları ile birlikte cinsiyet rollerini de içermektedir. Yoksul,

Roman ve kadın olmaları ile eğitimden, işgücü piyasalarından, sosyal güvenlik sisteminden, kentsel mekândan her bakımdan dışlanmış bir kesimi oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla Roman kadınların hem içinde bulundukları toplumun hem de kendi topluluklarının patriyarkal unsurlarından sıyrılmaları; gelecek Roman nesillerinin yoksulluğu ailelerinden devralmamalarını, özellikle eğitim ve istihdam alanlarında maruz kaldıkları sosyal dışlanmadan kurtulmalarını sağlayabilecek bir etki yaratabilecektir.

Roman kadınlar, mahalle ile sınırlandırılmış yaşamlarında sadece özel alanın öznesi olarak aktiftir. Bu alandaki dayanışma ilişkilerinin önemli bir geçim kaynağı oluşunun; Roman mahallelerinde kadınların izole ve iç içe geçmiş yaşamlarını sürdürebilmelerinin koşulunun “kendi kendine yardım” olduğunu ifade ettiği söylenebilir. Roman kadınların yoksunluklarının mekân ile olan bağının koparılabilmesi için de işgücü piyasasında eşit yer edinebilmeleri oldukça önemlidir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise çocukların örgün eğitimi ve yetişkinlere yönelik yaygın eğitim hizmetlerinin niteliği -pedagojik yaklaşımlar da unutulmadan- geliştirilmelidir. Yaygın eğitim uygulamalarında ise Roman kadınların yalnızca özel alanda edinebildiği yerlerden kamusal alana da geçebilmesini sağlamak hedeflenmelidir. Aksi takdirde, Roman kadını için sosyal adaletin geçerli kılınmasından ziyade onun gündelik hayatında yaşadığı yoksunlukları geçiştirebileceği başka bir izole alan üretilmiş olacak; yaftalayıcı şiddet ve sosyal mesafe ile mücadelede yol kat edilemeyecektir.

KAYNAKÇA

- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri. EDROM, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu ve Anadolu Kültür, İstanbul
- Akses, S. (2014). Avrupa 2020 Stratejisi. İktisadi Kalkınma Vakfı yayınları, İstanbul
- Alcock, P., May, M. ve Rowlingson, K. (2011). Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar. Siyasal Yayınları, Ankara
- Anapa, S. (2008). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisansa,. Tezi, İstanbul.
- Anyon, J. (2011). Marx and Education. Routledge, New York
- Arayıcı, A. (2008). Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler. Kalkedon Yayınları, İstanbul
- Asar, A. (2008). Sosyal Haklarda Uyrukluk Sorunu. Ozbay Ofset, Ankara
- ASPB. (2013). Faaliyet Raporu. <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2013-yili-faaliyet-raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- ASPB. (2015). Faaliyet Raporu. <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2015-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- ASPB. (2016). Faaliyet Raporu. <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Avrupa Komisyonu. (2001). Türkiye İlerleme Raporu.
- Avrupa Komisyonu. (2005). Türkiye İlerleme Raporu.
- Aykaç, N. (2002). "Türkiye'de ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Mesleki Teknik Eğitim (Almanya, Fransa, İsviçre, İspanya, Yunanistan Örneği)." Milli Eğitim Dergisi, 155-156. (yaz-güz) https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/155-156/aykac.htm, (Erişim Tarihi: 14.10.2019).
- Balaban, Utku (2014). "Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Sosyal İçerme Uygulamaları: 2000'li Yıllara İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Mülkiye Dergisi, 38 (1): 103-149. <http://mulkiyederigi.org/article/view/5000033675/5000033655>, (Son Erişim: 03.09.2019).

- Balkız ve Göktepe. (2014). “Romanlar Ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Koşulları: Aydın İli Örneğinde Bir Alan Araştırması”. *Sosyoloji Dergisi*. (30): 1-39.
- Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2010). *Avrupa 2020 Stratejisi Özet Bilgi Notu*. Ankara.
- Başgül, E. (2018). *Statüsüz Toplumsallaşma: Sosyal Dışlanma ve Tüketim İlişkisi Üzerine Antalya Zeytinköy Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bilir, M. (2013). *Yetişkin/Halk Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*. Yıldız Ahmet ve Meral Uysal (Der.), *Yetişkin Eğitimi*. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler. (1945). *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü*. <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387361/TURKISH-1964.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 16.11.2019).
- Birleşmiş Milletler. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.10.2019).
- Bogardus, E. S. (1925). “Measuring Social Distance”, *Journal of Applied Sociology*, 9: 299-308.
- Bora, A. (2007). Kadınlar ve Hane: “Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?”. İçinde Erdoğan, N. (ed), *Yoksulluk Halleri*. (ss. 97-132). İletişim Yayınları, İstanbul
- Bourdieu, P. And Passeron, J.C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications, London.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (çev. A. Berkkurt ve D. Şannan). Heretik Yayınları, Ankara.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (2006). *Sosyal Politika Yazıları* İletişim Yayınları, İstanbul.
- Butler, J. and Scott, J. (1992). *Feminists Theorize The Political*. Routledge.
- Callender, C. (2011). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Eğitim”. İçinde Alcock, P & Margaret, M. & Rowlingson, K. (ed.). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*. (ss. 442-451). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Cangızbay, K. (1996). *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*. Ütopya Yayınları, Ankara.

- Celkan, H. Y. (1989). Eğitim Sosyolojisi. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Council of Europe (1957). The Treaty of Rome. https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf, (Son Erişim: 26.10.2018).
- Council of Europe (1961). European Social Charter. <https://rm.coe.int/168006b642>, (Son Erişim: 26.10.2018).
- Council of Europe (1988). Additional Protocol to the European Social Charter. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007a84e>, (Son Erişim: 4.11.2018).
- Council of Europe (2000). Presidency Conclusions of Lisbon European Council. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm, (Erişim Tarihi: 9.11.2018).
- Council of Europe (1995). “Framework Convention For The Protection Of National Minorities And Explanatory Report”. Strasbourg. <https://rm.coe.int/16800c10cf>, . Son Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- Çelik, Aziz (2004). “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı Ve Türkiye’nin Uyum Süreci”, Sendikal Notlar, (24): 1-22.
- Çetin, B. I. (2017). “Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye’deki Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı’nın Değerlendirilmesi”. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(1): 85-112.
- ÇSGB. (2014). “Bakanlığımız Merkez Teşkilatı İle Bağlı Ve İlgili Kuruluşlarınca Yürütülen Projeler (2013)”. <https://docplayer.biz.tr/4574703-Strateji-gelistirme-baskanligi-bakanligimiz-merkez-teskilati-ile-bagli-ve-ilgili-kuruluslarinca-yurutulen-projeler-2013.html>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Danka, A. (2008). “Türkiye’de Roman Hakları ve Hukuki Çerçeve”. Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. Uzpeder vd.(Ed.). Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.
- Danova, S. (2008). “Önsöz”. Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. Uzpeder vd.(Ed.). Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.

- De Haan, A. (2000). "Social exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation". *Studies in Social and Political Thought*, 2: 22–40.
- Dedeoğlu, S. (2000). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği". *Toplum ve Bilim*, 86: 139-170.
- Değerli, A. (2016). Avrupa Birliği’nde Eğitim Hakkı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Del Castillo, I. Y. (1994). "A Comparative Approach To Social Exclusion: Lessons From France & Belgium". *International Labour Review*, (133)5-6: 613-634.
- Diktaş vd. (2016). "Uşak'ta Yaşayan Romanların Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yaşadıkları Problemler". *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*. 5(4).
- Duman, T. (2001). Avrupa Birliği Eğitim Programları "Leonardo Vinci Programı". *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 150. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/150/duman.htm,
- Dural, A. B. (2013). "Çingene (Roman) Alt-Kültürü Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası Olarak Sevginin Ritmi Projesi". *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları Konferansı*.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf* (Çev. D. Özyiğit). Dost Kitabevi, Ankara.
- EDROM, ERRC ve hYd. (2008). *Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Editör: Uzpeder vd. Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.
- Ergun, M. (1987). *Eğitim Sosyolojisi*. https://www.academia.edu/10098490/_1987_E%C4%9Fitim_sosyolojisi_Mustafa_Erg%C3%BCn, (Erişim Tarihi: 25.10.2019).
- Esgin, A. (2020). "Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler". *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Esgin, Ali ve Çeğin, Güney (Ed.). Pheonix Yayınları, Ankara: 13-34.
- Esping-Andersen, G. (2006). "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri", *Sosyal Politika Yazıları*. Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (Der.). İletişim Yayınları, İstanbul: 33-54.
- Ethington, P. J. (2019). "The Intellectual Construction of Social Distance: Toward a Recovery of Georg Simmel’s Social Geometry" , *Cybergeo : European Journal of Geography* (Online).

- European Comission (2005). The Social Agenda 2005-2010. https://www.bvekenis.nl/Bibliotheek/05-0546_EU_social_agenda.pdf, (Son Erişim: 9.11.2018).
- European Comission (2010). Europe 2020. Brussels.
- European Comission. (2010). “Better Regulation Guidelines-Impact Assessment”. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/better-regulation-guidelines-impact-assessment.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- European Parliament (2009). European Parliament Resolution of 6 May 2009 on the Active Inclusion of People Excluded from the Labour Market. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0371+0+DOC+XML+V0//EN>, (Son Erişim: 27.11.2018).
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). “A persisting concern: anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion”. Luxembourg.
- Fitzpatrick, T. (2011). “Postmodern Yaklaşım.” İçinde Alcock. P. & May. M. & Rowlingson. K. (ed), Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar. (ss. 157-166). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Foucault, M. (1993). Ders Özetleri: 1970-1982. (ev. Hilav, S.). Yapıkredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2013). Güvenlik, Toprak, Nüfus. (ev. Taylan, F.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Friedman, E. (2015). “Introduction to the Special Issue Talking about Roma: Implications for Social Inclusion”. Social Inclusion 3(5): 1-4.
- Geray, C. (2002). Halk Eğitimi. İmaj Yayınevi, Ankara
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (ev. E. Kayhan). Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. Heretik Yayınları, Ankara.
- Goffman, E. (2019). Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri. Heretik Yayınları, Ankara.

- Gökçe, D. (2018). “Romanların Konut Ayırışmasını Etkileyen Faktörler: Aydoğdu Mahallesi, Tekirdağ”. *Megaron*, 13(2): 263-276.
- Güler, M. (2013). *Gruplararası Temas, Kaygı ve Yanlılığın Sosyal Mesafeye Etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güllü ve Yıldırım. (2016). “Alt Kültür Gruplarında Suç Ve Toplumsallaşma İlişkisi: Karaman Çingeneleri Örneği”. *Border Crossing*. 6(1): 46-78.
- Gümüş, T. (2010). *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Gündoğan, Naci (2006). “Avrupa Birliği’nde Bir Yönetişim Biçimi Olarak Açık Koordinasyon Yöntemi ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, *Çimento İşverenleri Sendikası Dergisi*, 20 (1): 12-25.
- Güneş, F. (2011). “Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu”. *Çalışma ve Toplum*, 2011(2): 217-247. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873975.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- Günlü, R. (2013). “Yetişkinlerde Meslek Eğitimi”, *Yetişkin Eğitimi* . Yıldız Ahmet ve Meral Uysal (Der.). Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Gür, D. (2019). *Enformel Sektör ve Sosyal Dışlanma: Antalya Geri Dönüşüm İşçileri*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Hantrais, L. (2011). “Sosyal Politika ve Avrupa Birliği”, Alcock, Pete, Margaret May ve Karen Rowlingson (Der.). *Sosyal Politika* (Çev. Şenay Gökbayrak). Siyasal Kitabevi, Ankara. 378-387.
- Hoşgörür, V. (.....). *Bogardus, Guttman ve Likert Ölçekleri*.
- İşçiçok, Ö. (2014). *İstihdam ve İşsizlik*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2004). *Sosyal Doku Araştırmaları-6-Romanlar*. Gökçe Ofset, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, S. (2013). “Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”, M. Zencirkıran (Ed.). *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. Dora Yayıncılık, Bursa
- Kalfa-Topateş, A. (2015). *Dilenciler*. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Karakaş, M. (2020).“Tüketim Toplumu”. Feodaliteden Küreselleşmeye. Erdem, T. (Ed.). Lotus Yayınevi, Ankara.
- Koçancı, M. (2014). Türkiye’de Sosyal Konut Politikaları ve Yoksulluğun Yönetimi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kolukırmık, S. (2006). “Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleeri: İzmir Çingeneleeri Üzerine Bir Araştırma”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 3(1): 1-24.
- Kolukırmık, S. (2007). “Madun ve Hakim: Çingene/ Roman Kimliğinin Toplumsal Eleştirisi”. Yeryüzünün Yabancıları Çingeneleer. Simurg Yayıncılık, İstanbul.
- Kolukırmık, S. (2008). “Türkiye’de Rom, Dom Ve Lom Gruplarının Görünümü”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 5(8): 145-153.
- Koptekin, D. (2017). Biz Romanlar Siz Gacolar. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koray, M. (2010). “Büyüyen Yoksulluk- Yoksulluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 42. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905693.pdf>, (Son Erişim: 17.08.2019).
- Kovancı, O (2014). “‘Hayır’ Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları”, Mülkiye Dergisi, 27 (239): 255-278. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/239/853>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- Kurtuluş, B. (2012). “Devletsiz Bir Halk Olarak Çingeneleer: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri”. Roman Olup Çingene Kalmak. (Ed.) Ürer, L. Melek Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2010). Modern Dünyada Gündelik Hayat. Metis Yayınları, İstanbul.
- Lewis, J. (2011). ”Feminist Yaklaşım”. İçinde Alcock. P. & May. M. & Rowlingson. K. (ed), Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar. (ss. 139-147). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Maccabiani, N. (2018). The Effectiveness of Social Rights in the EU (Milano: FrancoAngeli Open Access).
- Marsh, A. (2008). “Etnisite ve Kimlik: Çingeneleerinin Kökeni”. Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. (Ed.) Uzpedder vd. Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.

- Marshall, T. H. (2006). “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (Der.), Sosyal Politika Yazıları. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marx, K. (1975). Kapital Birinci Cilt. Sol Yayınları, Ankara.
- Mercer, K. (1998). “Cangıla Hoşgeldiniz: Postmodern Politikada Kimlik ve Çeşitlilik”, Rutherford, Jonathan, Andrea Stuart, Kobena Mercer, Pratibha Parmar, Homi Bhabba, Stuart Hall, Jeffrey Weeks ve Lola Young, Kimlik. (Çev. İrem Sağlamer). Sarmal Kitapevi, İstanbul
- Mevzuat. (1950). “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun”. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.03.2019).
- Mezarcıoğlu, A. (2010). Çingenelerin Kitabı. Cinius Yayınları, İstanbul.
- Miser, R. (2002). “Küreselleşen” Dünyada Yetişkin Eğitimi”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2): 55-60.
- Newman, J. (2011). “Sosyal Politika ve Avrupa Birliği”, Alcock, Pete, Margaret May ve Karen Rowlingson (Der.), Sosyal Politika. (Çev. Şenay Gökbayrak). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Okutan ve Turgut. (2018). “Çocuk Yoksulluğunun Farklı Bir Etnik Grup Olan Roman Çocukları Açısından Değerlendirilmesi”. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 5(8): 132-146.
- Olssen, M., Codd, J. And O’Neil, A. (2004). Education Policy. Sage Publications, London.
- Omay, U. (2011). Sosyal Haklar. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Orhan, C. (2020). “Avamperestane Vehmedilenin Kurnazlığı: Erving Goffman”. Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar. Esgin, Ali ve Çeğin, Güney (Ed.). Pheonix Yayınları, Ankara: 191-212.
- Orloff, A. S. (1993). “Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”. American Sociological Review, 58(3): 303-328.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/2095903.pdf?refreqid=excelsior%3Acff11829118a0bdde9022f2d27acb673>, (Erişim Tarihi: 28.04.2019).
- Ossowski, S. (1963). Class Structure in The Social Consciousness. Routledge, London.

- Öke ve Topuz. (2010). “Eşit Yurttaşlık Hakları Bağlamında Çingene Yurttaşların Sosyal Ve Ekonomik Haklara Erişimi: Edirne Örneği”. II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu.
- Önen, S. (2011). “Çingenelerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman Ve Dom Toplulukları Karşılaştırması”. III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu.
- Öngen, T. (1994). Prometheus’un Sönmeyen Ateşi. Yeni Alan Yayıncılık, Ankara.
- Özateşler, G. (2016). Çingene Türkiye’de Yaftalama ve Dışlayıcı Şiddetin Toplumsal Dinamiği. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özaydın, M. M. (2008). “Avrupa Birliği’nde Sosyal Politikanın Gelişimi ve Sosyal Politikayı Şekillendiren Temel Araçlar”, Bülent Bayat (Der.), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (Seçme Yazılar II) Alter Yayınları, Ankara .109-139.
- Özden Cankara, P. (2012). “Bir Etnik Grup Olarak Çingenelerin Statüleri Hakkında”. Roman Olup Çingene Kalmak. Ürer, L.(Ed). Melek Yayıncılık, İstanbul.
- Özügürlü, M. (2009). “Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı Üzerine Bir Eleştiri”. http://www.emo.org.tr/ekler/f39f8317fbdb198_ek.pdf?dergi=4, (Erişim Tarihi: 16.11.2019).
- Polanyi, K. (2000). Büyük Dönüşüm .(Çev. Ayşe Buğra). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Resmi Gazete. (1934). “İskan Kanunu”. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>.(Son Erişim Tarihi: 07.03.2019).
- Resmi Gazete. (2006). “İskan Kanunu”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>. (Erişim Tarihi: 07.03.2019).
- Rousseau, J. J. (2009). Emile. (Çev. Yaşar Avunç). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Rutherford, Jonathan (1998). “Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları”, Rutherford, Jonathan, Andrea Stuart, Kobena Mercer, Pratibha Parmar, Homi Bhabba, Stuart Hall, Jeffrey Weeks ve Lola Young, Kimlik (İstanbul: Sarmal Yayınevi) (Çev. İrem Sağlamer): 7-29.
- Sallan Gül, S. (2006). Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!. Ebabil Yayıncılık, İstanbul.

- Sallan Gül, S. ve Gümüšoğlu, F. (2017). “Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar Üzerine Yazmak, Konuşmak...”, Toplum ve Demokrasi Dergisi, 11 (24): 1-7. <http://www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/view/240/370>, (Son Erişim: 03.09.2019).
- Sapancalı, F. (2005). “Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”. Çalışma ve Toplum Dergisi, 3: 51-106.
- Sapancalı, F. (2007). “Avrupa Birliği’nde Sosyal İçerme Politikaları”. Tisk Akademi Dergisi, 2(4): 56-108.
- Sayılan, F. (2013). “Küreselleşme ve Yetişkin Eğitimi”. Yıldız Ahmet ve Meral Uysal (Der.), Yetişkin Eğitimi. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Sen, A. (1998). *Developement as Freedom*. Anchor Books, New York.
- Seyyar, A. (2013). “Küresel Sosyal Politikanın Araçları ve Aktörleri”. Küreselleşen Dünyada Uluslararası Sosyal Politika. (Ed.)Seyyar ve Öz. Sakarya Kitabevi, İstanbul.
- SYGM. “Proje Destekleri”. <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/proje-destek-programlarimiz/>, (Erişim Tarihi: 26.10.2020).
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şenkal ve Doğan. (2012). “Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17): 63-80.
- Şentürk, İ. (2008). “Pierre Bourdieu’nun Neoliberalizm Eleştirisi Bağlamında Eğitim Yönetimini Yeniden Düşünmek”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2): 73-98.
- TEPAV. “Düzenleyici Etki Analizi Rehberi”. https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255444679r8903.Duzenleyici_Etki_Analizi_Rehberi.pdf, (Erişim Tarihi: 28.03.2019).
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Feryal Matbaası, Ankara.
- TOKİ. “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi”. Proje Tipine Göre Uygulamalar. <http://www.toki.gov.tr/proje-tipine-gore-uygulamalar#2>, (Erişim Tarihi: 14.03.2019).

- TOKİ. “Sosyal Konutlar”. <http://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar>., (Erişim Tarihi: 14.03.2019).
- Tokol, A. (2013). Uluslararası Sosyal Politika. Dora Yayınevi, Bursa.
- Tuncer, M. ve Taşpınar, M. (2004). “Avrupa Birliği’nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri”, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı.
- Türkoğlu, A. ve Uça, S. (2011). “Türkiye’de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri”. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(2): 48-62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/399468>, (Son Erişim Tarihi: 11.10.2019).
- Uçan Çubukçu, S. (2011). “Mekânın İzdüşümünde ‘Toplumsal Cinsiyet’: Sulukule Mahallesi ve Romanlar”. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44: 83-106.
- Uğurlu ve Duru. (2010). “Kriz ve Kentsel Yerinden Edilme Sürecinde Çingeneler”. II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı: Kriz ve Kalkınma.
- Ural, O. (2013). “Yetişkin Eğitiminde Program Alanları”. Yıldız Ahmet ve Meral Uysal (Der.), Yetişkin Eğitimi. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Uzpeder vd. (2008). Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.
- Uzpeder, E. (2008). “Türkiye’de Roman Hakları Hareketinin Gelişimi”. Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. Uzpeder vd. (Ed.).Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.
- Ürer, L. (2012). “Ulusal Söylemde Roman olup Çingene Kalmak”. Roman Olup Çingene Kalmak. Ürer, L.(Ed.). Melek Yayıncılık, İstanbul.
- Von Hausmann, G. (1957). “Genç Hegel’de Eğitim Düşüncesi”. DTCF Dergisi, 15(1-3): 201-207. <http://dctfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dctf/article/view/4195>, (Son Erişim Tarihi: 10.12.2020)
- Walker, A. ve Walker, C. (1997). Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s, Child. Poverty Action Group Press, London.
- Wark, C. And Galliher, J. F. (2007). “Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale”, Am. Soc. 38: 383–395.

- Weber, M. (2004). Sosyoloji Yazıları. (Çev, T. Parla). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yerlikaya ve Koçancı. (2018). “Bir Sosyal Politika Sabiti Olarak Sosyal İçerme: Avrupa Birliği’nin Sosyal İçerme Stratejileri Üzerine Bir İnceleme”. Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar. Namal, M.K (Ed.). Gazi Kitabevi, Ankara.
- Yıldız, K. (2016). “2008 Krizinden Günümüze İŞKUR’un Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Gelişimi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12(27): 249-266.
- Yılmaz, B. (2008). “Türkiye’de Sınıf-Altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa”, Toplum ve Bilim, Yaz, (113): 127-145.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Hazal YERLİKAYA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Esenevler Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Sosyal İçerme: Türkiye’de Roman Kadınlara Yönelik Yetişkin Eğitimi Ve SODAM Projesi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi